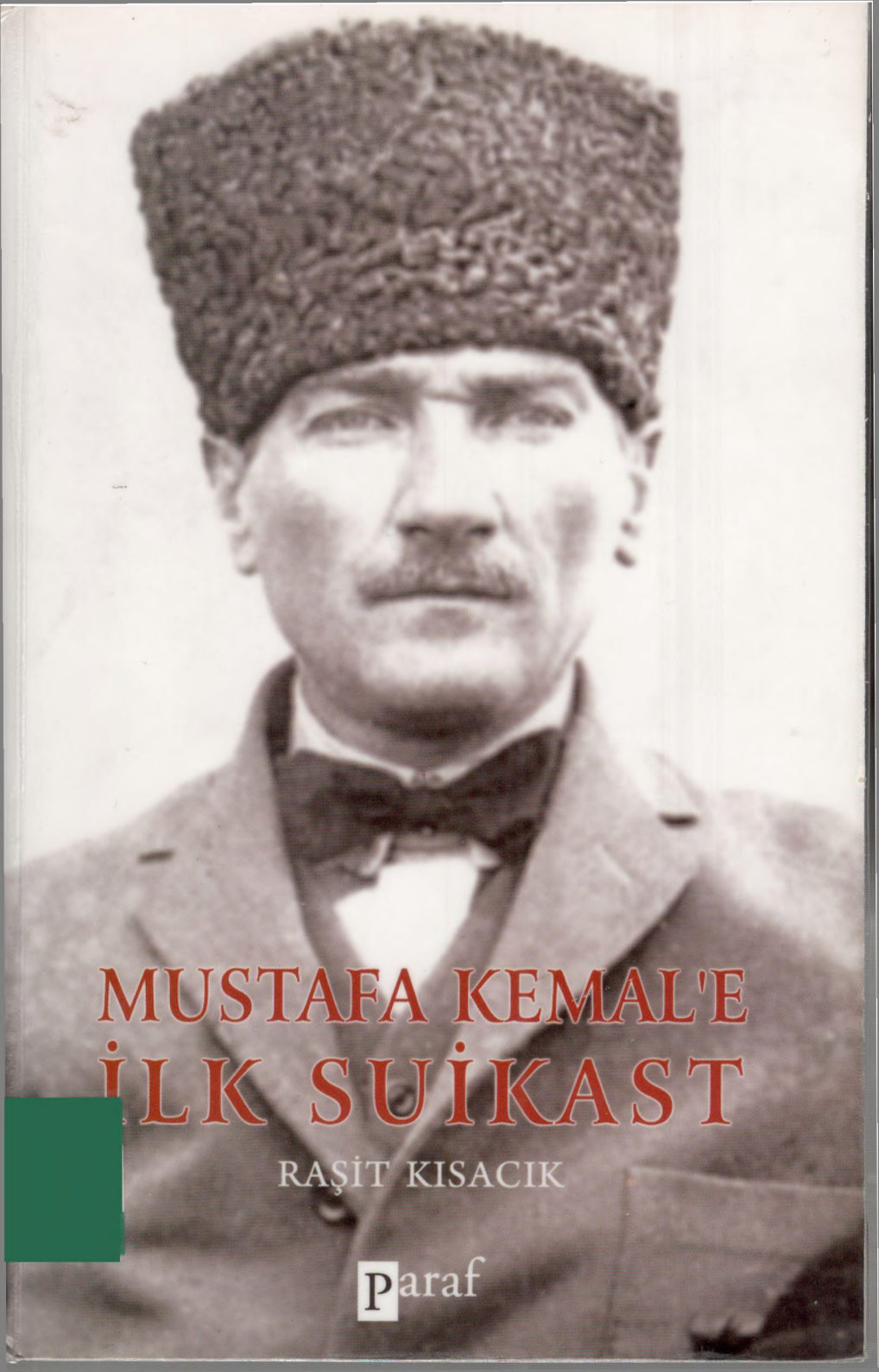


MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

RAŞİT KISACIK

Paraf

MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

PARAF YAYINLARI

PARAF YAYINLARI: 133
Yakın Tarih

Eser: Mustafa Kemal'e İlk Suikast
Yazar: Raşit Kısacık

Genel Yayın Yönetmeni: Burak Fazıl Çabuk
Editör: M. Murat Sezer
Düzelti: Merve Örgüt
Kapak Tasarım: Yunus Bora Ülke
İç Tasarım: ARTalan (542-278 2335)
Baskı-Cilt: Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San. Ltd. Şti.
Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd. No: 3
Topkapı-İstanbul 0212-483 4791

ISBN: 978-605-5539-27-6
Yayıncı Sertifika No: 17265
1. Basım: Eylül 2010

© Raşit Kısacık - Paraf Yayınları

Bu kitabın basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın ve yayınevinin izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cd. Dalgıç İş Merkezi No:3/114-116
Topkapı Zeytinburnu İstanbul
Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97
web: www.parafyayinlari.com
e-posta: info@parafyayinlari.com

MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

Raşit KISACIK

Paraf

RAŞİT KISACIK

Gazeteciliğe 1974 yılında doğum yeri Malatya'daki yerel gazetelerde başlayan Raşit Kısacık, sırasıyla Cumhuriyet, TRT, THA'dan sonra Hürriyet Gazetesi'nde çalıştı. Kısa ömürlü Söz gazetesinin kapanmasıyla 1988'de Anadolu Ajansı'na geçti. A.A. Diyarbakır Bölge Müdürü olarak emekli olana kadar çalışan Kısacık 20 yıl aralıksız görev yaptığı Güneydoğu'daki deneyimleri ışığında özellikle terör örgütleri ile ilgili geniş araştırmalarda bulundu. Hürriyet'teyken Sıkıyönetim Mahkemeleri'ndeki PKK ana davası olmak üzere tüm bölücü ve yıkıcı örgütlerin davalarını izleyip Türk halkına duyuran Kısacık, 1980-2000 yılları arasında Ortadoğu'daki bazı savaşları ve çatışmaları yerinde izledi. PKK'nın köy katliamlarının yüzde 95'ine giderek yaşananları okurlara aktardı. Kürt aşiretleri ile ilgili detaylı bir araştırma da yapan Kısacık, bu araştırma ve incelemeleri ile meslektaşları tarafından "Terör Uzmanı" olarak çağrılmaya başlandı. Çoğu, mesleki kuruluşlardan olmak üzere 30'u aşkın röportaj, haber, makale ve araştırma dallarında ödül alan Kısacık bazı gazeteciler derneği ve sivil toplum kuruluşlarında da başkanlık ve yöneticilik yaptı. Yayımlanan diğer eserleri şunlardır: *Kanlı Oyun, ABD'den Kürtlere Bir Demet Kerkük, Kuzey Irak'a Son Operasyon, Dicle'de Kül Hayatlar* ve *Güneş Operasyonu.*

1919'DA MALATYALI BİRKAÇ TELGRAFÇI, İSTANBUL HÜKÜMETİ, BRİTANYA İMPARATORLUĞU VE BAZI KÜRT AŞİRETLERİNCE, SİVAS KONGRESİ'NİN BASILIP MUSTAFA KEMAL'İN YOK EDİLMESİNİ HEDEFLEYEN SUİKASTİ ÖNLEDİKLERİ GİBİ, KÜRTLERİ AYAKLANDIRMA ORGANİZASYONUNUN LİDERİ OLAN HAİNLERİN, ADI KONMAMIŞ İHANETİNİ DE BELGELERİYLE ORTAYA ÇIKARDILAR. BU KAHRAMAN TELGRAFÇILAR, ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI'NIN YOLUNU AÇMAKLA KALMAYIP HAİNLERİN MALATYA'DAN KAÇIRMAK İSTEDİĞİ 6 BİN ALTINI İSE KURTARIP KURTULUŞ SAVAŞI'NIN İLK BÜTÇESİNİ OLUŞTURDULAR. İŞTE O İSİMSİZ TELGRAFÇILARIN ANISINA...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ....13
MONDROS MÜTAREKESİ....25
GİZLİ ANTLAŞMALARDA PAYLAŞIM....26
DOĞU'DAKİ TEŞKİLATLANMALAR....29
"BAŞ HAİN DAMAT FERİT PAŞA KİMDİR?"....35
OSMANLIYA KARŞI EN ÇOK AYAKLANAN AŞİRETLER....37
KÜRTÇÜLÜĞÜN KÖRÜKÇÜSÜ BİR DİĞER AŞİRET:
BEDİRHANİLER....38
"BEDİRHANİLERİN ATASI OSMANLI PAŞASI
BEDİRHAN BEY KİMDİR?"....39
BEDİRHAN AŞİRETİ'NİN NASTURİ KIYIMI VE
KÖLE TİCARETİ....40
"ERMENİLERLE KÜRTLER KAN KARDEŞİ"....41
"İNGİLİZLERE OSMANLI SULTANI'NI
TANIMADIĞINI SÖYLER"....43
"HAİNLERİ TANIYALIM"....45
SULTAN II. ABDÜLHAMİT'TEN
EMİN ALİ BEY'E SADAKAT NİŞANI....46
"ERMENİLERLE BİRLEŞİRİZ, TÜRKLERLE BİRLEŞMEYİZ"48
EMİN ALİ'NİN AYAKLANMA ORGANİZASYONU VE
YUNAN DESTEĞİ....51

BEDİRHANİLER YAHUDİ VE
"SABETAYİSTLERLE EVLENİYOR"....52
EMİN ALİ BEY'İN OĞLU SÜREYYA BEDİRHAN....54
İNGİLİZ İŞBİRLİKÇİSİ FRANSIZ DOSTU....55
FRANSIZ İŞGAL KUVVETLERİ İLE SIKI İLİŞKİLER....56
SÜREYYA BEDİRHAN'IN
HOYBUN CEMİYETİ'NE KATILIŞI....57
SÜREYYA BEDİRHAN'IN GÖRÜŞLERİ....57
HOYBUN İLE ERMENİLER
"TÜRKLERİ ORTAK DÜŞMAN KABUL ETTİLER"....59
EMİN ALİ BEY'İN OĞLU CELADET ALİ BEDİRHAN....60
SURİYE'YE VE ALMANYA'YA KAÇIŞ....61
CELADET BEDİRHAN VE HOYBUN
CELADET'TEN MUSTAFA KEMAL'E MEKTUP....62
"CELADET BEDİRHAN BÖLGESEL YÖNETİM İSTİYOR"....63
CELADET BEDİRHAN'DAN KARDEŞLİK SÖZLERİ....64
CELADET ALİ'NİN GÜNLÜĞÜNDEN
BAZI İLGİNÇ NOTLAR....65
EMİN ALİ BEY'İN OĞLU KAMURAN BEDİRHAN....71
"KAMURAN BEDİRHAN KÜRT ENSTİTÜSÜ
BAŞKANI OLUR"....72
FRANSA'DA 50 ETNİK UNSUR....73
BEDİRHANLARIN TEMEL VASFI: İŞBİRLİKÇİLİK....73
"KAMURAN BEDİRHAN NAZIM'IN SÜTKARDEŞİ (Mİ?)"....75
BEDİRHANİLERDEN BAŞKA ÜNLÜLER....76

EKREM CEMİL PAŞA....77
CEMİL PAŞAZADE EKREM'İN SÜRGÜNÜ....81
KÜRT KAYNAKLARININ
MALATYA OLAYINI SAPTIRMASI....83
"KÜRT TEALİ CEMİYETLERİ KURULDU"....84
DİYARBAKIR KÜRT TEALİ CEMİYETİ'NİN
KURULUŞ ÖYKÜSÜ VE KURUCULARI....85
KÂZIM KARABEKİR'E KÜRT TEHLİKESİ MESAJI....88
KÜRTLERE İNGİLİZ PLANI....90
MONDROS'TAN SONRA KURULAN
ZARARLI CEMİYETLER....91
TÜRKLER TARAFINDAN KURULAN
MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER....92
ERMENİ VE KÜRTÇÜLÜK ÇALIŞMALARI....93
DİYARBAKIR KÜRT TEALİ CEMİYETİ'NİN
KAPATILMASI....104
KOLORDUDAN GENELKURMAYA TEHLİKE MESAJI....106
ERMENİLER DE KÜRTLER DE TOPRAK İSTİYOR....116
İNGİLİZ BİNBAŞI E. W. C. NOEL KİMDİR?....125
BİNBAŞI NOEL VE
KÜRT SORUNUNDA İNGİLİZ PARMAĞI....127
SİVAS KONGRESİ'NİN BASILMASINA DOĞRU....128
İHANETİN İLK BELGESİ....129
İŞGAL ETME ÖZGÜRLÜĞÜ....129
"ALİ GALİP KİMDİR?"....133

"HARPUT'A NASIL ATANDI?"....134
"ALİ GALİP SİVAS'TA
ALEYHTE PROPAGANDAYI ÖRGÜTLEDİ"....135
SİVAS'A HAREKET....136
MUSTAFA KEMAL'DEN ALİ GALİP'E FIRÇA....139
"MUSTAFA KEMAL'İN FIRÇASI ÇOK AĞIRDI"....140
ALİ GALİP'İN
İSTANBUL HÜKÜMETİ İLE PAZARLIĞI....142
"ALİ GALİP İNGİLİZ SENARYOSUNU
UYGULAMAYA KOYUYOR"....147
"PADİŞAH'IN HABERİ VAR MI?"....150
İŞTE EN ÖNEMLİ İHANET BELGESİ....151
ERZURUM'A HAREKET....154
SİVAS KONGRESİ HAZIRLIKLARI....157
SİVAS VALİSİNİN ENDİŞELERİ....158
"MUSTAFA KEMAL ANLATIYOR"....164
SİVAS KONGRESİNİ
ÇALIŞAMAZ HALE GETİRME GİRİŞİMLERİ....166
ALİ GALİP MALATYA'DA....181
"ALİ GALİP HAREKETE GEÇİYOR"....184
MALATYA'DAKİ REŞVAN AŞİRETİ'Nİ İKNA....185
"KÜRT İSYANCILAR VE
MUTASARRIF KÂHTA'YA GİDİYOR"....188
NOEL'DEN KÜRDİSTAN PROPAGANDASI....189
"HACI ŞEYH VE HACI BEDİR AĞA'NIN KUŞKUSU"....190

NOEL VE BEDİRHANİLER TOKAT YEMİŞ GİBİDİR.....192
MALATYA NASİHAT HEYETİ.....193
"TELGRAFLAR YİNE ELE GEÇİRİLİYOR".....194
"MALATYA MUTASARRIFLIĞINDAN
6 BİN ALTIN ALINIYOR".....196
"6 BİN ALTIN KURTULUŞ SAVAŞI MALİYESİNİN
TEMEL TAŞI OLUYOR".....196
"KÜRT AYAKLANMASI BAŞLADI".....197
ALİ GALİP'İN KAÇIŞI VE ÖLÜMÜ.....199
FERİT PAŞA KABİNESİNE HÜCUM.....203
"TELGRAFLAR PADİŞAH'A İLETİLİYOR MU?".....205
İSTANBUL HÜKÜMETİ'NE REST.....208
SİVAS KONGRESİ'NİN KARARLARI VE ÖNEMİ.....211
HACI ŞEYH AĞA KİMDİR?.....214
HAİNLİK SUÇLAMASIYLA
SÜRGÜNE GÖNDERİLEN 150 KİŞİ.....217
FOTOĞRAFLARLA MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST.....233

MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

GİRİŞ

Filmin Adı: İhanetin Adı Yok

Senaryo: Britanya İmparatorluğundan Lord Curzon, Wilson

Editör: İngiliz casusu Binbaşı E.M. Noel

Oyuncular: Senaryonun Esas Oğlanları (Damat Ferit Paşa, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, Dahiliye Nazırı Adil, Siyasi Kürtçüler Emin Ali Bedirhan, Süreyya Bedirhan, Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan, Cemil Paşazade Ekrem, Şeyh Sait'in adamları, Elazığ Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bedirhan.)

Plato: Malatya-Sivas

Ana Konu: Sivas Konferansı'nın basılması, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yok edilip vatanın parçalar halinde işgal kuvvetlerine teslim edilmesi. Hizmetleri karşılığında da Bedirhanilere Kürdistan'ı, Ermenilere de Ermenistan'ı hediye etme. Aynı film şimdi yeniden çevriliyor. Senaryo ve oyuncular o dönemdeki oyuncuların torunları. İngiliz senaristlerin başına ise ABD gelmiş durumda.

MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan İstanbul Hükümeti, bu imzayla resmen 600 yıllık Osmanlı Devleti'ni de haritadan silmiş oluyordu. Osmanlı Devleti'ne fiilen son veren bu antlaşmanın ardından hemen İngiliz, Fransız ve İtalyan işgalleri başladı. Bu antlaşmayla tarih boyunca Türk düşmanı olan İngilizlerin yeni bir oyunu da başlamış oldu.

Lord Curzon 18 Kasım'da Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Kürt, Arap, Ermeni, Rum ve Yahudilerin Türk egemenliğinden kurtarılıp bağımsız devletler olmasına çalışacaklarını söyleyerek bu gruplara ayaklanma işareti veriyordu.

Bu İngiliz startı ile Ermeniler de kurdukları alaylarla, Mondros Ateşkes Antlaşması'yla onlara bırakılması düşünülen altı vilayeti ele geçirmek üzere Doğu Anadolu'da baskı ve zulme başladılar. Bu kara günleri, Paris Barış Konferansı'nda verilen onaya uygun olarak, Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkması ve Ege'ye yayılması takip etti. Paris barış görüşmelerinde şubat başında kurulan "Yunan ve Arnavutluk Meseleleri Komitesi"nde Yunan heyetinin üyesi ve Dörtler Konseyi'nin danışmanı olarak yer alan Harold Nicolson şunları yazmaktadır:

24 Mart: "Aşağı indim ve Amerikan delegesi Mezes'le görüştüm. Küçük Asya konusunda anlaşıyoruz. Ayvalık'tan Selçuk'un kuzeyine kadar bir daire. Bu da bir şeydir."

28 Mart: "Amerikalı delege Arnold Toynbee ile Türkiye'nin geleceğini konuştuk. Bir Ermeni Devleti için sınırları belirliyoruz."

13 Mayıs: "Büyük haritamı yemek masasının üzerine yaymamla birlikte herkes başıma toplandı. Ben İtalyanlara Antalya'yı ve Fransa'dan kalan bölgeleri önerdim. Paylaşılacak pasta şimdi daha büyük gözüküyordu...

İtalyanlar Ereğli'deki kömür madenlerini de istediler. Bu konuda bilgili olan bir İngiliz delegesi, "'Ama oradaki kömür çürük, pek işinize yaramaz.' dedi. Sonlara doğru, Milletler Cemiyeti'nin Anayasası'nın 'Mandalar' bölümünü açtık. Maddede, 'İlgili halkın istek ve rızası ibaresi' vardı. Çok eğlenceli bulundu bu ibare. Nasıl da güldüler..."

Bir yabancı yazarın deyimiyle, "Büyük güçler kamp ateşinin etrafında aç gözlerle fırsat kollayan kurtlar gibiydi. Çünkü Türkiye doğası gereği zengin, emperyalizm ise oburdu." Mart 1919'da Damat Ferit Paşa sadrazamlığa getirilmişti. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb, Damat Ferit Paşa'nın Sadarete gelince kendisini ziyaret ederek, kendisinin ve Padişah Efendisinin ümitlerinin Allah'tan sonra İngiltere'de toplandığını ve bu mesajın İngiliz Hükümetine iletilmesini istediğini yazmıştır.

17 Haziran 1919'da bir Türk heyetinin görüşmelere katılmasına izin verildiğinde, henüz bir barış taslağı hazırlanmamıştı.

Heyet başkanı Damat Ferit Paşa, "Tüm kabahatin İttihat ve Terakki Partisi'nde olduğunu" belirterek, "Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünün korunmasını" isterken, "Ermeni sınırı, Mısır, Kıbrıs meselelerini görüşmeye hazır olduğunu" içeren bir metni Konsey'e sundu. Bu metin için Wilson, "Ömrümde bundan daha aptalca bir şey duymadım" derken, L. George "İyi espri!" ifadesini kullanarak, "Türklerin siyasi kabiliyetsizliğinin en iyi kanıtı" yorumunu yapıyordu. Bu arada Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmış,

halkı örgütlemeye başlamıştı bile. Mustafa Kemal Paşa, 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'ni açış konuşmasında "Tarih, bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Binaenaleyh böyle bir nikab-ı bâtılın arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatler muhakkak iflasa mahkûmdur...

Memleketimizde külliyetli ecnebi parası ve birçok propagandalar cereyan ediyor. Bundaki gaye pek aşikârdır ki milli hareketi yarıda bırakmak, milli emelleri felce uğratmak ve vatanı işgal gayelerine ulaşmaktır. Bununla beraber her devirde, her ülkede ve her zaman olduğu gibi, bizde de kalbi, asabı zayıf, gayrimüdrik insanlarla beraber, refah ve şahsi menfaatlerini vatan ve milletin zararında arayanlar vardır. ... Zayıf noktaları arayıp bulmakta pek mahir olan düşmanlarımız ülkemizde bunu adeta bir teşkilat haline getirmişlerdir. Fakat mukaddes gayesi için çırpınan tüm millet azimle bunları mutlaka süpürecektir." derken, L. George, 18 Ağustos 1919'da Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada, "İngiltere'nin Türkiye ile olan barış kadar yakından ilgisi olan başka hiçbir konu yoktur. İmparatorluğun geleceği, Türkiye konusunda varılacak çözüme bağlıdır." diyordu.

19 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa, Paris'teki Yüksek Konsey'e, Damat Ferit Paşa başkanlığındaki heyetin halkın iradesini temsil etmediğini bildirerek, işgalleri protesto etti. Osmanlı Hükümeti ve İtilaf Devletleri tarafından "başarısızlığa mahkûm bir isyancı" olarak görülen Mustafa Kemal ve başında bulunduğu Anadolu Hareketi, giderek İstanbul Hükümeti'nin denetimi elinde tutamadığını İtilaf Devletlerine gösterdi.

Damat Ferit Paşa 30 Eylül'de istifa etti. İtilaf Devletleri bu istifayı şöyle yorumladılar: "Ferit son ana kadar bir kuvvet eşliğinde kendisi gitmek ya da bir kuvvet göndermekte çok ısrar

etti. Biz mani olduk. Sonuçta seçilmiş hükümet yerine, eylemlerini kontrol edemediğimiz Mustafa Kemal'e yardım ettik... Ama haklıydık. Çünkü Mustafa Kemal üzerine kuvvet yollasaydık, büyük bir olasılıkla o kuvvet Mustafa Kemal'in tarafına geçerdi..." İngilizler olumsuz havayı hissetmeye başlamışlardı. İstanbul'dan giden bir İngiliz raporunda şunlar yazılıdır: "Müttefiklerin uygun bulduğu herhangi bir barış antlaşmasını, herhangi bir Türk hükümetinin kabul etmek zorunda olduğunu ummak için vakit geçmiştir. Türkiye'yi harap edenlerin, Türkiye'nin idam fermanına da imza atmalarını sağlamak için de geç kalınmıştır. Mütarekenin üzerinden geçen her gün, Türklerin mütareke koşullarıyla yaşadıkları felaket duygusundan silkinmelerine yaramaktadır."

Londra artık endişelidir. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, Anadolu'daki Kongreler ve Kuva-yı Milliye'nin hızla örgütlenip genişlemesi karşısında, Curzon'un Fransız Dışişleri Bakanı Pichon'a 10 Kasım 1919'da söylediği, "Önümüzdeki ilkbahara kadar, karşımızda müttefiklerin empoze etmek isteyeceği türden bir antlaşmayı kabul edecek kimsenin kalmaması büyük bir olasılıktır; hatta o zamana kadar elinde ciddi anlamda kuvvet bulunduran birkaç taraftan biri haline gelecek olan mağlup Türklerin, müttefiklere savaş ilan ederek kendi koşullarını dayatmaları bile beklenebilir. Eğer durum böyle olursa Anadolu'yu nasıl fethedeceğimizi ya da bunu kimin yapacağını bilmiyorum. Düşmanlarımız arasında en zayıf ve perişan durumda olanın zaferi kazanması gibi bir kepazelikle karşılaşabiliriz." sözleri, Anadolu hareketinin geleceğini adeta gördüğünü göstermektedir.

İngilizlerin Gerçek Amacı: "... İngiltere'nin Hasta Adam'ın mirasından vazgeçemeyeceği parçalar vardır: Irak petrolleri. (Daha açıkçası Kerkük-Musul petrolleri; İngiltere, bugün bile bu davasının peşinde olup, Körfez Savaşı'nda

ABD'nin yanında yer almıştır.) Bu yüzden bölgedeki Kürtlerin İngiltere bakımından önemi çok büyüktür. Akdeniz'deki İngiliz Donanma Komutanı Amiral Sir F. de Robeck, Lord Curzon'a 9 Aralık'ta yolladığı yazıda: "... İngiliz kuvvetleri, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazırdır." diyordu. Bu cümleler Sevr'de yer alan özerk bir Kürdistan'ı da açıklamaktadır.

12 Şubat 1920'de Londra Konferansı (10 Mart 1920) toplandı. Artık Mustafa Kemal'in gücü anlaşılmıştı. Fransızlar İstanbul'un Türklere bırakılmasını savununca, L. George, "Bu belayı ve potansiyel dert kaynağını Avrupa'dan atabilmek için büyük bir fırsatı şu anda gerçekten de kaçırıyor olabiliriz." dedi. Lord Curzon ise, Türklerin kendilerine verilen ilacı yutmalarını tavsiye etmesini Amiral Webb'e bildiriyordu. San Remo Konferansı'nda ise (18-26 Nisan 1920) Paris ve Londra konferanslarının belirlediği ilkelere dayanan bir taslak hazırlandı: İngiltere, Irak ve Filistin'de; Fransa, Suriye'de mandater devlet oluyorlardı. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da, İç Anadolu'ya kadar uzanan bir İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri oluşacaktı. İngiltere'nin koruyuculuğu altında bir Kürdistan Devleti kurulacak, Doğu Anadolu Ermenilere verilecek; Yunanistan, İzmir, Batı Trakya ve Doğu Trakya'nın büyük bölümünü alacak, Boğazlar ise uluslararası bir komisyona bırakılacaktı.

Bu tasarı 11 Mayıs 1920'de Paris'te Osmanlı heyetine verildi. Bir ay içinde cevap beklendiği belirtildi. Churchill şunları yazmıştır:

"Türk, kötü yönetim yüzünden, bitmez tükenmez felaketler ve harplerle çökmüş, çevresindeki imparatorluğu paramparça olmuştu. Fakat o hâlâ canlı idi. Göğsünde, dünyaya meydan okumuş ve yüzyıllar boyunca bütün istilacılara karşı başarı ile mücadele etmiş bir ırkın kalbi çarpıyordu. Dünyaya düzen

verecek adamlar, Paris'in duvarları kumaş kaplı, yaldızlı salonlarında toplanmışlardı. İstanbul'da müttefik filolarının topları altında çalışan bir kukla hükümet bulunuyordu. Lakin Türk'ün anayurdu Anadolu'nun sarp tepeleri üzerinde bir avuç insan, kaderlerinin bu şekilde tayin edilmesini kabul etmiyorlardı."

Osmanlı Hükümeti bu tasarıya 25 Haziran 1920'de cevabını sundu. Bu cevabi yazıda, Osmanlı Hükümeti, sürekli olarak Paris Barış Konferansı'nın adalet ve hak duygu düşüncesi ile hareket edeceğinden emin olduğunu vurgulamış; Konferans Başkanı'nın yüce bir "hak gözetirlik" duygusuyla Osmanlı Devleti'nin salt yabancı baskılarla savaşa girdiğini kabul ettiğini, bu durumun barış koşullarını etkileyerek, Osmanlı Devleti'ne diğer devletlere önerildiği kadar ağır koşullar dayatılamayacağı umudunda olduklarını, Osmanlı Devleti'nin savaşı ve acılarını yabancı topraklara götürmediği ve Osmanlı orduları yakıp yıkma suçları işlemediği için, Versailles'de büyük katkısı olan bu unsurların, Osmanlı Devleti'nin barış antlaşması koşullarını etkilemeyeceğini düşündüklerini; ancak böylesine haklı olan bu umudun boşa çıktığını, kendilerine diğer yenik devletlerden çok daha ağır koşullar yüklendiğini belirterek, Osmanlı Devleti'nin hiç olmazsa eski müttefikleriyle eşit ölçüde işlem görmesi gerektiğini, bu tasarının kapsadığı göze çarpıcı eşitsizliği yalnız 12 milyonluk Türk değil, tüm İslam dünyasının yüreği sızlayarak duyacağını da vurgulamıştır.

Gerçekte devletin bütünlüğü, Ermenistan ve Hicaz'ın özgür ve bağımsız devletler konumuna getirildiği, Irak, Filistin ve Suriye'nin mandater devletlerin koruyuculuğu altında bağımsız devlet biçimine sokulmuş büyük iller olarak ayrıldığı, İngiltere yararına Mısır, Süveyş ve Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'nden çekip alındığı, Libya ve Akdeniz adaları üzerindeki tüm haklardan vazgeçilmesi istenmekle kalmayıp, Doğu Trakya ve İzmir yörelerinden de yoksun bırakıldıklarını, bunun Yunanistan ya-

rarına yapılacağını; Kürdistan'ın ayrılması hazırlandığı için, ülkenin geri kalan kısmının etkinlik bölgelerine bölündüğü, devletin yüzölçümünün ve halkının üçte ikisini kaybedeceği, bununla kalmayıp Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına en ağır saldırılar içerdiği, İstanbul'da Padişah ve Osmanlı Hükümeti'nin yanında kurulacak Boğazlar Komisyonu'nda Bulgaristan'ın bile temsilcisi varken Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olmayacağı, uluslararası işgal kuvvetleri komutanlığına Osmanlı jandarmasının bağımlı tutulduğu, herhangi bir saldırıya karşı savunmada bulunmak olanağının ellerinden alınarak başkentin bile top menzili içinde bulundurulacağı; yasama, yürütme, yargı, maliye, ticaret alanlarındaki geniş saldırılarla, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış bağımsızlığının tüm koşullarından yoksun edilerek uluslararası hak ve adalete, mantık ve hukuka aykırı bir durum yaratıldığı, tüm bir ulusu köleliğe mahkûm etmenin, politikaları her zaman gönül yüceliği dolu düşüncelerden ve özgürlük sevgisi ilkelerinden esinlenmiş olan ulusların duygularına kesinlikle aykırı düşeceği, bu nedenle Türk ulusunun iyi karşılanacağından kesinlikle umutlu olarak, barışı içtenlikle hak ve adalet temeline dayandırmak isteyen ulusların en soylu duygularına başvurulduğu belirtilerek, Osmanlı teklifleri sıralanmıştır:

"Ulusların kendi yazgılarına egemen olma hakkı tanınmakta, bu ilkenin hakkıyla uygulanması, halkın sayısına ilişkin inceleme yapılmasını gerektirecek olursa, bu incelemenin uluslararası kurullara gönderilmesi şimdiden kabul edilmektedir."

"Devlet, Ermenistan'ın 1918'de özgür ve bağımsız bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nce tanındığını burada doğrular. Hicaz, Ege ve Akdeniz adaları, Kıbrıs, Süveyş Kanalı'ndan Suriye, Irak, Filistin, Mısır'dan vazgeçer."

"Ermenistan sınırına bitişik Türk topraklarının askerden arındırılması, Kürtlere yerel özgürlük" ilkeleri kabul edilmiştir.

"Hicaz'ın elden çıkması, Padişah'ın Halife sıfatıyla 'Mekke ve Medine'deki Kutsal Yerler' üzerindeki asırlardır tüm İslam dünyasınca kabul edilen yetki ve ayrıcalıklarından vazgeçmesini gerektirmez ve sürre alayının gönderilmesine devam edilecektir." Bu cümle bölgedeki siyasi gelişmelerin görmezden gelindiğini ya da inkârını açıkça göstermektedir.

İtilaf Devletleri, hazırladıkları tasarı üzerinde, Boğazlar Komisyonu'na bir Osmanlı temsilcisinin alınması dışında hiçbir değişiklik yapmayacaklarını belirterek, antlaşmanın imzası için Osmanlı delegelerine 27 Temmuz'a kadar süre verdiler: "Eğer Osmanlı Hükümeti antlaşmayı imzadan kaçınır veya antlaşmanın maddelerinin yürütülmesini sağlamak konusunda güçsüz bulunursa, müttefikler bu kararı yeniden inceleyecek ve bu defa Türkiye'yi Avrupa'dan sonsuza dek kovmak durumuna girebileceklerdir. Osmanlı Devleti'ne bu antlaşmayı kesinlikle kabul etmesi için 10 gün süre verilmiştir."

Bu ültimatom karşısında TBMM, 18 Temmuz'da Misak-ı Milli sınırları içindeki vatan ve milleti kurtarmak için ant içti. 22 Temmuz 1920'de Yıldız Sarayı'nda Padişah Vahdettin'in başkanlığında toplanan Meclis-i Ali, Bakanlar Kurulu'nun 20 Temmuz 1920 tarihli tutanağını okudu. Tutanakta şunlar yazılıydı:

"Osmanlı Saltanatı ve Hükümeti bugün iki olasılık karşısında bulunuyor: Ya antlaşmayı reddetmek ki bu halde Osmanlı Saltanatı'na ve Hükümeti'ne son verilir. Varlığı 700 yıla yaklaşan eski ve yüce Osmanlı Saltanatı sonsuz parlak geçmişiyle çökerek, yüreğimizin birlikte çarptığı tüm İslam dünyası-

nın yüce çıkarları, Osman oğullarının Saltanat ve Hilafeti felaketli yıkıntılar altında yok olup gidecektir, savaş geri gelecektir ya da kabul edilirse İstanbul, Osmanlı Saltanatı ve İslam Hilafeti başkenti olarak kalmak üzere küçük bir devlet varlığını koruyabilecektir. Düş kurmalarla ve olmayacak şeyleri kafamızdan geçirmekle uğraşılacak zamanlar geçmiş ve tüm ağırlığıyla önümüzde duran yıkımın ciddiyetiyle orantılı önlemler alınması zamanı gelmiştir... Hiç olmazsa Istıranca-Çatalca çizgisinin önceki sınırımız olan Midye-Enez'e kadar çıkartılması; İzmir'in, Hamburg kenti türünden özgür bir kent konumu ve kendine özgü yönetiminin kabul edilmesi, kabul edilmezse İzmir-Trakya'nın uluslararası yönetime geçmesi gibi küçük değişikliklerin bir kez daha Yüce Barış Meclisi'nin insaf ve hak gözetirlik duygularına sunulması uygun görülmüştür."[1]

Görülüyor ki bir ulusun geleceği, topraklarını işgal eden devletlerin insaf ve hak gözetirlik duygularına bırakılmıştır. Mustafa Kemal der ki: "İnsaf ve acıma dilenmekle ulus işleri, devlet işleri görülemez. Ulusun ve devletin şeref ve bağımsızlığı sağlanamaz. İnsaf ve acıma dilenmek gibi bir ilke yoktur. Türk ulusu, Türkiye'nin gelecekteki çocukları bunu bir an bile unutmamalıdırlar." Mustafa Kemal de iki olasılıktan söz eder; onun öngördüğü olasılıklar İstanbul Hükümetinden farklıdır: "Ya istiklâl ya ölüm."

İtilaf Devletleri de, 30 Temmuz'da Kemalistlerin hareketlerinde ısrarları halinde müttefiklerin ve özellikle Yunan ordusunun yürüyüşe geçeceğini, İstanbul'un elden çıkacağını ve nihayet devletin ortadan kalkmasının kaçınılmaz olacağını anlatmak için ehil ve yetenekli bir heyetin teşkilini Osmanlı Hükümeti'ne tavsiye etti.

1 Prof. Dr. Gülnihal Bozkurt, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. Yılı Özel Sayısı, Sayı 56, Cilt: XIX, Temmuz 2003.

Osmanlı Devleti, Hükümet'i başta İngilizlere teslim imzasıyla hem köklü bir devleti ortadan kaldırmışlar, hem de kendi çıkarlarının peşine düşerek o dönemde bir avuç denilen yurtseveri ortadan kaldırma gayreti içerisine girmişlerdir.

Nitekim birçok tarih kitabımızda basitçe birkaç paragrafla geçiştirilen, "Ali Galip Olayı" denilen 1919 ortalarından sonlarına doğru Malatya bölgesinde meydana gelen olayı, daha doğrusu Cumhuriyet'e giden yolun en önemli kilometre taşlarından olan bu olayı detayıyla incelemeye çalıştık.

Çünkü bu olay, "Malatyalı yurtsever telgrafçıların Kürt ayaklanması ve Sivas Kongresi'nin basılma organizasyonunu, zamanında Mustafa Kemal'e haber vermeseydi, acaba Milli Mücadele olur muydu?" sorusunun da yanıtını veriyor.

ELBETTE OLAMAZDI! O halde Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı "Ali Galip ve Malatya Olayı" gibi önemli bir başlıkla da irdelemek gerekiyordu. Ben de onu yapmaya çalıştım.

Bu nedenle kitabı, Sivas Kongresi'nin basılıp Mustafa Kemal ve arkadaşlarının saf dışı bırakılması, ulusal kurtuluş mücadelesinin de tamamen önlenmesi organizasyonunu haber alır almaz Ulu Önder'e ileten isimsiz Malatyalı telgrafçılara ithaf ediyor ve onları rahmetle anıyorum.

Raşit Kısacık

MONDROS MÜTAREKESİ

Esas konumuza girmeden önce adına Mondros Mütarekesi denilen aslında ülkemizin paylaşılması toplantısı olan bu mütarekenin maddelerine bakmamız gerekiyor. Nedir bu mütarekenin maddeleri?

- Boğazlar İtilaf Devletlerinin denetimine bırakılacaktır. (Osmanlıların, Anadolu toprakları ile Rumeli toprakları arasındaki bütünlük bozulmuştur.)

- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikeli gördükleri bölgeleri işgal edebileceklerdir. (7. Madde)

- Doğu Anadolu'da 6 ilde herhangi bir karışıklık çıkarsa bölge işgal edilebilecektir. (24. Madde) (Bir Ermeni devleti kurulmasına zemin hazırlanmak istenmiştir.)

- 50.000 kişilik jandarma kuvveti dışındaki bütün Osmanlı orduları terhis edilecektir.

- Osmanlı donanması, gösterilen limanlarda İtilaf Devletlerine teslim olacaktır.

- Osmanlı silah ve cephanesi İtilaf Devletlerine teslim edilecektir.

- İtilaf Devletlerinin esirleri serbest bırakılacak fakat Osmanlı Devleti'nin esirleri serbest bırakılmayacaktır.

- Teknik ve Ekonomik Alandaki Maddeler: Demiryolları, bütün ulaşım ve haberleşme araçları, limanlar, Toros tünelleri ve geçitler, İtilaf Devletleri denetimine bırakılacaktır.[2]

Sonuç olarak bu maddelerin tümünün özeti: "OSMANLININ KAYITSIZ ŞARTSIZ TESLİMİYETİDİR."

Mondros'tan Sonraki Fiili İşgaller:

- İngiltere; Musul (ilk işgal), Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmiş; ayrıca İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun, Merzifon ve Batum'a asker çıkarmıştır.

- İtilaf Devletleri, İstanbul'u fiilen işgal etmiştir. (13 Kasım 1918)

- Fransa; Adana ve çevresini işgal etmiştir.

- İtalya; Antalya ve Konya çevresini işgal etmiştir.

- Urfa, Antep ve Maraş, sonradan Fransa'ya devredilmiştir.

- Paris Barış Konferansı'ndan sonra Yunanlılar İzmir'i işgal etmişlerdir. (15 Mayıs 1919)

GİZLİ ANTLAŞMALARDA PAYLAŞIM

1915 Boğazlar Antlaşması: Rusya'yı kendi yanlarında tutabilmek için İngiltere ve Fransa tarafından; İstanbul, Boğazlar ve Marmara kıyıları Rusya'ya vaat edilmiştir.

1915 Londra Antlaşması: 12 Ada ve Güneybatı Anadolu, İtalyanlara vaat edilerek İtilaf Devletlerinin yanında savaşa çekildiği antlaşmadır.

2 Çok ağır şartlar taşıyan, işgallere zemin hazırlayan (özellikle 7. maddesiyle) Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdiren bir antlaşmadır. İstanbul Hükümeti antlaşmayı olumlu karşılamış, Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu birçok aydın ise tepki göstermiştir. Mondros'a karşı Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri, işgallerin başlamasıyla da Kuva-yı Milliye birlikleri kurulmuştur.

1916 Sykes-Picot Antlaşması: İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı topraklarını paylaştıkları antlaşmadır. Çukurova, Güneydoğu Anadolu, Musul ve Suriye çevresi Fransızlara, Irak İngilizlere bırakılacak, diğer bölgelerde ise bir Arap devleti kurulacaktır.

1916 Petrograd Antlaşması: Doğu Anadolu ve Trabzon'a kadar olan Karadeniz kıyıları daha önceki bölgelere ek olarak Rusya'ya bırakılmıştır.

1916 Mac-Mahon Antlaşması: İngilizlerin Mısır Valisi Mac-Mahon ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında yapılmıştır. Arapların Osmanlı Devleti'ne isyan etmelerine karşılık bağımsız bir Arap devleti vaat edilmiştir.

1917 Saint Jean de Maurienne Antlaşması: Rusya'nın savaştan çekilme ihtimali üzerine İtalya'nın önemi artmış ve önceki bölgelere ek olarak Batı Anadolu da İtalyanlara vaat edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, Osmanlı Devleti'nin idari teşkilatında büyük değişikliklere sebep olmuş, savaşın uzamasından sorumlu tutulan İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup idareciler hızlı bir şekilde yönetimden uzaklaştırılmışlardı. Bundan sonra Osmanlı Devleti hükümetlerini, İtilaf Devletlerine (özellikle İngiltere'ye) yakın olduğuna inanılan ve onların istediği kişiler kurmuşlardır. Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin 4 Mart 1919'da kurulması böyle bir teşebbüsün neticesidir ve bu hükümet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından oluşmuştur. Damat Ferit Hükümeti ilk iş olarak, İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olanları takibe başlamış ve siyasi yollardan Osmanlı toprak bütünlüğünü sağlamayı hedeflemişti. Hükümetin bu konudaki bütün çabalarına rağmen, İzmir 15 Mayıs 1919'da Yunan askerî kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, bu iş-

gal, hükümetin istifasına sebep olmuştu. Fakat yeni hükümeti kurma görevi yine aynı şahsa verilmiş, 19 Mayıs'ta kurulan yeni hükümet diğerinden pek farklı olmamıştı.

İzmir'in işgali ve hükümetin büyük bir acziyet içerisinde olması Anadolu halkını harekete geçirmiş ve çeşitli şekillerde bu işgalin protesto edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca Yunanlıların Batı Anadolu'da hızlı bir şekilde ilerlemeleri ve işgallerine devam ederek Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Aydın, Tire, Ayvalık ve Bergama'yı ele geçirmeleri, bölgede büyük bir mezalime başlamaları, Batı Anadolu halkını işgallere karşı koymaları gerektiği konusunda birleştirmişti. Bu fikir etrafında toplananlar çeşitli cemiyetler kurarak ve Kuva-yı Milliye'yi teşkil ederek çalışmalarını sürdürdüler.

Aslında Batı Anadolu bölgesinde daha İzmir işgal edilmeden önce milli teşkilatlanmaya gidilmiş, 6 Kasım 1918'de İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti gayri resmî olarak kurulmuş, 14 Aralık 1918'de resmî hüviyete kavuşmuştu. Cemiyet, 17 Mart 1918'de büyük kongresini; İzmir, Aydın, Denizli, Manisa, Muğla, Balıkesir ve ilçelerinden katılan yüzlerce delege ile yaptı. Bu kongrede, Aydın Vilayeti ile Karesi ve Menteşe sancaklarının yüzde sekseninin Türk olduğu ve Türk halkının bu bölgeyi gerekirse silahla savunacağı bildiriliyordu. Cemiyet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarlarınca ittihatçılıkla itham edilmiş, İzmir'in işgalinden sonra merkezini İstanbul'a taşımak zorunda kalmıştı.

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, İzmir ve civarındaki Yunan işgaline mani olamamış, fakat özellikle Büyük Kongre'de alınan kararlarla, Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin temelini oluşturmuştur. İzmir'in işgali ve bölgedeki Rum vahşeti Kuva-yı Milliye'yi fikir safhasından eylem safhasına geçirmiştir.

Bölgede milli teşkilatın temelini daha önceki tarihlerde, dağlarda çetecilik yapan, Yunan işgali ile birlikte şehre inerek halkı etrafında toplayan efeler teşkil eder. Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe ve Gökçen Hüseyin Efe bölgedeki milli kuvvetlerin başındaki efelerdendir. Bunlarla beraber, bu bölgeye gelen Osmanlı subay ve erlerini bünyesinde toplayan düzenli birlikleri de unutmamak gerekir. Albay Bekir Sami Bey, Albay Kâzım (Özalp), Albay Mehmet Şefik (Aker) burada faal bir şekilde çalışan askerî idarecilerdir. Ayrıca buradaki mülki idareciler ve sonradan gelen (Celal Bayar gibi) siviller de milli teşkilatlanmada etkili olmuşlardır. Asker ve sivil idareciler daha çok ittihatçı olarak suçlanacaklardır.

DOĞU'DAKİ TEŞKİLATLANMALAR

Batı Anadolu halkı bu şekilde bir teşkilatlanmaya giderken, Doğu Anadolu'da da hızlı bir milli teşkilat kendisini gösteriyordu. Buradaki teşkilatlanma Büyük Ermenistan ve Rum Pontus devletlerinin kurulmasına karşı oluşmuştu.

Bu iki tehlikenin yanı sıra, Bedirhani aşiretinin başlattığı Kürdistan devleti kurmak gayesiyle Kürt aşiretlerini örgütleme girişimleri, kurulan teşkilatları endişelendirmeye başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkarak bu hareketin başına geçmesi hükümeti daha çok endişelendirmişti. Çünkü M. Kemal Paşa'nın, hükümeti ve hatta devletin idare tarzını değiştirebileceğine inanılıyordu. Batı Anadolu Kuva-yı Milliye hareketi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildi. Bu harekete baş olabilecek birisi yoktu ve dağınık bir şekilde idare ediliyordu. Bu sebeple Batı Anadolu'daki hareket, İstanbul için daha zararsız görülüyordu.

Anadolu halkının milli bir birlik etrafında toplanmaya başlaması ve hareketin başarıya ulaşacağı fikrini İttihat ve Terakki Fırkası'nın tekrar idareyi ele geçireceği şeklinde değerlendiren Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarları, her fırsatta bu harekete engel olarak (hareket içerisinde fitne çıkararak) milli birlik hareketini başarısızlığa uğratmaya çalışmıştır. Bu tip fırkacılık mücadeleleri hareket içerisinde çözülmesi çok zor olan problemler ortaya çıkaracaktır.

Damat Ferit Hükümeti, Osmanlı askerî kadrolarının hızlı bir şekilde kendisine karşı teşkilatlandığını görüyor ve buna çözüm yolları arıyordu. Harbiye Nazırı Şakir Paşa; Şile, Bursa, Aydın havalisinde asker kaçaklarının sık sık eşkıyalık yaptıklarına dikkat çekerek İstanbul'dan gönderilen jandarmalarla bunun önüne geçebileceğini umuyor, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, 2 Mayıs 1919'da 20.000 olan jandarma sayısının 27.000'e yükseldiğini ve 35.000'e yükseleceğini, ayrıca jandarmanın maddi durumunun da iyileştirileceğini söylüyordu.

Nisan ayı içerisinde düzenlenmiş olan Jandarma Teşkilat Projesi, Jandarma Genel Müfettişi General Foulon ile ortaklaşa uygulanmaya konulmuş, bu uygulama subay ve erlerin yardımıyla vilayetlerde tatbike başlanmıştı. Dahiliye Nazırı'nın vaat ettiği maaş zammı 26 Temmuz 1919'da gerçekleştirilmiş, yüzbaşıya kadar olan jandarmalara yüzde yüz zam yapılmıştı.

Doğu Anadolu'da subaylara ve memurlara beş altı aydan beri para bulunamazken, Dahiliye Nezareti'nin böyle bir karar alması hükümetin jandarma teşkilatına ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Jandarma teşkilatıyla ilgili diğer önemli bir gelişme de Jandarma Umum Kumandanı Kemal Bey'in rütbesinin miralaylıktan mirlivalığa yükseltilmesiydi.

Bu gelişmeler sürerken Damat Ferit Paşa, Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmak için Paris Barış Konferansı'nda bulunuyordu. 15 Temmuz 1919'da, eli boş olarak İstanbul'a döndüğünde, Ege Bölgesi ile Doğu Anadolu'nun merkezle irtibatının koptuğunu görmüş, yeni çözüm yolları aramaya başlamıştı. İlk olarak 23 Temmuz'da yeni hükümetini kurmuş, Dahiliye Nazırlığına Adil Bey'i, Harbiye Nazırlığına da Nazım Paşa'yı getirmişti. Bundan sonra Anadolu'da incelemelerde bulunmak üzere çeşitli heyetler oluşturuldu. Heyetler, Doğu Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in; Batı Anadolu'da Demirci Mehmet Efe ve Hacı Şükrü Bey'in hareketlerinin menşei ve mahiyeti hakkında bilgi edinecek ve bunların yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini temin edeceklerdi.

Ulusal Kurtuluş Savaşımız, bizlerin sınırsız gururu olduğu kadar diğer sömürülen ve tutsak edilen milletlerin de sembolü haline gelmiş bir mücadele örneğidir. Bağımsızlık, onurlu ve şerefli bir yaşam gibi kutsal parolalarla yola çıkan Mustafa Kemal, sadece görünen düşmanlarla değil, çürümüş bir sistemin artığı olan kişiliksiz, onursuz ve satılık bir gurup hainle de mücadele etmek zorunda kalmıştır.

En başından beri, Milli Mücadele'ye karşı çıkıp emperyalist güçlerin uşaklığına soyunan bu kişiler, bu milletin gözünde, şimdi elbette hak ettikleri yerdedirler. Bu yazımızda sizlere bu vatan hainlerinin nasıl çalıştıklarını ve neler yaptıklarını göstererek tanıtmaya çalışacağız. Gerçi birçoğunu tanıyor olduğunuzdan eminiz; ancak Türkiye'nin böyle zor bir döneminde bunları bir kez daha hatırlamakta yarar olduğunu düşünüyoruz.

Hain sayısının ve yaptıklarının kabarıklığı düşünülecek olursa, sadece bir yazıda bunların tamamını ele almanın ola-

nağı yoktur. O nedenle zaman zaman bu yazılarımıza devam edeceğiz.

Vatan hainliği sıralamasında önceliği Damat Ferit'e vermek yanlış olmaz kuşkusuz. Osmanlı İmparatorluğu sadaret makamına tam beş kez atanmıştır. Türk tarihinin gördüğü en büyük hainlerden biri olan Damat Ferit, bir ülkenin başbakanlarından da vatana ihanet edenlerin çıkabileceğinin en güzel örneğini teşkil etmektedir.

İlk dalkavukluğunu, İttihatçıların mevkilerini kaybettikten sonra, Vahdettin'e yaklaşarak sergilemiştir. Damat Ferit, Vahdettin'le ilişki kurar kurmaz, ihanet çemberini çizmeye başlamıştır. Eğer Londra'da düzenlenecek olan barış görüşmelerine kendisi memur edilirse, oraya giderek İngiltere Kralı'na: "Ben sizin baba dostunuzum. Arzularımın kabulünü sizden beklemekteyim." diyerek, mütareke koşullarını kabul ettireceğini böbürlenerek söylüyor ve bunları padişaha duyuruyordu. Vahdettin'in de böyle bir adama değer verip sadrazamlığa getirmesi, onun da nasıl bir mantığa sahip olduğunu göstermesi açısından önemli olsa gerek. İlk sadrazamlığından sonra, ikinci kez bu makama geldiğinde, bir başka hain Ali Kemal'i de içişleri bakanlığı görevine getirmiştir.

İşgalci İngiliz güçlerinin yüksek komiseri sıfatı ile İstanbul'da bulunan Amiral Calthorpe'a, "Padişah'ın ve benim yegâne ümidimiz, Allah'tan sonra İngiltere'dir." demiştir. Milli Mücadele'nin başlamasının ardından, Türk milletine karşı başlatılan en rezil girişimin başı da Damat Ferit'tir. Mücadeleye girişen asker ve Kuva-yı Milliyecilere karşı adeta bir savaş başlatmıştır. Anadolu'daki milli güçleri eşkıya ve isyancı olarak nitelendirerek, bu konuda fetvalar çıkarttırmıştır. Özü itibari ile fetvalar şu şekildedir: "Padişah'ın izni olmadan işgalcilere karşı duranları, asker ve para toplayanları tek tek ya da topluca öl-

dürmek, din gereği ve görevidir. Milliyetçileri öldürenler gazi sayılırlar, bu yolda ölenler de şehittir." İşte bu soysuz emirlerin altındaki imza Damat Ferit'e aittir. Bu fetvalar matbaalarda basılarak, İngiliz ve Yunan uçakları tarafından Anadolu'nun her yerine atılmıştır.

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in, Divan-ı Harp'te yargılanıp, Beyazıt Meydanı'nda idam ettirilmesi de Damat Ferit'in ihanet halkalarından birini teşkil etmektedir. Bu olayla birlikte, Türk milliyetçilerine gözdağı verdiğini sanan Damat Ferit, cenazeye katılanların bile cezalandırılmasını istemiş, ancak başarılı olamamıştır.

Dünya tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir antlaşma olan Sevr Antlaşması'nı imzalayan da Damat Ferit'tir.

Damat Ferit'in tüm bu hainliklerine zemin oluşturan ve onu defalarca sadaret makamına getirerek onunla aynı mantığa sahip olduğunu gösteren Vahdettin'i de unutmamak gerek. Başbuğ Atatürk, Nutuk'un daha ilk satırlarında Vahdettin'in içinde bulunduğu durumu "Saltanat ve Hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta." şeklinde tanımlayarak, Vahdettin'i hak ettiği konuma yerleştirmektedir.

Vahdettin'in hainliği Atatürk tarafından tescillenmiş ise de, kendi el yazısı ile yazıp, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a ulaştırdığı bir tasarı metni, durumu net olarak izah etmeye yeterlidir. Metnin özü, "Osmanlı İmparatorluğunun 15 yıl süre ile İngiliz sömürgesi olması..." şeklindedir.

Bir yandan bu metin İngiliz güçlerine ulaşırken, Vahdettin durumu daha da pekiştirmek adına kişisel girişimlerde de bulunuyordu. İngiltere'nin Karadeniz Ordusu Komutanı General

Milne ile de bu sebeple görüşmüştü. Görüşmeden sonra General Milne, Londra'ya şu mesajı yolluyordu:

"Osmanlı Sultanı, İngilizlerin Türkiye'de idareyi mümkün olabildiğince süratli bir şekilde ellerine almasını istemektedir..."

Yine İngiliz komutanlardan Amiral Web ise, İngiliz Hükümeti'ne yolladığı mektubunda, "Padişah, bizi kalıcı olarak buraya yerleştirmek istiyor." demektedir.

Rauf Orbay'ın hatıralarını kaleme aldığı kitabında geçen bir diyalog da, Vahdettin'in kişiliğini açıkça ortaya koymaktadır. İşgal günü, Sivas Milletvekili Rauf Orbay, Balıkesir Milletvekili Abdülaziz Mecdi Tolon Hoca ve Konya Milletvekili Vehbi Çelik Hoca'dan oluşan bir heyet, Vahdettin'le görüşme yapmaktadır.

Vahdettin: "Bu adamlar daha çok şey yaparlar, her istediklerini yaparlar. Her şeye cüret edebilirler. Meclisteki sözlerinize ve hareketlerinize dikkat ediniz!"

Vehbi Hoca: "Efendim, onların gücü milleti yıldıramaz. Millet azimli ve kararlı. Millet, memleketi de, sizi de kurtaracaktır. Müsterih olun padişahım."

Vahdettin: "Hoca, Hoca! Dikkatli konuşun! Bu adamlar her istediklerini yaparlar."

Mecdi Hoca: "Padişahım, bu kâfirlerin gücü zahiridir. Şu gemilerin top menzili dışına çıkamaz. Senin milletinin yüreği, onların demirinden metindir. Millet, istiklali uğruna giriştiği mücadeleden muhakkak muzaffer çıkacaktır. Endişe buyurmayın."

Vahdettin: "Hoca! Vaziyet meydanda. Hadiseler ortada! Bunlar isteseler, yarın Ankara'ya girerler."

Rauf Orbay: "Efendim, biz huzurunuzda milleti temsilen bulunuyoruz. Millet, haysiyet ve istiklale aykırı bir kaydı kabul etmemeye kesin kararlıdır. Milletin sizden istirhamı, haysiyet ve istiklale aykırı bir antlaşmaya ve sözleşmeye imza koymamanızdır."

Vahdettin: "Rauf Bey! Millet koyun sürüsüdür! Bu sürüye bir çoban lazım, işte o da benim!"

Milli Mücadeleye darbe vurmakta kararlı görünen Vahdettin ve tayfası, İngilizlere "Ankara'ya karşı sizinle koordineli olarak Kürtleri ayaklandıralım." önerisi de götürmüştür. Perde arkasından yöneterek kurdurdukları "İslamı Yüceltme Derneği", çeşitli bildiriler yayınlayarak, Yunan ordusunun; Halife'nin ordusu sayılması gerektiği, zararlı bir topluluk olmadığı, asıl kafaları koparılacak mahlûkların Ankara'da olduğu yönünde propaganda yapıyordu. Bu dernek de Vahdettin'in onayı ile kurulmuştu.

"BAŞ HAİN DAMAT FERİT PAŞA KİMDİR?"

Kitabımızın konusu olan adı konmamış ihanetçilerin başında gelen Damat Ferit'i önce tanımak gerekiyor.

1853 yılında İstanbul'da doğdu. Paris, Berlin, Petersburg ve Londra elçiliklerinde çalıştı. Londra elçiliğine tayin edilmediği için Şûra-yı Devlet üyeliğinden çekildi. 1908'den sonra Ayan Meclisi'ne, 1919 Mart'ında da Tevfik Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirildi. Aynı zamanda Hariciye vekiliydi. İzmir'in işgal edilmesi, Paris Barış Konferansı'nda isteklerinin kabul edilmemesi üzerine, iki kere istifa etti. Bu arada yurtdışına kaçan İttihatçıları idama mahkûm ettirdi. 21 Temmuz 1919'da tekrar kabineyi kurduktan sonra, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için Kuva-yı İnzibatiye'yi kurdu. Buna karşılık Anadolu'nun çeşitli

yerlerinden gelen tepkiler karşısında istifaya zorlandı. 5 Ekim 1920'de dördüncü defa sadrazamlığa getirildi. Kabineyi yenilemek üzere 11 Nisan 1920'de istifa etti. 31 Temmuz'da tekrar sadrazamlığa geldi ve bu dönemde Sevr Antlaşması'nı imzaladı. Fakat İstanbul Hükümeti ile TBMM'nin uzlaşmasına engel olduğu için İngilizlerin baskısı ile 17 Ekim 1920'de görevinden ayrıldı. 1922 yılında yurtdışına kaçtı ve 1923 yılında Fransa'nın Nice kentinde öldü.

Mustafa Kemal Paşa, daha İstanbul'da iken 10 Mart 1919'da Osmanlı Hükümeti'nin başına Damat Ferit Paşa getirilmiş ve 4 Ekim 1919 tarihine kadar sadrazamlık yapmıştı. Damat Ferit devlet yönetiminde yetersizdi ve işgal güçlerinin adamı sayılırdı.

Damat Ferit'e göre yapılması gereken tek bir şey vardı. O da işgal güçlerinin isteklerine kayıtsız şartsız uymak. İşgalcilere karşı her direniş, onları daha çok kızdırır ve isteklerini artırırdı. Bu nedenle Anadolu' da başlayan teşkilatlanma sakat ve yanlış bir şeydi.

Damat Ferit böylece İzmir dolaylarının, Yunanlılara verilmesine ses çıkarmamıştır. Padişah ve kedisinin mevkilerini, servetlerini korumaları onlara göre yeterli sayılmıştır.

Damat Ferit, Mustafa Kemal Paşa'yı padişaha çok bağlı sanıyordu. Vahdettin bu büyük askeri kendisine şeref yaveri atamıştı. Siyasete karışmamış, savaş sırasında sadece görevini yapmıştı. Böyle birinin dokuzuncu ordu müfettişliğine atanması iyi olurdu. Doğu illerinde onun sayesinde padişaha bağlı bir yönetim sağlanabilirdi. Damat Ferit, bu gerekçe ile Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum'a göndermişti.

Damat Ferit'in Mustafa Kemal Paşa hakkında beslediği umutlar suya düşmüştü. Bu nedenle, Paşa'nın görevden alınmasında büyük rol oynamıştır. Damat Ferit İngilizlerle işbir-

liği yapmaktan çekinmemiştir. Kendisine bağlı olan kimseleri Anadolu'ya yollamış, Mustafa Kemal'in çalışmalarını engellemek istemiştir. Padişahın otoritesinden başka bir güç olmadığını, Anadolu'daki memurların ve askerlerin, Mustafa Kemal'in buyruğuna girmekle suç işlediklerini, her yana yaymıştır. Damat Ferit'in bu çabalarına rağmen halk Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır.

Sivas Kongresi'nde, Anadolu temsilcilerinin birlik olması, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması, kongre kararlarını uygulayacak Temsil Kurulu'nun oluşması, Mustafa Kemal'in gücünü ve otoritesini artırmıştı. Artık yurdu seven, yurdun kurtulmasını isteyen herkes onun arkasındaydı.

Bu durum karşısında Padişah, yeni bir taktiğe başvurdu. Mustafa Kemal Paşa ile iyi geçinme yolunu denemek istedi. Bunun ilk koşulu da Damat Ferit'in görevden alınmasıydı. 4 Ekim 1919'da Damat Ferit istifa etti. Yerine vatansever ve iyi niyetli Ali Rıza Paşa geçti.

OSMANLIYA KARŞI EN ÇOK AYAKLANAN AŞİRETLER

Molla Mustafa Barzani'nin dedesi Sait Barzani, Osmanlı İmparatorluğuna karşı en fazla ayaklanan aşiret reisi olarak tarihe geçmiştir. 1919, 1922, 1924 ve 1926 yıllarındaki Kürt isyanlarının yöneticisi de Sait Barzani'nin oğlu Muhammet Barzani olmuştur. 1943 yılında Barzan aşiretinin reisi olan Molla Mustafa Barzani, başta Savak, El Muhaberat, KGB, CIA, M15 ve MOSSAD olmak üzere, ilişki kurduğu birçok gizli servisle Kürtçülüğü en üst seviyeye çıkarıp hep patlamaya hazır bomba haline dönüştüren isimdir.

Ancak bu bombanın fitilini çekip atan ise oğlu Mesut Barzani olmuştur. Irak'ın kuzeyinde, zaman zaman Türkiye'nin dostu gibi gözükmüş, çoğu kez PKK'yı koruması altına alıp ABD'ye güvenerek Türkiye'ye tehdit üstüne tehdit savurmuş ve savurmaya da devam etmektedir.

Bölgede Barzan aşireti kadar Türkiye düşmanlığı yapan ikinci aşiret ise Bedirhan aşireti olmuştur.

KÜRTÇÜLÜĞÜN KÖRÜKÇÜSÜ BİR DİĞER AŞİRET: BEDİRHANİLER

İngilizlerin hâlâ devam eden Ortadoğu'da; özellikle İran, Irak, Suriye ve Türkiye üzerindeki kötü emelleriyle ilgili planının uygulamaya konulduğu Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan ve Mustafa Kemal'in ortadan kaldırılması planına kadar giden süreçte başrol oynayan Bedirhaniler kimdir?

İngiliz casusu Binbaşı Noel'in Cizre ve Tunceli bölgesindeki Kürtleri örgütledikten sonra, Malatya bölgesindeki Kürt aşiretlerini de örgütleyerek Sivas Kongresi'ni basmaya gidenlerin başında yer alan Emin Ali Bedirhan; çocukları Süreyya, Kamuran ve Celadet Bedirhan ile amcaları Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bedirhan, Türk Kurtuluş Mücadelesi'ne giden yola ilk mayınları döşeyen kişiler olmuşlardır.

Sivas Kongresi'ni basıp Mustafa Kemal ve arkadaşlarını İngiliz ve Damat Ferit Hükümeti önünde bir engel olmaktan çıkarıp saf dışı bırakma organizasyonunu gerçekleştiren ve bu organizasyonun İngiliz casusu Binbaşı Noel ile birlikte öncüleri olan Bedirhaniler ile Cemil Paşazade Ekrem'i tanıyıp bu organizasyonu detayıyla inceleyelim.

"BEDİRHANİLERİN ATASI OSMANLI PAŞASI BEDİRHAN BEY KİMDİR?"

Merkezi Cızira Botan olan eski Botan Aşireti'nin son reisidir. Kürt kaynaklarına göre Botan Beyliğinin son beyidir.

Bedirhan Bey'in doğum tarihinin (kesin olmamakla birlikte) 1806 olduğu çeşitli kaynaklarda belirtiliyor.

Türk Ansiklopedisi'nde Bedirhan Bey (Bedirhan Paşa) hakkında şu kısa bölüm yer almaktadır:

"Osmanlı mir-i miranlarından Bedirhan Paşa 1843 yılında Cizre'ye gönderilmiştir. O bölgedeki aşiretlerle arası açıldığından ve uygunsuz halleri görüldüğünden, 1845 yılında Anadolu Ordusu Müşirliğine tayin edilen Halep Valisi Osman Paşa, Bedirhan Bey'i yakalayıp kalabalık ailesi ile birlikte İstanbul'a getirmiştir."[3] Burada geçen, "Osmanlı mir-i miranlarından Bedirhan Paşa, 1843 yılında Cizre'ye gönderilmiştir." cümlesi, Bedirhan Paşa'nın dışarıdan buraya gönderilen bir paşa olduğu biçiminde yanlış anlaşılmaya da yol açabilir. Oysa Bedirhan Bey dışarıdan Cizre'ye gönderilmiş değil, kendisi zaten Cizre yöresinin beyi olup Cizre'de idi. Ailesi ile birlikte İstanbul'a götürülüş tarihi 1847 olan Bedirhan Bey'in mir-i miran ve paşa olması ise çok daha sonra, 1858'dedir.[4] Bazı Kürt ve Kürtçü kaynaklarda ise Bedirhaniler bir milli kahraman ve Kürdistan Beyi olarak tanıtılarak şöyle denilmektedir: "Azizi, Aziziye veya Azizan adıyla da ün yapmış olan Cızira Botan Beylerinin soyundan olan ve Cizre'de doğmuş olan Bedirhan Bey'in soy kütüğü şöyledir:

3 Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. 6, s. 6.

4 Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982.

Emir Şeref Han-I, Emir Muhammed Han, Emir Şeref Han-II, Mansur Han, İsmail Han, Mustafa Han, Abdullah Han, Emir Bedirhan.

Bu ailenin soyunun Selahaddin-i Eyyubi ile birleştiği iddia edildiği gibi Halid Bin Velid ile birleştiğini yazanlar varsa da, araştırmacılar bu ikinci iddianın yanlış olduğunu belirtirler. Bazı yazarlara göre, keza bu ailenin, ailece isimleri bilinen cedleri yedinci göbekte Bitlis Hanı ve meşhur Şerefname adlı tarihin müellifi Birinci Şeref Han'a ulaşmaktadır."

1835'te "Hâkim-i Kürdistan" (Kürdistan Beyi) olarak anılan Bedirhan Bey (Emir Bedirhan), giderek güçlendi ve yörede etkinliği arttı. On iki yıl boyunca kendi adına hutbe okuttu.

Bazı kaynaklarda 1828-1829'daki Osmanlı-Rus Savaşı sırasında adamlarını Osmanlı ordusuna göndermediği belirtilen Bedirhan Bey, zaman zaman şiddete de başvurarak Kürt aşiretleri içinde otoritesini güçlendirdi. Bu arada Yezidi Kürtler ve özellikle de kendisine vergi vermeyi kabul etmeyen Nesturiler üzerinde ağır baskı uyguladı.

BEDİRHAN AŞİRETİ'NİN NASTURİ KIYIMI VE KÖLE TİCARETİ

1843 ve sonraki birkaç yıl içinde Bedirhan Bey ve Hakkârili Nurullah Bey'in taraftarlarınca Nesturiler kitleler halinde katledildiler. Uzun süren korkunç Nesturi kıyımı sırasında ölenlerin sayısının on bini geçtiği bilinmektedir. Hatta bazı batılı konsoloslar bu sayıyı yirmi bine çıkarmışlardır. Nesturilerle Kürtlerin daha önce iyi olan ilişkilerinin bozulmasında ve sonunda Nesturilerin Kürtler tarafından katledilmesinde, yöreye gelen İngiliz ve Amerikan misyonerlerinin ve batılı bazı devletlerin temsilcilerinin kışkırtmalarının önemli etkisi olmuştur.

E. R. Toledano, dönemin Osmanlı belgelerine dayanarak Bedirhan Bey ayaklanması sırasında Nesturi, Yakubi, Yezidi kadın ve çocuklarının tutsak alınıp Diyarbakır-Musul bölgesinde köle olarak satıldıklarını, bunların bir bölümünün İngilizlerin ricası ve Babıâli'nin eylemleri sonucunda serbest bırakıldığını yazar. (*Bak. Ehud R. Toledano, Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890, çeviren: Y. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 13.)*

"ERMENİLERLE KÜRTLER KAN KARDEŞİ"

Bedirhan Bey Ermenilerle ittifak içinde Kürdistan'ın büyük bir kesimini kontrolüne almak ve giderek İran, Rusya ve Gürcülerin desteğini almak için bilinçli bir politika yürütüyordu. BEDİRHAN BEY'E GÖRE ERMENİ VE KÜRTLER KAN KARDEŞİYDİ. Onun Ermeniler ve Kürtler arasındaki evlilikleri ödüllendirdiği de belirtilir. Ordusunda Ermeniler önemli bir güç oluşturuyor, danışmanları ve ordu komutanları arasında Stephan Manogiyan, Oganes Çalktryan ve Mir Marto gibi Ermeniler de bulunuyordu ki bunlardan Manogiyan, İstanbul'daki İtalyan okulunda öğrenim görmüştü. Fransızca, İtalyanca ve Türkçe bilmekteydi.

Cizre'de barut üretimi için iki fabrika kurdurtan Bedirhan Bey, savaş ve silah konusunda uzman yetiştirmek için Avrupa'ya Kürt öğrenciler gönderdi. Van Gölü'nde gemi yapım çalışmalarına da başladı. Hatta bazı kaynaklara göre o, Cizre'de Kürt hükümeti bayrağını dalgalandırmıştı.

Bedirhan Bey'in kendi adına sikke bastırması da onun ne derece güçlendiğini gösterir. Bir yazısında Süleyman Nazif, bu sikkelerden olup üzerinde "Emir-i Bohtan Bedirhani" yazılı h. 1258 (1842-1843) tarihli bir tanesini gördüğünü belirtir. (Süleyman Nazif'in bu yazısı için bak. Ek-VIII)

Diğer bazı kaynaklarda bu sikkenin bir tarafında Emir-i Bohtan Bedirhani, bir tarafında ise "Sene 1258 hicri" tarihinin yazılı olduğu belirtilir.

Cizre'yi başkent yapan Bedirhan Bey'in "Şeyhülislamı Mela Ebdulkudus, umum seraskeri Tahir Ağa (Tahir Mamo), umum süvari kumandam Hamid Ağa, hazine-i hassa ve umur-i hususiyesi nazırı da Efendi Ağa" idi.

Egemen olduğu bölgelerde suç işleyenler sert biçimde cezalandırılıyor, hırsızlık yapanların eli kesiliyor; buna karşın topraklarına yerleşen köylülere çok düşük bedelle toprak veriliyordu. Köylülerin elde ettikleri ürünün üçte birini de ona vermeleri gerekiyordu. Bu, Osmanlılara verdiklerinden çok daha azdı ve köylüler buna razıydılar.

Ayaklanmadan yıllarca önce, 1838'de Bedirhan Bey, diğer bir Kürt beyi olan Sait Bey'e karşı düzenlenen saldırıda Osmanlıların yanında yer almış ve Sait Bey kalesinin düşmesini sağlamış, bunun üzerine kendisine bir "redif alayının" albaylığı (miralaylığı) verilmiş.

Kürt kaynaklarında "Kürtçülüğün babası" olarak anılan ve kimi araştırmacıların otoriter, gözü pek, ileri görüşlü, kararlı, iyi bir askerî kumandan diye niteledikleri Bedirhan Bey, egemenlik ve nüfuz alanını Musul, Sincar, Viranşehir, Siverek, Diyarbakır, Siirt, Van, Şino, Urmiye, Mehabad, Revandız arasındaki geniş bölgeye yaydı.

Chris Kutschera "Bedirhan Bey 19. yüzyıl Kürdistan bağımsızlık hareketinin unutulmaz bir kahramanı ve tarihin çok uzun bir kesitinde başka hiçbir Kürt'e nasip olmayan biçimde Kürdistan'ın bunca geniş bölümünü egemenliği altına alabilmiş bir Kürt Beyi'dir." der. (Bu da Batılı kaynakların o dönemde kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda Osman-

lıya karşı Kürt aşiretleri ile ne denli içli dışlı olduklarını göstermektedir.)

"İNGİLİZLERE OSMANLI SULTANI'NI TANIMADIĞINI SÖYLER"

İngiliz Albay Rich, Sultan'ın fermanıyla Cizre'de yanına gittiğinde Bedirhan Bey'in kendisine:

"Hiçbir Sultan'ı tanımıyorum. Bu Sultan kimdir? Neden onun fermanları bana geliyor? Ben burada ev sahibiyim ve misafirimin bana neden geldiğini elindeki fermandan değil, kendisinden öğrenmek isterim." dediğini yazar.

Aynı kaynaklarda Bedirhan Bey'in devlete vergi ve askerlik görevi için adam vermeyi reddettiği de belirtilir.

Sultan Abdülmecit döneminde, 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ilan edilmişti. Bu fermanın üçüncü maddesinde "Tebaamızdan olan Müslümanların ve diğer milletlerin (dini cemaatler) bu müsaadelerden istisnasız faydalanmaları için can, ırz ve namus ve mülkiyet maddelerinde, Şeriat hükmü gereğince bütün memleket halkına tarafımızdan tam garanti verilmiştir." denilerek, Hıristiyan tebaanın haklarının da korunacağı devletçe Avrupa devletlerine karşı garanti edilmiş ve bu fermanın sonunda belirtildiği gibi ferman, İstanbul'daki yabancı elçilere resmen bildirilmiştir.

İşte Bedirhan Bey'e bağlı Kürt güçlerinin Nesturilere karşı saldırılar düzenleyip birçoğunu öldürmeleri, bazı Avrupa devletlerinin Osmanlı tebaası Hıristiyanların adeta garantörlüğünü yaptıkları bir döneme rastlamıştır. Söz konusu Avrupa devletleri, diğer bazı çıkarlarını koruyup geliştirmek için bu Hıristiyan tebaanın haklarını bahane olarak kullanmışlardır.

Nihayet, İngiliz ve Fransız elçilerinin Babıâli'ye devamlı şikâyetleriyle Sadrazam Reşit Paşa, Bedirhan Bey'in oradan kaldırılmasını ve İstanbul'a getirilmesini münasip görür.

Önce nasihat ve konuşmaya memur olarak Kemal Paşa gönderilir. Fakat Bedirhan Bey buna itibar da itaat de etmez. Onu tam denetim altına almak isteyen Osmanlı yönetiminin isteklerine boyun eğmeyince, 1847 yılı yazında üzerine düzenli ordu ile milisler ve kırk tane toptan oluşan büyük bir güç gönderilir. O zamanki Osmanlı Dördüncü Ordusu'nun tümü Bedirhan Bey'in üzerine gönderilmiştir.

15-17 bin kişi olduğu tahmin edilen isyancı Kürtler, bir süre direnip karşı koymalarına rağmen yenilmekten kurtulamadı. Ayrıca baş gösteren kolera salgını çok sayıda kişinin ölümüne neden oldu.

Bazı kaynaklara göre ise, Bedirhan Bey'e saldıran Osmanlı ordusunun asker sayısı yirmi beş bini aşkındı. Osmanlılar bu arada Bedirhan Bey'in yandaşlarından olan bazı Kürt liderlerini kendi saflarına çekmeyi başardılar. Güç durumda kalan Bedirhan Bey, Evreh Kalesi'ne sığındı. Müşir Osman Paşa ile Sabri, Ömer ve Mustafa Paşalar onu bu kalede sardılar ve kendisine Büyük Reşit Paşa'nın kaleminden çıkan "amanname" ile eğer teslim olup İstanbul'a gelirse; canına, malına ve ailesine dokunulmayacağı hakkında bir mektup gönderildi. Bedirhan Bey nihayet 20 Temmuz 1847'de teslim oldu.

Yenilen Bedirhan Bey, 1847'de büyük kardeşi Salih, küçük kardeşi Esat ve ailesi ile birlikte İstanbul'a götürüldü. Esirler 19 Eylül 1847'de İstanbul'a vardılar.

Bedirhan Bey'in İstanbul'a götürülmesinden sonra da isyancılar direndiler. Örneğin Han Mahmut 19 Eylül 1847'ye dek direnip daha sonra teslim oldu.

Bedirhan Bey'in bağımsız bir Kürdistan kurmak için ayaklandığı bilinmesine karşın, bazı kaynaklar Osmanlı'nın yeni idari düzenlemesine karşı çıktığını belirtir.[5]

"HAİNLERİ TANIYALIM"

Emin Ali Bedirhan (1851-1926): Daha çok Emin Ali Bey veya Emin Bey olarak tanınan Mehmet Emin Ali, Bedirhan Bey'in oğludur. Emin Ali Bey, uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin değişik bölgelerinde görev yapmasına ve İstanbul'da yaşamasına rağmen, kendisini "Cizre Emiri" olarak görmektedir. Cizre Emirliği, 1847'den sonra bitmiştir. Ama aralarında Emin Ali Bey'in de bulunduğu bazı Bedirhanlar, geçmişi yeniden yaşatmakta inat ederler. Bir geçmişin kâğıt üzerinde varisi olmakla, onun bizzat yöneticisi olmak farklı şeylerdir. İşte bu fark, onları kendi bölgelerinde bile zor durumda bırakıyordu. Bölgede hiçbir etkinliği kalmayan Bedirhanlar ve aile reisi durumundaki Emin Ali Bey, son "Cizre Emiri" sıfatıyla İstanbul'daki Fransız Cumhuriyeti Yüksek Komiserliğine hitaben mektuplar da yazar.

Edirne adliye müfettişliğinden emekli olan Mehmet Emin Ali, yirminci yüzyılın ilk çeyreği boyunca Kürt ulusal hareketi içinde aktif olarak çalışan, radikal eğilimleriyle tanınan kişilerden biridir. Sonraki yıllarda "Kürtçülük hareketinin" içinde önemli bir rol oynayan Süreyya, Celadet ve Kamuran Ali'nin babasıdır.

5 Martin van Bruinessen, age, s. 221; Chris Kutschera, age, s. 15; Celîle Celîl, XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler, s. 134; Celîle Celîl, age, s. 132; Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C. 6, s. 1900; Feldmareşal H. von Moltke, Türkiye Mektupları, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 180-181; İbrahim Alaaettin Gövsa, age, s. 67-68.

Emin Ali Bedirhan, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'na gitmiş, fakat muharebelere katılmadan geri dönmüştür.

1889'da Emin Ali ve Mithat Bey bir ayaklanma girişiminde bulunurlar. İstanbul'dan Trabzon'a, oradan da Cevizlik'e giderek önceden gönderdikleri haber üzerine oraya gelmiş olan Kürt isyancılarla buluşurlar.

Bayburt yakınlarında Osmanlı güçlerine saldırırlar. Yenilince kaçtıkları Ergani Maden dağlarına çekilip orada savunma yapmak zorunda kalırlar; ama uzun süre dayanamaz, sonunda teslim olurlar.

Eylül 1898'de Trabzon'a gönderilip Bedirhani ailesine mensup kişilerin imzalarını taşıyan ve içinde "Kürt halkına ayaklanma için çağrı" yazısı bulunan bir bildirinin devlet yetkililerinin eline geçmesi üzerine Emin Ali ve kardeşleri yakalanıp üç ayı aşkın tutuklu kalırlar ve ancak Kont Ostrotof'u avukat olarak tutunca serbest bırakılırlar.

Selanik ve Adana'da da adliye müfettişliği yapmış olan Emin Ali Bedirhan, Ankara ve Konya adliye müfettişi iken, 1906'da Bedirhani ailesine mensup kişilerin tutuklanıp sürgün edilişi sırasında Isparta'ya sürülmüş, daha sonra ikinci defa Akka'ya sürülmüş ve sürgünde üç yıl kalmıştır. Memur olarak Nablus'ta da çalışmıştır.

SULTAN II. ABDÜLHAMİT'TEN EMİN ALİ BEY'E SADAKAT NİŞANI

Mehmet Uzun, "Kader Kuyusu" romanında Emin Ali Bey'in Sadakat Nişanı aldığı töreni şöyle anlatır:

"Emin Ali Bey ve yanındakiler, Sultan'ın emrinde çalışan Bedirhan Ailesi'nden Osman Nuri Paşa'nın faytonuna binerek,

Dolmabahçe Sarayı'na doğru yola çıktılar. Dolmabahçe'de Celadet'in amcasının oğlu Mehmet Ali Bey onları bekliyordu. Sarayda görevli Abdürrezzak Bey, sarayın teşrifat işinde çalışıyor ve Sultan'a oldukça yakındı.

Sultan'ın yakınında her zaman Kürt, Arap, Çerkez, Laz, Rum, Bulgar, Arnavut, Boşnak vezir ve paşalar bulunuyor; bu paşa ve vezirler de her zaman kendi adamlarının çıkarlarını gözeterek ve diğer paşalarla çatışma halinde yaşıyorlardı...

Abdülhamid'in etrafındaki bu paşalar, Bedirhanların padişah etrafındaki etkinliğinden korkarak, değişik dedikodular yayıyorlardı.

Osman Nuri Paşa'ya göre, Sultan söylenen hiçbir şeye kulak asmıyor ve bu söylentilere hiç inanmıyor ve şunları söylüyordu: 'Kürtler ve Bedirhan paşazadeler bizim Müslüman kardeşlerimizdir. Ayrımız gayrımız yoktur.'

Dolmabahçe Sarayı muayede salonu 1903 yılının aydınlık bir sonbahar günü... Emin Ali Bey, Osmanlı ülkesi ve İslam Dini'nin sadık evladı Bedirhan Bey'in değerli oğlu, Osmanlı vatanı her zaman sizin çalışma ve hizmetlerinize muhtaçtır. Hayırlı olsun.

Emin Ali Bey bunları kendisine söyleyen vezire teşekkür ediyor, yüzünü Sultan Abdülhamid Han'a çevirip iki defa başıyla selamlıyor, Sultan'a hürmetlerini sunuyor.

Yüzü gülen Sultan, kafasını hafifçe sallayarak Emin Ali Bey'in selamını alıyor. Saygı ve selamlardan sonra Emin Ali Bey vezire dönüyor. Vezir yanında duran yaverden nişanı alıp, Emin Bey'in göğsüne takıyor. Arkasından bir nişan daha. Şimdi Osmanlının iki liyakat nişanı, siyah redingotun üzerinde, Emin Bey'in göğsünü süslüyor."

"ERMENİLERLE BİRLEŞİRİZ, TÜRKLERLE BİRLEŞMEYİZ"

Emin Ali Bey, tescilli bir Türk düşmanıdır. Türk Milleti'ne sıcak hisler besleyen ve dönemin şartları sebebiyle 1925 yılında Diyarbakır'da idam edilen otonomi yanlısı Seyyid Abdulkadir, Emin Ali Bedirhan'ın, Kürdistan muhtariyete kavuştuğu zaman bile Türklerle birleşmek istemediğini ve 'Ermenilerle birleşiriz, Türklerle birleşmeyiz' dediğini mahkemede ifade eder.

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ile Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin kurucularından olan Emin Ali Bedirhan, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ikinci başkanı, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti'nin ise başkanı ve aynı zamanda bu son iki cemiyetin kurucularındandı.

Emin Ali, özellikle 1919'dan sonra, Kürtçülük ile ilgili çalışmaları sırasında zaman zaman başta İngiliz yetkilileri olmak üzere savaş galibi Batılı devletlerin yetkilileriyle de ilişki kuran, onların desteğini almaya çalışan Kürtlerdendir. Ama Kürdistan'a bizzat gidip orada çalışma yürütmemiş, çalışmalarını asıl olarak İstanbul'da yürütmüştür.

1919'da İngiliz casusu Binbaşı Noel şunları yazar:

"... Kürtler İngilizlerin bir Ermeni Devleti kurup, Kürtleri bu yeni devletin saldırısı (baskısı) altında bırakmalarından korkuyorlardı! 30 Temmuz'da (1919) İstanbul'a varınca Kürt liderleriyle görüştüm. Hepsinden önce Şeyh Abdulkadir ve Bedirhani ailesi mensuplarıyla. Yoğun bir araştırmadan sonra Kürtler, benimle birlikte bölgeye gidecek bir komite oluşturulmasını önerdiler.

Komite şu kişilerden oluşturuldu: Emin Ali Bedirhan'ın iki oğlu, Şeyh Abdulkadir'in damadı Seyyid Muin ve Dersim'in makul adamlarından olan Seyyid İbrahim adındaki bir kişi.

(Bu iki kişi Mustafa Kemal'e Sivas Kongresi'nde suikast düzenlemede görev almış, hareket emrini Dersim'de beklemişlerdi.)

Bu heyetin üyeleri derneğin (Kürdistan Teali Cemiyeti kastediliyor - Malmîsanij) ikinci dereceden adamlarındandılar. Kürt liderlerinin benimle gelmeyiş nedeni şuydu: Şeyh Abdulkadir gibi biri Türklerin kendisini büyük hıyanetle suçlamalarından korkuyordu. Emin Ali Bedirhan Bey gibi biri (de) bir zamanlar bölgede varlıklı olarak tanınan bir ailedendi. Şimdi ise düşkün ve yoksul olduğu için bu yoksullukla Cizre bölgesine gitmeye utanıyordu. Gerçekte ben Şeyh Abdulkadir'in benimle gelmediğine üzülmedim, çünkü güler yüzlü biri olmakla birlikte sert kafalı, karamsar ve ufku dar biriydi. Kısacası böylesi gayet uzun bir yolculuk için bu tür insanlarla muamele çok güçtür. Fakat Emin Ali Bedirhan'ın bizimle gelmesini çok isterdim; çünkü sade ve güler yüzlü oluşunun yanı sıra ağır bir adamdı. Gerçekten etkin liderliğin bütün koşul ve özelliklerini kendisinde toplamış olan heybetli, ince düşünen, kendisine danışılan ve (olanları) iyi görebilen bir adamdı. Kürt aşiret reislerinin dilini iyi bilen örnek kişilerdendi. Heybet ve kişiliğini onlara kabul ettirecek ve onları etkileyecek özellikleri haizdi. Emin Ali'nin oğulları şişman ve toy idiler, kendi işleriyle daha az meşgul idiler; İstanbul'da büyümüşlerdi. Geçim gereksinimlerini gazetecilikten sağlıyorlardı.[6]

Her ne kadar bu iki oğlun gelişlerinin pek yararı yoktuysa da, bize (İngilizlere) karşı hiçbir duyguları görülmediğinden kendimle getirdim. Ayrıca Bedirhani ailesinin saygınlığı, Kürdistan'ın bütün bölgelerinde belirgindir..."

Noel'e göre Emin Ali, "Bedirhani ailesinin belli başlı kişilerindendir. Uzun boylu, ak sakallı ve heybetli görünen birisidir. Kürtler arasında, özellikle Botan yöresi Kürtleri arasında

6 Zınar Silopi, age. s. 59, 53.

büyük bir etkinliği vardır. Türkler 1919 baharında sevinerek onu Diyarbakır valisi yapmak istedilerse de sonra bundan vazgeçtiler; çünkü Emin Ali Bedirhan'ın Kürdistan'm bağımsızlığı ve özgürlük sorununu devletin vereceği koltuk ve makama değişmeyeceğini iyice anladılar. Yaşadığı sürgün yerinden (İstanbul'dan) iki kez kaçıp kurtulma girişiminde bulundu. İlkinde Trablus'ta, ikincisinde Bayezit'te yakalandı."

Aynı binbaşı, 16 Nisan 1919'da özel görev günlüğünde de Emin Ali'nin Diyarbakır valiliğine atanması konusuna değinir:

"Nusaybin ileri gelenleri, Türk hükümranlığı altında bağımsız bir Kürdistan taraflısı hareketin başta gelen şahıslarından birisi olan İstanbul'daki Şeyh Abdulkadir'den; Kürtlerin Hıristiyanları öldürerek ulusal amaca zarar vermemelerinin önemini belirten bir telgraf aldılar. Bir diğer telgraf da, Türk hükümetinin kendisini Diyarbakır valisi olarak atamış olduğunu ve görevini devralmak üzere en yakın zamanda ayrılmayı umduğunu belirten Bedirhan Bey'in oğlu Emin Ali'den alındı."

Noel'in kendisi de daha önce Emin Ali'yi Diyarbakır valiliği için tavsiye etmiş, Damat Ferit Paşa ise 'Kürt asilzadelerinden birinin Diyarbakır valisi veya Türkiye Kürdistanı'nın diğer bir büyük merkezine atanmasını, bu kişinin hükümet karşıtı hareketlerden Kürtleri uzak tutması şartıyla kabul etmişti.' Öte yandan İstanbul'daki İngiltere Yüksek Komiseri'ne göre, "Aralarında Kürt sorununun da olduğu Türkiye'nin iç işlerine doğrudan karışmamak gerekirdi... Özellikle etkili bir Kürt lideri olan Emin Ali Bedirhan'a güvenmeyen Yüksek Komiser, onun Diyarbakır valiliğine atanmasına karşı çıkmıştır."[7]

Dönemin Babıâli basını "İngilizler, Sadrazam Damat Ferit'ten Emin (Ali Bedirhan) Bey için adalet bakanlığı (göre-

7 E. W. C. Noel, Binbaşı Noel'in Günlüğü, Avesta Yayınları, Aktaran: Ahmet Mesut.

vini) almışlarsa da, Kürt Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olmak ümidini taşıyan Emin Bey bunu reddetti." biçiminde haberlere yer vermiştir.

EMİN ALİ'NİN AYAKLANMA ORGANİZASYONU VE YUNAN DESTEĞİ

Emin Ali ile oğlu Celadet, İngiliz Yüksek Komiserliğinde Mr. Ryan'ı ziyaret ederek Kemalistlere karşı Kürtleri ayaklandırmak için, Yunanlılarla ilişki kurduklarını açıkladılar. Bu amaçla Musul'a gitmek için izin istediler. İsyan hareketinin İngiliz bölgesinde hazırlanıp hazırlanamayacağını sordular. Ryan, Musul'a gidebileceklerini ama şu sırada ayaklanmayı başlatmanın uygun olmayacağını söyledi. Yüksek Komiser'in görüşüne göre de Kürt ayaklanmasını yönetmek zordur. Bu ayaklanma, İngiltere ile Kemalistler arasında çatışmada düşünülebilir. İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseri Kanellopoulos da Emin Ali Bey ve kardeşi Hamid Bey'le ilişki kurmuş ve Yunanlıların Kürt milliyetçilerini desteklemesi gerektiğini Venizelos'a tavsiye etmiş. Emin Ali ve Hamid Bey'in Amasya'daki bir Rum kilisesine mensup olan Votsis'le ilişki kurarak, Yunanlılarla birlikte çalışmayı teklif ettiklerini belirten kaynaklar varsa da Yunan-Kürt işbirliğinin pratikte gerçekleşmediği anlaşılıyor. Emin Ali, Kürtçülük hareketi içinde, özellikle 1920'lerden sonra Kürdistan'ın bağımsızlığına taraftar olup bu uğurda çalışmış olan grubun lideriydi. Kendisi Ocak 1920'de şöyle der:

"Kürtler arasında iki akım vardır. Hepimiz Sultan'ın Halife olarak kabul edilmesinden yanayız. Fakat onlardan bir tanesi (ki bu politik açıdan akımların en güçlüsüdür) Türkiye'den tam olarak ayrılmayı istiyor. Daha fırsatçı olup Avrupa'nın bizi terk etmesinden ve Türklerin (tekrar) bize karşı harekete geçmesinden korkan diğerleri, şimdilik Türkiye sınırları içinde bir

otonomiyle yetiniyorlar. Fakat bu sonuncular bir azınlık teşkil etmektedirler. Mademki herkes Bay Wilson'un prensiplerine dayanıyor, neden bunlar Kürdistan'a da uygulanmasın."

1925'te Diyarbakır'da idam edilen Seyyid Abdulkadir'in mahkemedeki ifadesinde şöyle dediği belirtilir:

"... Emin Ali Bey'in Kürdistan muhtariyete kavuştuğu zaman bile Türklerle birleşmek istemediğini söyleyip 'Ermenilerle birleşiriz, Türklerle birleşmeyiz.' dedi..."

"BEDİRHANİLER YAHUDİ VE SABETAYİSTLERLE EVLENİYOR"

Birçok kaynakta Bedirhanilerin Kürt olduklarından kuşkulu olduğu belirtilmektedir. Bedirhan ailesi bireylerinin Yahudi ve Sabetayistlerle evlenmelerinin dikkat çekici olduğunu belirten yazar Yalçın Küçük, onların içinde hahamların da olup olmadığını araştırdığım ifade ederek şöyle der:

"... Burada Bedirhanileri incelemek durumunda değilim. Tekeliyet'in bundan sonraki ciltlerine kalmıştır. İki açıdan teorik önemine ve bir yöntem sorununa değinmekle yetinmek zorundayım. Bunun için ayrıca bir rahatlığa sahibiz. Mahmut Çetin'in Bedirhaniler üzerine kitabı çok yararlıdır. Çetin'in sağladığı bilgi ve analizler, benim çalışmalarımdaki yöntem ve sözlüklerle birlikte okunduğu zaman, Bedirhanilerin Yahudi asıllı olup olmadığı sorununda çok önemli mesafeler kat etmek mümkündür.

Şu tespitle başlayabiliriz, nedeni araştırılmaya muhtaçtır, Osmanlı Yahudilerinin, XIX. yüzyılın başından itibaren gizliliği seçtikleri güçlü bir hipotezdir. İsimlerini değiştirdiklerini ve Müslüman davranışlarına büründüklerini söyleyebiliriz;

bu, Sabetayizmden ayrı bir haldir ve üstüne gelmektedir. Bir yandan modernist aydın hareketlerinde ve diğer taraftan İslamist tarikatlarda bunları görmek durumundayız. Hem mOdernist aydın ocaklarını ve hem de şimdi Yahudi sofizmi olarak teşhis ettiğimiz Kabala'nın amalgamasyonu olan İslamist tarikatların formasyonuna girdiklerini düşünebiliyoruz. Yunus Emre kültünde Kabala etkilidir.

Bunları, bir tür marano yaşamını seçenleri, seçtikleri tarihte, onomastique yöntemle teşhis etmek imkânsızdır; evliliklerine bakıyoruz. Gökyüzü, bunu, yıllardır düzenlediği zengin arşiviyle mükemmel bir biçimde yapıyor; doğmakta olan bu davranış bilimine katkıları büyüktür. Onomastique, Cumhuriyet'e yaklaştıkça soyadı yasası, isimleri de değiştirmişti ve bir tür 'devrim' diyebiliriz ve artık 'ifşaat' sayabiliriz. Özellikle üçüncü büyük iç savaş döneminde son derece açıklayıcıdır. Burada benim çalışmalarım kadar, İ. Sevi'nin, iç bilgilere dayanarak yapmış olduğu tasnifler de yol açıcı kapasitededir.

Burada bir çelişkiye dikkat çekebiliyoruz; resmi ideoloji egemen sınıfların ideolojisidir. Güzel ve buna göre, Kürtler, 'dağ Türkü' sayılmaktadır ve hep küçümseniyorlar. Fakat bir de şunu görüyoruz: 'Kürt' hükkam sınıfı ile 'Türk' egemen sınıfı arasında çok kolay ve çok sık evliliklere rastlıyoruz.

Bu mükemmel bilgiyi, M. Çetin'e borçluyuz. Bu ölüm ilanının açıkladıklarına ilave olarak (kitapta var -P.H.), Bedirhanilerin, bu soyadından başka, 'Çınar' ve 'Kutay' soyadlarını aldıklarını biliyoruz. Kemal Paşa'nın Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar ile aşırı Kemalist ve dezenformasyonist Cemal Kutay, Emir Bedirhan'ın en yakın çocukları arasındadır. Eski Bakanlardan son olarak CNN'de spikerlik yapan Profesör Emre Gönensay'ın annesinin de bu İbrahim A. Gövsa ailesinden olduğunu göstermektedir. Gövsa'nın Sabetayist olduğundan kuşku

duymak için pek az nedene sahibiz. Sabetay Sevi hakkında Türkçe'de ilk dürüst kitabı da Gövsa'ya borçluyuz. Bir sonuç şudur. Şimdiye kadar "Kürt" olarak bildiğimiz Bedirhan'ın sülalesinin, hep Yahudi ve Sabetayistler ile evlenmesi dikkat çekicidir. Aralarında Sabetayist olmayanlar ve hahamlar var mı? Ayrı bir araştırma konusudur."[8]

Yalçın Küçük'ün yazmadığı bir kişi daha vardır bu aileden. Birisi Recep Tayip Erdoğan'ın siyasi işler başdanışmanı Cüneyt Zapsu. (Danışmanlıktan istifa etti.) Diğeri ise Celadet Bedirhan'ın sütkardeşi olduğu bazı kaynaklarca belirtilen Şair Nazım Hikmet.[9]

EMİN ALİ BEY'İN OĞLU SÜREYYA BEDİRHAN

Ahmet Süreyya Ali Bedirhan, 1883'te Suriye'de Mektele'de doğmuştur. Babası Emin Ali Bey, annesi ise ismini bilemediğimiz Emin Ali Bey'in Çerkez olan ilk eşidir.

İstanbul Üniversitesi'nden ziraat mühendisliği diploması almış olan Süreyya Bedirhan, daha 1904'te Türkiye'nin gü-

8 Yalçın Küçük, Tekelliyet 2, İthaki Yayınları, s. 331-333.

9 Mehmet Bayrak, age., s. 146; Selahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C. I, TTK Yayınları, 1987; Belge 17'den Aktaran: Behram Arda, Doğu Kürdistan'da Siyasi Mücadelenin Tarihsel Gelişimi, Medya Güneşi, No. 6, s. 38; Danhev ü dabeşkirina: Kone Reş (Selman Usman), Serpehatiyen Mîran-I, s. 45-46; Abdülaziz Yamuiki, Kürdistan ve Kürt İhtilalleri, Bağdat, 1947, s. 67; Hazım Kılıç bir yazısında Emin Ali Bedirhan'ın ayrıca avukat olduğunu yazar. Aharon Cohen'e göre ise Emin Ali hukukçu olup Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yüksek mahkeme başkanlığı yapmıştır (Bak. Ster, toplubasımı, Yayına Hazırlayan: Hazım Kılıç, Weşanxana Xanı u Bateyî, Kopenhag, 1992, s. 10, 19); Salih Bedirhan. Muzekkerati, s. 27; Robert Surieu, "Kürdistan-V", Roja NQ, Beyrut, No. 44 (3 Nisan 1944), s. 3; A. Wilson'a gönderilen telgraflara dayanarak yazan M. S. Lazarev, Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923), s. 108-109.

venliğine karşı terör örgütü kurmak ve çeşitli eylemlerde bulunmaktan hapse atılır. 1906'da Bedirhanların Rıdvan Paşa'yı öldürtmesinden sonra Mekteb-i Sultani'den alınarak sürgüne gönderilir.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilişinden sonra İstanbul'a dönen Süreyya Bedirhan, 1908-1909'da Kürdistan gazetesini çıkarır. Fakat 1909'da 31 Mart Olayı sonrası İttihat Terakki yönetimi tarafından yakalanıp mürtecilik ithamıyla Bekirağa Bölüğü'ne konur. "Askeri ayaklanma hazırlıkları içinde yer almak" iddiasıyla ölüme mahkûm edilir ve gazetesi kapatılır. Sonra affedilerek 1910'da sürgüne gönderilir. 1912'de İstanbul'a dönüp orada gizli bir Kürt komitesi örgütlerse de yeniden ölüme mahkûm edilerek hapse atılır. 1913 yılında hapisten kaçarak, Osmanlı İmparatorluğunu terk eder.

Süreyya Bedirhan, daha sonra 1917'de "Azizi Ahmet" müstear adıyla Kahire'de yine Kürdistan gazetesini çıkarır. Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra Kahire'de kurduğu Kürdistan İstiklal Komitesi'nin genel sekreterliğini yapar.

İngiliz binbaşısı Noel, Süreyya Bedirhan'ın 1919'da Mısır'da oturduğunu, General Didis'in ondan övgüyle söz ettiğini yazar. O, bu tarihten sonra da bir süre Mısır'da kalır. Mısır'da Mahmut Muhtar Paşa'nın hanımı Mısır Prensesi Nimet Muhtar'ın çiftliğinin müdürlüğünü yapar.

İNGİLİZ İŞBİRLİKÇİSİ FRANSIZ DOSTU

Süreyya Bedirhan, Mısır'da bulunduğu sırada "savaş esnasında İngilizlere esir düşen, Mısır ve Hindistan'a sürülen Kürtlerle" ilişkiye geçer. Süreyya Bedirhan, Kürtçülük davasında özellikle dış destek sağlanması ve bir Kürdistan yönetiminin kurulması için çalışır. Bu çalışmalarında diplomatik uğraş ve

ilişkileri temel alan Süreyya Bedirhan, İngilizlerin desteğini almak için çaba göstermiştir. "Hararetle İngiliz yanlışı olduğu", "savaş sırasında onlar için çalışmış olduğu", "amaçlarının Kürtlerin nihai bağımsızlığı olduğu" ve "sınırlı bir İngiliz mandasını kabul etmeye hazır olduğu", İngiliz gizli belgelerinde ifade edilmiştir. Fakat İngilizler, Kürtler üzerinde etkinliği bulunmayan Süreyya Bedirhan'ı ciddiye almamıştır.

Süreyya Bedirhan'ın genel sekreterliğini yaptığı Mısır'daki Kürdistan İstiklal Komitesi, Ocak 1919'da "bir Kürt devletinin kurulması yolunda İngiliz yardımı için" başvuruda bulunur. Bu komite, Sevr Antlaşması öncesi yapılan çalışmalara katılmak için faaliyetler yaparsa da başarılı olamaz.

Süreyya Bedirhan, dedesinin yönettiği toprakların kendisine verilmesi için İngilizlere müracaatta bulunacak kadar realiteden uzak bir kişiliktir.

FRANSIZ İŞGAL KUVVETLERİ İLE SIKI İLİŞKİLER

Süreyya Bedirhan'ın Suriye'de bulunduğu dönemde de Fransız işgal kuvvetleri ile sıkı ilişkileri vardır. Beyrut'taki Yüksek Komiserlik Politik Servisi Ataşesi olan Fransız generali Pierre Rondot, Süreyya Bedirhan'ın çıkardığı Havar dergisinde yayınlanan Fransızca yazıların editörlüğünü yapar. Pierre Rondot, Kürtçe'nin yazı dilinin oluşturulması konusunda araştırmalar yapan bir isimdir. Ayrıca Havar dergisi, Fransız işgal kuvvetlerinin ekonomik kalkışı ile çıkarılır.

Süreyya Bedirhan ölümüne kadar Paris'te yaşar. Böylece Süreyya Bedirhan, İngiliz işbirlikçiliğinden Fransız işbirlikçiliğine geçmiş olur. Sonraki yıllarda Kürt Enstitüsü'nde Bedirhanların çalışmalarıyla, bu işbirliği daha açıktır.

SÜREYYA BEDİRHAN'IN HOYBUN CEMİYETİ'NE KATILIŞI

Süreyya Ali Bedirhan, 1927 yılında Hoybun Cemiyeti'ne girer. 1930 yılında Hoybun'u temsil göreviyle Paris'e gider. Ermenilerin Kürtlerle birlikte kurduğu bir cemiyet olan Hoybun içinde, "iknacı ve zeki bir mimar" olarak iki tarafı uzlaştırıcı bir rol oynar. Süreyya Bedirhan, Kürtçülük idealini Amerikan kamuoyuna tanıtmak amacıyla Amerika'ya gider ve bir dizi etkinlikte bulunur. Süreyya Bedirhan'ın Amerika'daki faaliyetleri başarılı geçmemiştir. Ermenilerin Hoybun'a ilgisinin dışında, Amerikan kamuoyundan herhangi bir destek toplayamamıştır.

SÜREYYA BEDİRHAN'IN GÖRÜŞLERİ

Süreyya Bedirhan'ın Türkler, Kürtler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi ile ilgili yorumları düşmanlığının en büyük kanıtıdır. Türk düşmanlığının insanı nerelere götürebileceğinin görülmesi açısından bu yorumları okumakta yarar var.

Örneğin Kürtlerin, Türkler tarafından işgale ve asimilasyona uğratıldığı iddiası baştan ayağa yanlıştır. Türkler Anadolu'ya geldiğinde Bizans Hıristiyanlaşmıştı. Ayrıca etki sahasındaki bütün halkların Hıristiyantlaşması için de baskı yapılıyordu. Kürtler, Hıristiyan baskıları karşısında ayrı kalma şuuruyla Yezidi ve Zerdüşt etkisindeki pagan inanç yapılarını korudular. Önce Arap ve ardından gelen Türk fütuhatını, Kürtler coşku ile karşıladı ve Bizans karşısında direnme gücüne kavuştu. Yavuz Sultan Selim'in doğuya yönelmesi de başta Kürtler olmak üzere; Türkmen, Süryani ve Arap ricacılar vasıtasıyla olmuştur. İran'ın Şiileştirme politikasına karşı Osmanlıya sığınma, Mezopotamya halklarının ortak temayülüdür. Bu izahtan sonra Süreyya Bedirhan'ın yanlış ve hainçe görüşleri şöyledir:

"1048-1071 arası Bizans askerleri kuzeydoğudaki Slavlara karşı savaşırken, Selçuklu Türkleri, Küçük Asya'da planlı ve ısrarlı bir şekilde yollarına devam ediyorlardı. Bütün nüfusu katlettiler. Sayısız genç kızı ve çocuğu köleleştirip uzaklara gönderdiler. Mallarını yağma ettiler ve güçlerinin uzanabileceği kadar her yeri boşalttılar. Batılılaşma gelişiminin ilk aşamasında Sünni Arapları asimile eden Moğol Türkleri, şimdi de Yunanlıları asimile etmeye çalışıyordu.

Bunun gibi, onuncu sultandan sonra gelen bütün Türk sultanlarının, generallerinin, devlet adamlarının, yöneticilerinin ezici çoğunluğunun ya karışık bir nesilden gelmesi ya da devşirme olması dikkate değerdir. Mehmet'in İstanbul'u fetheden amirali bir Bulgar devşirmesiydi. Türkiye'nin I. Dünya Savaşı sırasındaki sadrazamı bir Bulgar Pomak'tı ve doğrudan ataları Şevket ve Prens Halim adlı iki Arap'tı. Mustafa Kemal, Niş'ten bir Hırvat dönmesinin torunuydu. Onun başvekili İsmet Refan'dan, eski başvekili şimdiki kurmay başkanı Fevzi, Tercan'da birer Kürt'türler.

Benim vurgulamak istediğim asıl ve önemli nokta şudur: Var olduğundan bugüne kadar Türkler, diğer ırkları ezerek nüfusunu artırıp kesinleştirdi. Hırsızlıkla, eşkıyalık ve çetecilikle devletinin varlığını devam ettirdi.

Jön Türkler savaş sırasında yaklaşık çeyrek milyon Yunanlı, 200 bin Lübnanlı katlettiler. İdam edilen Arap liderlerinin ve sürülen Kürtlerin sayısı 700 bin kadardı ve bu sürülenlerin yarısı sürgün sırasında telef olmuştu. Türkiye'de yarım veya 1 milyon Ermeni öldürüldü, 100 bin Ermeni genç kız ve çocuk köleleştirildi.

Ardından M. Kemal, Türkiye'yi Türk olmayanlardan kurtarma davasında eski ortaklarının planını tamamlama görevini üstlendi.

Şimdi ben Kürtleri ve Kürt davasını tanıtma görevini üstleniyorum.

... Böylece ahlaki değerleri değişen ve düşen Kürt kültürel hayatı, alçak seviyedeki Türkler gibi yerlerde süründü.

Kemal herhangi bir ciddi karşı koymayla karşılaşmadan İzmir'e ulaştı. 15 günde 185 mil yol almıştı. 13 Eylül 1922'de İzmir'in yakılıp yıkılması emrini verdi ve burada tarihin en iğrenç suçlarından birini işledi. 100 binin üzerinde erkek, kadın, çocuk kılıçtan geçirildi ya da yakılarak öldürüldü. 25 binin üzerinde genç kız köleleştirildi."

"HOYBUN İLE ERMENİLER TÜRKLERİ ORTAK DÜŞMAN KABUL ETTİLER"

"1927 Ekim'inde Kürtlerin savunucusu Hoybun ile Ermeni halkının temsilcileri, Türkleri ortak düşman kabul ettiler ve karşılıklı ilgilerinin ortaklığı onları genel bir barışmaya götürdü. Kendi ırkım adına onların meşru ulusçul istekleri Bağımsız ve Birleşik Ermenistan'a saygı duyuyorum.

Türkiye Türkleri, Moğol ırkının en ilkel ve en geri koludur. Gayrimüslimlerden, esirlerden, zorla dinleri değiştirilip Müslüman olanlardan oluşan karışık bir kalabalık Akdeniz ve Karadeniz arasında birikmiştir. Sudan'dan ve Afrika'nın merkezinden gelen zenci esirler hâkimiyeti altında kalan bu iki denizdeki korsanca tekellik, bütün dünyada suçun ve kanunsuzluğun azaldığı 19. yüzyılın ortalarında düşüşe geçmişti. Böyle ilkellik, vahşet, aptalca canavarlık ve atalarına benzeyen tüm bu karışımın uygulamaları bugünün Türklerine de uyar.

Kemalist tarihçiler, casuslar, memurlar ve bilim adamları şu an özellikle İran Tatarları ile Ermeni ve Rus Trans-Kafkas-

ları arasında hararetle çalışıyorlar. Türk haçlılarının kendilerini yabancı boyunduruklardan kurtaracağı günler için bu bölgelerdeki Turanlar, Kemalistler tarafından silah ve mühimmatla donatılıyor.

Ancak ne İslamiyet ne de Türk hâkimiyeti Kürt sosyal hayatını değiştiremedi. Birkaç Türkleşmiş Kürt dışında Kürtler tek eşliliğe bağlı kaldılar. Bir Türk'ün olduğu yerler dışında kadınlar özgürce ve peçesiz gezerler. Sosyal ilişkileri Amerikan kadın ve kızlarına benzer, istediğiyle evlenir ve ev içinde özgür, otorite sahibidir."

EMİN ALİ BEY'İN OĞLU CELADET ALİ BEDİRHAN

Celadet Ali Bedirhan, 1893 yılında İstanbul'da doğar. İstanbul'daki evlerinde Yezidi kökenli Amojna Sıti Kürt geleneklerini ve Madam Stella Batı kültürünü öğretmek için çalışırken, Şehriban Hanım günlük akış içinde kuralları yerleştirmek için didinir.

Celadet Bedirhan, İstanbul'da Fenerbahçe'nin en kaliteli okulu Halile-i Mahmudiye mektebinde okur. Okulda ağırlıklı olarak Fransızca eğitim verilir. Celadet Bedirhan, ilk ve ortaöğretimini İstanbul'da tamamlar. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra Kürtçülüğü yine elden bırakmayıp Kürt aşiretlerinin birliğini sağlamak için çaba gösterir. 1922'de kardeşi Kamuran'la birlikte Almanya'ya gitmek durumunda kalır. Almanya'da da bütün zorluklara karşın öğrenimini sürdüren Bedirhan, 1925'te Kahire'ye geçer, daha sonra da Suriye'ye yerleşir.

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, onun Almanya'dayken defterine yazdığı notlardan oluşuyor. Suriye'de Haco Ağa ve önde gelen diğer Kürt aydınlarıyla birlikte Xoybun'un (Hoybun)

kuruluşunda aktif bir rol oynamıştır. 1930'lu yıllarla birlikte Kürtçeyle ilgili çalışmalarını yoğunlaştırdı. "Hawar" ve "Ronahî" adlarıyla iki Kürtçe dergi çıkardı. Hawar'da kısa sürede Latin alfabesine geçildi.

SURİYE'YE VE ALMANYA'YA KAÇIŞ

Celadet Bedirhan, 1922 yılında kardeşi Kamuran Bedirhan'la birlikte Bulgaristan üzerinden Almanya'ya gider. Almanya'da hukuk doktorası yapar. Burada yabancılara Türkçe, Kürtçe ve Rumca öğretir. Ayrıca Almanca, İngilizce, Fransızca, Farsça ve Arapça öğrenir. Aşağıda, önemli gördüğümüz günlüğündeki bazı notlarda dikkat çekici bir nokta, ismini ve milliyetini belirtmediği bir kişinin Almanya'da kendisinden Kürtçe öğrenmek istemesidir. Son derece iyi Kürtçe bilen İngiliz ajanı Binbaşı Noel, amcası Malatya Mutasarrıfı Halil Rami ve Elazığ Valisi Ali Galip Bey ile Sivas Kongresi'ni basmayı tasarlayan Celadet Bedirhan gibi birinden Kürtçe öğrenme isteği sıradan bir dil öğrenme merakı değildir. İsmi belirtilmeyen bu kişi, muhtemelen Alman istihbarat örgütü ile irtibatlı biri olmalıdır.

Celadet Bedirhan, 1925 yılında babası Emin Ali Bey ve ağabeyi Süreyya Bedirhan'ın bulunduğu Kahire'ye geçer. Daha sonra 25 Ağustos 1930 tarihinde politik çalışmalar yapmak üzere, Fransız sömürgesi durumundaki Suriye'nin başkenti Şam'a yerleşir.

CELADET BEDİRHAN VE HOYBUN

Hoybun Cemiyeti, bölücü Kürtlerle Ermenilerin, Türk Milleti'ne karşı birlikte kurduğu bir örgüttür. Örgüt, Ağrı İsyanı'nı hazırlamıştır. Hoybun'da bölücü Kürt tarafı başlangıçta üç kanat tarafından temsil edilir: Bedirhanlar, Cemil paşaza-

deler ve Şeyh Said Ailesi. Hoybun'un Beyrut'ta yapılan kongresinde başkanlığa, Ermeni Papazyan seçilir. Kürtleri temsil edenlerden biri de Celadet Bedirhan'dır. Kongre sırasında Şeyh Said tarafı başkanlığa bir Kürt'ün ve hususen de Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza'nın gelmesi gerektiğini iddia eder. Bu talepten sonra, Ermeniler ve Bedirhaniler, Ali Rıza taraftarlarının cemiyetten çıkarılmasını isterler.

Celadet Bedirhan, Ağrı Ayaklanması'nı gerçekleştiren Hoybun Cemiyeti'nin, Mardin'de açmaya çalıştığı ikinci cepheyi yönetmek için Türkiye sınırları içine girdiyse de, başarısızlığa uğrayarak Suriye'ye kaçmak zorunda kalır.

Celadet Bedirhan, 1930'lu yıllarda Kürtçe ile ilgili çalışmalara başlar. Latin harfleriyle ilk Kürtçe alfabeyi 1932 yılında yayınlar. Hawar ve Ronahî adıyla iki dergi çıkarır. Onun bu çabasının temeli, belki de amcası Mikdat Bedirhan'ın, Mısır'da "Kürdistan" adlı ilk Kürtçe gazeteyi çıkarmasından sonra, babası Emin Ali Bey'in ona amcası gibi bir gazete çıkarıp yüzünü güldürmesini istemesidir. Celadet Bedirhan, Kürtçenin grameri ile ilgili çalışmalarını, Fransız dilbilimci Roger Lescot ile birlikte yapar.

CELADET'TEN MUSTAFA KEMAL'E MEKTUP

Celadet Ali Bedirhan, sürgünde bulunduğu dönemde Suriye'den Mustafa Kemal'e bir mektup gönderir. "Gazi Paşa Hazretleri" diye başlayan mektupta Türk Ocaklarının kuruluş yıllarında Yusuf Akçura ve Gaspıralı İsmail'in konferanslarına katıldığını, bu derneğin giderek etnik unsurları asimile etme misyonuna büründüğünü yazar. Mektubun sonunu şöyle bitirir:

"Fakat ileride göreceğiz ki, bu ocaklar size Türkçü yetiştirdiği kadar, bize de Kürtçü yetiştirecek."

Celadet Bedirhan'ın tespiti Türk Ocaklarının genel çizgisi için geçerli olmasa da, yanlış politikalar, Kürtçülüğün gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bunun en somut örneği 1980'e kadar çok sayıda Kürtçü eylemci örgütün (özellikle PKK) kurulmasıdır.

"CELADET BEDİRHAN BÖLGESEL YÖNETİM İSTİYOR"

Celadet Bedirhan Bağdat'taki Fransız Konsolosu'nun 1919 Nisan'ında çektiği bir telgrafta şöyle diyor:

1919 başında Zaho bölgesinde bulunan (ki o sırada. bu bölge gevşek de olsa İngiliz kontrolü altındaydı) Celadet Bedirhan Bey, bu kentin siyasi subayına verdiği tüm Behdinan bölgesinden birçok aşiret reisinin mührünü taşıyan bir dilekçeyle, Kürdistan'ın Bedirhan ailesinin üyelerinden birinin yönetimine verilmesini ve İngiliz korunması altına alınmasını talep etmekteydi. Aynı türden birçok dilekçenin arasında bunun kendi başına özel bir anlamı olmazdı; eğer şahsi mühürlerinin ortadan yok olduğuna dair şikâyetler duyulmaya başlanmasaydı.

"Gizli" kaydını taşıyan bir İngiliz belgesinde ise "Bedirhan ailesinin İngiliz yanlısı eğilimleri, ailenin Mısır'daki üyelerinin Türklerden gördükleri muamelelerden sertçe yakındıkları, tazminat istedikleri ve Kürdistan'ın asıl yönetici ailesinin kendi aileleri olduğunu iddia ettikleri 16 Nisan tarihli ortak mektuplarından da anlaşılmaktadır."

Yıllar sonra Celadet Bedirhan'ın eşi Revşen Bedirhan'ın "bedel-i emlak" hakkında söyledikleri de bu emlak-ı mazbute ile bağlantılıdır:

"... H(üsnü) Berazi (Suriye'de) Celadet ve Kamran'ın bedel (-i) emlak aylığını verdi. Bedel(-i) emlak şu anlama geliyordu: Osmanlılar, Bedirhanları sürdüğünde, bütün mal varlıklarına el koymuştu. Ancak sürgün edilen Bedirhanlara da belirli bir aylık vermeyi taahhüt etmişti. Bu, miras gibi kuşaktan kuşağa devam edecekti. Atatürk döneminde, Türkiye sınırları içinde kalan Bedirhanlara; rejim, arazi verip bedel (-i) emlaktan kurtuldu. Suriye sınırları içinde bulunan Bedirhanlara ise rejim, aylık vermeye devam ediyordu. Ayrıca aynı konumda olan, Cezayir'den gelen Cezayiri ailesine de devlet aylık veriyordu. Fakat Suriye yönetimi 1929'da bir karar alarak, bu aylık uygulamasında değişiklik yaptı. Buna göre, aile içinde her vefat eden bireyin aylığı devlete kalacak, varislerine intikal etmeyecekti. Bu karara rağmen Hüsnü Berazi, Celadet ve Kamran'ı Suriye vatandaşlığına kabul ederek, bu aylığı yeniden bağladı ve hem Celadet hem de Kamran ölene dek bu aylığı aldılar. Bu aylık çok cüzi bir miktardaydı. 1949'da verilmeye başlandığında 45 Suriye lirası idi. Kamuran 1979'da vefat ettiğinde 160 lira alıyordu. Şu an Suriye'de yaşayan Bedirhanlardan sadece Yusuf Bedirhan bu aylığı almaktadır.

CELADET BEDİRHAN'DAN KARDEŞLİK SÖZLERİ

2007 yılında ölen yazar Mehmet Uzun, "Kader Kuyusu" romanında Celadet Bedirhan'ın hayatını anlatır. Celadet Bedirhan'ın anılarından alınan aşağıdaki metin, kader kuyusuna düşen bir insanın Türkiye, Osmanlı ve Türkçe hakkındaki duygularını yansıtır. Bu görüşlerin belki en trajik bölümü şöyledir:

"Çok zorladım kendimi ama bir türlü hayatımı, belleğimi, duygularımı, çocukluğuma damgasını vuran o ilişkilerden, o görüntülerden kurtaramadım. Ancak Osmanlı ile iliş-

kilerimiz, (sonra Türkiye Cumhuriyeti'yle) Bedirhanilerle Osmanlı Devleti ilişkileri her zaman hayatımızın merkezi olarak kaldı. Zaman zaman iyi, zaman zaman kötü... Çok zorladım kendimi ama bir türlü hayatımı, belleğimi, duygularımı, çocukluğuma damgasını vuran o ilişkilerden, o görüntülerden kurtaramadım... Berraklaşmayan şekiller, ilişkiler derken şunu anlatmaya çalışıyorum: Türk aşiretleri binli yılların başlarında gelip topraklarımıza yerleşmişti. O günden beri Türklerle hep iki komşu gibi yaşadık. Ancak hiçbir zaman eşit olmayan bir komşuluk oldu bu. Onlar her zaman egemen, biz dağınık, ezik, ezilen ... Buna rağmen bir arada yaşadık, birbirimize kız alıp verdik. Türkçe anlaştık, eğitim gördük. Ne diyeyim ki... İlişkilerimiz hem iyi, hem kötü oldu. Ne diyeyim ki?.."

CELADET ALİ'NİN GÜNLÜĞÜNDEN BAZI İLGİNÇ NOTLAR

Bulgaristan'da, Bulgarlar İslam ahalisi kadar Mustafa Kemal Paşa harekatıyla ilgileniyorlar. Bize dair bu konuda sorular soruyorlar. Başarı haberlerini birer müjde sayıyorlar.

Salı, 26 Eylül 1338 (1922)

Gidiş kararlaştırılmıştı. Pasaportlar ve yolculuk belgeleri hazırlandı. Çarşamba günü Varna'ya hareket edecek Bulgarya (Bulgaristan) vapuruyla gidilecekti. Sabahleyin Kamran'la, alışıldığı üzere çantaları aldık ve dokuz valizle yazıhaneye indik. Ne olur ne olmaz diye düşünerek acenteye uğradık. Çarşamba günü Varna'ya hareket edecek olan Bulgarya vapuru Pire'ye gidecekmiş. Varna'ya da cumartesiden önce vapur yokmuş. Bugün öğleden sonra ikide İtalyan bandıralı Scrivia vapuru Varna'ya gidecekmiş. Derhal Kadıköy'e dönüp eşyaları hazırlatarak, bir vapuruyla İstanbul'a geldik. İkinci sefer de yanılmış

bulunuyorduk. Vapurun bugün hareket edemeyeceğini anladık. Bu sırada Kamran'ın bir çantasının kaybolduğu anlaşıldı. Kamran salona döndü, bulamadı. Nihayet yanlışlıkla alan kişi çantayı geri verdi. Vapura polis ve hamal girdiler. Akşam beşte güverteye, vapurun yarın öğle vakti hareket edeceğine dair bir ilan asıldı. Biz de Kadıköy'e döndük. Geceyi evde geçirdik.

Çarşamba, 27 Eylül 1338 (1922)

İkinci bir... veda(laşma)dan sonra dokuz vapuruyla İstanbul'a indik. Scrivia hareket bayrağını çekmişti. Saat tam birde Scrivia İstanbul limanını terk etti. Saat dörtte Karadeniz Boğazı'ndan çıktık. Vapur bir dereceye kadar sallanmaya başladı. Akşam saat ondan sonra deniz yavaş yavaş dur(ul)maya başladı. Gece yarısına doğru hava biraz soğudu ise de etkili değil. Yol arkadaşları topluluğu hep birlikte ambar üzerindeki çadırdayız.

Perşembe, 28 Eylül 1338 (1922)

Sabah saat yedide Burgaz'a vardık. Burgaz kasabası tatlı bir meyil üstünde, küçük fakat karşıdan manzarası güzel; iyi ve oldukça büyük bir limanı var. Liman, dalgakıranlardan oluşmuş bir havuz. Küçük bir girişi var. Vapurdan çıkmamıza izin verilmedi. Öğleden sonra saat birde Burgaz'dan hareket ettik. Güzel yolcu arkadaşlarımız var. Güzel vakit geçiriyoruz. Akşam dokuzda Varna'ya ulaşmakla beraber, sekizden sonra limana girişin yasak olmasından dolayı dışarıda demirledik.

Cuma, 29 Eylül 1338 (1922)

Sabahleyin sekizde limana girerek rıhtıma yanaştık. Doktor geldi ve güya yolcuları muayene etti. Gümrükte eşyamız kontrol edildi. Saat 10.30'da Varna'dan trenle Sofya'ya gitmek

için hareket ettik. Tren yolda yüklendikçe yüklendi. Istıraplı bir durumda mesafeyi atlarcasına gidiyoruz. Gece ..... geçiyor.

Cumartesi, 30 Eylül 1338 (1922)

Sabah 8.50'de Sofya'ya varıp Kamran'ın ..etof (?) adındaki dostu Bulgar tacirine gittik. Oradan Alman Konsolosluğuna gidip pasaportlarımızı vize ettirdik. Derhal Çarbrod'a iki, birinci (sınıf) bileti aldık. İstanbul'dan gelen konveyörle (?) saat 03.40'ta hareket edip 05.05'te Sırbistan içindeki Çarbrod'a vardık. Burada azap verici bir gümrük kontrolü oldu. Eşyayı tümüyle indirdik ve kontrol yerine götürüp baktırdık. Tekrar trene girdik. Tren 07.45'te Belgrad'a doğru hareket etti. Sürat fena değildi. Nispeten gece rahat ettik.

Pazar, 1 Ekim 1338 (1922)

Sabah saat 05.30'da Belgrad'a vardık. Bulgaristan'da saatleri bir saat geri almıştık. Burada bir saat daha geri aldık. Yani bilinen ... saatinden bir saat daha geriye. Gece yarısı başlayan fırtına yağmura çevirmiş ve Belgrad çamur içinde kalmıştı. Belgrad'ın güzel bir ... ve şehir genel olarak herhalde Sofya'dan çok iyi. Saat 08.15'te Zagreb'e gitmek üzere Belgrad'dan hareket ettik. Yarım saat sonra, genel savaş'ta (Birinci Dünya Savaşı) Sırbistan'a terk olunan eski Avusturya arazisine girdik. Arazi olağan üstü ... Her taraf ... ve güzel ... ormanlar yetiştirilmiş. Belgrad istasyonunda rastladığımız İstanbul ekspresi ... memuru, Osmanlı Hükümeti'nin cumadan itibaren pasaport ... hakkında bir haber verdi. Akşam saat 07.15'te Zagreb'e vardık. Trenimize bugünden itibaren yüzde otuz zam yapılmış. Zagreb Hırvatistan'ın eski merkezi olup uygar bir şehirdir. Saat dokuzda Zagreb'den hareket ettik. Tabii gün geçtikçe ... suyunu

çekiyor ve bizde endişe artıyor. Gece kompartımanımıza bir iki Alman geldi. Türklere karşı büyük bir sevgi gösteriyorlardı. Hayli gevezelik oldu.

Pazartesi, 2 Ekim 1338 (1922)

Sabah saat 07.15'te Viyana'ya ulaştık. Münih'e 10.30'da hareket eden, bir sabah; yine 10.30'da hareket eden bir akşam treni var. Viyana'yı biraz görebilmek için akşam trenini tercih ettik.

Viyana, cidden muazzam ve görkemli bir şehir. Akşama kadar şehrin değişik yerlerini gezdik. Rastlantıyla tanıştığımız bir Fransız, akşama kadar bize eşlik etti. Hem Almanca biliyor hem de şehri biraz tanıyor. Gece 10.30'da Viyana'dan hareket ettik. İki valizi bagaja vermeye mecbur olduk.

45 000 ... aldılar. Saat beşte Salsburg'a (Salzburg'a) vardık. Eşyayı, trenden indirerek gümrüğe götürüp kontrolden sonra tekrar trene bindirdik.

Salı, 3 Ekim 1338 (1922)

Sabah 10.30'da Münih'e vardık, eşyayı gara bırakarak Safder'e gittik. Safder, evde yoktu. Ev sahibi profesör bizi kabul etti. Yarım saat sonra Safder geldi. Bizim yol arkadaşı Fransız da geldi. Kendisi şehri gezmek istiyormuş. Tevfik'e telefon ettik. Tevfik geciktiğinden lokantaya gittik. Tevfik de biraz sonra geldi. Toplanmış ve değişmiş. Yemekten sonra Münih'i yabancılara gezdiren şirkete başvurup Fransız'a bir bilet aldık. Otobüse bindi ve kendisinden ayrılarak pansiyona baktık, bulamadık. Safder'in evine döndük. Profesör yanımıza geldi ve

Safder'de kalabileceğimizi söyledi. Gece bir konsere gittik. On birde yattık.

Münih, 24 Eylül 1923

Bu sabah Saadet ablamdan aldığım bir mektuptan aşağıdaki satırları (aynen) aktarıyorum:

'Bu satırları gözyaşlarıyla yazıyorum. Belkıs dün Celile'yi görmüş. Ona demiş ki Muzaffer'e söyle, çocukları listeye dahil etmişler.' Lozan Antlaşması gereğince, Ankara Hükümeti çıkaracağı genel aftan 150 kişiyi ayrı tutmak hakkını korumuştur. Yukarıdaki cümleden anlaşıldığına göre hükümet bizi de ayrı tutulanlar arasına katmaktadır. Öğleden sonra Kamran'a gittim. Belkıs ablamdan bir mektup var. Ankara'da bulunan Şeref Bey dönmüş. Bekir Sami ile görüşmüş, Bekir Sami demiş ki: 'Celadet ve Kamran Beyler'i tanırım. Onlar Malatya'da aleyhimize asker bile topladılar. Bana sorarlarsa onların (?) Türkiye'ye dönmelerine izin verilmesine kesinlikle taraftar değilim. ... Haziran 1924'te son şeklini alan 150'likler listesine Bedirhanilerden sadece Halil Rami dahil edilmiştir.'

Bekir Sami (1862-1932): Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı bir köyde doğmuş olan Bekir Sami, Osmanlılar döneminde değişik illerde valilik yapmıştır. ... maaşla öneriyor. Kabul ettim ve derhal İngiliz ... Ankara Hükümeti'nin İstanbul'a gönderdiği İstiklal Mahkemesi; Lütfi Fikri, Hüseyin Cahit, Velid (?), Ahmed Cevdet'i yargılamıştı. Lütfi Fikri beş yıllık ağır cezaya çarptırılmış, diğerleri beraat etmiştir. Adı geçen mahkeme savcısı ne yazık ki bizim Abdullah Bey'in oğlu Vasıf.

Alman gazeteleri Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya bomba ile suikastte bulunulduğunu ve eşiyle beraber yaralı olup Paşa'nın Anadolu içerilerine kaçtığını yazıyorlar. Havalar hayli

iyileşti. Ateşe gerek kalmadı. 06.30'da uyandık. Yedide sokağa çıktık. Dün öteberi alamadık çünkü yortu nedeniyle dükkânların çoğu kapalı idi. Dükkânlar Doğu'da olduğu gibi istendiği gibi; yedide, sekizde, dokuzda hatta canı isteyenlerinki onda açılıyor. Biz alacağımızı aldık ve otele döndük. Güvertede iyi bir yer bulabilmek için derhal eşyamızı bir hamala verip vapura doğru yollandık. Almanca bilen hamal ile yolda Almanca görüşüyorduk. Hamal halis bir İtalyan olmakla beraber İtalyanlardan memnun değil; aynen dedi ki: "Evet buraya İtalyanlar geldi, bizim millet; fakat ne yapayım ki her şey berbat oldu. Şehir pislik içinde yüzüyor. Eski ticaret kalmadı. Avusturya zamanında dünyanın her tarafından turistlerle vapurlar (vapurlarla turistler) gelir giderken bugün yalnız İtalyan limanları arasında bir gidiş geliş var. İnşallah tekrar Avusturya buraya gelir. Ve onlar hiç fena adamlar değillerdir.' Daha vapurun merdiveninden yukarı çıkarken şapkalı, bahriye kıyafetli bir kişi bana önce Arapça, sonra Türkçe hitap etti. Meğer kendisi burada tercümanlıkla geçinen Türkiyeli bir Arap'mış. Bize kılavuzluk etti. Kendisine bir şişe likör ve bir paket sigara ikram ettim. Triyeste'den söz edildi. O da aynı biçimde Avusturyalıları arıyor. Güvertede korunmuş bir yer aldık. Yavaş yavaş güverte yolcuları görünmeye başladı. Tümü Yahudi. Bunların hepsi Rusyalı olup, Filistin'e gidiyorlar. Meğer her hafta böyle kafile kafile Yahudi, Filistin'e gitmekte imiş. Vapur şirketiyle Yahudi Göçmenler Derneği arasında yapılan bir antlaşma ile bu kişiler yaklaşık olarak iki buçuk İngiliz lirasıyla faraza Varşova'dan Yafa'ya kadar gidiyorlar. Elbette Dernek ... hiçbiri Yahudice (İbranice) bilmeyen bu Yahudiler Yahudice okumakla meşgul. Bütün güverte bu Yahudi göçmenlerle dolu olduğundan beni de Yahudi sandılar. Fakat yavaş yavaş şaşarak Yahudi olmadığımı haber alıyorlardı. Az zaman içinde akıllı (biri) ola-

rak tanındım. Her güçlüğü olan bana başvurarak görüşümü soruyor. Soruların ne kadar çeşitli olduğunu düşündükçe kendimi nerdeyse bir ansiklopedi varsayacağım. Hava güzel. Vapurun adeta hareketi his olunmuyor."[10]

EMİN ALİ BEY'İN OĞLU KAMURAN BEDİRHAN

Kamuran Bedirhan, 1895 yılında doğar. Annesi Emin Ali Bey'in ikinci eşi Semiha Hanım'dır. Emin Ali Bey'in önceki eşinden Süreyya Bedirhan dünyaya gelir. Diğer çocukları Celadet, Kamuran, Tevfik, Hikmet, Safter ve Meziyet'in annesi, Semiha Hanım'dır.

Kamuran Bedirhan, ağabeyi Celadet Bedirhan ile birlikte adeta Kürtlerin Lawrances'i sayılan İngiliz binbaşısı Noel'le mütareke döneminde doğuya bir gezi düzenler. Ajan Noel, Kamuran Bedirhan hakkında şu bilgileri verir:

"İstanbul'da avukat. Kırmanci bilmiyor. Duyarlı, sessiz bir kişi; şimdiye kadar ön plana çıkmadı."

Kamuran Bedirhan, genç yaşta Kürtlerle ilgili yazılar yayınlamaya başlar. 1922 yılında kardeşi Celadet Bedirhan ile Almanya'ya giden Kamuran Bedirhan, Leipzig şehrinde hukuk doktorası yapar. Burada Almanca öğrenir. Kamuran Bedirhan keman çalar, konserleri takip eder. Almanya'da birlikte bulunduğu ağabeyi Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan'ın yaşama biçimini, tavırlarını eleştirir: "Kararlaştırılan zamanda biraderan-ı kiram boy gösterdiler. Kamuran hâlâ ikircimli davranıyor ve hasta olmaktan korkuyordu."

Şeyh Said Ayaklanması'ndan sonra Lübnan'a gelen Kamuran Bedirhan, bölücü Hoybun Cemiyeti'nin kuruluşundan iti-

10 Celadet Bedirhan, Günlük Notlar (1922-1925), Haz. Malmîsanij.

baren etkin rol alır. Merkez komiteye seçildiği gibi, örgütün mali sorumluluğuna getirilir. Ayrıca örgütün Lübnan temsilciliğini üstlenir. Hoybun içinde Cemil Paşazade ve Bedirhanlar arasındaki çekişme başlar. İki taraf arasında eleştiriler ve suçlamalar öyle sert boyutlara ulaşır ki, sonunda Bedirhanlar 1932 yılında örgütten tümüyle ayrılmak zorunda kalır. Ekrem Cemil Paşa'nın Bedirhanlar hakkında suçlayıcı bir kitap yazdığı; ancak Barzani'nin araya girmesiyle kitabın toplatılarak imha edildiği öne sürülür, iki aile arasındaki çekişmenin asıl nedeni liderlik sorunudur.

Başlangıçta Kırmançi bilmeyen Kamuran Bedirhan, bölücülük faaliyetlerine başladıktan sonra Lübnan'da Roja Nü ve Ster adlı Kürtçe iki dergi çıkarır. Kamuran Bedirhan, kardeşi Celadet Bedirhan'ın Kürtçenin Latin harfleriyle yazımı çalışmalarına katkı sağlar.

"KAMURAN BEDİRHAN KÜRT ENSTİTÜSÜ BAŞKANI OLUR"

1945 yılında Fransa'da Sorbon Üniversitesi'ne bağlı olarak, Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulunda bir Kürdoloji Kürsüsü kurulur. Okul bünyesinde yapılan yapı değişiklikleri sonucunda kürsü, "Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Ulusal Enstitüsü" adıyla enstitüye dönüştürülür. Avrupa'da kurulan ilk Kürdoloji Kurumu budur.

1945 yılında kurulan bu kürsünün başkanlığına Roger Lescot getirilir. Celadet Bedirhan ile Kürtçe Gramer kitabını yazan Roger Lescot'un 1946 yılında Şam'a görevli olarak gidişinden sonra Kürdoloji Kürsüsü başkanlığına Kamuran Bedirhan getirilir. Bu oluşum, siyasi tarihte Kürt Enstitüsü olarak adlan-

dırılır ve bu enstitüsü, bölücülük faaliyetlerinde önemli bir karargâh hüviyetine bürünür.

FRANSA'DA 50 ETNİK UNSUR

Fransız yazarı Jean Finot'nun "ilk akla gelenler" diye saydığı elliden fazla etnik unsurdan oluşan Fransa, Kürt Enstitüsü ile bölücülük çalışmalarını destekler. Aynı Fransa, Cezayir birliğine karşı da Berberi Enstitüsü ile lojistik destek sağlar.

1947 yılında Fransa'ya yerleşen Kamuran Bedirhan, burada Sorbon Üniversitesi Yaşayan Doğu Dilleri Bölümünde Kürtçe dersler vermeye başlar. Uluslararası arenada Kürtçülük çalışmalarının tanıtımında etkili olur. Kamuran Bedirhan'ın 1970 yılında emekliye ayrılmasından sonra, onun görevini öğrencisi Joyce Blau üstlenir. Kamuran Bedirhan, 1978 yılında vefat eder.

BEDİRHANLARIN TEMEL VASFI: İŞBİRLİKÇİLİK

Bedirhanların İngiliz, Rus, Yunan, Fransız, Ermeni ve Amerikan devletlerinin istihbaratçılarıyla ilişkileri olmuştur. PKK kurucularından MK üyesi Nizamettin Taş, Bedirhanları ağırlıklı olarak Fransız yanlısı olarak nitelendirir: "Bu noktada ayrıca bir Bedirhaniler vardır ve kesin Fransız yanlısıdır. Ve hâlâ Kürt Enstitüsü'nün mirası da Bedirhanilerden, Kendal Nezan'e devredilmiştir. Yani bugüne kadar da Bedirhanilerin ilişkisi anladığım kadarıyla ağırlıklı olarak Fransızlarladır."

Yalçın Küçük de, Bedirhan'ın çocuklarının Fransa'ya bağlı olduklarına dikkat çeker.

Bedirhanların, Ağrı İsyanı'nı yöneten Hoybun örgütünün kurulması ve gelişmesinde de etkileri vardır. İsyanın organize

edildiği yer, Fransız işgali altındaki Suriye ve Lübnan'dır. Şeyh Said İsyanı'ndan sonra Türkiye'den bazı ayrılıkçılar; Irak, İran ve Suriye'ye kaçar. Bunlardan bir kısmı Fransa müstemlekesi olan Suriye'nin kuzeyine yerleşmiştir. Kendisi de sürgün olan Rıza Nur, dönemi şöyle anlatır:

"Bunlar propagandalar ve teşkilat yaptılar. Çalıştılar, iki üç yılın içinde Kürtlere istiklal fikrini verdiler. Hoybun; Farisi (Farsça) hod-bun'dur ki, kendi esir demektir. Bunu istiklal manasında kullanmışlardır. Paris'teki Ermeni Taşnak Komitesi ile de birleştiler. Ermeniler onlara para vesairece de yardım ediyorlar."

İran Kürdistanı Demokratik Partisi lideri Abdurrahman Kasımlu, İran'ın Urumiye şehrinden zengin bir ailedendir. 1940'lı yıllarda ağabeyi Hüseyin Kasımlu, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okurken, Türkiye'deki Kürtlerle arkadaşlık eder. Diğer ağabeyi Ahmet Kasımlu da Türkiye'de okur ve Musa Anter'in işlettiği Dicle Yurdu'nda kalır. Abdurrahman Kasımlu okumak için İstanbul'a geldiğinde, Dicle Yurdu'nda kalır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne yazılır. Ama bir iki ay içinde okuldan sıkılır ve Avrupa'ya gitmek ister. Musa Anter, telefonla görüştüğü Kamuran Bedirhan'a Kasımlu'dan bahseder. Kamuran Bedirhan'ın, "Hay hay, gönder oğlum. Ben burada ona bir burs temin ederim." demesi üzerine Kasımlu, Fransa'ya gider. Kasımlu, hızlı bir sosyalisttir ve bu nedenle Kamuran Bedirhan'la sık sık tartışır. Böylece Musa Anter ve Kamuran Bedirhan bağlanışı, ileride İran Kürtlerinin siyasi önderlerinden biri olan IKDP lideri Kasımlu'yu da yetiştirir. Kasımlu, 13 Temmuz 1989 tarihinde İran İslam Cumhuriyeti ajanlarınca suikast sonucu öldürülür.

"KAMURAN BEDİRHAN NAZIM'IN SÜTKARDEŞİ (Mİ?)"

Diyarbakır'da öldürülen Kürtçülüğün son dönemlerdeki önemli isimlerinden yazar Musa Anter, Meziyet Çınar'dan nakleder: "Anne tarafından Nazım Hikmet'in akrabası olduğu için, ailece de yakınlıkları bulunduğundan, Nazım'ın babası Hikmet'ten ve Nazım'dan bize sık sık hatıralar anlatırdı. Bana, Hikmet ve Nazım Beylere ait hiçbir yerde basılmamış çokça fotoğraf vermişti ama onlar da 1972 yılında kütüphanemin müsadere edilmesinde alındı. Hikmet Bey, Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki Partisi'ne kaydolmuştu. Matbuat müdürüydü. Yakınlığımız adeta akrabalığa dönüşmüştü." derdi.

Meziyet Çınar sütkardeşlik meselesini şöyle anlatır: "Çünkü Kamuran ağabeyimle Nazım Hikmet aynı yaşta oldukları için, annelerimiz sık sık çocuklarını değiştirerek emzirirlermiş. Bu yüzden, Nazım ve ağabeyim ve tabii hepimiz kardeş sayılırdık..."

Kamuran Bedirhan ve dolayısıyla Celadet ve Süreyya Bedirhan'ın Nazım Hikmet'in sütkardeşleri olduğuna dair, bu kardeşlerin kız kardeşi Meziyet Çınar ve Kürtçü yazar Musa Anter'den başka kaynak bulunamamıştır.

Musa Anter de zaten tüm kaynaklarda bu bilgiyi Meziyet Çınar'dan aldığını söylemektedir. Yani kaynağı yalnızca Meziyet Çınar'dır.

Meziyet Çınar'ın ise anlatımları ve Nazım Hikmet'in babası ile kendilerinin halalarının birlikte çekilmiş fotoğraflarından başka, Nazım ile sütkardeşi olduklarına dair kanıtı da bulunmamaktadır.

Kamuran Bedirhan ile Nazım Hikmet'in sütkardeşi olduğuna dair araştırdığım tüm Türk kaynaklarında herhangi bir

bilgiye ulaşamadım. (Ulaşacak ya da ulaşan varsa bu konuda bizi de bilgilendirirse seviniriz.)

Görüştüğüm bazı tarihçiler, Nazım Hikmet'in Kamuran ile sütkardeşi olması için, Nazım'ın çocukluğunun önemli bir bölümünün Güneydoğu'da geçmesi ya da Diyarbakır'da Kamuran Bedirhan ile çok yakın komşu olması gerekir. Oysa bu yönlü inandırıcı kaynaklara da ulaşılamamıştır. Yalnız Emin Ali Bedirhan ile Nazım Hikmet'in babasının tanışıklığı olabilir. Çünkü o dönemde her ikisi de Osmanlının devlet hizmetinde bulunan kişilerdir.

BEDİRHANİLERDEN BAŞKA ÜNLÜLER

Kaynaklarda Bedirhanilerin, bu soyadından başka, "Çınar", "Kutay" ve "Fırat" soyadlarını aldıklarını gözlemliyoruz. Fırat soy isimliler ise Bedirhani aşiretinin bir koluna ait aşiretten olanlardır. Mustafa Kemal döneminin Mili Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, Bedirhani aşiretindendir. Ünlü tarihçi ve Atatürk hayranı, aynı zamanda Atatürk ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili çok sayıda eser bırakan Cemal Kutay da Bedirhani aşiretindendir. Ancak Çınar ve Kutay diğer bazı akrabaları gibi hiçbir zaman Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal düşmanı olmamışlardır.

Yazar Yalçın Küçük ise Bedirhanilerle ilgili bilgi verirken şöyle der: "Dışişleri bakanlarından Prof. Emre Gönensay'ın annesinin de bu aileden olduğunu göstermektedir. Ayrıca bir Sabetayist lisede müdürlük yapmış olan, biyografi yazarı ve eski milletvekili İbrahim A. Gövsa da bu aileden evlenmiştir. Gövsa'nın Sabetayist olduğundan kuşku duymak için pek az nedene sahibiz. Sabetay Sevi hakkında Türkçede ilk dürüst kitabı da Gövsa'ya borçluyuz, yararlı bir çalışmadır. Bir sonuç şudur, şimdiye kadar 'Kürt' olarak bildiğimiz Bedirhan'ın sülale-

sinin hep Yahudi ve sabetayistler ile evlenmesi dikkat çekicidir. Aralarında sabetayist olmayanlar ve hahamlar var mı bunu ileride yazmak durumundayım. Bedirhan etüdünün çıkışına katkıda bulunduğu soru ise şudur: Osmanlıya isyan gerekçesi ile üç gecede, bazı kaynaklara göre, kırk bin Süryani'yi ortadan kaldırmıştı. Bu bir Kürt-Türk savaşı gereği midir, yoksa bu topraklarda iki yüzyıla yakın bir zamandır devam eden Yahudi-Hıristiyan savaşı mıdır; tartışması gelecek ciltlerimizin içindedir. Hıristiyanlar, çok büyük ölçekte ihraç edildiler." (Kaynak: Yalçın Küçük, Tekelliyet 2, İthaki Yayınları, s. 331-333.)

Ayrıca Bedirhani aşiretinden oldukları bilinen günümüzün popüler isimlerinden AKP Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat, başbakanın danışmanlığını da yapmış olan Cüneyt Zapsu da vardır.

EKREM CEMİL PAŞA

(Cemil Paşazade Ekrem) (1891 -31.12.1974)

Ahmet Cemil Paşa'nın oğullarından Kasım Bey'in oğlu olan Ekrem, 1891'de Diyarbakır'da doğdu. Annesi Hayriye, Çerkez idi. Kürt kaynaklarında onunla ilgili şunlar yazılmaktadır:

"Dağları kaldıracak enerjiye sahip bir eylem adamı diye nitelendirilen Ekrem Cemil Paşa, yirminci yüzyılın ilk yarısında Kürt ulusal hareketi içindeki en aktif ve önemli kişilerden biridir.

Evinde Kürtçe eğitim gördü. Üç yıl özel öğretmenlerden ders aldıktan sonra 1901'de girdiği Diyarbakır'daki Askeri Rüştiye okulunu 1908'de bitirdi. Okumak için aynı yıl İstanbul'a gitti. 1912'de İstanbul'da Sultani Lisesi'ni bitirdi. O yıl İstanbul'da kurulan ve ilk legal Kürt öğrenci derneği olan Kürt

Talebe-Hevî Cemiyeti'nin ilk üyelerindendi. Okumak üzere İsviçre'ye gitti. Lozan Üniversitesi'nde bir yıl mühendislik bölümünde okuduktan sonra öğrenimini Belçika'nın Gand Üniversitesi'nde sürdürdü.

1913'te Lozan'da iken, orada da kardeşi, amcazadesi ve birkaç arkadaşıyla birlikte Hevî'nin bir şubesini kurarlar. Kendisi bu şubenin başkanlığını yapar.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Osmanlı saflarında savaşmak üzere İstanbul'a döner. Topçu olarak kısa bir süre Çanakkale Cephesi'nde kaldıktan sonra Şark Cephesi'ne gönderilir. Orada Ruslara karşı savaşırken yaralanır. Sonra Filistin Cephesi'ne gönderilir.

Aynı savaş sırasında bir süre Diyarbakır'da Mustafa Kemal'in şifre zabitliğini ve Nihat Paşa'nın maiyetinde karargâh kumandan yardımcılığı yapar.

1918'de Diyarbakır'da kurulan ve dönemine göre önemli çalışmalar yapmış olan Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucularından olup bir süre bu derneğin başkanlığını yürütür. 1919'da İstanbul'a gidince oradaki Kürdistan Teali Cemiyeti'nin de tabii üyesi olur.

1919'da Diyarbakır'da 'Milli Heyet' oluşturma çalışmaları sırasında genel kurulda yer alır. Aynı yıl İstanbul'da 'Hevî' tekrar kurulunca, İstanbul Üniversitesi'nde okuyan Kürt gençleri, onu bu derneğe fahri başkan yaparlar."

Birçok Kürt kaynağında yazıldığı gibi, 1919'da Celadet ve Kamuran Bedirhan kardeşlerle birlikte, yanlarında Binbaşı Noel olduğu halde, Kürdistan'da (Malatya'yı da Kürdistan haritasında görüyorlar ya yaşayan Kürt ve Ermenilerin nüfus miktarını araştırıp tespit etmek) Mustafa Kemal ve taraftarlarının kendilerini yakalatma girişimi üzerine orayı terk ederler.

1920'de kurulup Kürdistan'ın bağımsızlığını amaçlayan bir örgüt olan Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti'nin kurucularındandır.

1921'de Ekrem Cemil Paşa "efkâr-ı umumiyeyi tenvir" ve "Kürtleri yeniden ayaklandırmak için" geldiği Diyarbakır-Mardin yöresinde beş ayı aşkın bir süre kaldıktan sonra bölgeyi terk etmek isterken, Heverkan aşiretinin ağalarından Abdülkerim, kendisine ihanet ederek onu devlet güçlerine teslim eder. Zincire vurularak at sırtında Ankara'ya götürülür. 1922 kışını orada tutuklu olarak geçirir. İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp beraat eder; fakat Ankara'da ikametine karar verilir. Orada ikamet ettiği bu üç ay zarfında bazı komutanlar Mustafa Kemal'i ziyaret etmesini önerirse de o bunu yapmaz. 1922'de tekrar Diyarbakır'a döner. 1925'teki Kürt Ayaklanması sırasında tutuklanıncaya dek zamanını, babasının sekiz köyüne "nezaret etmek" ve köylerdeki işlerine yardımcı olmakla geçirir.

Bazı kaynaklara göre o, Civata Xweseriya Kurd (Kürt İstiklal Cemiyeti) adıyla da bilinen Civata Azadiya Kürd'ün (Kürt Özgürlük Cemiyeti) Diyarbakır şubesinin başkanıydı.

1925'te Kürt ayaklanması başlayınca Ekrem Cemil Paşa ve diğer bazı akrabaları tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırlar. On yıllık ağır hapis cezasına çarptırılıp Kastamonu Cezaevi'ne gönderilen Ekrem, 1928'de tahliye edilir. Ardından, üç ay Kastamonu'da sürgünde kaldıktan sonra oradan İstanbul'a sürülür. Altı ay da orada sürgünde kalıp 1929'da Diyarbakır'a döner. Bir süre sonra Diyarbakır'ı terk ederek 29 Mart 1929'da Suriye'ye iltica eder. Orada Hoybun adındaki Kürt örgütünün merkez yönetimine seçilir.

1930'da bu örgüt "cenuptan şimali Kürdistan'a bir taarruz harekâtı" planlar. Bu plana göre, harekâtı yapacak gruplardan birinin komutanı Cemil Paşazade Ekrem'dir. Grup girişimde

bulunursa da söz konusu harekât gerçekleştirilemez. Bunun üzerine, o sırada Suriye'de yönetimi ellerinde tutan Fransızlar, Türkiye yöneticilerini memnun etmek ve sınıra yakın Kürt bölgelerinde çalışmalarını önlemek için Xoybün yöneticilerini, bu arada Ekrem, Kadri ve Mehmet (Muhammed) Ferit Cemiloğlu'nu Şam'da toplarlar.

1930'lu yılların başında Celadet Bedirhan Latin harfleriyle bir Kürtçe alfabe hazırlamaya çalışır. Ekrem Cemil Paşa ve Hemzeye Miksî bu alfabeyi eksik bulur ve sertçe eleştirirler. 1931 yılında Ali Ağa Zılto'nun Şam'daki evinde toplanan ve Celadet Bedirhan, Hemzeye Miksî, Şam Kürtlerinden Musa Bey ve Ekrem Cemil Paşa'dan oluşan bir komisyon Latin harfli Kürt alfabesini kabul eder.

1932'de Suriye Kürdistanı'nda kurulan "Civata Arîkariye Ji-bo Belengazen Kurd Li Cizîre"nin (Cizîre'de Yoksul Kürtlere Yardım Derneği) sorumlu üyelerinden biri Ekrem Cemil Paşa'dır. 1933 yılında Ekrem, Cemil Paşazadelerden diğer üç kişiyle birlikte TC vatandaşlığından çıkarılır. Aynı yıl Türk gazetelerinde zaman zaman onların Suriye'deki çalışmalarıyla ilgili haberler yer alır:

"Adana (Hususi) - Kaddur Bey, Haço (Haco) Ağa ve Cemil Paşazadelerden Şam'da oturan birkaç kişi ve bazı Süryani ve Ermeniler, geçenlerde Şam'da toplanarak mahut Bedirhanilerin de iştirakiyle kendi aralarında uzun uzadıya müzakere ve münakaşada bulunmuşlar ve neticede şu kararı vermişlerdir: Suriye'den tamamı ile ayrı, müstakil bir El-Cezire Hükümeti kurmak. Fakat karardan haberdar olan Şam Hükümeti, keyfiyeti Fransız Komiseri'ne bildirdiği için bu adamlar birer ikişer toplanmış ve Cemil Paşazade Ekrem ile Bedirhaniler polis nezaretine alınarak, diğerleri de geldiklere yerlere sürülmüştür."

Kürt kaynaklarına göre, örgüt içinde ve dışında yaşanan sorunlar nedeniyle Hoybun'un Merkez Komitesi 1937'de "Civata Azadî ü Yekîtiya Kurdan" (Kürtlerin Özgürlüğü ve Birliği Örgütü) adında yeni bir örgüt kurma kararı alır. Bu örgütün sorumlu üyeleri arasında Kadri ve Ekrem Cemil Paşa da bulunmaktadır.

CEMİL PAŞAZADE EKREM'İN SÜRGÜNÜ

Ekrem 1937'de, Fransızların Kürtleri Araplara karşı kullanma isteklerine boyun eğmedikleri için diğer Cemil Paşazadelerle birlikte Tüdmüf'e sürgün edilir. Kızı Pervin'in dediğine göre, Fransızlar Amude'de çıkan yangından dolayı Ekrem'i suçlayarak 1940 yılında da Şam'a sürgün ederler ve dört yıl devam eden bu defaki sürgün yaşamı, ancak 1943'te sona erer.

1939-1946 yılları arasında Xoybün'un siyasi temsilciliğini yapar. 1957-1958'de "Partiya Demokrat a Kurd Li Suriye" (Suriye Kürt Demokrat Partisi) yöneticileri, aralarında Kadri ve Ekrem Cemil Paşa'nın da bulunduğu bazı eski Xoybün yöneticileriyle birkaç görüşme ve toplantı yaparak, söz konusu partide birlikte çalışma koşullarını tartışırlarsa da amaçlanan birlik gerçekleşmez.

1962'de Güney Kürdistan'a gider. Orada iken Amerikalı gazeteci Dana Adams Schmidt'e tercümanlık yapar. Schmidt, Güney Kürdistan'daki bu gezisinden sonra "Journey Among Brave Men" (Yiğit Adamlar Arasında Bir Yolculuk) adlı kitabını yayımlar. Bu kitapta yazarın Apo Jomart (Apo Comerd) diye sözünü ettiği kişi Ekrem Bey'dir. Söz konusu kitabın bazı bölümleri daha sonra Türkçeye de çevrilerek yayımlanmıştır.

Suriye'deki yaşamının büyük bölümü Dırbesi yakınlarında olan köyü Talik'te geçer. Ekrem, bu köyün etrafındaki araziyi

babasından kalan parayla satın almıştır. Suriye'ye traktörü ilk sokan kişi olarak orada tarımla uğraşır ve on üç yıl boyunca Kürtçe okuma ve yazmayı öğrenmeleri için köylü çocuklara ders verir.

Suriye yönetimi onun ve akrabalarının arazilerini gasp edip Araplara verdiğinden, 1967'den sonra ölünceye dek Şam'da, kendi deyişiyle "boynu bükük menfi" (sürgün) olarak yaşadı.

Amcazadesi Kadri (Zınar Silopi) ile Kürt tarihini yazmak konusunda anlaşmışlardı. Kendisi eski dönemleri, Kadri ise yeni dönemi yazacaktı. İkisi de bu sözlerinde durarak birer kitap yazdılar. "Dîroka Kurdistan Bi Kurtebirî-I" adını taşıyan kitabını Ekrem, ilkin 1972'de Kürtçe, sonra Türkçe olarak yazar. Bildiğimiz kadarıyla Kürtler tarafından Kürtçe (Kurmanice) olarak yazılıp yayımlanan ilk tarih kitabı bu kitaptır.

Ekrem Cemil Paşa, (bölücü eylemler gibi) nedenlerle Suriye'ye giden Kürtlere de yardımcı olmuş, zaman zaman onları evinde konuk etmiştir. Örneğin 1972'de Diyarbakır'dan Suriye'ye geçen Necmettin Büyükkaya (Felat Cemiloğlu'na göre, Diyarbakır Cezaevi'nde işkenceden öldü) ve Ömer Çetin de Şam'da ona konuk olurlar. Bir süre sonra İsveç'e iltica etmek isterler. Ekrem Cemil Paşa, iltica işlemleri için Büyükkaya'ya yardımcı olmak üzere onunla Şam'daki İsveç Konsolosluğuna gider; fakat kendilerini izleyen Suriye güvenlik güçlerince yakalanırlar.[11]

11 Cemil Paşa, Ekrem, Muhtasar Hayatım, 1989; Malmîsanij, İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği: Kürt Talebe-Hevî Cemiyeti (1912-1922), Avesta Yayınlan, İstanbul, 2002; Zaza, Noureddine, Ma vie de kürde ou \e eri du peuple kürde, s. 74; Schmidt, Dana Adams, Barzaniyle Konuşmalar, Yöntem Yayınları, İstanbul, 1977, s. 46; Cemil Paşa, Ekrem, Muhtasar Hayatım, s. 10-16; Cemil Paşa, Ekrem, Dîroka Kurdistan Bi Kurtebirî, Enstîtu/a Kurdî ya Bruksele, Brüksel, 1995; Cemil Paşa, Ekrem, Muhtasar Hayatım, s. 23; E. W. C.I Noel, Binbaşı Noel'in Günlüğü (Avesta Yayınlan) Aktaran: Ahmet Mesut, age.

KÜRT KAYNAKLARININ MALATYA OLAYINI SAPTIRMASI

İncelediğim birçok Kürt kaynağında, (yukarıdaki bölümde olduğu gibi) Bedirhanilerden Emin Ali, oğulları Süreyya, Celadet, Kamuran, Cemil Paşazade Ekrem ve Dersim'e dönen Seyyid Muin ve arkadaşı, İngiliz casusu Binbaşı Noel ile birlikte Malatya'ya gelişini "Kürdistan'da Ermeni ve Kürt nüfusunu tespit çalışması yapmak için..." şeklinde değerlendirip bunu yaygınlaştırmak istemektedirler.

Oysa ileride Mustafa Kemal'in "Nutuk" adlı eseri ile diğer tüm kaynaklarda göreceğiniz gibi (zaten esas konumuz da bu: Bedirhanilerin özgeçmişini Kürt kaynaklarından vermemin nedeni de Kürt kaynakların gerçekleri ne denli saptırdığını gözler önüne sermek içindi) esas geliş amacı kendi bölgelerinde Kürt aşiretlerini ayaklanmaya hazırlayan bu çetenin Malatya'da da bazı Kürt aşiretlerini ayaklandırıp, Sivas Kongresi'ni basarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını kurtuluş mücadelesinden saf dışı bırakıp Damat Ferit hükümetine teslim etmekti.

Bu basit gibi görünen olay Cumhuriyet tarihinin ön önemli olaylarından biridir. Eğer bu vahşi organizasyon gerçekleşseydi bugün belki de Türkiye Cumhuriyet'i olmayacaktı. Osmanlı Devleti ise zaten yıkılıyordu.

İşte tarih kitaplarında ve birçok diğer kaynakta küçük notlar halinde geçiştirilen bu olayı detayıyla araştırıp sizlere aktarmayı bir Cumhuriyet çocuğu olarak tarihi bir görev bildim.

"KÜRT TEALİ CEMİYETLERİ KURULDU"

Kürdistan Teali Cemiyeti (Kürdistan Yükselme Derneği) 1918 yılının sonunda, "Kürtlerin genel çıkarlarının sağlanması ve gelişimlerinin kolaylaştırılması" amacıyla İstanbul'da yasal

bir dernek olarak kurulur. Daha sonra Kürtlerin yaşadığı yerlerde toplam on dokuz şubesi açılır

Bu dönemde, başını Cemil Paşazadelerden bazı kişilerin çektiği Kürtler, Diyarbakır'da bir dernek kurarlar. Ekrem Cemil Paşa (Cemil Paşazade Ekrem), Diyarbakır'daki derneğin İstanbul'dakinden sekiz dokuz ay önce kurulduğunu yazar.

Kürt Kaynaklarına Göre Örgütün Kuruluşu Şöyledir: "Yörede daha çok Kürt Kulübü olarak tanınan Diyarbakır'daki derneğin gerçek adı konusunda yazılı kaynaklar farklı bilgiler verirler. Derneğin ilk başkanı olan Ekrem Cemil Paşa'ya göre, Diyarbakır'da kurulan derneğin adı Kürdistan Cemiyeti, amcazadesi Kadri Cemil Paşa'ya göre ise Kürt Teali Cemiyeti idi. Aşağıda aktaracağımız örneklerde de görüleceği gibi, hem Diyarbakır'daki dernek adına İstanbul'daki 'Kürdistan (Teali) Cemiyeti' ile yapılan bazı yazışmalarda hem de derneğe İstanbul'dan yazılan bazı yazılarda 'Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti' adı kullanılmıştır. Eğer Ekrem Cemil Paşa'nın yazdığı gibi bu dernek gerçekten Kürdistan Cemiyeti adıyla kurulduysa, daha sonra İstanbul'daki Kürdistan Teali Cemiyeti ile gelişen ilişkilerin ardından ad değiştirdiği ve Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti adıyla anıldığı düşünülebilir.

Bu konuyla ilgili olarak bir diğer hususu da hatırlatmakta yarar var. Yazılı kaynaklarda, 'Kürdistan Teali Cemiyeti' ve 'Kürdistan Cemiyeti' adlarını taşıyan iki derneğin İstanbul'da yayımlanmış ayrı tüzüklerine (nizamname) rastlıyoruz. Bunlardan Kürdistan Cemiyeti Nizamnamesi'nin Diyarbakır'daki derneğe ait olup olmadığı sorusu da akla gelmektedir; ama Ekrem Cemil Paşa kurdukları derneğin nizamnamesinden söz ederken, bunu İstanbul'da yayımladıkları konusunda herhangi bir şey yazmaz. Bu durumda, başka bilgiler olmadıkça İstanbul'da yayımlanan nizamnamenin Diyarbakır'da kurulan

derneğe ait olduğunu kabul etmek güçtür. Yayımlanan Kürdistan Teali Cemiyeti Nizamnamesi ile Kürdistan Cemiyeti Nizamnamesi'nin birkaç madde dışında aynı olması da dikkat çekicidir."[12]

DİYARBAKIR KÜRT TEALİ CEMİYETİ'NİN KURULUŞ ÖYKÜSÜ VE KURUCULARI

Bu derneğin ilk başkanı olan Ekrem Cemil Paşa'nın yazdıklarından anlaşıldığına göre, önce Ekrem Cemil Paşa, Çerhizade Fikri ve Ganizade Reşat (Üçok) kendi aralarında konuşup bazı çalışmalar yapmak isterler ve bunun için Ekrem'in babası Cemil Paşazade Kasım'a danışırlar. Cemil Paşazade Kasım da onların düşüncelerini olumlu bulur ve onlara yardım edip destekler. Daha sonra Diyarbakır'da Şeyh Ahmet Gülşeni Tekkesi'nde yapılan bir toplantıda yaklaşık kırk kişinin konuşup antlaşmasının ardından, "Kürt birliğini oluşturmak için, merkezi Diyarbakır'da olmak üzere bir siyasi dernek kurma" ve bu konuda resmi izin alma işlemlerine başlama kararı alınır. Bu kararı alan ve sayıları yaklaşık kırk kadar olan kişileri Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucuları saymak mümkündür. Ekrem Cemil Paşa, "Kürtçülüğü benimsemiş" olan bu kişilerden sadece altı kişinin adını yazar: Cemil Paşazade Ekrem, Cerciszade Fikri, Ganizade Reşat, Cemil Paşazade Kasım Bey, Cemil Paşazade Ömer Bey, Hamdi Efendi Hoca.

Söz konusu toplantıdaki diğer kişiler, ulemadan, eşraftan ve tüccardan bazıları ile on kadar gençtir.

12 Cemil Paşa, Ekrem, Muhtasar Hayatım, s. 33; Tunaya, s. 212; Cemil Paşa, Ekrem, age. s. 32; Silopi, Zınar, Doza Kürdistan, s. 45; Tunaya, s. 205-214.

Derneğin resmen kurulması için gereken işlemleri yapmak üzere Ganizade Reşat, Çerhizade Fikri, Cemil Paşazade Ekrem ve Cemil Paşazade Ömer Bey seçilirler.

Kuruluşu sırasında ve sonrasında Diyarbakır'da yaşanan olayların detaylarını, ilk başkan Ekrem Cemil Paşa'nın kaleminden okuyalım:

"... İşte bu hengâmeler koparken ben Diyarbakır'da idim. Çok geçmeden iki arkadaşım da cepheden döndüler. Bunlar Çerhizade (Kerim) ve (Çerhizade) Fikri, Ganizade Reşat (Üçok) idiler. Benim yaşımda ve benim fikrimde idiler. Biz üç arkadaş günlerce müşavereler, müzakereler yaptık. Neticede babam Kasım Bey'in fikrini almaya karar verdik. Kasım Bey esas olarak fikirlerimizi kabul etti. Büyük fırsattan istifade ederek mazlum Kürt milletini zulümden, esaretten kurtarmak için çalışmanın farz olduğunu söyledi. Fakat temkinle, tedbirle, tedricen, bize zahir (yardımcı) olacağım ve icabında para yardımı yapacağını da vaat etti.

Biz üç arkadaş böyle bir yardım bulunca çok sevinmiştik ve ümitlerimiz çok kuvvetlenmişti. Cesaretle, gayretle, ihtiyatla ve kemal-i keremi ile işe koyulduk. Kasım Bey de alttan alta işliyordu. Kendi yaşındaki şayan-ı itimat ve sahib-i nüfuz arkadaşları arasından taraftarlar kazanıyordu.

Kasım Bey kiradaki evlerinden birini kiracılarından alarak bizim emrimize verdi. Evi mobilyalarla döşedik. Bir kapıcımız vardı. Sadi ile Fikri komşumuz gibi görünüyorlardı. Böylece iki ay kadar yarı gizli, yarı aşikâr faaliyet yapılıyordu. Gençlerin, ihtiyarların karşılıklı olarak yaptıkları gizli bir içtimada (toplantıda) uzun uzadıya yapılan kitap ve hesaplardan sonra anlaşıldı ki gençler de, yaşlılar da pek taraftar bulmuşlardı. Kasım Bey birkaç arkadaşıyla yeniden daha ince ve derin bir tet-

kikat yapacak ve üç gün sonra mevcut zevat tekrar bir içtima yapacaklardı.

Bu içtima yapıldı. Uzun uzun münakaşalar oldu. Nihayet bütün mevcut reylerle şöyle bir karara varıldı: Ekrem valiye müracaat edecek, Şeyh Ahmet Şeyni (Gülşeni) Efendi tekkesinde toplanılacaktı. Şeyhin çocuklarından biri Kasım Bey'in ahbabı idi. Şeyhin bu oğlu, şeyhe meseleyi anlatmış, şeyhi kazanmıştı. Bazı mühim meselelerin müzakeresi için umumi ve aleni bir içtima yapılacaktı. Ekrem kolaylıkla validen bu izni kopardı. Ertesi gün bu içtimanın yapılması için lazım gelen tedbirler alındı. Yaşlı ve muteber zevattan müftü efendi, nakibüleşraf ve maruf müderrisler, âlimler, bazı yaşlı eşrafa hususi davetiyeler gönderildi. Şehrin muhtelif yerlerine ilanlar yapıştırıldı. Çarşı pazarlara mahsus adamlar gönderilerek içtimanın yapılacağı halka duyuruldu. Ertesi gün öğleden evvel Gülşeni Tekkesi'nde bu içtima akdedildi, kumada büyük muvaffakiyetler elde edildi. Birçok hatipler tekkenin minberine çıkarak vatanperverane nutuklar irad ettiler. Birçok hatipler ilanen bağıra çağıra İstanbul'un ecnebi devletler tarafından işgal edildiğini, Osmanlı Devleti'nin inkıraz edildiğini (dağıldığını) söylüyorlardı. Bütün Kürtleri ittihada davet ediyorlardı. Aksi halde Kürdistan, Ermenistan gibi olacaktı.

Birkaç aydan beri Fikri ve Reşat Beylere komisyonculuk bürosu vazifesini gören ev, cemiyetin resmi merkezi oldu. Kapısının üzerine şehrin en mahir hattatının elinden çıkmış Kürdistan Cemiyeti unvanını taşıyan koca bir levha asıldı."

Kadri Cemil Paşa'nın bu konuyla ilgili olarak yazdıkları da Ekrem Cemil Paşa'nın yazdıklarının özeti ve tekrarı niteliğindedir. Buna rağmen bazı hususların daha iyi anlaşılması için onun yazdıklarını da aktaralım.

"Mazlum milletleri hürriyete, istiklale kavuşturacak Amerikan Cumhurreisi Wilson'un 14 maddelik prensibinden Kürtlerin de istifade etmeğe (etmesine) çalışmak arzusu ile Diyarbakır'da Hevî Cemiyeti mensupları gençlerin teşebbüsü ile 1918 tarihinde Kürt Teali Cemiyeti ismiyle bir cemiyet tesis edildi. Cemiyeti teşkil için 'Karaçam' denilen mahalde büyük bir kalabalık toplanmış, cami avlusu ve civar sokaklar hıncahınç dolmuştu. Bütün halk cemiyete ilgi gösteriyor, tanınmış kimselerden Cemil Paşazade Kasım Bey, Nakib-i Eşraf Bekir Sıtkı Bey, Şeyh Ahmet Gülşeni, ulemadan Hoca Hamdi Efendi gibi kimseler tarafından da destekleniyordu. Hatipler siyasi vaziyeti izah ederek Kürt milletinin asırlardan beri gasp edildiği (gasp edilen) milli haklarının istirdadına (geri alınmasına) çalışılması zaruretini heyecanlı nutuklarla istediler. Avrupa devletlerinin Kürdistan'ı Ermenilere bahşiş edeceğini beyan eden Dahiliye Veziri Ali Kemal'in gazetelerde neşredilen sözlerini zikrederek halkın gayret ve gazabını tahrik ettiler. Hatta hatiplerden son olarak söz söyleyen Hamdi Efendi, 'Koca Osmanlı İmparatorluğu kangren olmuş bir vücuda benzer, bu vücudun sağlam kısmının selameti için kangren olmuş kısmı kesip atmak lazımdır. Bu hususta, tereddüt etmeden istical göstererek Kürdistan'ı kangrenden kurtarmalı.' demişti. Saatlerce devam eden bu ilk umumi içtimada Kürt Teali Cemiyeti -ahali arasında Kürt Kulübü denilmekle maruf- isminde bir cemiyet tesisine karar verildi."

KÂZIM KARABEKİR'E KÜRT TEHLİKESİ MESAJI

Doğu Anadolu'da, kendilerinin öncülüğünde Kürdistan hayali peşinde olan Kürt Aşiretleri'nin daha hızlı hareket etmeleri için çaba gösteren İngilizler, Kürt aşiretlerine istihbaratçılarını gönderirler. Çünkü Milli Mücadele öncesi ve sonrası; İn-

giliz emperyalizmi, Kürtleri kendi saflarına çekerek Mustafa Kemal'i sürekli engellemeye çalışmıştır.

Noel'i de zaten bu amaçla Malatya'ya göndermiştir.

Kürt hareketi ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir'e yazdığı yazıda şöyle demektedir:

"Diyarbakır'daki Kürt Kulübü, İngilizlerin teşviki ile onların himayesinde bir Kürdistan teşkili gayesini takip ettiği anlaşıldığından kapattırılmıştır. Azalar hakkında kanuni takibat yaptırılıyor. Kürdistan'ın çeşitli beylerinden aldığım telgrafla, dağıtılan bu Kürt Kulübü'nün hiçbir kürdü temsil etmediği, birkaç serserinin teşebbüsü sonunda kurulduğu ve vatan ve milletin tamamen müstakil ve hür yaşaması uğrunda her fedakârlığı ve bu bağda emirlerinize amade oldukları bildirilmektedir. Bu sebepten ben Kürtleri öz kardeş olarak ve hatta tekmil milleti bir tek nokta etrafında birleştirmek ve ulu cihana (Müdafa-i Milliye) cemiyetleri vasıtasıyla göstermek azmindeyim.

Öte yandan Mister Noel adında bir İngiliz Binbaşısı Urfa'dan Siverek yolu ile Viranşehir'e giderek Milli Aşireti ileri gelenleri ile görüşmüşler ve Urfa'ya dönmüştür. Osmanlı hükümeti aleyhinde propaganda yapmıştır. Aşiret reislerinden aldığı kesin cevaplar kendisini memnun etmemiştir. Kürtler kayıtsız şartsız Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını, bu uğurda son nefeslerine kadar çarpışmaya, hayatlarını feda etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Binbaşı Novilll'in vermek istediği büyük miktardaki parayı kabul etmeyerek Osmanlıya bağlılıklarını göstermişlerdir."

Yine Mustafa Kemal tarafından 24 Eylül 1919 tarihinde General Hordbord'a verilen ve Kuva-yı Milliye imzası taşıyan muhtırada şöyle denilmektedir:

"İmparatorluğu bölmek ve Türklerle Kürtler arasında bir kardeş harbine sebebiyet vermek için Kürtleri İngiliz himayesi altında müstakil bir Kürdistan kurma planına iştirak etmek üzere tahrik ettiler. İleri sürdükleri tez imparatorluğun nasıl olsa dağılmaya mahkûm olduğudur. Bu teşebbüslerini tahakkuk ettirmek için her türlü casusluğa başvurdular. Hatta casuslar gönderdiler."

KÜRTLERE İNGİLİZ PLANI

Mustafa Kemal Paşa'nın bahsettiği "casuslardan" en başta geleni ise İngiliz binbaşısı Novilll'di. Bu suretle Novilll isimli bu İngiliz subayı uzun bir süre Diyarbakır'da gayretler sarf etti. Faaliyetlerinde her türlü sahtekârlığa ve aldatmaya başvurdu. Fakat bizim Kürt vatandaşlarımız hazırlanan komplonun farkına vararak onu ve vicdanlarını para ile satan diğer bir grup haine yüz vermedi. Ancak, Diyarbakır faaliyetlerinde sukût-ı hayale uğrayan Mister Novilll, güneydeki Bedirhan aşiretine mensup, Kürdistan'ı kurma hayali peşindeki Kamuran, Celadat, Süreyya Bedirhan, Cemil Paşazade Ekrem ile onların yandaşlarından oluşan bir grup maceraperestle Malatya'ya geldi. Burada bağımsız bir Kürdistan kurulması yolundaki çalışmalarını, aynı zamanda Malatya'da Bedirhan aşiretine mensup Kamil Bey ile anlaşarak temaslarını tamamladı...

Öte yandan yalnız kendi çıkarını düşünen Dahiliye Nazırı Adil Bey'in ve aynı paralelde olan ve Milli Mücadele ve özellikle Sivas Kongresi aleyhine önlemler alan Harbiye Nazırı Şefik Paşa'nın bir oyuncağı olan Elazığ Valisi Ali Galip Bey ile birleşti.

"Arkadaşlar Ermeni askerleri memleketi işgal edecekler. Hemen silah başına!" diye feryatlara başladılar. Bu surette bizim saf Kürt vatandaşlarımızın ayaklanmasını tahrik etmek is-

tediler. Bu hain planın üç amacı vardı: Kürtlerin menfaat duygularını canlandırmak, milli kuvvetleri imha etmek ve aynı memleketin evlatları arasında bir mücadele ile kan dökmeye sebep olmak. Suikastı düzenleyenler tasarladıkları faciaya Halil Bey'in postayı yağma ettiği söylenen bir grup eşkıyayı takip edeceği bahanesi ile istettiği askerlerden bir kısmını da dahil etmekten de geri kalmadılar.

Yine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal tarafından Anadolu Kadınları Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderilen telgrafta ise şöyle denilmektedir:

"İstanbul'da cebren kapılar kırılarak evlere giriyorlar. Abdulkadir Efendi'nin İngilizler tarafından bir hafta içersinde Kürdistan'a gönderileceği anlaşılmıştır. Alakadarların dikkatine celp olunur."

İngilizlerin himayesindeki Diyarbakır'daki Kürt Kulübü'nün kapatılmasını Mustafa Kemal Paşa da yukarıdaki gerekçelerle uygun görmüştür.

MONDROS'TAN SONRA KURULAN ZARARLI CEMİYETLER

Mavri Mira: Rumlar kurmuştur. Batı Anadolu ve Trakya'yı Yunanistan'a dahil ederek Megali İdeayı gerçekleştirmek istemişlerdir. Yunan Kızıl Haçı, Fener Rum Patrikhanesi, okullardaki izci teşkilatları ve diğer Rum cemiyetleriyle işbirliği içindedirler.

Etnik-i Eterya: Megali İdea amacıyla 19. yy. başlarında kurulmuş aynı amaçla Mondros'tan sonra da faaliyetlerini sürdürmüş bir Rum cemiyetidir.

Rum Pontus Cemiyeti: Fatih'in 1461'de ortadan kaldırdığı Trabzon Rum İmparatorluğunu yeniden kurmak için çalışmalar yapmıştır.

Hınçak ve Taşnak Cemiyeti: Çukurova'dan Trabzon'a çizilen bir hattın doğusunda kalan bütün topraklarda bir Ermeni devleti (Magna Armania) kurmak için çalışmalar yapmışlardır.

Alyans-İsrailit (Makkabi) Cemiyeti: Yahudi azınlık tarafından ekonomik, dini ayrıcalıklarını sürdürmek amacıyla kurulmuştur.

TÜRKLER TARAFINDAN KURULAN MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER

İngiliz Muhipler Cemiyeti: İngilizlerle iyi geçinerek ülkeyi en az zararla kurtarmak isteyen ve İngiliz mandasını savunan bu cemiyete Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit gibi kimseler de üyedir.

Teali İslam Cemiyeti: Halifeye ve İslamiyet'e kesin bağlılıkla kurtuluşun gerçekleşeceğine inanmışlardır. İlmi, ahlaki, sosyal yollarla siyaset yapmışlardır.

Wilson Prensipleri Cemiyeti: Amerikan mandasını savunmuşlardır.

Wilson İlkeleri

ABD Başkanı Wilson, savaş sonrası düzeni sağlamak ve barışı korumak amacıyla 14 maddelik ilkelerini yayınlamıştır. Buna göre:

- Boğazlar bütün devletlere açık olacak,

- Her millet kendi geleceğini kendisi tayin edebilecek,

- Türkler nüfus yoğunluğuna sahip oldukları bölgelerde bağımsız olarak yaşayabilecekler, azınlıklar nüfus çoğunluğuna sahip oldukları bölgelerde bağımsız devletler kurabilecek,

- Savaş sonrası toprak işgali olmayacak,

- Mağlup devletlerden savaş tazminatı alınmayacak,

- Gizli antlaşmalar iptal edilecek, barış görüşmeleri açık olacak,

- Alsas Lorainne bölgesi Fransa'ya verilecek,

- Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulacak,

- Sömürgecilik yapılmayacak.

Sulh ve Selamet-i Osmaniye Cemiyeti: Kurtuluşun Osmanlı saltanatına bağlılık ve padişaha kesin itaatle mümkün olacağına inanmışlardır. Meşruti demokrasiyi ilke edinmişlerdir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası: 20. yy. başlarında İttihat Terakki'ye muhalif olarak kurulmuş Mondros'tan sonra da Milli Mücadele'ye karşı faaliyet sürdürmüştür.

Trabzon Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti: Trabzon ve çevresinde bağımsız bir Türk devleti kurmak istemişler, zamanla Milli Mücadele safına geçmişlerdir.

Kürt Teali Cemiyeti: Doğu Anadolu'da bağımsız bir Kürt devleti kurmak için kuruldu.

ERMENİ VE KÜRTÇÜLÜK ÇALIŞMALARI

Birinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinden (1876) sonra Türk topraklarında, yabancı devletlerin teşvik ve desteği ile çeşitli ırk, din ve mezheplere mensup zümreler Osmanlı İmparatorluğunun bütün bölgelerinde siyasi faaliyetlerine hız vermiş-

ler ve zaman zaman ayaklanmışlardır. Bunlar arasında bilhassa Bulgarlar, Rumlar, Arnavutlar, Sırplar, Ulahlar ve Ermeniler önde gidenlerdendi. Bu kışkırtmalardan, Kürtlerin de nasibini alması doğaldı.

Ermenilerin faaliyeti Çarlık Rusyası'nın kontrolünde yürütülüyordu. İngiltere Ortadoğu'da Ermeniler üzerindeki etkisini, dayanağım Ruslara kaptırmıştı. O da Doğu Anadolu ve Mezopotamya'daki Müslüman halk üzerinde etkili olmaya ve bilhassa Kürtlere yöneldi, çıkarını burada aramaya başladı.

Kürtlerin siyasi Kürtçülük faaliyetinde bulunmak üzere kurduğu ilk örgüt Diyarbakırlı Fikri Efendi tarafından 1900 tarihinde kurulan "Kürdistan Azmi Kavi" cemiyetidir.

Kürt Terakki ve Teavün Cemiyeti İngiltere'nin kışkırtması ve desteği ile 19 Eylül 1908 günü İstanbul'da ilk Kürt siyasi örgütü olan, "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" kuruldu. Bu örgüte Baban, Şemdinan ve Bedirhan aşiretlerinin önde gelenleri eşit düzeyde hâkim idiler. Cemiyetin kurucuları ve üyelerinin başlangıçta istedikleri, doğunun 6 ilinde reform yapılması, illere namuslu ve yetenekli valilerin atanması, birkaç anayol yapımı, adaletin iyi bir şekilde uygulanması, mahkemelerin ıslahı gibi hususlardır.

Cemiyet, kurulduğu günden itibaren Kürtçülük ideolojisini yaymaya çalışmış, 9 Kasım 1908 tarihinde "Kürt" isimli haftalık bir gazete çıkarılmaya başlanmıştı. Said-i Kürdi (ya da Nursi) ve Babanzade İsmail Hakkı bu siyasi hareketin ideologluğunu üstlenmişlerdi.

Cemiyetin İstanbul'da ve Doğu Anadolu'da giderek artan sakıncalı faaliyetleri karşısında devlet, 1909 yılı ortasında, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi ve şubelerini kapatmak zorunda kalmıştır.

Hivi (Ümit) Derneği: Siyasi Kürtçülük faaliyeti yapmak amacıyla 1912 yılı başlarında, Dr. Mehmet Rüştü Sekban'ın gayretleri ile İstanbul'da Kürt kökenli üniversite öğrencileri tarafından Hivi (Ümit) isimli diğer bir dernek kurulmuştur. Bu cemiyet 1913 yılından itibaren İstanbul'da "Roja Kürd - Kürt Güneşi" isimli bir dergi yayınlamaya başlamış, neşredilen sakıncalı yazılar derginin kapatılmasına sebep olmuştur. Ancak dernek, çeşitli isimlerde gazete ve dergi yayınlamaya devam etmiştir.

Mehmet Rüştü Sekban 1933 yılında yayınladığı "Kürt Sorunu" isimli kitabının on dokuzuncu sayfasında şöyle yazar: "Hivi üyelerinin Kürdistan'ın Türkiye'den ayrılmasını düşündüklerine inanamıyorum. Ama bu, bir Kürt devletinin kurulmasını isteyen hiçbir Kürt yoktur demek değildir. Belki vardı fakat bunu itiraf edemiyorlardı. Türkiye'den ayrılmış bir Kürdistan manen ve maddeten yaşayamazdı."

İrşad Örgütü: Rusların Doğu Anadolu'daki aşiretler üzerindeki ilgisi, propagandaları ve onlara silah ve cephane desteği gitgide artıyordu.

Rusya yanlısı bazı Kürtçüler sınır bölgelerinde faaliyetlerini artırdılar, etkinliklerini genişlettiler ve 1913 yılında İrşad (uyarma, doğru yolu gösterme) isimli gizli bir örgüt kurdular. Bu teşkilatın önde gelen üyelerinden Bitlisli Molla Selim aynı yıl içinde Ermeni komitecileriyle gizli bir ilişkiye girdi. İrşad Teşkilatı'nın gizli ve sakıncalı faaliyetinden haberdar olan devlet bu örgütü kapattı.

Ancak Molla Selim aklını başına toplayamadı. 1914 yılı nisan ayı başında 1000 kadar silahlı avanesi ile ayaklandı. Güvenlik kuvvetleri karşısında eşkıya güruhu yenik düştü ve perişan oldu; çaresiz kalan Selim Bitlis'teki Rus Konsolosluğu'na sığındı. Konsolos bu üç eşkıya başını Türk-Rus Savaşı'nın baş-

ladığı 1 Kasım 1914 gününe kadar korudu, teslim etmedi. Savaş başlar başlamaz zor kullanılarak konsolosluktan alındılar ve asıldılar.

Kürdistan Teali ve Terakki Cemiyeti: Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un (1856-1924) 8 Ocak 1918 tarihinde kongreye sunduğu 14 maddelik barış prensiplerinin 12. maddesi şöyleydi: "Osmanlı İmparatorluğunun Kürt kısımlarına güvenli bir hükümdarlık sağlanacak, halen idaresi altındaki diğer uluslara tereddüt edilmez bir hayat güvenliği ile mutlak dokunulmaz muhtar bir gelişme fırsatı verilecektir." Bu görüşü ile Wilson "Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi" ilkesini ortaya koymuştur.

Wilson ilkeleri, Kürtçüleri ve Ermenileri umutlandırdı. 1917 yılında Rusya'da meydana gelen ihtilalin ve 1918'de Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetinin ardından, Doğu Anadolu Bölgesini de kapsayacak bir Ermeni Devleti'nin kurulması çalışmaları başladı. Ermenilerin bu faaliyetleri Kürtlerde topraklarının bir bölümünü kaybedecekleri düşüncesi ile büyük bir endişe yaratıyordu.

Şehirli Kürtler arasında bağımsızlık ya da en azından özerklik isteyenler çoğalıyordu. Sonunda Kürt aydınlardan bazıları, Aralık 1918 tarihinde, İstanbul'da "Kürdistan Teali Cemiyetini (KTC) kurdular. Bu cemiyetin kurucuları arasında; Seyyid Abdulkadir, Babanzade Mustafa Zihni Paşa (Hicaz eski Valisi), Bediüzzaman Said (Daha sonra Said-i Nursi diye tanınan ve Nurculuk tarikatını kuran kişi), Kemahlı Sabit (Harput eski Valisi), Bedirhanzade Murat (Belediye eski müfettişi) ve Mehmet Ali Emir (Emekli Yarbay), Şeyh Saffet, Mehmet Sıdık, Nur Dersim, (Baytar), Dr. Şükrü Mehmet (Sekban), Emin Ali (Emekli Konsolos) olmak üzere hemen her meslekten yetmişe yakın asker, sivil memur, din adamı gibi kişiler vardı.

Bunlardan sekizi Bedirhan ailesine, altısı da Baban ailesine (aşiretine) mensup kişilerdi. Cemiyetin başkanlığına; Şemdinli Şeyh Übeydullah'ın oğlu; Şura-yı Devlet (Danıştay) Başkanlığı ve Meclis-i Ayan (Senato) üyeliği yapmış olan Seyyid Abdulkadir'i getirdiler. Başkan yardımcılıklarına Emir Ali Bedirhan ile Ferik (Emekli Tümgeneral) Fuat Paşa'yı Genel Sekreterliğe Feri Hamdi Paşa'yı atadılar.

Cemiyetin amacı özet olarak şöyledir: Kürtlerin genel çıkarlarının gözetilmesi, milli davalarının desteklenmesi, bu gayeye ulaşmak için dergi, gazete, kitap yayınlanması, Kürtçe eğitim verecek okulların açılması, eğitimde Kürtçenin kullanılması. Aksi halde Kürtler eriyip gidebilirlerdi. Baş tarafta açıkladığımız nedenlerle, emellerinin gerçekleşebileceği hususunda ümitleri çoğalan KTC yönetimi, isteklerini bir muhtıra halinde 2 Ocak 1919 günü İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği ile beraber İtilaf Devletleri temsilcilerine ilettiler. Kürt Teali Cemiyeti'nin İstanbul'daki faaliyetlerine paralel olarak, barış konferansında Kürtleri temsil ettiğini öne süren Şerif Paşa, Paris'te benzer faaliyetlerde bulunuyordu. Gerçekte Şerif Paşa, Kürtlerin tamamını temsil etmiyordu.

Mütareke yıllarında (1918-1920) Kürt milliyetçileri özerklik ve bağımsızlık arasında bocalamışlar, tek bir amaçla birleşememişlerdi. Bruinnessene'e göre Kürt milliyetçileri, Kürt halkı üzerinde yeteri kadar etkili olamadıkları için davalarını diplomatik çabalarla yürütmek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca, KTC'nin, Kürdistan'ın geleceği konusunda bütünsel bir tasarısı da yoktu.

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin bu faaliyetleri karşısında Osmanlı Hükümeti'nin tutumu ve tepkisi nasıldı?

KTC'yi kurdurtan Tevfik Paşa hükümetidir. Amaç Kürtlerle iyi ilişkiler kurarak, o sırada problemler yaratan Ermeni ve Araplara karşı denge oluşturabilmektir.

Tevfik Paşa hükümeti 12.01.1919 ile 09.03.1919 tarihleri arasında iki ayrı kabine halinde dört ay kadar görev yapmıştır. Daha sonra iktidara Damat Ferit Paşa hükümeti gelmiştir.

10 Temmuz 1919 günü Babıâli hükümeti, KTC İstanbul grubundan ileri gelenleri davet ederek, onlardan İstanbul'daki İngiliz temsilcileri ile Kürdistan konusunda neler konuştuklarını öğrenmek istedi. Kürt temsilcilerinin verdikleri cevap enteresan olduğu kadar cüretkârdır. Onlar cevap olarak, herkesin Paris Konferansı kararlarına uymak zorunda olduğunu, Kürtlerin Wilson Prensiplerine uygun hareket ettiğini, Kürdistan'ın bağımsızlık ve güvenliğinin ancak İngilizler tarafından sağlanacağını düşündükleri için onlarla görüştüklerini ifade etmişlerdi. Mevlanazade, Babıâli hükümeti mensuplarına Türklerin kendilerine özerklik verip vermeyeceğini sorunca Abuk Paşa kızarak, 'Osmanlının hâlâ güçlü olduğu ve toprağının hiçbir parçasından feragat etme niyetinde olmadığı cevabını verdi. Bu görüşmelerin sonunda o bölgeye bir Kürt vali ile Kürt memurların atanması kararlaştırılmıştır. Bir antlaşma sağlanmış gibi olsa da karşılıklı kuşkular devam etmiştir.

Bazı Kürt önderlerinin ve örgütlerinin müttefik devletlerle olan diplomatik ve diğer ilişkilerinin ve onlardan taleplerinin halktan gelen bir istekle, beklentiyle ilişkisi olmadığı kolaylıkla söylenebilir. Çünkü mütareke döneminde Kürtçülük davasını güdenlerin, yürütenlerin, aralarında bir bağ, ilişki yoktu veya varsa bile çok zayıftı. Hemen hemen hepsi ayrı merkezlerde ve birbirlerinden kopuk çalışıyordu.

Kürt Teali Cemiyeti'nin çatısı altında İstanbul'da Seyyid Abdulkadir ve Bedirhanlar, Paris'te Şerif Paşa, Kahire'de Sü-

reyya Bedirhan, Süleymaniye'de Şeyh Mahmut Benzenci, Bağdat ve çevresinde Seyyid Taha, İran'da İsmail Ağa Simko gibi kişiler faaliyet gösteriyordu. Tabii 1920'lerde özellikle bu coğrafya'da iletişim ve ulaşım imkânı bugünküne kıyasla yok denebilecek kadar kısıtlıydı.

Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti: KTC'nin Diyarbakır Şubesi'ni kuranlar, kısa bir süre sonra cemiyetin İstanbul'daki merkezi ile antlaşmazlığa düştüler. Diyarbakır grubu Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yarattığı ortamdan yararlanarak, bölgede bağımsızlığın ilan edilmesi taraftarıydı. Bu amaçlarına erişmek için İngilizlerin yapacağı teşvikin ve yardımın yeterli olacağını düşünüyorlardı. Oysa müttefikleri; elbette Kürtlerin istekleri değil, kendi çıkarları ilgilendiriyordu. KTC'nin merkez teşkilatı ise Diyarbakır'ın görüşüne karşıydı. Nihayet, 10 Mayıs 1920'de İstanbul'da Teşkilat-ı İçtimaiye isimli yeni bir cemiyet kurdular. KTC'nin ve TİC'in Diyarbakır'da kurulan şubeleri halktan rağbet görmedi. Onu bir Kürt Kulübü olarak nitelendirdiler. Mensuplarını da kendilerinden farklı kabullendiler.

Hoybun: 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından sonra, isyanın elebaşlarından bazıları İran, Irak, Suriye ve Mısır'a kaçıp sığınmışlardı. Hoybun; bunların bir kısmı ile Kürt Teali Cemiyeti, Kürt Terakki İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Milli Komitesi ve Kürt Millet Fırkası isimli örgütlerin önde gelen üyeleri tarafından, Ermeni Taşnak Komitesi Mensuplarının ve İngilizlerin desteklemesi ile Ermeni-Kürt ilişkilerinde bir dayanışma ve eylemlerde işbirliği sağlanabilmesi maksadıyla kurulmuştur.

Örgüt ilk toplantısını 1927'de Irak'ta Revandüz ilinde gerçekleştirdi. Bu toplantıyı İngiltere'nin Irak'taki Olağanüstü Komiseri Edmonds organize etmiş, Yüzbaşı Molt Foltre de

toplantıya katılarak bir nevi arabuluculuk ve yöneticilik görevi yapmıştır.

Hoybun'un amacı genel olarak Kürt-Ermeni dayanışmasını ve işbirliğini sağlamaktı. Bu ilk toplantıda, Türkiye'de gerçekleştirilmesi düşünülen isyanın ön planlaması yapıldı. Bu plana göre; isyan Hakkâri ilinin Şemdinli ve Yüksekova bölgelerinde başlatılacak, ilk hedef olarak Van ili ele geçirilecek, ardından vaat ettiği silah, cephane ve para yardımını yapmaya başlayacaktı.

Irak Grubu ikinci toplantısını Mart 1927'de yine, Revandüz ilinde yaptı. Bu toplantıya bütün Kürt milliyetçi örgütlerinin temsilcileri katıldı. Bunlar Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza (eski milletvekili ve kurduğu partinin başkanı Melih Fırat'ın babası), Dr. Mehmet Şükrü Sekban, Yüzbaşı Hain İhsan Nuri, Mehmet Emin Broski (ya da Dostki) isimli kişilerdi.

Ermeni Taşnak örgütü üyelerinden katılanlar ise: Emirizyon, Sultan Aris adlı kimselerdi. Bu toplantıda örgüt şekillendi, kesin hüviyetini aldı, örgüte Hoybun ismi verildi. Papazyan'ın başkanlığında faaliyetine başladı. Ermeni İhtilal Komitesi Seyfun, Heybun'un gelişmesiyle çok yakından ilgilendi. Bu yeni örgütün etkisi ile Ermeni milli menfaatinin gerçekleştirilmesi mümkün olabilecekti.

Hoybun'un kurulduğu 1927 tarihinden başlayarak sona erdiği 1930 sonrasına kadar, göze çarpan iki önemli faaliyeti olmuştur. Bunlardan birincisi Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yaptığı olumsuz propaganda ve iftira kampanyasıdır. İkincisi de Ağrı İsyanı'nın körüklenmesi, isyana destek sağlaması ve dış destek bulmaya çalışmasıdır.

Ermeni Taşnak örgütü bütün bu faaliyetlerini daha o zamanlarda Kahire, Beyrut, Paris ve Philedelphia gibi şehirlerde kurmuş olduğu merkezlerinden, Hoybun çatısı altında yönet-

miştir. Bu merkezlerden Kürtçülük yanlısı propaganda bildirisi yayınlayanlar arasında Bedirhanlar ve Hoybun'un bir süre Bağdat şubesi başkanlığını yapmış olan M. Şükrü (Sekban) gibi hareketin lider kişileri de vardır.

Örgüt Ağrı iline silah ve cephanenin yanı sıra, ilkel bir matbaa makinesi de göndermiştir. İhsan Nuri, Ağrı'yı kendi faaliyetinin karargâhı, merkezi yapmıştı. Burada yayınlanan "Ağrı Eğir Bibarine -Ağrı Ateş Yağdırıyor" isimli bir bültenle tasarladıkları isyanın amaçları anlatılıyor, propaganda yapılıyordu. Kürt ulusal hareketi, Hoybun'un gerçekleşmesi ile yeni bir döneme girmiştir. Daha önceleri bilhassa Paris Konferansı'nda Türkiye'den toprak talepleri gibi konularda menfaatleri çarpışan, antlaşmazlıklara düşen Kürtler ve Ermeniler, Hoybun'un teşekkülü ile adeta müttefik oldular.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bu ittifaka sert tepki gösteriyordu. Çünkü Taşnak, Rusya'daki rejime de karşıydı.

Hoybun ve Kürtçülükle ilgili cemiyetler; bir ölçüde amaçlarına eriştiler. 1930 Ağrı İsyanı'na ve hemen öncesi yıllarında meydana gelen küçük ayaklanmalara sebep oldular.

Esas Amaçları: Bedirhani, Baban ve Şemdinan aşiretlerinden İstanbul'da oturan Kürt aileler ve entelektüel aydınlardan, kurucuları arasında: Ayan azasından cemiyet başkanı Seyyid Abdulkadir, Başkan vekilleri Babanzade Mustafa Zihni Paşa, Bedirhani Emin Ali, Molla Said, Bediüzzaman (Said-i Nursi); (Kâtipler) Babanzade Abdülaziz, Seyyid Abdullah ve Şefik Beyler bulunmaktadır."

6 Kasım 1917'de kurulan cemiyet Dahiliye Nezareti'ne 7 Aralık 1918 tarihinde bir yazıyla başvurmuş, Dahiliye Nezareti 19 Şubat 1919 tarih ve 74 sayılı kararla kurulma izni vermiştir.

Başta kendisini, "1908 yılında kurulan Osmanlılık idealine bağlı bir hayır cemiyeti görünümünde olan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin devamı" gibi gösterdiyse de asıl amacı, mütarekenin yarattığı elverişli koşullardan yararlanarak bağımsız bir Kürt Devleti kurmaktı.

Merkezi İstanbul'da bulunan cemiyetin Diyarbakır, Bitlis, Mardin, Erzurum, Elazığ, Van vilayetlerinde şubeleri ve geniş manada faaliyetleri vardı.

Türk milletinin aleyhine çalışıp Türk toprakları üzerinde İtilaf Devletlerinin menfaatleri doğrultusunda propaganda yaparak Osmanlıyı içten yıkmak için ellerinden gelen gayreti göstererek Milli Mücadele'yi aksatma çalışmalarıyla zararlı hale geldiler.

Seyyid Abdulkadir ve ekibinin, Kürtleri Türklerden ayrı bir kavim sayarak birbirlerine düşman ilan etmeye çalışması Wilson ilkelerinden faydalanarak bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlaması, bütün Türkler ve en çok Doğu Anadolu vilayetleri halkı tarafından şiddetle reddedildi.

Doğu illerine Kürt memurların atanmasını isteyen kurucular dan Avni Paşa, Mevlanazade Rifat, Haydarizade İbrahim Efendi, Abuk Ahmet Paşa'dan oluşan grup, sonuç olarak "Kürdistan'a bir Kürt vali atanması ve belli sayıda Kürt görevlinin gönderilmesi fikrini" benimsettiler.

Ali Bedirhani'nin Diyarbakır Valiliğine, Hamdi Paşa'nın 10. Kolordu Komutanlığına, bir başka Kürt'ün Mardin Valiliğine atanması işlemi; İngiliz Yüksek Komiserliğinin, Ali Bedirhani'ye güvenmemesi ve konunun Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale olacağı düşüncesiyle gerçekleşmedi. Bu arada yapılan 1919 Meclis-i Mebusan seçimlerini de bir dernek değilmiş gibi "Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin seçime faal bir surette müdahale ettiği gerekçesiyle" veto edip katılmadı.

Kendilerini Kürt davasının tek temsilcisi sayan cemiyet üyeleri, İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız, Amerikan komisyon üyelerini ziyaretle isteklerde bulundular. 4 Ağustos 1919'da Amerikan heyetiyle İstanbul'da Seyyid Abdulkadir başkanlığında görüşen cemiyet üyeleri, Kürdistan hudutlarının gösterildiği bir haritayı vererek denize de bir çıkışlarının bulunmasını istediler.

Amerikan Komiseri'nin Kürdistan'ın büyük bir kısmını içine alan Ermenistan Devleti'nin kurulmasına karar verildiğini söylemesi üzerine kızan Bediüzzaman Said Nursi cevaben, "Kürdistan eğer deniz sahilinde olsaydı harp gemilerinizle belki bu kararı tatbik edebilirdiniz. Fakat Kürdistan dağlarına gemileriniz çıkamaz, bu kararınız da uygulanamaz!" dedi. Amerika'dan Kürt milli haklarına yardımcı olmaları yönündeki isteklerine Amerikan Komiseri, "Sen kendin yardımcı ol, Allah da sana yardım eder." diyerek toplantıyı sona erdirdi.

"Jin" ve "Kürdistan" dergileri çıkararak, boş yere fırtına koparıp Türk halkından toprak isteyen Kürt Teali Cemiyeti üyeleri, Kürt Şerif Paşa'nın Paris'teki girişimlerini desteklediler. Barış Konferansı'na iki muhtıra ve bir Kürdistan haritası sunan Şerif Paşa, Ermeni temsilci Bogos Nubar Paşa ile de bir antlaşma yaptı. Cemiyet üyelerinden Arif Paşa başkanlığında oluşturulan heyet de, destek vermek üzere Paris'e gönderildi.

Paris Barış Konferansı'nın devam ettiği bir sırada, Seyyid Abdulkadir'in bir gazeteciye, Şerif Paşa'nın cemiyetlerinin delegesi olduğunu, Kürtleri temsil edebileceği ve altı doğu vilayetinde Kürtlerin çoğunlukta bulunması nedeniyle bu iller için özerklik istendiğini; ancak Ermenilerin mi yoksa Kürtlerin mi çoğunlukta bulunduğunu İtilaf Devletlerince oluşturulacak bir kurulun yerinde araştıracağını, bunun için Ermeni temsilci ile antlaşma yapıldığını söylemesi, tepkilere neden oldu. Kürt

aşiret ahalisi de Şerif Paşa'nın gereksiz vekilliğine karşı durdu. Bunun üzerine, konferanstan çekilen Şerif Paşa'nın davranışını, Seyyid Abdulkadir, Ermeniler lehine çıkacak bir kararın sebebi olabileceğini düşünerek 17 Mayıs 1920'de Paris'e (konferans delegelerine) çektiği telgrafında; Kürtlerin, Şerif Paşa'nın çekilmesiyle konferansta temsil edilmediğini bu nedenle konferansın alacağı kararların Kürtleri bağlamayacağı, hatta kararların geçerli sayılmayacağını duyurdu.

İtilaf Devletleri'nin Kürtleri, Türklerden ayrı olarak düşünmeyip Paris Barış Konferansı'nda Ermeniler lehine aldığı kararlar Kürt toplumunda ikiliğe yol açtı. Kürdistan'ın bağımsızlığından vazgeçen Seyyid Abdulkadir, Osmanlı toprak bütünlüğü içinde bir Kürt otonomisi fikrini savunurken; radikallerden oluşan ikinci grup hâlâ bağımsız Kürdistan hayaliyle yaşadılar. Bedirhaniler de bağımsız bir Kürdistan'dan yana her türlü eylem için çoktan yola çıkmışlardı. Hem de yerel yönetimler ve özellikle Malatya bölgesindeki Kürt aşiretlerini de ayaklandırarak eylemler planını gerçekleştirme niyetlerini son aşamaya getirmişti.

DİYARBAKIR KÜRT TEALİ CEMİYETİ'NİN KAPATILMASI

Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti'nin çalışmaları çok sürmeden, dernek 4 Haziran 1919'da devlet yetkililerince kapatılır. Bu kapatılma sürecini de Ekrem Cemil Paşa kendi özgün üslubuyla anlatır:

"Mustafa Kemal, Sultan Vahdettin'i kafese koymuş, askeri müfettişlik namıyla bir vazife koparmış, yetmiş bin altın lira dercep etmiş ve gizlice Erzurum'a varmış. Erzurum Kürtleri,

şehit mağfur Cibran aşireti reisi Miralay Halit Bey de dahil olmak üzere, kolaycacık Mustafa Kemal'in tuzağına düştüler.

Sonra Haydaran Aşireti Reisi Hacı Mustafa Bey'in kardeşi Nuh Bey'i, Farkin (Silvan) Beylerinden Sadık Bey'i kazanmıştı. Cemil Paşa'nın oğlu Diyarbakırlı Mustafa Bey'i de kazanınca, geniş bir nefes almıştı. Bundan sonra Erzurum hudutlarından başlayarak Elaziz, Malatya, Dersim, Urfa, Antep, Maraş içlerine kadar dalmıştı. Bu tarihlerde yalnız Koçgiri Beyleri, Mustafa Kemal'e inzimam etmediler (katılmadılar). Silahla mukabele ettiler. Kürtlüklerini ispat ettiler. Böylece tahsilime devam edecektim."

Yeri gelmişken o dönemde Kürdistan'ın değişik illerinden Kürtler adına çekilen telgraflara da kısaca değinmekte yarar var. Bu sırada Mustafa Kemal ve arkadaşları Kürtler arasında Şerif Paşa ve Kürdistan Teali Cemiyeti karşıtı bir propaganda yürütürken; Kürtler adına İstanbul Hükümeti'ne, yabancı devlet elçiliklerine, gazetelere ve Paris'teki Barış Konferansı'na çekilen bazı telgraflarda, Şerif Paşa'nın kendilerini (Kürtleri) temsil etmediği, Kürtlerin Türklerle kardeş oldukları, birlikte yaşamak istedikleri ve Türk yönetiminden ayrılmak istemedikleri belirtilir. Ekrem Cemil Paşa, bu telgrafların Mustafa Kemal'in "tehdit ve icbarı" ile çekildiğini iddia ediyor. Bu telgraflar bazı Kürt aşiret reisleri ya da yörede etkin kişilerin imzalarını taşısalar da değişik illerden çekildikleri halde bazılarının metinlerinin neredeyse aynı olması, en azından bir kısmının bölgedeki askerî ve sivil devlet yetkililerince düzenlenip söz konusu Kürtlere çektirilmiş olduğunu akla getiriyor. Bu telgrafları çekenlerden bazılarının açıklamaları da bunu pekiştiriyor.[13]

Kürt Teali Cemiyeti'nin 1919'da yaptığı propaganda ve çalışmalar askerî yetkilileri çok ürkütür. Mustafa Kemal'e yakın-

13 Cemil Paşa, Ekrem, Muhtasar Hayatım, s. 38-45, 53.

lığı ile bilinen askeri çevreler bu Kürtçülük akımından oldukça rahatsızdır.

KOLORDUDAN GENELKURMAYA TEHLİKE MESAJI

Diyarbakır'daki 13. Kolordu'nun Kumandan Vekili Cevdet Bey'in 30 Mayıs 1919'da Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği şifrede bunu görmek mümkündür:

"... Bugünlerde Diyarbakır'da Kürt Kulübü tarafından Milli Aşiret Reisi Mahmut Bey'in birçok atlıyla Diyarbakır'a gelip Kürt Kulübü üyeleriyle görüşeceği yayılmaktadır.

Osmaniye'de bulunan topçu alayının aldığı bilgiler ise Milli Reislerine Diyarbakır, Elazığ vilayetleriyle, Urfa Livası verildiği ve buralarda Kürdistan bağımsızlığı ilan ve adı geçen yerlerin İbrahim Paşa oğulları arasında taksim olunacağı ve bunun için yapılacak teşkilata esas olmak üzere Milli Reislerinin Siverek Livası içerisinde dolaşıp kendi fikir ve görüşlerine yardımı olacak ağalar seçip, her şahsın kendilerine kayıtsız şartsız itaat ve kesinlikle birer at ve birer silah sağlamaları ve kendileri tarafından çağrıldıklarında hemen katılmaları ve buna karşı gelenlerin ve çağırdıkları zaman gelmeyenlerin öldürülüp mallarının yağma edileceği ve aynı amaçla Milli Reisi Mahmut Bey'in dört yüz atlı ile birlikte Osmaniye ve Karacadağ çevresine geldiği ve Diyarbakır Kürt Kulübü'nün de yönetime el koyarak ortadan kaldırmak isteği halk arasında yayılmıştır.

Bu haberlerde çok abartılma vardır. Mahmut Bey'in Osmaniye çevresine geldiğine de kolorduca inanılmamaktadır. Bü-

tün bunlar Diyarbakır Kürt Kulübü'nün halk arasında yaptırdığı propagandalardan kaynaklanmaktadır.[14]

O kadar ki, geçenlerde Kürt Kulübü'nün Diyarbakır'da yaptırdığı bir toplantıda orada bulunanlardan birisi, 'Hıristiyanları tamamen keselim.' başka birisi, 'Kolordunun buradan gönderdiği silahlar nereye gidiyor? Bunlar milletindir, gönderilmesine engel olalım...' diğer bir şahıs da "Bu Türklerin içimizde ne işleri var? Gitsinler..." demiştir.

Bu suç teşkil eden sözleri söyleyenler için vilayete başvuruldu, fakat vilayet bu sözleri safça söylenmiş, iyi niyete dayanan sözler şeklinde kabul edip, maddi bir cürüm olmayınca kulüp üyeleri hakkında bir şey yapamayacağını kolorduya açıkça bildirmiştir.

Halbuki aynı tarihte, İçişleri Bakanlığından (Dahiliye Nezareti) bu muzır şahısların zararsız hale getirilmesi için vilayete emir geliyor, vilayet yine bir şey yapamıyor.

Kürt Kulübü'nün izlediği hareket tarzı ve siyaset, hükümetin yönetim ve siyasetine karşı olduğu ve bu kulüp üyelerinin böyle ordu ve yönetim mensupları hakkında suç teşkil eden sözler söylemeleri halkın fikirlerini karıştırıyor ve bölgede heyecana sebep oluyor. Bu haince propagandanın devam etmesi uygun olamayacağından, bunları yapanlar hakkında kanuni soruşturma yapılması için vilayete gereken emirlerin verilmesi yüce makamın yetkisi ve görüşü içerisindedir.

Şimdiye kadar bu bölge hakkında sunulan duruma ve İngilizlerin sık sık adı geçen reislerle yaptıkları görüşmelere ve Kürt Kulübü'nün yaptığı propagandalara ve bunların etkilerine bakılacak olursa, bölgede ani ve yıkıcı bir genel Kürt ayak-

14 Akçam, Taner, Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 154-160.

lanması karşısında kalınacağını tahmin ediyorum. Buna karşı çeşitli yerlerde olan birliklerin belli başlı merkezlerde toplanmasını uygun görüyorum. Bu hususta yüce makamın emirleri varsa, emir ve aydınlatılmasının gereğini arz ederim."

Aynı dönemde, Genelkurmay yetkililerinin, Başbakanlığa sundukları 14.06.1335 (1919) tarihli bir raporda da şunlar söyleniyordu:

"... Vilayat-ı Sitte (altı vilayet) hakkında hükümetimizin siyaset ve menafiine muhalif olan Kürtlük propagandalarının revaçsız ve tesirsiz bırakılması tedbirinin de temin buyrulması maruzdur."

Mustafa Kemal yandaşı devlet yetkilileri, Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti'nin yöneticilerini sözle yanlarına çekemeyince tutumları sertleşir. "Hükümet kuvvetleri bir gece cemiyet merkezine baskın vererek eşyasının müsadere ve efradının bazılarını tevkif etti. Müteakiben cemiyet efradı birer tarafa çekilmeğe mecbur kaldılar. Cemiyetin en faal bir uzvu olan Ekrem Cemil Paşa da şiddetli takibe rağmen ele geçmedi. İstanbul'a gitmeyi başardı."

Derneğin kapatılma nedeni, birkaç yıl sonra İstiklal Mahkemesi'nde Dr. Fuat'a da sorulacaktı:

- Kulüp ne kadar devam etti?

- Dört beş ay kadar.

- Niçin kapandı?

- Vilayetin sed (kapatma) emri tezkeresinde 'görülen lüzum üzerine' kaydı vardı. Fakat hariçten işittiğimize göre, maksadımızı anlamayan bazı akılsızlar hükümete kötü niyetli ihbarlarda bulunmuş ve o sırada gelen İskoçyalı bir Binbaşı (Noel) ile Kulüp arasından bazı kimselerin görüşmesi hükümetçe bu

ihbarın gerçekliğine delil addedildiğinden kapanmış; mamafih Mekvel (Noel) ile memleketin eşrafının temasta bulunduğunu, hatta mebusumuz ihsan Bey'in balık evine gittiği söyleniyordu.

Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti'nin yoğun faaliyetlerinin olduğu dönemde 13. Kolordu Kumandan Vekili Albay Cevdet Bey, Kurmay Başkanı Binbaşı Halit Bey'in anlattıklarında, ayrıca yerli halka duyulan güvensizlik dile getirilmekte, "Kürtçülere" karşı nasıl bir propaganda yürütüldüğü ortaya çıkmakta, Ekrem Cemil Paşa'nın yukarıda sözünü ettiği belediye toplantısıyla ilgili önemli açıklamalar yer almaktadır:

"Son şekle göre, İngiliz kuvvetlerinden propagandalar, bundan daha çok ve mühim olarak da, Kürtçülerin aykırı faaliyetleri, tehlikeli bir mahiyet taşımakta idi. Açık veya kapalı olarak İngilizlerin teşvik ve müzaheretine dayanacak olan silahlı aşiretlerin ayaklanması karşısında, geniş bir bölgeye dağılmış olan zayıf mevcutlu asker birlikleri ile karşı koymak hayli zor olurdu. Bugünkü keşmekeş durumda, halktan kimlere güvenilebileceği layıkıyla kestirilememekle, dış düşmana karşı milli bir mukavemet cephesi teşkili hususundaki şartlar, bu bölgede henüz eksik ve vakitsiz sayılmakta idi. Halka verilecek silahın, ertesi günü bunu verenlere çevrilmesi, milli sırların karşı tarafa bildirilmesi ihtimali her zaman mevcutlu. Bu bakımlardan kolordu bölgesinde Orta ve Batı Anadolu'da olduğu gibi, düşmana karşı yerli halktan faydalanılmasına şimdilik imkân görülememekte idi. Bugün için yapılacak iş, mümkün olduğu kadar asayişi sağlamak ve Kürtçülük propagandalarının zararlı ve yıkıcı şekil almasını önlemekten ibaretti. Bu bakımdan her çareye başvurulmuştu. 13. Kolordu kurmaylığınca, Türk camiasından ayrılık davası güden teşebbüslere karşı, mukabil propaganda yayılmakla, nüfuslu ve söz sahibi libaslara Ermenistan korkusu telkin olunmakta idi. İngilizlerin Kürdistan teşkili va-

atlerine aldanmamak icap edeceği, Kürtler için kendi İmşiarına bir devlet kurarak bunu yaşatmak imkânına sahip olmadıklarından, memleketlerinin bir gün ve muhakkak Ermenistan'a peşkeş çekileceği üzerinde bilhassa durulmakta, selametlerinin Türklerle birlikte kardeş gibi yaşamakta olacağı söylenerek, vatan ve din duyguları gıcıklanmakta idi. Bu nevi haklı telkinlere candan ilgi gösterenler, milli birliğe sadakat gösteren asil ve nüfuzlu aileler vardı. Lakin bu propagandaların erişemediği yerlerdeki bir kısım şehir ve kasaba halkı ile bazı gençler de Kürt milliyetçiliği hayali ile yaşamakta idiler. Cahil aşiret reislerinden menfaat düşkünü bir kısmının da iştirakiyle bunlar hatırı sayılır bir kitle teşkil ediyorlardı. Bedirhan ailesi Kürt krallığı kurmuş durumda idi. Nüfuzlu şahsiyetlerden Cemil Paşazade Kasım Bey, Diyarbakır Kürt Kulübü Başkanı, oğlu Ekrem, kulüp kâtibiydi. Ekrem, İsviçre'de biraz tahsil görmüş, ordumuzda yedek subaylık yapmıştı. Faal bir Kürtçü rolünü oynamakta idi. Dr. Fuat ve Cevdet Beylerle, Arzuhalci Hacı Akdi (AHTİ) bu kulübün idare heyetinde idiler.

22 Mayıs 1919 günü, Diyarbakır belediye binasında Kürtçülerin bir toplantı yapacakları kolordu kurmay başkanlığınca haber alınmıştı. Toplantıda, Diyarbakır'ın da İngilizler tarafından işgali ihtimallerine karşı alınması gerekli tedbirlerin görüşüleceği söyleniyordu. Bundan tam bir hafta önce İzmir, Yunanlılar tarafından işgal olunmuştu. Bu işgal hadisesi istismar edilerek yine ayrılık tohumları ekilebilirdi. Bu bakımdan Kurmay Başkanı Binbaşı Halil Bey de, bu toplantıda bulunmayı faydalı sayarak oraya gitmişti. Salona göz attığı zaman daha çok Türk camiasından ayrılma emelleri besleyen Kürtçülerle taraftarlarının bulunduğu, Cemil Paşazade Ekrem Bey'in faal bir uzuv ve propagandacı gibi yer aldığı görülüyordu. Konuşmalarda Muhammed Tevfik (Hacı Ahtı) 1925'te İstiklal Mah-

kemesi'nde yargılanırken, 'Kufi Kulübü'nde üç ay evvel kapanıncaya kadar hizmet ettim.' der."[15]

Bunun üzerine söz alan Halil Bey, tesirli bir ifade ile karşısındakilerin milli ve dinî duygularına ve vicdanlarına hitap ederek, şu mealde bir konuşma yapmak lüzumunu duydu:

"Kürdistan devleti teşkilinin maddeten imkânı bulunmadığı, şayet yabancı bir devlet mandası altında böyle teşekkül yapılırsa, netice bunun bir Ermenistan doğuracağı, Kürtlerin Türklerden farkı olmadığı ve her türlü menfaatlerinin Türk topluluğundan ayrılmamakta bulunduğu, milli hareketlerin, milli galeyanların, çalınmış hakların geri alınmasına hizmet ettiğine dair tarihte birçok misal mevcut olduğu, binaenaleyh ekserisi silahlı olan Doğu Vilayetleri halkının iyi niyetle ve cansiperane çalışıldığı takdirde, muhtemel işgallere engel olabilecekleri açıklanmış; böyle nazik bir zamanda kuvvetli bazı aşiretlerin, yabancı işgallerine set çekecek yerde hükümete karşı isyankâr durum aldıkları, bunların düşman tahriklerine kapıldıkları da belirtilerek bu hale teessüf edilmişti. Mitingler yaparak İzmir işgalini protesto etmeleri, kolordunun düşünce ve işaretlerine uyacak tarzda harekette bulunmaları, münevver zümrenin aşiret reislerine iyi yol göstermeleri, birliğin kurulmasına elbirliği ile ve topluca çalışılması gerektiği ve başka hususlardaki fikir ve isteklerini bildirdikten sonra sözlerine son veren Halit Bey, buradakilerin iyi niyetinden şüphe ederek toplantıyı terk etmişti."

Ekrem Cemil Paşa anılarında, Belediye Toplantısı'nda "Kenan Bey'den yaşlı olan paşalar hiçbir defa ağızlarını açıp bir tek söz söylemediler." diyor ve Halil Bey'in yaptığı konuşmadan söz etmiyorsa da yukarıda anlatılanlardan Halil Bey'in de bu toplantıda konuştuğu anlaşılıyor.

15 Vakit, İstanbul, 21.05.1925, s. 2.

Halil Bey daha sonraki süreçte, yani 23 Mayıs 1919'dan Diyarbakır Kürt Teali Cemiyeti'nin kapandığı 4 Temmuz 1919'a kadar yaşananlarla ilgili olarak da açıklamalarda bulunuyor. Bu açıklamalar, devletin askerî ve sivil yetkililerinin o zaman Diyarbakır'da başvurduğu yöntemler hakkında bilgi edinmemizi sağlıyor:

"Binbaşı Noel, Mardin ve Midyat'tan sonra Diyarbakır'a gelmiş, sonra tutunamayarak Halep'e gitmişti. Kürtçülük taraftarları, bu yabancıyla sıkı fıkı temasta ve kendisini ziyarette bulunmuşlardı. İngilizlerin lehine sayılacak konuşmalar da yapılan bu toplantı vesilesiyle, Kürtçüler tarafından hükümete karşı, yabancıların da iştirakiyle bir ayaklanma hareketi tertiplendiği anlaşılmıştır. Daha önce İngilizler Urfa'yı işgal, demiryolunu teslim almışlardı. Ali Batı'nın isyanı ve hükümete karşı aldığı tavır sebebiyle kendisine bir kahraman payesi verilmişti. Diyarbakır Belediyesi'nde Kürtçülerin düzenledikleri son açık toplantı ve daha önce yaptıkları gizli toplantılar ve yukarıdan beri anlatılan olaylar bir araya getirilirse, İngiliz mandasında bir Kürdistan teşkil ve ilanının pek yakın olduğu anlaşılıyordu. Kürtçüler, Urfa (24 Mart) ve İzmir (15 Mayıs) işgallerinden sonra, ümitsizliğe düşen halkın endişesini istismar etmek suretiyle zararlı propagandalara koyulmuşlar, tahrik edici mahiyette, Kürt istiklal hareketi zamanının geldiğine dair beyannameler dağıtmışlar, duvarlara yapıştırmışlardı. 'İngilizler, Türklerin top kamalarını, tüfeklerinin sürgü kollarını aldılar, top ve tüfekleri kalmadı. Türkler artık ölmüş durumdadırlar. Türkleri ve memurları kovalım.' tarzında konuşanlar vardı. Kürt Kulübü idare heyeti azasından Hacı Akdi (AHTİ), Silvan'da Kürt istiklali için bir konferans verdiğinden Diyarbakır'da hapsedilmişti. Daha önce Hamza (Hemzeye Muksi) adında bir Kürtçü, İstanbul'dan Kürt Teali Cemiyeti'nin beyanname ve mühürlerini Diyarbakır'a getirmişti. Bu da Mar-

din'de Kürt istiklaline dair Diyarbakır adliyesi tarafından tevkif edilmişti.

Kürtçüler, (Cibranlı Binbaşı Kasım Bey, İstiklal Mahkemesi'ndeki ifadesinde, Ekrem Bey'in başkanı olduğu Diyarbakır'daki derneğin bir beyannamesini gördüğünü, bu beyannamede halkın dernek kurmaya teşvik edildiğini söyler.) fikir ve gaye arkadaşı olan bu şahısları sık sık ziyaret ediyorlar ve hapishaneye tepsilerle yemek gönderiyorlardı. Belediyedeki toplantının ertesi günü, 23 Mayıs 1919'da Diyarbakır'da silahlı Kürtlerin toplanmakta olduğu, geceleri kale deliklerinden silahlı ve keçe külahlı Kürtlerin şehre girmekte bulunduklarına dair cereyan eden olaylarla ilgili haberler alınmıştı. Bu da gösteriyordu ki, artık kolorduca Kürtçülere karşı fiili tedbirler alınması zamanı gelmişti. 23-24 Mayıs gecesi, şehirde fevkalade bazı askerî tedbirler alınmasını tasarlayan Halil Bey, bundan önce, nüfuslu bir zat olan Müftü İbrahim (Uluğ) Efendi ile görüşmeyi uygun bulmuş ve kendisine, şehre silahlı keçe külahlıların girdiklerinin görüldüğünü, kendisinin ve hatırı sayılır eşrafın müfrit zümreye nasihat etmelerini, Kürtlerin müstakil bir hükümet kuracak olgunlukta bulunmadıklarını, bir din mümessili olarak milli menfaatlere aykırı olarak takınılan bu uygunsuz tavır ve hareketlerin önlenilmesinde rol oynayabileceğini söylemişti. Lakin Müftü Efendi, Osmanlı Devleti'nin birçok kötülüğüne, bu havalinin ihmal edildiğine, 400 yıl önce Kürtlerin kendiliklerinden Sultan Selim'e tabi olduklarına, saltanat idaresinin hiçbir unvan eseri vücuda getirmediğine, Yalnız Kürt İsmail Paşa'nın bir miktar yol yaptırdığına (Dicle üzerindeki taş köprüyü göstererek); bunu da Emevilerden Hüşşam'ın yaptırdığına dair cevabını vermişti."

Halit Bey, bütün Anadolu'nun ve bu meyanda Kayseri, Kastamonu, Ankara ve başka şehirlerimizin de az farkla aynı durumda olduklarını, yalnız bu mıntıkanın ihmal görmedi-

ğini, şimdi bu idarenin tasfiyeye çalışıldığını ve başka hususları da anlatarak yardım talebinde bulunmuşsa da, teşebbüslerinin bir semere vermeyeceğini düşünerek mülakata son vermiş ve bir askerî nümayiş yapılmasından başka çare bulunmadığına kanaat getirmişti.

23-24 Mayıs 1919 gecesi, Diyarbakır hükümet konağı civarında ve İç Kale'de bulunan şehre hâkim tepede, dört toplu bir dağ bataryası tabya ettirilmişti. Topun birinin ağzı Kulüp Reisi Kasım Bey'le oğlu Ekrem'in oturdukları eve çevrilmiş, bataryanın korunması için buraya birçok asker konularak siperlere yerleştirilmiş, kışlada bir muntazır kıt'a bulundurulmuştu. Her ihtimale karşı, Türk asıllı subaylar, bir ihtilal hareketi bakımından ikaz edilmişti. Subaylarla, Anadolulu Türüz erlerden geri hizmette bulunanlara, yazıcı, seyis ve emirberlere tüfek dağıtılmıştı. Aynı zamanda şehrin giriş ve çıkış yeri olan kapılara nöbetçiler dikilmiş, sokaklarda grup grup asker devriyeleri dolaştırılmıştı. Batarya komutanı ile komutanlık binasında yatan Halil Bey'in odalarına telefon çekilmiş, bizzat kendi emri olmadan ateş edilmemesi emri verilmişti.

24 Mayıs sabahı halk, askerin şehirdeki bu fevkalade durumunu, topların çevrilmiş namlularını görmüştü. Güneş doğduktan iki saat sonra, bu erken saatlerde, telaşa düşen halkı temsil ile Diyarbakır ileri gelenleri, Belediye Reisi ve Müftü toplu bir halde İç Kale'deki kolordu karargâhında Halil Bey'i ziyarete gelmişler ve "Ne var efendim? Şehri topa mı tutacaksınız? Biz hükümete sadığız. Beş, on edepsizden ve bazı aşiretlerden şüphe ederek bütün halkı sadakatsizlikle itham etmeniz doğru değildir. Biz hükümete mutiyiz. Kolordunun emir ve direktiflerine muntazırız." demişlerdi. Alınan tedbirlerin isabetine kani olarak bu durumdan memnun kalan Halil Bey, gelenlerle şöyle sohbet etmiş ve telkinde bulunmuştur:

"Ramazan yakın olduğundan toplar iftar ve imsak atışları için çıkarılmıştır. Maksat şehri topa tutmak değildir. Yakın zamanda Milli Aşiret Reisi Timur Bey'in, Ali Batı'nın hareketlerini ve eşkıyanın Hanek'i bastığını gördünüz ve işittiniz. Bu cahil aşiret reislerinin ve bir kısım adamların propagandalara, yaldızlı vaatlere kapılarak bu nazik zamanda hükümete ve kolorduya yardım edecek yerde, aykırı ve isyankâr vaziyet almaları teessüfe şayandır. Kolordu, her isyanı bastırmağa muktedirdir."

Daha sonra, Cemil Paşazade Ekrem'in, Kürt Kulübü'nde söylediği ve ayrılık davası güden bazı sözleri üzerine, 4 Haziran 1919 Çarşamba günü, Halil Bey'in teşebbüsü ile vilayet tarafından Diyarbakır Kürt Kulübü kapatılmış, mührü de alınmıştı. Siirt ve Elazığ'daki Kürt Kulüpleri de aynı şekilde kapattırılmıştı. Bu hadise şöyle cereyan etmişti: Binbaşı Noel'le birlikte ve tercüman sıfatı ile Diyarbakır'a gelen Şeyh Mahmut'un (Şeyh Mahmudi Berzxenci'nin) adamını, Diyarbakır Kürt Kulübü'nün en faal üyesi Ekrem, kulübe götürüyor ve heyecanlı bir dille "Burada Türklük ve Osmanlılık yoktur. Burası müstakil Kürdistan'dır." şeklinde konuşmaya başlıyor. Kürtçüler hakkında hükümetçe takipler yapıldığını bilen dürüst dinleyicilerden bazıları, endişeyle, "Ekrem! Sen kimin namına söz söylüyorsun!" diye hatibin sözünü kesiyorlar, kendisine hücum ederek kürsüden indiriyorlar. Bu iş, Diyarbakır zabıtasına aksediyor. Adalet ve vilayet makamlarına da bilgi verilmesi üzerine Ekrem, önce korkusundan Diyarbakır dışına çıkıyor. Ertesi günü, sorgu hâkiminin de bir ihzar müzekkeresi kestiğini haber alınca Halep'e kaçmaya mecbur kalıyor. (Ekrem, -Casus Binbaşı- Noel'le birlikte, bundan üç ay sonra Malatya'ya geldiği zaman, Diyarbakır Savcılığınca verilen eski ihzar

müzekkeresi Elazığ Savcılığına bildirilmişse de, Malatya'daki fesatçılarla birlikte tekrar Halep'e kaçtı.)[16]

ERMENİLER DE KÜRTLER DE TOPRAK İSTİYOR

Ermenilerin yanı sıra emperyalistlerin yörüngesine girmiş ve kendisini Kürt temsilcisi gösteren diğer bazı işbirlikçiler de bağımsız bir Kürdistan isteği ile Osmanlıdan kendilerine de toprak verilmesini isterler. Bu işbirlikçi Kürt temsilciler de Ermeniler gibi, Wilson ilkelerine dayanırlar. Dolayısıyla bu ilkelerde öngörülen dünya barışının nasıl bir şey olduğu ve neye hizmet ettiği böylece giderek ortaya çıkmaya başlar. Kürt isteklerinin arkasında, yine İngiliz entrikaları bulunur. Nitekim bu husus, Binbaşı Noel'in Güneydoğu'daki faaliyetleri ve İngiltere'nin kendi gizli yazışmaları ile sabit olur! İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a, Molla Sait, Mustafa Paşa, Emir Bedirhanzade, Emin Ali ve başka kimseler tarafından imzalanmış ve Kürt taleplerini ihtiva eden 2 Ocak 1919 tarihli bir muhtıra verilir. Muhtırada; Sivas, Ankara, Konya, Halep, Adana illerindeki nüfusun bir kısmının; Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Musul'daki nüfusun ise büyük çoğunluğunun Kürt olduğu belirtilerek, Kürtlere sınırları coğrafi olarak tespit edilmiş bir ülke verilmesi, Arap ve Ermenilere yapılan muamelelerden Kürtlerin de yararlandırılması ve İngiliz mandası altında Kürt Devleti'ne özerklik verilmesi istenir. Daha sonra 7 Nisan 1919'da İngiliz Binbaşı W.C. Noel, Musul'dan Güneydoğu

16 Beysanoğlu, Şevket, Anıttan ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, c. 2. s. 818-819; Göğem, s 63-65; Aktaran: Göktaş, Mıdır, Kürtler, İsyan-Tenkil, Alan Yayıncılık İstanbul, 1991, s. 34; Silopi, Zınar, Doza Kürdüstan, s. 52; Bak. Bayrak, Mehmet, Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri, s. 324; Hemzeye Muksî (Hemzeye Miksî) ve yakalanması konusunda daha fazla bilgi için bak. Malmîsanij, İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği: Kürt Talebe-Hevî Cemiyeti (1912-1922), s. 301-308.

Anadolu'ya doğru yola çıkartılır. 10 Nisan'dan itibaren Güneydoğu'yu gezmeye başlar. Biraz da kendi işgüzarlığı ile bağımsız bir Kürt Devleti kurulması için faaliyet gösterir. İngilizler, Noel ile yetinmezler ve mayıs ayında İngiliz Yüzbaşı C.L. Woolley'i de aynı görevle Türkiye'ye gönderirler. Binbaşı Noel'in ve Woolley'in İngilizler tarafından Güneydoğu Anadolu'ya gönderilmelerinin esas sebebi, Kürtler arasında nabız yoklaması yapmak ve gerektiğinde Türklere karşı bir ayaklanma düzenlemek içindir. Noel'in ne maksatla bölgede çalıştığını, Amiral Sir A. Cathorpe, Lord Curzon'a gönderdiği 10 Haziran 1919 tarihli yazısında şu şekilde açığa vurur:

"... Binbaşı Noel, Kürt şefleriyle görüş birliğine varırsa bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Bunlar İstanbul'da Abdulkadir ve Bedirhan ve daha az önemli bazı kimselerdir. Bunlar şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak Kürt bölgelerine gidecekler... Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı ama Noel bunu sağlayacağından emin..."

Kezâ, Mr. Hohler'den Sir E. Tilley'e gönderilen 21 Temmuz 1919 tarihli yazıda da İngiltere'nin Noel'den ne umduğu ve İngiltere'nin Kürt ilgisinin sebebi açıkça ifade edilir:

"... Benim problemim Kürtler. Noel Bağdat'tan buraya geldi. Çok iyi bir insan, çok güçlü biri; fakat diğer bakımdan da Kürtlerin peygamberi olmak istiyor. 'Kürtler gibi kimse yoktur, onlar çok asil, çok iyiler.' diyor. Ermenilerin ise değersiz ve hilekâr oldukları görüşünde. 'Kürtler hiç Ermeni öldürmedi, aksine onları korudular; fakat Ermeniler Kürtleri öldürdüler.' diyor. Korkarım ki Noel bir Kürt Lawrence'ı olabilir. Mezopotamya şimdi bizim olacağına göre ona bir Kürt Devleti kurdurup kuzey dağlarını böylece koruyabiliriz. Abdulkadir ve onun gibilerle konuştum. Onlara etki edebilmek için biz de Türklere hile yapıyoruz diye belki beş defa tekrarlamak mecburi-

yetinde kaldım. Ancak Kürtlere fazla güvenilmez. Majeste'nin hükümetinin amacı Türkleri azami derecede zayıflatmak olduğuna göre, Kürtleri bu şekilde harekete geçirmek fena bir plan değil..."

İngiltere, Binbaşı Noel aracılığıyla Kürtleri, Milli Mücadele aleyhine kışkırtıp, örgütlemeye çalışırken, tabii ki esas mesele Kürtlerin hakkı veya onların devlet kurması değildir. İngiltere'nin amacı, Ortadoğu ve Türkiye'yi sömürgeleştirebilmektir. Bunun için de Ermeni olmuş, Kürt olmuş hiç fark etmemektedir. Nitekim İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlarından Hohler, bakanlığına gönderdiği 27 Ağustos 1919 tarihli raporunda bu gerçeği şöyle açığa vurur:

"... Kürtlerin ve Ermenilerin durumu beni hiç ilgilendirmez. Kürt sorununa verdiğimiz önem Mezopotamya bakımındandır. Diğer taraftan Wilson beni korkutuyor; ajanları devamlı hatalar yapıyorlar. Noel'e gelince fanatiğin biri. Ermenistan'ın ve Kürdistan'ın sınırlarının kesin olmadığı konusunda sizle aynı fikirdeyiz..."

İsviçre'deki Türk aydınlar 16 Ocak 1919'da Cenevre'de düzenledikleri kongrede, 18 Ocak 1919'da açılacak Paris Barış Konferansı'nda ve Konferans çevrelerinde Türkiye'nin haklarını savunmak konusunda bazı kararlar alırlar. Bu hakların dile getirilip savunulması için de Şerif Paşa temsilci seçilir. Şerif Paşa ise, Konferansa gidince Kürt özerkliğini savunarak, 6 Şubat 1919'da bir de Kürt Devleti kurulması hakkında konferansa dilekçe verir.

Şerif, bütün Kürtler tarafından seçilmemiştir ama zengindir. İlişkileri vardır. Avrupa hayranıdır. Zaten, zenginliği ve ilişkilerinin de etkisiyle bazı aşiret reisleri kendisini desteklerler. Öte yandan Kürt Teali Cemiyeti de Şerif'i temsilci olarak tanıdığını açıklar.

Şerif, konferansın ilerleyen tarihlerinde Ermeni temsilcileri ile işbirliği yapar. Ermeni Milli Delegasyonu Başkanı Bogos Nubar ve Ermenistan Cumhuriyeti Delegasyon Başkan Vekili Dr. H. Ohancanyan ile Kürt Milli Delegasyonu Başkanı sıfatıyla Şerif Paşa, Paris Konferansı'na, 20 Kasım 1919 tarihinde ortak bir muhtıra verirler. Ancak, bazı aşiret reisleri ile bir kısım Kürt ileri gelenleri; din ayrılığı, Ermeni cinayetleri ve toprak çakışması gibi sebeplerle Şerif Paşa'nın bu ortak hareketini protesto ederek, aleyhinde yazılar yayınlarlar. Temelinde, emperyalizmin Türk egemenliğini kırmaya ve Türkiye'yi parçalayarak sömürgeleştirme hesaplarına dayalı bir arabuluculukla oluşturulmuş bu ortak muhtıranın metni şudur:

"20 Kasım 1919, Paris Büyük Barış Konferansı'na, Bay Başkan; bizler, aşağıda imzası bulunanlar Ermeni ve Kürt uluslarının temsilcileri, Büyük Barış Konferansı'na, iki ulusun da aynı arî kavminden ve çıkarlarının da aynı olduğunu ve aynı amacı, yani kendi bağımsızlıkları amacını güttüklerini belirtmekten şeref duyarız. Özellikle Ermeniler insafsız Osmanlı idaresinden kurtulmak çabasındadırlar ve genellikle de hem Ermeniler ve hem de Kürtler, iki ulusa da facialar getiren 'İttihat ve Terakki' komitesinin 'resmî' veya 'gayri resmi' kabinelerinin boyunduruğundan kurtulmayı zorunlu bulmaktadırlar.

Şu halde Barış Konferansı'ndan, aramızda tam antlaşmaya varmış olarak beraberce sizden, ulusların hakları prensibine uygun olarak 'Birleşik Bağımsız Ermenistan' ve 'Bağımsız bir Kürdistan'ın yaratılmasını, kurulacak olan bu devletlerin, halklarımızın istekleri göz önüne alınarak, büyük devletlerin yardımını alabilmesinin sağlanmasını, bu konuda karara varılmasını ve de ülkelerimizin tekrar gelişmesi sürecinde bu devletlerin gerekli olan ekonomik ve teknik yardımlarını esirgememelerini rica ederiz. Delegasyonlarımız tarafından sizlere sırasıyla raporlar şeklinde sunulan aramızdaki antlaşmazlık konusu

olan topraklara gelince, açık bir şekilde sizleri temin ederiz ki bunların bir çözüme bağlanmasını Barış Konferansı'nın kararlarına bırakıyoruz. Çünkü kararın adaletli bir şekilde verileceğine eminiz. Aynı zamanda her iki devletimizin de içinde yaşayan azınlıkların hukuki haklarına saygı göstermek konusunda tam birlik içinde olduğumuzu da bildiririz. Bogos Nubar Dr. H. Ohancanyan - Şerif Paşa."

Tabii, o sıradaki Fransız basını, esas olarak Ermeni meselesine yer veriyor, Kürt temsilcilerini o oranda haber konusu yapmıyordu. Aleyhindeki bazı protestolar nedeniyle de Şerif Paşa'nın, 8 Mart 1920 tarihli Le Matin'de bir demeci yayınlanır. Bu, Kürt delegasyonu hakkında çıkan ender haberlerden biridir. Haberde yer alan ve Şerif'in biraz da kendisini savunan tarzdaki demeci şöyledir:

"Osmanlı mütarekesinden sonra, kâh Ermeni kuruluşlarının kâh bazı müttefiklerin Kürt ülkelerini gözlerine kestirdiklerini ve paylaşmak istediklerini gördüm. İşte o zaman, Ermeniler gibi bağımsızlık hakkını ilanla ırkımın meşru çıkarlarını savunmayı üzerime almam gerektiğini düşündüm. Avrupa'da birçoklarının Kürt ülkelerine ilişkin bilgisizliği yüzünden, geleneksel örgütleriyle Ermeni propagandası Kürdistan'ın uydurma bir coğrafya terimi olduğu izlenimini yayıyordu. Bizim teşkilatsızlığımız beni bizzat rakiplerimize bir Kürdistan'ın varlığını kabul ettirme düşüncesine itti ve Barış Konferansı'ndaki Ermeni temsilcilerine bu yolda bir belge imzalattım. Buna karşılık ben de Ermenilerin tartışılmaz bağımsızlık hakkını tanıdım."

Şerif Paşa'yı bu şekilde bir savunma yapmaya zorlayan şey, bu girişime karşı olan bazı Kürt ileri gelenlerinin protestolarıdır. Bunun yanında Mustafa Kemal'in bu gelişmelerin emperyalist devletlerin amaçlarına alet olmak yolunda girişimler olduğu hakkında çektirdiği telgraflar da bunda etkili olur.

Bu noktada şu tarihî gerçeği ifade edelim ki; bu bölgede, emperyalist devletler ve istihbarat örgütleri neredeyse iki yüz yıldır Kürtleri kullanmakta ve çoğu zaman da Ermeni meselesine alet etmektedirler. Ermeni meselesi de nihayetinde emperyalizmin bölgeyi paylaşma oyununun bir parçasıdır. Yani gerek Ermeniler ve gerekse Kürtler, milletlerarası politikada durmaksızın kullanılmaktadırlar. Mesela bu kullanılmanın en dikkat çekici bir örneği, günümüzü de ilgilendirir şekilde; Osmanlı ordusunun Sarıkamış yenilgisinden sonra Erzurum önlerine çekilerek Bitlis'in kuzeyinde sınırı korumaya çalıştıkları bir zamanda, (1916 başlarında) Ruslar bu direnişi yıkmak için, Ermenilere "Kürt" süsü vererek, yöreye yollarlar ve Dersim halkı arasında, bağımsızlık verileceği vaadiyle kandırılarak isyan tahrikleri yaparlar! Sonuçta tahrik başarıya ulaşır ve Dersimliler bağımsızlık hayaliyle isyan ederler. İşte emperyalizm ve etnik silahı budur! Kaldı ki Dersim'in çoğu Kürtleşmiş Türklerden oluşmaktadır!

Batı'nın emperyalist Sevr oyunundaki Kürt Devleti tasarısının esas maksadını, kendisi de bir Batılı olan Helmreich, günümüze de ışık tutacak şekilde, samimi olarak şöyle açıklıyor:

"Türkiye'nin elinden alınacak bölgeler listesine Kürdistan'ın da eklenmesi, İngiltere'nin son zamanlarda verdiği bir kararın göstergesiydi. Bir önceki yaz mevsiminden bu yana, İngiltere denetiminde bağımsız bir Kürt Devleti'nin kurulması sürekli gündemdeydi. Bu aynı zamanda, Ermenistan ve Mezopotamya arasında kalan bölgenin Türklerin denetiminde olmasını engelleyecekti. Dahası, böyle bir çözüm Musul için bir tampon bölge oluşturmanın yanı sıra, nüfusunun yarısı Kürt olan bu petrol deposu vilayetini, İngiltere'nin iyice avcuna almasını da sağlayacaktı.

"Mezopotamya'da sivil komisyon üyesi olarak görev yapan Arnold Wilson, anılarında 1919 yılı Ocak ayına gelindiğinde İngiltere'nin rehberliğinde aşiret reisleri vasıtasıyla yerel hükümet çalışmalarının başlatılmış olduğunu yazar: İngiliz himayesinde bağımsız bir Güney Kürt Devleti kurmakla görevlendirilmiştik."

Keza, Amiral Webb, Lord Curzon'a gönderdiği 19 Ağustos 1919 tarihli yazısında Kürt Devleti'nin İngiliz himayesinde olacağını şöyle ifade eder:

"... Amerika; Trabzon ve Erzurum'u içine alan bir Ermenistan'ı himaye edecek. Geri kalan dört ili de bir Kürt devleti olarak İngilizlerin himayesine bırakıyor. Ben Amerikan misyonerlerinin tehlikeli hareketlerinden korkuyorum; din etkisinde kalıp halkın büyük çoğunluğunu teşkil eden Müslümanlara kötü davranacaklardır..."

Burada ayrılıkçı bir talep hakkında daha bilgi verelim: Paris Konferansı'na "Asurî-Keldaniler de delege gönderirler ve "... şimdilik otonom fakat sonradan bağımsız olacak bir Asurî-Keldani Devleti" kurulmasını isterler. Asurî-Keldanilerin isteğine göre, bu devlet, Musul, Urmiya, Diyarbakır, Urfa'yı, vs. içine almalı, batıda Fırat, Kuzey'de Van gölünün güneyindeki dağlar, doğuda Türkiye'yi İran'dan ayıran dağlar ve güneyde de Bağdat'ın az kuzeyinden geçen ve Fırat'la Dicle'yi kesen bir çizgi ile sınırlanmalı, Akdeniz'den İskenderun, Pers körfezinde Şattülarap limanlarından yararlanabilmeliydi. Asurî-Keldani delegeleri olan Sait Namık ile Rüstem Necip, bu devlet istekleri ne dair bir muhtıra verirler. Buna göre, Asurî-Keldani halkı, kendi kendini yönetme yeteneğini kazanıncaya kadar müttefiklerden birinin mandasını isterler. Mandacı devletin yükleneceği görevlerden biri de, Asurî-Keldanilerden zorla Müslü-

man yapılanların, atalarının dinine dönmeleri için tedbirler alınması olduğu belirtilir.

Görüleceği üzere, konferansa Osmanlımn "anasır"ından her biri adına kendini temsilci gösteren işbirlikçi delegeler katılıp Osmanlıdan toprak talebinde bulunurlarken, temsil edilmeyen sadece Osmanlının kendisi olur. Çünkü paylaşmaya konu olan Osmanlı, konferansa davet edilmemiştir!

İzmir'in de işgal edilmesi üzerine işin vahametini ve saltanatın tehlikeye girdiğini gören Sadrazam Damat Ferit, esas olarak çevrenin de etkisiyle, İstanbul'daki işgal komiserlerinden konferansta kendilerinin de dinlenilmesini ister. Komiserler durumu Paris'e bildirirler. Öte yandan Veliaht Abdülmecit Efendi de İngiltere Kralı'na, İtalya Kralı'na ve Fransa Başbakanı Clemenceau'ya birer mektup göndererek yardımlarını ister. Bu girişimlerin sonucu, Paris Barış Konferansı'nda (30 Mayıs 1919) Yüksek Konsey; Damat Ferit Paşa'nın bir Türk delegasyonunun Barış Konferansı tarafından dinlenilmesi için gönderdiği yazıyı görüşür ve ABD Başkanı Wilson'un istekli olmamasına rağmen Lloyd George, Clemenceau ve Orlondo bir Osmanlı heyetinin dinlenilmesine karar verirler. Bu karar üzerine, İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri olarak bulunan de France, 1 Haziran 1919'da Babıâli'ye gelerek Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı ziyaret eder ve Osmanlı hükümetini resmen Barış Konferansı'na davet eder. Konferansa, Damat Ferit ile eski sadrazam Tevfik Paşa'nın delege olarak, Maliye Bakanı Tevfik ile Danıştay Başkanı Rıza Tevfik'in elçi danışmanı olarak gönderilmesine karar verilir.

İtilaf Devletlerinin ve dolayısıyla konferansın emperyalist maksatları hakkındaki düşüncelerini Mustafa Kemal, Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanı olan Kâzım Paşa'ya Hav-

za'dan çektiği 30 Mayıs 1919 tarihli telgrafında şöyle ortaya koyar:

"Önce de arz ettiğim gibi, siyasi durumumuzu ben çok karanlık görüyorum. İtilaf hükümetleri, atalarımızdan kalan meşru hakkımız olan toprakları çiğnemeyi Hıristiyanlık adına bir hizmet sayıyorlar. Bu cümleden olarak Ermenilere vilayetlerimizi peşkeş çekmeleri de (...) ihtimal bulunuyor. Böyle bir durumda İngiliz birliklerinin İzmir'de Yunanlılarla Rumlara yaptıkları gibi bu cephede de Ermenilere öncülük edeceği çok muhtemeldir. Ve böyle bir hareketle zorla yerleşmiş olan mahalli ahali ile muhacirleri bir kere daha yerlerinden oynatmak ve bu şekilde azınlığın çoğunluğa hâkim olma teorisini uygulamak kendilerince uygun görülebilir. Bergama buna bir örnektir. Kanaatimce böyle bir hali biz düşmanlık olarak görmeye ve saymaya, meşru topraklarımızı ve milli bağımsızlığımızı kurtarmak için mecburuz. Bu hususta kanaat ve kararımı Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'ya bilgi için bildirdim. Adeta kuşatılmış bir kaleye benzeyen Babıâli'de İtilaf temsilcilerinin esiri gibi bir şekilde milletin mukadderatını idareye uğraşan merkezî hükümetimizin bu gibi hususta hiçbir şey diyemeyeceğini, yapamayacağını, bugünkü örnekleriyle takdir edebiliriz. Ülkenin öteki bölgelerindeki tecrübeye göre, İngilizlerin önce küçük bir askerî müfreze ile doğudan gelmeleri beklenmelidir... (9.Ordu Müfettişi Mustafa Kemal)."

Bu arada Damat Ferit, bir beyanında doğuda Ermenilere toprak verilebileceğinden bahseder. Sadrazamın bu işbirlikçi beyanına karşı milletin her kesiminden tepkiler gösterilir. Erzurum Müdafaa Hukuk Cemiyeti, 4 ve 7 Haziran 1919 tarihlerinde Sadrazam'a gönderdikleri protesto yazıları ile Doğu'nun, nüfus ve kültür olarak Türk olduğunu belirtirler.[17]

17 Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı, C. 1, s. 27; Mim Kemal Öke, İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti Ve Binbaşı Noel'in Faaliyetleri, TKAE Yay.

İNGİLİZ BİNBAŞI E. W. C. NOEL KİMDİR?

İngiliz Binbaşı E. W. C. Noel, (Bazı kaynaklarda Nowil olarak geçmekteyse de, kendi anılarını yazdığı kitapta Noel olarak geçmektedir) 1919 yılında İstanbul'a gelerek etkili Kürt çevreleriyle ilişkiler kurar ve "Türklerin Panislamist propagandalarına karşı bazı faaliyetlerde bulunmak" amacıyla Celadet-Kamuran Bedirhan kardeşler ve Ekrem Cemil Paşa'nın da içinde yer aldığı bir heyetle Kürdistan'a gider. Üç ay süren bu gezi sırasında Antep, Maraş ve Malatya'daki Kürt aşiretlerini ve yerleşim birimlerini ziyaret eder. Gezi, Kürtler için siyasal açıdan başarısızlıkla sonuçlanır. Binbaşı'nın bütün olumlu rapor ve çabalarına rağmen "Noel siyaseti" olarak nitelenen İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı'nın bitimindeki Kürt politikası hayata geçirilmez ve bağımsız ya da otonom bir Kürdistan, yeni emperyalist siyasetin ilk kurbanı olur. Ancak bu olay çok abartılmış ve Kürt milli hareketlerinin on yıllardır maruz kaldığı "kökü dışarıda", "yabancı parmağı" söylemine propaganda malzemesi olmuştur. Noel'in gezi boyunca tuttuğu günlük notlarında Kürtlere ilişkin gözlemleri, o bölgedeki Kürt karakterlerinin belirgin özellikleri, Kürt milli kimliği hakkında neler düşündükleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra aşiretlerin sahip oldukları toprak ve sürülerin miktarları, bunların nasıl işlendiği, ürünlerin nasıl dağıtıldığı, Kürt köylerinin savaştan ne kadar etkilendiği somut örneklere ve gözlemlere dayanılarak anlatılır. Günlüğün sonuna Noel'in aynı yıl kaleme aldığı "Kürt Durumuna Bakış" adlı rapor da eklenmiştir.

Ankara, 1988, s. 29; Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 15; Erol Ulubelen, İngiliz Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınlar, İstanbul, 1982, s. 193; Ulubelen, age s. 193-194; Ulubelen, age, s. 196; Prof. Dr. Salâhı R. Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 7; M. Kalman, Batı - Ermenistan (Kürt İlişkileri) Ve Jenosid, Kalman, Zel Yay., İstanbul, 1994, s. 186; Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı Ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), TTK Yay., Ankara, 1988, s. 137; Helmreich, Sevr Entrikaları, s. 19.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, bu iş için daha önce de İngiliz çıkarları doğrultusunda isyanlar örgütleyen Binbaşı Noel'e görev verir.

Daha sonra Lawrence of Arabia'yı anımsatacak şekilde Kürt Lawrence'ı olarak anılacak olan Binbaşı Noel, Kürtler arasında bir ayaklanma başlatmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gider.

İngiliz Binbaşı Noel önce Kürt Beylerinin arasını düzeltme girişimleriyle işe başlar. Ardından da kendisine yardımcı olacak Kürt Beyleri ile Halep'te buluşur. Ardından Diyarbakır'a geçer ve o dönem illegal ilan edilen Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucularıyla görüşür. Bu görüşmeler sonrası verdiği ilk raporda Kürtlerin Avrupalılara, Türklerden daha yakın olduğunu ileri sürer. İstanbul'daki İngiltere Büyükelçilik Müsteşarı Hohler'in Kürt Lawrence'ı adını taktığı Binbaşı Noel'in çalışmalarıyla ilgili ilk raporunda, "Noel bir Kürt Lawrence'ı olma yolunda. Ona bir Kürt devleti kurdurup, petrol çıkarlarımızın kuzeyindeki dağlarını koruyabiliriz. Kürtlere fazla güvenilmez ama majestelerinin amacı Türkleri elden geldiğince zayıflatmaksa, Kürtleri bu şekilde harekete geçirmek fena bir fikir değil." diye yazar. Büyükelçi Calthorpe da Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a mektubunda, "Binbaşı Noel Kürt şefleriyle görüş birliğine varırsa, birlikte Kürt bölgesine geçecekler. Türkler Paris'teki Barış Konferansı'na Kürtlerin de geleceğinden korkuyorlar. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı ama Noel bunu başaracağından emin." diye yazar.

İstanbul'daki elçilikten Dışişleri Bakanı Curzon'a giden mesajlara bir kez daha göz atalım: "Kürt sorununa verdiğimiz önem Mezopotamya'nın korunması bakımındandır. Kürtlerin ve Ermenilerin durumu bizi ilgilendirmez." Bu mektubun sahibi Hohler'dir.

"... Kürtlerin bize destek olanlarına, Mustafa Kemal'e karşı kullanmak için para ödemeye hazırız." (Amiral Sir Robeck.)

BİNBAŞI NOEL VE KÜRT SORUNUNDA İNGİLİZ PARMAĞI

Bir İngiliz ajanı olan Binbaşı Noel'in faaliyetleri, emperyalizmin böl-parçala politikasının karakteristik bir özeti gibidir. Binbaşı Noel 1919 yılında Kürdistan'a geldi; Nusaybin'den Diyarbakır'a kadar olan bölgeyi dolaştı. Çeşitli aşiret reisleriyle görüşmeler yaptı. Noel, "Özel Görev Günlüğü"nde bu ziyareti şöyle anlatıyor:

11 Nisan: Geceyi Miranlı Mustafa Paşa'nın oğlu Naif Bey'le geçirdim. (...) Sanıyorum kendisine sunacağımız şartların çok ağır olmaması durumunda yola gelecek ve mesele çıkarmayacaktır.

12 Nisan: Nusaybin Kazası sınırlarına girdim. (...) Süleymaniye'dekilerden farklı olarak bu aşiretlerde milli hisler ya hiç yoktur ya da çok azdır ve bunlar biraz güç gösterdiği ve bir gen (...) Genel olarak mevcut durumda, bir İngiliz işgalinin ciddi bir aşiret muhalefeti tehlikesiyle karşılaşmayacağını düşünme eğilimindeyim."[18]

Binbaşı Noel, 1919 yılının yaz aylarında ikinci kez Anadolu'ya geldi. "Resmî" olarak Padişah tarafından Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu yerinde araştırmak için görevlendirilmişti. Ama yürüttüğü faaliyetlerin niteliği farklıydı. Noel'in; Bedirhani aşiretinin ileri geleni olan Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey, çeşitli aşiretlerin reisleri ve Harput Valisi Ali Galip Bey'le yaptığı görüşmelerin ardından Halil Rami Bey kendini Kür-

18 İngiliz Belgelerinde Kürdistan, Ahmet Mesut, s. 69.

distan Hükümdarı ilan etti. "Bağımsız Kürdistan"ın ilkelerini açıkladı. İngilizler bu oyunla yeni örgütlenmeye başlayan kurtuluş mücadelesini bölmek istiyorlardı. Fakat belirtmek gerekir ki, Kürtlerin büyük çoğunluğu bu harekete katılmadılar.

Binbaşı Noel'in yönlendirdiği aşiret reisi kendisini Kürdistan Hükümdarı ilan ederken, yine Noel'in yönlendirdiği Harput Valisi Ali Galip Bey de, Sivas Kongresi'ni basmak için hazırlık yapıyordu.

SİVAS KONGRESİ'NİN BASILMASINA DOĞRU

Sivas Kongresi, Milli Mücadele Hareketi'nin en önemli aşamalarından birisidir. İstanbul Hükümeti bütün Anadolu'nun Kuva-yı Milliye Hareketi karşısında merkezi yönetim eksenli olmak üzere birleşmesi için çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden birisi, belki de en önemlisi, Ali Galip Bey'in Elazığ'a vali tayin edilmesidir. Vali Ali Galip'in Sivas Kongresi'ni Bedirhanilerle basma çabası, Malatyalı telgrafçılar tarafından haber verilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından sonuçsuz bırakılmıştır.

Eğer Damat Ferit, Adliye Nazırı ile Ali Galip arasındaki ihanet belgeleri Malatya'daki telgrafçılar tarafından Mustafa Kemal'e de iletilmeseydi, acaba Mustafa Kemal'in kurtuluş mücadelesi başarıya ulaşır mıydı? Sonrası bilinmez ama o gün için başarıya ulaşma şansı çok çok azdı. Her şeyden önce Mustafa Kemal'in Sivas'ta kongre sonrasındaki kadar taraftarı yoktu. Bu nedenle Ali Galip olayıyla ortaya çıkan ve Malatya'da bastırılan bu hain suikast organizasyonu Mustafa Kemal'in kurtuluş mücadelesi yolundaki en önemli kavşak olarak tarihe geçmiştir.

Tarihçilerin bazılarının "Ali Galip" bazılarının da "Ali Galip ve Malatya Olayı" olarak gördükleri bu hadise şu ihanet belgesi ile başladı.

İHANETİN İLK BELGESİ

Başbakan Damat Ferit, 30 Mart 1919 günü Padişah'la birlikte hazırladığı İngiliz mandası isteyen öneriyi resmen İngilizlere sunmuştur. Bunun öyküsü ve belgesi şöyledir:

Başbakanlığa atanan Damat Ferit'in, hükümeti kurar kurmaz İngiliz İşgal Güçleri Komutanlığı'nı ziyaret ederek, 'Padişah'ın ve kendisinin bütün umutlarının önce Tanrı'ya sonra İngiliz hükümetine bağlı olduğunu bildirmişti. Böylece sıcak bir köprü kurulmuş ve Sadrazam Damat Ferit hemen her vesile ile İngiliz İşgal Komutanlığını ziyaret etmeye başlamıştı.

Padişah Vahdettin ve eniştesi Damat Ferit İngiliz koruması altında nasıl bir düzen istediklerini içeren bir model hazırladılar. Damat Ferit, 30 Mart 1919'da Amiral Webb'i bir kez daha ziyaret ederek bir öneri sundu. Bu öneri Padişah'ın İngiltere'ye nasıl "biat" (tabi) olduğunu açık ve seçik göstermektedir.

İŞGAL ETME ÖZGÜRLÜĞÜ

Amiral Webb'e sunulan ihanet belgesi aşağıdaki önemli maddeleri kapsıyordu:

1) Doğrudan doğruya padişaha bağlı yerlerde ya da özerk bölgelerde, ülkenin dışa karşı bağımsızlığı ve iç güvenliği "15" yıl boyunca İngiltere tarafından sağlanacaktır. İngiltere bu amaçla gerekli gördüğü yerleri işgal edebilecektir.

2) Ermenistan'a bağımsızlık ya da özerklik tanınacaktır.

3) Padişah, imparatorluğun dış siyasetini yönetmekte tam anlamıyla özgür olacaktır.

4) Mebus seçimleri ile yerel seçimler, İngiliz konsoloslarının gözetimi altında yapılacaktır.

5) Her ilde bir İngiliz konsolosu bulunacak ve bunlar "15" yıl süreyle valilere danışmanlık yapacaklardır.

6) Osmanlı bakanlarına birer İngiliz danışman verilecektir. Ayrıca İngiltere İstanbul'da ve taşrada mali denetleme kurulları oluşturabilecek ve maliyeyi denetleme hakkına sahip olacaktır.[19]

Webb, bu öneriyi hemen Londra'ya bildirdi. Webb, Londra'ya gönderdiği şifreli belgede Vahdettin adına, Sadrazam'ın yaptığı bu ziyarette Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye tamamen boyun eğdiğini (Webb'in kullandığı deyim, Total submission) belirtiyordu.

Eğer bu belge de ihanet belgesi değilse, ihanet belgesi nasıl olur?

Padişah'ın bu belgeden haberinin olup olmadığı hâlâ tartışma konusudur. Ancak Padişah'ın bu belgeden haberi olacak ki, Sadrazam, Tevfik Paşa aracılığıyla Mustafa Kemal'e karşı korunmak istiyor ve İngilizlere yeni bir öneri götürüyor. Bu da Damat Ferit'in sunduğu belgenin kendisi tarafından onaylandığını gösteriyor.

Gizli Pazarlık İngiliz Belgelerinde

Yukarıda Vahdettin'in Damat Ferit aracılığıyla İngilizlere 30.03.1919 tarihinde yaptığı "İngiliz mandası" ile ilgili belgeyi açıklamıştık. Padişah, daha sonra sadrazamlığa gelen Tevfik Paşa aracılığıyla da 26.03.1922'de İngilizlere yeni öneriler

19 Jaeschke, s. 5; Tansel, I, s. 140; Akşin s. 233.

getirdi. İşte bunun belgesi: İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Rumbold'dan, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a GÖNDERİLEN GİZLİ YAZI (yazı gizli no: 304):

"Sadrazam Tevfik Paşa dün bana bir bildirim yaptı... Sadrazam, Padişah'ın İngiltere ile ayrı bir antlaşma yapmak istediğini bildirdi. Padişah adına şu önerilerde bulundu:

Türkiye ile İngiltere arasında yeni bir antlaşma yapılacak. Boğazların serbestisini sağlama işi İngiltere'ye bırakılacak. Doğu Trakya'nın ve Edirne'nin Türkiye'ye geri verilmesine karşı itirazlara neden kalmayacak. Böyle bir antlaşma, İngiltere'nin halifeliğe düşman olduğu yolundaki düşüncelerini de yok edecek... Sadrazam, bu konunun bütün nazırlardan ve İzzet Paşa'dan da gizlendiğini söyledi. İngiltere böyle bir antlaşmayı kabul ederse Padişah'ın bunu hemen onaylayacağını bildirdi.

Sadrazamı dikkatle dinledim. Bunun müttefiklerde kıskançlık yaratacağını söyledim. Padişah, İngiltere ile sıkı ilişki kurmayı içtenlikle arzuluyor. Mustafa Kemal'e karşı bir koruyucu arıyor ve gözlerini İngiltere'ye çeviriyor. Padişah'a verilecek cevabın, ret bile olsa, elden geldiğince okşayıcı olacağını umarım."

İşte Padişah Vahdettin, Eniştesi Damat Ferit'in İngilizlere bu denli teslim olması ve Osmanlı Devleti'ni adeta teslim etmesi karşısında zaten devletin her tarafında at koşturan İngilizleri her konuda harekete geçirmez de ne olur?

İşte İngiliz planı bu ihanet belgesiyle uygulamaya konulur.

İstanbul Hükümeti'ne göre, Anadolu'da başlayan harekette İttihatçıların parmağı vardı ve Türk halkının çetecilikten başka bir şey olmayan bu hareketle hiçbir ilgisi yoktu. Masum halkı kandıran ve ülkeyi tehlikeye sürükleyen insanların yakalanarak gereken cezaya çarptırılması gerekiyordu. Hele bir de Sivas'ta

bütün Anadolu vilayetlerinden gelecek temsilcilerin katılacağı bir kongrenin düzenlenecek olması hem İngilizleri hem de İstanbul Hükümeti'ni telaşlandırıyordu. İngilizlere göre mevcut hükümet kendileri açısından en makbul hükümetti. Daha güçlü bir hükümet İtilaf Devletlerine ve mütareke şartlarına karşı olabilirdi. Bu sebeple Damat Ferit Hükümeti'nin 1919 yılı Ağustos ayı itibariyle yerinde bırakılması gerekiyordu. İngilizler bu hükümeti zayıf bir hükümet olarak nitelendiriyorlardı. Bu düşünceler içerisinde olan Damat Ferit Paşa, İngilizlerin teşvikiyle, Ali Galip Bey'i Sivas Kongresi'ne engel olmak, özellikle Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i tutuklatmak üzere Elazığ'a vali tayin etti. Bu işi başarabilmesi için Ali Galip Bey'e Sivas Valiliği ile birlikte Üçüncü Ordu Komutanlığı da teklif edilmişti. Hükümet Ali Galip Bey'e, 3 Eylül 1919'da bir yazı göndererek, Erzurum Kongresi'ni toplayanların şimdi de Sivas'ta bir toplantı yapacaklarının anlaşıldığını, bu gibi hallerden endişelenen İtilaf Devletlerinin kıyılarımıza asker çıkarmaları ve bununla da yetinmeyerek memleketin iç kısımlarına nüfuz etmeleri ihtimalinin kuvvetli olduğunu, bu durumu önlemek için Sivas'ta bir kongre toplanmasına imkân vermemek gerektiğini, bundan dolayı Sivas'ta güvenilir bir valiye ihtiyaç olduğunu, bunun için oraya gönderildiğini belirterek, aşiretlerden toplayacağı 100–150 kişilik bir kuvvetle Sivas'ı basıp valiliği ve komutanlığı üzerine aldıktan sonra, milli hareketle ilgili olanları tutuklamasını ve İstanbul'a göndermesini istiyordu. Aynı gün, yani 3 Eylül 1919'da Malatya'ya gelen İngiliz Binbaşı Noel'in elinde, kendisine bütün kolaylıkların sağlanması, hatta nüfus kayıtlarının gösterilmesine dair İstanbul Hükümetince verilmiş olan bir belge mevcuttu. Onun bu tarihte Malatya'da bulunması ise Ali Galip Bey ile işbirliği yapacağını göstermekteydi.[20]

20 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR.), 101/70;

"ALİ GALİP KİMDİR?"

Elazığ Valiliğine atanan Ali Galip hakkında Refik Halit Karay özetle şöyle demektedir:

"Ali Galip, kara yağız, dolgun vücutlu, kara kaş, kara bıyık ve keskin bakışlıdır. 1871'de Kayseri'de doğmuştur. Kayseri'nin Feyzioğlu ailesindendir. Babası Emin Efendi'dir. 1 Mart 1895'te Harbiye'yi bitirmiş, kurmay olduktan sonra 12 Ocak 1897'de kurmay yüzbaşı olmuştur. 2 Mart 1900'de kolağalığa, 1901'de binbaşılığa terfi etmiş, 5 Temmuz 1908'de yarbaylığa yükselmiştir.

Yarbay rütbesinde alay komutanlığı yaparken 14 Nisan 1911'de ordudan ayrılmıştır.

Ali Galip Bey 5 Nisan 1912'de Kayseri'den milletvekili seçilmiş, fakat bu meclisin ömrü 3 ay sürdüğünden 23 Temmuz 1912'de milletvekilliği de sona ermiştir."

Hainleri çok iyi tanımakla ünlü (!) Damat Ferit yanlısı Refik Halit Karay, Ali Galip için şunları söyler:

"2. Meclis-i Mebusan'da Kayseri Milletvekili olan Ali Galip Bey, kurmay albaylıktan (diğer tüm belgelere göre de kurmay yarbaylıktan) ayrılmıştı. Ağzı kalabalık, gözleri yükseklerde olan iyi bir insandı. Milletvekilliğinden ayrıldıktan sonra Sa-

İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'den İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a 9 Ağustos 1919 tarihli yazı (Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C. I, Ankara, 1992, s. 74; Cevat Yularkıran, Reşit Paşa'nın Hatıraları, İstanbul, 1939, s. 46, 131–132; Mim Kemal Öke, Belgelerle Türk- İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918–1923). Ankara, 1992. s. 48-49; Ali Galip, 21 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafla Kâzım Karabekir Paşa'yı kastederek, vatana hizmet edebilecek kolordu komutanlarının tayininin gerekli olduğunu belirtiyor ve Paşa'nın görevden alınmasını istiyordu. (BOA. Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti DH. KMS.) 52-2/103, lef.3; Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1981, s. 74–77; Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, İstanbul, 1990, s. 169.

ray'a yakın olduğundan Anadolu'da Sivas senin, Konya benim, bir gün Amasya'da yarın Samsun'da, dön babam dön, git bire git, güç bir geçinme yolu bulmuştu. Mütarekeye yakın eski Harput'a gönderilmiş ve ondan parti de kurtulmuştu."

"HARPUT'A NASIL ATANDI?"

1 Mart 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa, İttihatçı bildiği tüm valileri teker teker görevden alıp kendisine ve saraya yakın olanları, özellikle ittihatçı düşmanı kişileri göreve atıyordu.

3 Mart 1919 tarihinde Elazığ Valisi Ali Seydi Bey'in yerine de Ali Galip Bey'i atadı.

İşte kader, bu atamalarla yeni valileri Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak, ulusal kongreleri dağıtmak, karşı koyanları yok etmek gibi görevlerle karşı karşıya getirdi.

Bu görevden kaçanların sonu ise, ya görevden alınma, sürgün ya da suikaste kurban gitmek oluyordu.

Ali Galip Bey, 25 Mayıs 1919'da Padişah'ın elini eteğini öptükten sonra maiyeti ile birlikte yola çıktı. 23 Haziran'da Sivas'a geldi.

Bu tarihte Mustafa Kemal ile hükümetin arası iyice açılmıştı. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'in yakalanarak İstanbul'a getirilmesini kumandanlara ve mülki amirlere emretmişti.

Bu sırada Elazığ Valiliğine İstanbul Hükümeti'nin piyonu durumundaki Emekli Yarbay (Albaylığı tartışmalı) Ali Galip Bey atandı. Mustafa Kemal Paşa bazı duyumlar aldığından bu atamaya kuşkuyla baktı.

"ALİ GALİP SİVAS'TA ALEYHTE PROPAGANDAYI ÖRGÜTLEDİ"

Ali Kemal Bey'in, Amasya'da iken Mustafa Kemal'in haberi olmadan çektiği telgraf ve arkasından gönderdiği genelge Sivaslıların kafasını karıştırır. Osmanlı ve İngiliz yanlısı kişilerin Mustafa Kemal aleyhine propagandaya başlamasına neden olur.

Mustafa Kemal aleyhindeki propagandalar öylesine artmış ki, sanki Paşa Sivas'a gelir gelmez linç edilecektir.

Bu aleyhteki propagandanın organizatörü ise albaylıktan (kimilerine göre yarbaylıktan) Elazığ Valiliğine getirilecek olan Ali Galip Bey'dir.

Mustafa Kemal Paşa bu gelişmeyi Nutuk'ta şöyle anlatır:

"... İzin verirseniz, bunu özetle tasvir edeyim: Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in genelge ile verdiği emrin tarihi olan 23 Haziran günü, Sivas'ta, Ali Galip Bey adında bir kişi on kadar arkadaşıyla hazır bulunuyormuş. Bu kişi İstanbul'dan Elazığ Valisi olarak gönderilmiş olan Erkânı Harp Miralayı Ali Galip'tir. Güya, valilik bürokratları olarak, birtakım insanları da, İstanbul'dan seçmiş yanında götürüyor.

Ali Galip, yolu üzerinde bulunan Sivas'ta durmuş. Gizli görevi olduğundan şüphe duymamak gereken Ali Galip, orada derhal pek çok taraftar bulmuş. Görevini en iyi şekilde yerine getirmek için hazırlık yapmaya başlamış.

Dahiliye Nezareti'nin aleyhimdeki emri gelir gelmez, çalışmalar başlamış. Sivas sokaklarında benim 'hain, asi ve zararlı bir adam' olduğuma dair duvarlara ilanlar asılmış.

Kendisi de, bir gün Sivas'ta vali olan Reşit Paşa'nın yanına giderek, Dahiliye Nezareti'nin emrinden bahsettikten sonra,

Sivas'a gittiğim takdirde hakkımda nasıl bir uygulama yapacağını sormuş.

Reşit Paşa, ne yapması gerektiği hakkında açıklama istemiş. Ali Galip, ben senin yerinde olsam, derhal elini kolunu bağlar tutuklarım ve senin de böyle yapman gerekir, demiş.

Reşit Paşa, bu işin bu kadar basit olacağına inanamamış, tartışma hayli uzamış. Tartışmaya katılanlar çoğalmış. Hatta halktan bazı kimseler verilecek kararı anlamak üzere toplanmış..."

SİVAS'A HAREKET

Mustafa Kemal, Sivas'taki aleyhte propagandalardan detaylı bilgi edinmiştir. Elbette tedirgindir. 25-26 Haziran gecesi yaveri Cevat Abbas'ı çağıran Mustafa Kemal, ertesi sabah Amasya'nın güneyine gideceklerini, bundan kimsenin haberdar olmaması gerektiğini, son derece gizli davranılmasını emreder.

Mustafa Kemal bu emri verirken 5. Tümen Komutanlığı kurmay subayları ile gizli bir görüşme yapar ve bu görüşmede seçme bir birlik oluşturulması kararlaştırılır.

Mustafa Kemal, bu seçme birliğin o gece hemen hazırlandığını belirterek, bu konuyu Nutuk'ta şöyle özetler:

"5. Tümen komutanı ve kurmaylarımla, gizlice şu tedbiri kararlaştırdık Beşinci Tümen komutanı, tümeninden seçme subay ve askerlerinden oluşan ve mümkün olduğu kadar kuvvetli bir atlı piyade birliğini derhal o geceden başlayarak kuracaklardı. Ben, 26 Haziran sabahı karanlıkta arkadaşlarımla birlikte otomobil ile Tokat'a hareket edecektim. Birlik kurulur kurulmaz Tokat üzerinden Sivas'a doğru gönderilecek ve benimle bağlantı sağlayacaktı. Hareketimiz, hiçbir tarafa telgrafla

bildirilmeyecek ve mümkün olduğu kadar Amasya'da da açığa vurulmayacaktı.

26 Haziran'da Amasya'dan hareket ettim. Tokat'a ulaşır ulaşmaz telgrafhaneyi kontrol altına aldırarak benim varışımın Sivas'a ve hiçbir tarafa bildirilmemesini sağladım. 26-27 Haziran gecesini orada geçirdim. 27 Haziran'da Sivas'a hareket ettim. Otomobil ile Tokat'tan Sivas yaklaşık altı saattir.

Sivas valisine Tokat'tan Sivas'a hareket ettiğime dair açık bir telgraf yazdım. İmzada, ordu müfettişliği unvanını kullanmıştım.

Telgrafta hareket saatimi tam olarak bildirmiştim. Fakat bu telgrafın hareketimden altı saat sonra çekilmesini ve o zamana kadar hiçbir şekilde Sivas'a bilgi verilmemesini sağlayacak tedbirleri aldırdım.

Şimdi efendiler, gözlerimizi tekrar Sivas'ta terk ettiğimiz tabloya çevirelim.

Ali Galip Bey ve Reşit Paşa arasında hakkımda uygulanacak hareket tarzının tartışıldığı tabloya... Tartışmanın hareketli bir safhasında Reşit Paşa'nın eline, benim Tokat'tan çekilen telgrafımı verirler. Reşit Paşa, hemen Ali Galip Bey'e uzatır, 'İşte kendisi geliyor, buyrun tutuklayın.' der.

Reşit Paşa, telgrafta yazılı olan hareket saatini görünce hemen saatini çıkarır, bakar, 'Efendim geliyor değil, gelmiş olacaktır.' diye ekler.

Bunun üzerine Ali Galip, 'Ben tutuklarım dediysem, benim vilayetimde olursa tutuklarım demek istedim.' deyince, toplantıyı takip edenleri bir heyecan kaplar. Hep birden 'Haydi öyleyse karşılamaya gidelim.' diyerek toplantıya son verirler...

Ancak, şehrin ileri gelenleri ve itibarlı kişileri, halk ve askerle birlikte karşılama hazırlayabilmek için biraz zamana ihtiyaç olduğunu, oysa hesaba göre benim, Sivas şehrinin kenar mahallelerine kadar gelmiş olacağımı dikkate alarak beni, şehrin girişine yakın Ziraat Numune Çiftliğinde dinlendirecek çare düşünmüşler. Vali Paşa, karargâhının sağlık müdürü olup daha önce teşkilatlanma için Sivas'a göndermiş olduğum Tali Bey'i davet ederek bu görevin yerine getirilmesini ondan rica etmiş ve hazırlıkları tamamlar tamamlamaz kendisinin de bize katılacağını söylemiş...

Gerçekten de, tam Numune Çiftliği yakınlarında, karşımıza çıkan bir otomobilin içinde Tali Bey göründü. Otomobillerden indik, çiftliğin bahçesinde oturduk. Tali Bey, yukarıda anlattığım durumu uzunca anlattıktan sonra, görevinin beni burada biraz oyalamak olduğunu söyleyince, derhal ayağa kalktım, 'Çabuk otomobillere ve Sivas'a!' dedim!

Bunun sebebini açıklayayım. O anda aklıma gelen şu idi:

Karşılama töreni yapacağız diye Tali Bey'i kullanmış olabilirler, gerçekte ise tersi bir hazırlık yapmak için zaman kazanmak isteyebilirlerdi. Otomobillere binmek üzere iken Sivas tarafından başka bir otomobil bize yaklaştı. İçinde Vali Paşa vardı.

Reşit Paşa, 'Efendim, birkaç dakika daha dinlenmek istemez miydiniz?' diye söze başladı. 'Yarım dakika dahi dinlenmeye ihtiyacım yoktur. Derhal hareket edeceğiz ve sen benim yanıma gel!' dedim.

'Efendim. Sizin yanınıza Rauf Bey binsin, ben arkadaki otomobille de gelirim." dedi.

'Hayır, hayır, siz buraya...' dedim.

Bu basit tedbiri almaktaki amacımı açıklamaya gerek yoktur.

Sivas şehrinin girişine geldiğimizde, caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askerî birlikler özel durum almışlardı. Otomobillerden indik. Yürüyerek askeri ve halkı selamladım...

Bu manzara, Sivas'ın muhterem halkının ve Sivas'ta kahraman subay ve askerlerimizin bana ne kadar bağlı ve sevgi dolu olduklarını ispat eden canlı bir şahit idi."

MUSTAFA KEMAL'DEN ALİ GALİP'E FIRÇA

Mustafa Kemal Sivas'ta gördüğü sevgi ve biraz da alınan güvenlik önlemlerinden dolayı rahatlamıştır. Otomobilden inip doğruca Kolordu Komutanlığı Binası'na yaya olarak gider. Kurmaylarına derhal Ali Galip ve beraberindeki kişilerin huzuruna getirilmesini emreder.

Bazı kaynaklar Ali Galip'in Mustafa Kemal ile gizli bir görüşme istediğini yazsa da, Mustafa Kemal bu konuyu Nutuk'ta şöyle belirtir.

"... Ali Galip'i ve onun yardakçıları olduğunu anladığım bozguncuları getirttim. Onlara nasıl davrandığımı açıklayarak, zaten, yeterince yorgunluğa sebep olduğuna şüphe etmediğim ayrıntıları uzatmak istemem. Yalnız, şu noktaya işaret etmekle yetineceğim. Efendiler; bu Ali Galip, gördüğü kötü muameleden sonra, anlatacağı bazı gizli şeyler olduğunu söyleyerek gece yalnız olarak yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Görünüşteki hareketlerine önem vermememi rica ederek Elazığ Valiliğini kabul ederek gelmekteki amacının benim fikirlerime hizmet etmek olduğunu ve Sivas'ta kalışının benimle görüşüp bizzat emir almak için olduğunu bin türlü delille ispata çalıştı; bizi sabaha kadar meşgul ederek başarılı olduğunu itiraf etmeliyim..."

"MUSTAFA KEMAL'İN FIRÇASI ÇOK AĞIRDI"

Ali Galip'in Erzurum Kongresi öncesinde durumundan kuşkulanan Mustafa Kemal, önce onunla konuşmak ister. Ancak Ali Galip hakkında edinilen istihbaratlar hiç de olumlu değil, aksine Milli Mücadele'yi şimdiden baltalayacak cinstendir. Bunu iyi bilen Mustafa Kemal Paşa'nın, Ali Galip'i Sivas'ta huzuruna getirttiğini belirten, Reşit Paşa anılarında bunu şöyle anlatmaktadır:

"Ali Galip ve maiyetindeki memurları Mustafa Kemal Paşa, kaşları çatık, çehresi asık vaziyette karşıladı. Bir müddet ayakta tuttu. Sonra oturmalarını emretti. Ali Galip'i muhatap tutarak, ağır bir nutuk çekti. Kelimeleri tokattan farksızdı. Fakat utandırıcı, harap edici nutuk, sade bir hakaret yağmuru değildi. Ali Galip'i saman altından su yürütmekle suçluyor, milli hareketin mahiyeti, hedefi, kutsiyeti hakkında da sözler söylüyordu. Ali Galip süt dökmüş kedi gibiydi. Bedbaht adam perişandı. Mustafa Kemal sert hitabını sürdürdü. Bir ara elindeki tespihi attı 'Askerler mert olur. Türk Askeri ise mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz cihanın kabul ettiği kaideye istisna mı teşkil ediyorsunuz? Nedir bu yaptığınız? Kime ve kimlere hizmet ediyorsunuz? Yahut kimlere ihanet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü?' dedi.

Ali Galip Bey birkaç kelime söylemek istediyse de Mustafa Kemal Paşa buna izin vermedi ve konuşmasını sürdürdü. 'Size daha ağır muamele edebilirdim. Emekli asker olmanıza hürmet gösterip bu kadarla iktifa ediyorum. Şimdi düşünün Harput'a mı gitmek istersiniz, yoksa İstanbul'a geri dönmek mi? Şunu unutmayın ki buralarda efendilerinizin düdüğü ötmez.'

Bu konuşmayı dinleyenler, Ali Galip'in eşyalarını toplayıp hemen İstanbul'a döneceğine inanıyordu.

Ama Ali Galip o gece, 27 Haziran gecesi, Mustafa Kemal Paşa ile özel bir görüşme yaptı. Ali Galip bu görüşmede, Elazığ'da kalıp Mustafa Kemal'e hizmet etmek istediğini, Sivas'a gelmesinin nedeninin ise Mustafa Kemal'den buyruk almak olduğu yalanını atıp uzun diller dökerek ikna etmeye çalıştı. Yalan dolanlarla sabaha kadar dil döktü, yalvardı. Mustafa Kemal'i inandırabilmek için ne tür yalan varsa söylemekten geri kalmadı.

Eğer Atatürk, Ali Galip'e inansaydı, Erzurum'a gider gitmez onu öldürme çareleri aramasına gerekçe bulunamazdı. O halde Ali Galip'in Harput'a gitmesine niye göz yumdu?

Çünkü çaresiz kalmıştı. Çünkü o tarihte Mustafa Kemal Paşa, bir Vali'yi ne görevinden alacak, ne görev yerine gidişini engelleyecek ne de onu işlerinden alıkoyacak hiçbir yetkiye sahip değildi.

O görüşmenin sabahında Mustafa Kemal Erzurum'a, Ali Galip ise yine maiyetiyle Elazığ'a hareket etti. Mustafa Kemal o günden itibaren Ali Galip'in bir gün başına iş açacağından da emindi. Bu düşünceyle Ali Galip'i öldürtmeyi de düşünmüştü. Ama Mustafa Kemal kendisine ve dolayısıyla Milli Mücadele'ye karşı çıkan valileri öldürme gibi bir yolu hiç mi hiç denemedi. Düşünmedi de. Ta ki bu olay oluncaya kadar.

Ama Ali Galip bir istisnaydı. Mustafa Kemal'in, Erzurum'da görevinden alınmış olan Halit Bey ile gizlice anlaştığı, Erzurumlu Cafer Aslan çetesine Ali Galip'i öldürtme görevi verdiği de söylenmekteydi. Ancak bu girişimini Kâzım Karabekir Paşa'nın önlediği de bazı belgelerden anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nden sonra da Ali Galip'i öldürtmeyi düşünmüş, ancak o zaman da 'değmez bir kişilik' diye önemsememişti.

Ali Galip bu fırçadan sonra daha da azmış ve İstanbul Hükümeti ile daha sıkı pazarlıklara ve gizli ittifaklara başlamıştır. İstanbul Hükümeti'ne göre, Anadolu'da başlayan harekette İttihatçıların parmağı vardı ve Türk halkının çetecilikten başka bir şey olmayan bu hareketle hiçbir ilgisi yoktu. Masum halkı kandıran ve ülkeyi tehlikeye sürükleyen insanların yakalanarak gereken cezaya çarptırılması gerekiyordu. Hele bir de Sivas'ta bütün Anadolu vilayetlerinden gelecek temsilcilerin katılacağı bir kongrenin düzenlenecek olması hem İngilizleri hem de İstanbul Hükümeti'ni telaşlandırıyordu. İngilizlere göre mevcut hükümet kendileri açısından en makbul hükümetti. Daha güçlü bir hükümet İtilaf Devletlerine ve mütareke şartlarına karşı olabilirdi. Bu sebeple Damat Ferit Hükümeti'nin 1919 yılı Ağustos ayı itibariyle yerinde bırakılması gerekiyordu. İngilizler bu hükümeti zayıf bir hükümet olarak nitelendiriyorlardı."

ALİ GALİP'İN İSTANBUL HÜKÜMETİ İLE PAZARLIĞI

Ali Galip Sivas'ta Mustafa Kemal'den fırça yedikten sonra, İstanbul Hükümeti'nin önceden kendisine teklif ettiği Elazığ Valiliğini düşünür. Ali Galip, her ne kadar sinsi olsa da, hırslı ve inatçı bir kişidir. Bir şeyler yapıp kendini göstermek ve İstanbul'a yaranmak için harekete geçme planları yapmaya devam eder.

Erzurum Kongresi'ni basmaya cesaret edemez. Çünkü orada Mustafa Kemal'e bağlı 15. Kolordu vardır. Dersim (Tunceli) Kürtleri isyana hazır durumdadır. Bunlar arasında olan eşkıyalar her gün köyleri basmaktadır. Köy basma konusunda köylülerin şikâyetleri de her gün artmaktadır. Ama valiliğin

bunları önleyecek kuvveti yoktur. Ayrıca bu şikâyetler de yenilir yutulur cinsten değildir. Kulak arkası edilemez durumdadır.

Bu sırada Erzurum Kongresi yapılmış, Kâzım Karabekir Paşa doğu illerinin desteğini sağlamıştır. Çünkü bu ilerin ileri gelenleri Kâzım Karabekir Paşa'ya son derece güvenmektedirler.

Buradaki işlerin tamamlanmasıyla Mustafa Kemal ve arkadaşları 29 Ağustos 1919'da Sivas'a hareket eder.

İstanbul Hükümeti buralardaki gelişmelerden haberdardır. Özellikle Dahiliye ve Harbiye Nazırları korku içindedir.

Mustafa Kemal'in Sivas'a doğru yola çıktığını duyunca, onu ve arkadaşlarını yok etmek için çareler aramaya başlarlar.

Bu iş için de önce Sivas Valisi Reşit Paşa'ya baskı yapma yolu seçilir. Ancak Reşit Paşa o güne kadar İstanbul Hükümeti'nin isteklerine hiç uymamış, uymayacağını da her fırsatta göstermiştir. Zaten bölgedeki komutanların çok büyük bir bölümü, İstanbul Hükümeti'ni dinlememektedir.

İstanbul Hükümeti Dahiliye Nazırı Reşit Paşa'ya yine -yeni yeni ödünlerle- teklif götürmeye karar verir. Sivas Valisi Reşit Paşa'yı sürekli sıkıştırmaya başlarlar. Sonuçta Dahiliye Nazırı Adil Bey, Reşit Paşa'ya inanılmaz tekliflerle, Sivas Kongresi'nin yapılmamasını ve yapacak olanların da (kendi tabiri ile üç beş asi) yok edilmelerini ya da tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini emreder.

Sivas Valisi Reşit Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Bey'e, "Müslüman Malatya halkı ile Sivas halkını birbirine kırdıracak kadar hain ve vicdansız olmadığını, Osmanlı hükümetine böylesi bir tertibin hiç yakışmadığını belirterek teklifi kabul etmez.

Israrlar üzerine Reşit Bey, İstanbul Hükümeti Dahiliye Nazırı'na (İçişleri Bakanı) şu telgrafı çeker:

"Dahiliye Nazırı Adil Bey'e,

Zat-ı âlileriyle Elazığ Valisi Galip Bey arasında teati olunan telgraflar, Kongre Heyeti'nce elde edilmekle (Malatyalı telgrafçıların Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırdığı telgraflar) aynen Makam-ı Vilayete tevdi edildi (Valilik makamına verildi). Bu telgrafların suretlerini zirde dercediyorum (yazının sonuna aynen alıyorum).

Verdiğiniz emir, Galip Bey'in deruhte ettiği (yüklendiği) vazife doğrusu beht-ü hayretimi mucip oldu (beni şaşırttı ve hayrete düşürdü). Bir taraftan bendenizin görevden alındığımın aslı olmadığını bildirmekle, beni kandırıp bir büyük belaya atıyorsunuz. Diğer taraftan da Malatyalı Müslümanlar ile Sivas Müslümanlarını birbirine kırdırmaya, kanlı cinayetlere teşebbüste bulunuyorsunuz.

Sizi bu türlü tertibata sevk eden sebep nedir, bir türlü anlayamıyorum. Burada padişahına isyan etmiş bir kitle mi vardı ki eşkıyadan mürekkep bir kuvve-i tedibiye (eşkıyadan oluşmuş bir cezalandırma gücü) göndermeğe ihtiyaç görüyorsunuz ve böyle vahim teşebbüsat-ı hainanenin mümkün-ül icra (haince korkunç girişimin başarılabilir) olacağına nasıl kanaat edebiliyorsunuz?

Evvel ve ahir arz ettiğim vechile, dahil-i vilayette muhill-i sükûn ve asayiş (önce ve sonradan bildirdiğim gibi il dahilinde asayiş ve sükûnu bozucu) en ufak bir hareket bile yoktur. Maksadınız Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tutmak ve Kongre'yi dağıtmak ise buna imkân olmadığını evvelce arz etmiştim. Şimdi yine bu iş için ahali arasında mukatele (kavga / vuruşma) açmağa, memleketi ateşe vermeğe, büsbütün elden

çıkarmağa sebep olmak ve binnetice (sonuçta) vatan ve millete karşı ihanet cürmü teşkil eder (suçu oluşturur).

Bendeniz öyle anlıyorum ki Zat-ı âliniz hırs-ı cah (makam hırsı) ile hakikati göremiyorsunuz ve hakikati söyleyenleri sevmiyorsunuz; onları susturmak ve ezmek istiyorsunuz. Bilerek yahut bilmeyerek düşmanların ekmeğine yağ sürüyor ve memleketi felakete sürüklüyorsunuz. Şu hâl ve vaziyette bulunan bir Nazır'a artık itimadım kalmadı; bugüne kadar her mesuliyeti şahsen deruhte ederek idare-i umur ettim (yüklenerek devlet işlerini yürüttüm); fakat bu dakikadan itibaren bendeniz, makam-ı vilayette iken Harput ve Malatya Müslümanlarının, Sivas Müslümanlarıyla ve buradaki anasır-ı gayrimüslime ve ecnebiye ile mukatele etmeleri (Müslüman olmayan unsurlar ve yabancılarla çarpışmaları/kavga etmeleri) gibi hazin ve hunin (üzücü ve kanlı) bir manzaraya tahammül edilecek kadar vicdansız olmadığımdan buna müsaade edemeyeceğim.

Bu bölümdeki mesuliyetin tamamen size ait olduğunu arz ederim efendim. 10.09.1335

Sivas Valisi REŞİT"

Dahiliye ve Harbiye Nazırlarının Malatya'daki aşiretleri toplayıp Sivas'ta emirlere uymayan, Sivas Kongresi'nin basılması konusundaki emirleri kabul etmeyen Sivas Valisi Reşit Paşa'yı görevden alırlar. Ancak Reşit Paşa bu görevden alınmanın Padişah emriyle olup olmadığını merak eder.

Padişah'ın bilgisi dışında olduğundan emindir. Bu nedenle son kez şu telgrafı çeker:

"Dahiliye Nazırı Adil Bey'e,

C: 10 Eylül Sene 1335 Telg:

Evvela görevden alınmam hakkındaki İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenahinin resmen tebliğini (Padişahın İradesinin resmen tarafıma ulaştırılmasını) rica ederim.

İkinci olarak Padişah efendimizin, belgelerin kopyalarından haber alındığına göre Vali-i lâhik Galip Bey'in Sivas'a beraber girmek üzere, Malatya'da birtakım eşkıya ve edepsizleri başına toplama ihanetinde bulunduğunun görülmesi üzerine, Malatya'daki memleket sever halk toplantı yerini basıp onların yakalanmasına teşebbüs etmiş ise de, refakatinde bulunan İngiliz Binbaşı "Novilll", Malatya Mutasarrıfı, Bedirhanilerden Halil ve mazhar-ı teslihat olmaları için (silahlanabilmeleri için) taraf-ı devletlerinden yedlerine vesika verilen (tarafınızdan ellerine belge verilen) Bedirhani Kamuran, Celadet ve Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem Beylerle Kâhta istikametine doğru firar etmişler ve halen takip edilmektedirler.

Şu hale göre Galip Bey'in buraya vürudu vakte muhtaç ve belki de meşkûk olduğundan (gelmesi zaman alacağından, belki de şüpheli olduğundan) bu hakayıkı hâk-i pay-i şahaneye arz ettikten (gerçeği padişaha bildirdikten) sonra azlim hakkında şeref taalluk buyrulacak İrade-i Seniyenin şayan-ı itimad (bana ait çıkacak Padişah iradesinin güvenilir) bir Nazır tarafından resmen tebliğiyle (ulaştırılması ile beraber bundan sonra kat'iyyen mesuliyet kabul edemeyeceğime mebni irade-i hilâfetpenahiye mutavaat en (kesinlikle sorumluluk kabul edemeyeceğimden ötürü Padişah iradesine boyun eğerek) işten çekilmek üzere kime tevdi-i vekâlet edeceğimin (görevimi vekil olarak kime bırakacağımın) gene o Nazır tarafından emrü işarına müsaade buyrulmasım istirham ederim efendim.

Sivas Valisi Reşit"

Bu durumda tek çare Ankara Valisi Muhittin Paşa ile Elazığ Valisi Ali Galip'tir. Sonuçta bu ünlü ihanet görevi Ali Galip'e verilir.

Dahiliye Nazırı Adil Bey ve Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Bey tarafından hazırlanan Sivas Kongresi'ni dağıtma, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklayıp yok etme planı şöyledir:

Sivas Valisi Reşit Paşa görevinden alınacak, Elazığ Valisi Ali Galip, bölgedeki eşkıyayı izleme bahanesiyle Elazığ'dan ayrılacak, MALATYA'YA gelecek, Malatya'da aşiretlerden bir kuvvet oluşturacak, Malatya'daki silahlı güçlerle Sivas'ı basacak; Sivas'ta karşı koyanları öldürecek, kongreyi dağıtacak, Mustafa Kemal tutuklanıp İstanbul'a götürülecek. Plan gizli tutulacak ve başarıldıktan sonra da açıklanacak.

Dahiliye Nazırı Adil Bey ile Ali Galip arasındaki geçen gizli yazışmalar Malatya'daki telgraf memurları kanalıyla Mustafa Kemal'e ulaştırılır ve böylece gizli plan ortaya çıkar.

"ALİ GALİP İNGİLİZ SENARYOSUNU UYGULAMAYA KOYUYOR"

29 Ağustos tarihinde Ali Galip Bey, asayişi devamlı olarak bozan Kürt aşiretlerinin başkanları ile görüşmek üzere Tunceli bölgesine gider.

Erzurum ve Sivas valilerine hiç güvenmeyen Damat Ferit'in sürekli entrikalar içerisinde hükmettiği İstanbul Hükümeti'nin dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Ali Galip Bey'i telgrafın başına çağırır. Rütbece yükselmesine, parasal olarak güçlenmesine ve tanınmasına yol açacak bir görev verilirse kabul edip etmeyeceğini sorar.

Ali Galip bu telgrafa, Tunceli (Dersim) bölgesindeki Kürt aşiretlerinin sürekli köy baskınlarından, köylülerin sürekli şikâyetlerinden, yağmalama olaylarının artmasından dolayı elinde yeterli kuvvet bulunmadığını, yaptığı görüşmelerin de sonuç vermediğini, durumun günden güne kötüye gittiğini belirterek yanıt verir:

"... ESKİ VE BİLİNEN ŞÖHRETİM NACİZ KONUŞMA YETENEĞİME VERDİĞİ GÜÇLE, SİHİR DOLU İŞLER GÖRMEKTE OLDUĞUM ÇOK NAZİK ZAMANDA VİLAYETTEN AYRILMAM DOĞRU İSE VE YERİMİ ACİZ KULLARI GİBİ ÖLÜMLE ALAY EDEREK, MALINI MÜLKÜNÜ DE ORTAYA KOYARAK AŞİRETLERE HAYRAN KALDIKLARI CESARET VE KAHRAMANLIK ÖRNEKLERİ GÖSTEREREK DİĞER BİR VALİYİ UÇAKLA ULAŞTIRMAK OLANAĞI VARSA VE BİR DE HEMEN KURMAY ALBAYLIĞA VE AZ SONRA DA MİRLİVALIĞA (PAŞALIĞA) YÜKSELTİLMEM YAPILACAK OLURSA, HÜKÜMETİN VERDİĞİ YENİ GÖREVLER DAHA BÜYÜK FEDAKÂRLIĞI GEREKTİRİYORSA, MEMURLUĞU GEÇİM ARACI YAPMAK ZORUNDA OLDUĞUMU, VATAN GÖREVİNDEN KAÇMAYACAĞIMI ARZ EDERİM."

Bu yanıttan sonra telgraflar sürer. Adil Bey ile Ali Galip arasında 1 Eylül 1919 tarihinde yapılmaya başlanmış yığınla ihanet belgesi vardır. Bu ihanet belgelerinden bazıları, Malatya açısından büyük önem taşıdığından açıklamakta yarar olduğu kanısındayız.

"Vali Galip Bey'e,

Çok çabuk hareketiniz gerekir. Yarın sabah yüksek görüşlerinizi bildirmenizi bekliyorum. Mümkün olursa yarın akşam hareket etmeniz uygun olur.

1 Eylül 1919

Nazır Adil"

"Dahiliye Nezareti'ne,

18. Tümen Kumandanlığı ek göreviyle Tümen Kurmay Başkanı bulunduğum sırada, subayların siyasetle uğraşmalarını yasak etmem üzerine düşmanlıkla karşılaşmış ve 1911 yılı başında görevden ayrılmak zorunda kalmıştım. Sekiz yıl ticaretle ve ziraatle uğraştım. Bu sürenin kıdemime eklenmesiyle hemenalbaylığa, Elazığ'dan hareketimle birlikte paşalığa yükseltilmem yapılmazsa, akran ve emsalime göre daha aşağı rütbede askerî görev kabul etmiş olacağım. Bu rütbenin başarı bakımından önemi büyüktür."

Ali Galip fırsatı öylesine değerlendirir ki istekleri bitmez. İstanbul Hükümeti'nin bu isteklere fazlasıyla karşılık vereceğini bilmektedir. Bu nedenle bastırır. Hemen her yeni telgrafında şahsıyla ilgili yeni yeni isteklerde bulunur. Son telgrafına şöyle devam eder:

"... Bundan başka aile fertlerimden 11 nüfusu Elazığ'a getirdim bir sürü ev eşyası aldım. Nakliye masrafı da çok fazladır. Yolluklar da yetişmemektedir. Geleli iki ay olduğundan tam maaş da alamadım. Ziraat ve ticaret işlerimi dağıtıp yurtseverlik görevi olarak şuraya gelişimin, perişanlığımın giderilmesini; yolluklardan başka tazminat da isterim.

Dersim -1 Eylül 1919

Elazığ Valisi Galip"

İşte Ali Galip'in ihanetleri belgeleriyle böyle başlıyor. Sonunda Ali Galip'in son telgrafına Dahiliye Nazırı Adil Bey'den şu yanıt geliyor:

"Vali Galip Bey'e,

Askerî rütbenizin yükseltilerek geri verilmesine karar verilmiştir. Beklenen başarınız üzerine Padişah'ın lütuflarına da kavuşacağınıza aracı olacağımıza şüphe yoktur. Tahakkuk edecek sefer masraflarınız verilecektir. Bildirilen yere hemen hareket ediniz. Aile işi sonra halledilir.

Nazır Adil"

"PADİŞAH'IN HABERİ VAR MI?"

Evet! Ali Galip ile İstanbul Hükümeti arasında karşılıklı çekilen telgraflarda dikkatleri çeken bir nokta, Ali Galip'in istekleri ve Dahiliye Nazırı'nın telgraflarından Padişah'ın doğrudan haberi olmadığıdır. Telgraflardan ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yapılması düşünülen plandan yalnızca Damat Ferit Paşa'nın haberi olduğu ve hadiseleri onun yönlendirdiğidir.

Ali Galip, Mustafa Kemal'i yok etme görevi için istediklerini artık almıştır. İstediği tavizi istediği anda telgrafla koparmaktadır.

Bu nedenle yine diretir; yeni tavizler (çoğunlukla para) kendisiyle geleceklere ödenecek paraların miktarından, kimleri etkisiz hale getireceğinin isimlerinin de bildirilmesine kadar daha birçok şey ister.

Nazır Adil'den şu yanıt gelir:

"Yerinize şimdilik bir vekil bırakınız. İstediklerinizin hepsi yerine getirilir. Malatya bölgesinde güvendiğiniz aşiretlerden gerektiği kadarını hizmetinize alabilirsiniz. Bunların masrafları hükümetçe ödenecektir. Görecekleri hizmetlere göre Padişah tarafından ödüller de verilir. Yüksek dirayetiniz daha fazla ayrıntıya gereksinme göstermez.

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve arkadaşları baş eğdiklerini ileri sürdükleri halde kışkırtmalara devam ediyorlar. Kendileriyle aynı düşüncede olan memurların göz yummasından yararlanarak güvendikleri alanda serbestçe dolaşıyorlar. Bugün hiçbirinin sıfat ve yetkileri yok.

Güvendiğiniz kimselerden birkaç yüz süvari ile ansızın gidebilirseniz, orada rastlayacaklarınızı yakalayıp gönderebilirsiniz. Diğerleri doğal olarak kaçacaklardır. Bir daha da yanaşmayacaklardır. Bu süvarilere jandarma ödeneği verilir.

Vali ve kumandanlık yetkilerinin elinizde toplanması başarıyı sağlayacaktır. Kolordu Kumandanı, Selahattin Bey adında bir Albay'dır. İstanbul'dan yakın zamanda gönderilmiştir."

İŞTE EN ÖNEMLİ İHANET BELGESİ

Elazığ Valisi Galip Bey'e gönderilen son cevap ise ihanet belgelerinin en önemlisi olarak tarih sayfalarında yer almıştır. Bu belge (ki, Malatya PTT'sinde bir görevli tarafından ele geçirilip Mustafa Kemal'e ulaştırılmıştır. Ali Galip ile İstanbul Hükümeti ve Saray arasındaki telgraflar, Malatya'daki telgraf memurları tarafından bekletilmeksizin Mustafa Kemal Paşa'ya da gizlice iletiliyordu) ele geçirildikten sonra bütün kumandanlara ve mülki amirlere bir kopyası gönderilmiştir.

"Elazığ Valisi Ali Galip Beyefendi'ye,

No 906. Yalnız tarafınızdan çözülecektir. Çok ivedidir. 2 Eylül 1919 No 2.

Padişah'ın onayına sunulmuştur. Padişah buyruğu bugün çıkacaktır. Durum kesinleşmiştir. Bildiğiniz gibi Erzurum'da 'Kongre' adı altında birkaç kişi (Mustafa Kemal ve arkadaşlarından bahsediliyor) toplanarak birtakım kararlar aldılar.

Ne toplantılarının ne de aldıkları kararların hiçbir önemi vardır. Fakat bu davranışlar yurtta birtakım söylentilere yol açıyor. Avrupa'da ise şişirilerek yansıtılıyor. Bundan dolayı pek kötü etkiler yapıyor. Ortada hiçbir kuvvet hiçbir olay yokken salt bu şişirmelerden ve kötü etkilerden dolayı İngilizlerin, son günlerde Samsun'a epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükümetin her yerde olduğu gibi size de gönderdiği belli bildirimlere aykırı tutum sürdürülürse, çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sivas'a ve oradan da ilerleyerek birçok yere girmeleri yakındır. Bu ise yurdun yararına elbette ki aykırıdır.

Erzurum'da toplanan belli kişilerin yakında Sivas'ta toplanarak yine bir kongre yapmak istedikleri yazışmalarından anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından hiçbir şey çıkmayacağı hükümetçe bilinmektedir. Fakat bunları Avrupa'ya anlatmanın yolu yoktur.

İşte bunun için bunların Sivas'ta toplanmasını önlemek gerekiyor. Bunun için de her şeyden önce Sivas'ta hükümetin tam güveneceği ve yurdun esenliğe uygun olan bildirimleri eksiksiz yerine getirmeye kararlı bir vali bulundurmak gerekiyor.

Sizin gibi yüksek bir kişiyi onun için oraya gönderiyoruz. Gerçi Sivas'ta birkaç kişiye kongre yapmak için engel olmak pek güç bir şey değilse de, kimi general ve üst rütbeli subay ve erlerin bunlarla aynı düşüncede olması nedeniyle, hükümetin alacağı tedbirleri ellerinden geldiğince eksiksiz bırakacakları ve bilinen kişileri olabildiğince koruyacakları dikkate alınarak, GÜVENİLİR YÜZ, İKİ YÜZ KİŞİNİN BUYRUĞUNUZ ALTINDA BULUNMASI BAŞARI SAĞLAMAK İÇİN UYGUN GÖRÜLMÜŞTÜR.

Bundan dolayı önceden yazdığım gibi, Malatya bölgesindeki Kürtlerden güvenilen yüz yüz elli kadar süvariyi birlikte alarak, ne için oradan gidildiği hiç kimseye sezdirilmeden Si-

vas'a hiç kimsenin beklemediği bir zamanda varıp valiliği ve komutanlığı hemen ele alacak ve oradaki jandarmalarla askerlerin sayıları çok az olmakla birlikte iyi kullanacak olursanız, karşınızda başka kuvvet bulunmayacağı için hemen etkin bir duruma girerek toplantıya meydan vermemiş olacağınız ve orada bulunanları hemen yakalatıp gözaltında İstanbul'a göndereceğiniz apaçıktır.

Bu yolla ele geçirilecek hükümet gücü ve erki yurt içinde serüvenci davranışlarda bulunanları yıldırarak bu türlü hoşa gitmeyen davranışların ortaya çıkmasını önleyeceği gibi, dışarıda da iyi etki yaparak yabancıların asker çıkarmak ve oralara girmek yolundaki düşüncelerinden vazgeçmeleri için hükümetçe yapılacak girişimlere sağlam bir dayanak olacaktır.

Aslına bakarsanız Sivas'ın kimi ileri gelenlerinden sağlam olarak öğrenildiğine göre halk, bu politikacıların kışkırtmalarından, para toplamak için yaptıkları baskınlardan çok iğrenmiştir. Bunların önlenmesi için hükümete her türlü yardıma hazırdırlar. Orada hemen jandarma yazılacak istenildiği kadar er bulunacağı ve buna sözü geçer kişilerce özel olarak yardım edileceği bildirilmektedir.

Böylece yeter sayıda ve hükümete sıkıca bağlı bir jandarma örgütü kurulduktan sonra, birlikte götüreceğiniz süvarileri memnun ederek yerlerine gönderiniz. İşte alınacak tedbirler bunlardır. Bunun kolaylıkla ve başarıyla uygulanması işi son derece gizli tutulmaya bağlıdır.

Sivas'ta görev aldığınızı hatta oralara doğru gideceğinizi evinizde en güvendiğiniz kimseye bile söylemeyiniz. Sivas'a girinceye kadar işi yanınızdakilere dahi sezdirmeyiniz. Bu başarının baş ilkesidir.

Bundan ötürü şimdilik ne yapıp edip aşiretleri denetlemek için beş on gün dolaşacağınızı söyleyerek hemen yola çıkıp Si-

vas'a vararak elinizdeki tel(graf) yazısını gerekenlere bildirip valiliği ve komutanlığı ele alarak işe başlamalısınız.

Bir yandan da makine başında durumu nazırlığa bildirmelisiniz. Şimdilik orada bulunan Reşit Paşa'nın valilikten çıkarıldığı, yerine başkasının gönderileceği her nasılsa duyularak, kendisi nazırlığa başvurduğu ve adları sizce bilinen kimselerin yakında Sivas'ta birleşmek istedikleri, alınan yazılardan anlaşıldığı için yok yere bir saat önce Sivas'a ulaşmaya çalışmanız da, işi başarma bakımından çok önemli ve gereklidir. Sivas'ta ilgililere göstereceğiniz tel(graf) yazısı şudur:

Sizin Sivas Valiliğine ve Komutanlığı'na atanmanızı, hükümet kararlaştırmış ve Padişah hazretleri de onaylamıştır.

Hemen yola çıkıp bu tel(graf) yazısını Sivas'taki asker ve sivil memurlardan gerekenlere göstererek valilik ve komutanlık görevini almanızı ve işe başlamanızı, durumdan hemen bilgi vermenizi bildiririz.

3 Eylül 1919

Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, Dahiliye Nazırı Adil"

ERZURUM'A HAREKET

Sivas'ta teşkilatlanma ve hareket tarzı hakkında gerekenlere direktif verdikten sonra, hiç uyumadan geçen 27-28 Haziran gecesinin sabahında bir bayram günü Sivas'tan Erzurum'a doğru hareket edildi.

Bir haftalık yorucu yolculuktan sonra 3 Temmuz 1335 (1919) tarihinde halkın ve askerin gerçekten samimi duyguları içerisinde Erzurum'a varıldı. İstanbul Hükümeti'nin göndermesi muhtemel olumsuz bildirileri kontrol altına almak için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde önlemler

alınması için bütün komutanlara, 5 Temmuz 1335 (1919) tarihinde emir verdim. (Belge 29)

Komutan, Vali ve Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti Erzurum şubesiyle temasa geçildi.

Vali Münir Bey, İstanbul tarafından görevden alınmıştı. Erzurum'dan ayrılmaması hakkındaki görüşüm üzerine halen Erzurum'da bulunuyordu. Bitlis Vilayeti'nden ayrılarak İstanbul'a gitmek üzere Erzurum'dan geçen Mazhar Müfit Bey de aynı şekilde Erzurum'da bana katılıyordu.

"Şifre:23/7/1335 (1919)

Subay eliyle çekilmesi

Acildir

171

Sivas'ta Üçüncü Kolordu Kurmay Başkanı Zeki Bey'den

Refet Beyefendi'ye,

1- Selahattin Bey hakkındaki telgrafı bir defa daha okumak üzere aradım. Fakat bulunamıyor. Hatırladığıma göre bu şahıs hakkında bahsedilen konular İstanbul'dan bildirilmişti. Her alınan haberi, arzu edildiği gibi araştırmak nadiren mümkün olur. Doğu'nun durumu hakkında aldığımız bilgiler, abartıdan uzak olmamakla birlikte, bize, yanlış bir adım attırmış değildir düşüncesindeyim. Mukadderatımızda yalnız Doğudaki olayların meydana geliş durumuna dayanmakla yetinilmiş değildir. Milli teşkilatı geliştirerek ona canlılık kazandırmak, kongrelerde milli emelleri benimsetmek, orduyu milli teşkilata destekçi yapmak, milli davanın kaybedilmesine izin vermemek için komuta, silah meselelerinde, bilinen kesin kararları vermek gibi konularda yapılandan başka türlü ve daha ihtiyatlı davranmak, acaba bugünkü sonuçları verebilir miydi?

Herhalde bugünkü durum herkesin memnuniyetini sağlayacak durumdadır.

2- Kâzım Paşa'nın bakanlığa tayini pek uygun olmuştur. İngilizler ısrarımı gerektiren bir açık vermemeye çalışıyor. Fakat silah meselesi ve Trabzon'a asker çıkarılmasını engelleme konusunda hoşgörülü davranmayacağımız ortadadır. Halbuki bu sebepler İngilizlerin elbette hoşuna gitmeyecektir.

3- İngilizler, benim İstanbul'a getirilmem konusunda olağanüstü ısrar ettiler ve hükümeti son derece sıkıştırdılar. Hükümet ve Padişah ile makine başında, günlerce devam eden haberleşmelerde, bu durum çok açık bir biçimde bildirildi. Bu haberleşmeler, görüştüğümüz zaman bilgilerinize sunulacaktır. Fakat meslekten istifa edince ısrar son buldu. Bununla karşılaştırıldığında sizin hakkınızda da, istifadan sonra büyük ısrar olacağını zannetmem. Bununla birlikte ve aksi halde dahi izinizi kaybettirmektense, Selahattin Bey'in zor durumda kalmasını tercih ederim. Burada Halit Bey hakkında, hükümet ve İngilizler Kâzım Paşa'ya çok ısrar ettiler. Kâzım Paşa bir şey yapılamayacağını söylemekte ısrar edince, Halit Bey halen resmî olmamakla birlikte, tümenine hâkim bulunuyor.

4- Hamit Bey, son bir telgrafla hepimizden daha seri hareket isteğini ortaya koyuyor. Şimdilik yumuşatıldı.

5- Sivas Kongresi hakkındaki telgrafı henüz görmedim. Gerçekten de bazı yerlerde olumlu, bazı yerlerde de olumsuz aşırılıklar görülüyor. Şüphesiz duruma en uygun şekilde harekette bulunabilecek şekilde ihtiyatlı hareket taraftarıyım. Herkes için bu kesin ve açık program, bugün toplanmaya başlayan Erzurum Kongresi görüşmelerinden çıkacaktır.

Sivas Kongresi'nden pek çok fayda bekliyorum. Bugün değil, Sivas Kongresi'nin ilk konu olduğu gün dahi her yönden ve özellikle güneyden bir darbe geleceğini büyük bir ihtimal

gördüğüm ve bu sebeple savunma tedbiri olarak ricada bulunduğum hatırlanacaktır. Bunun için, Erzurum Kongresi'nin toplantısı sırasında, Sivas'a gidecek delegelerin sayışma ve Erzurum Kongresi'nin yapacağı etkinin doğuracağı duruma göre daha pratik ve güvenli bir şekil dahi düşünülür.

6- Çalışmaların düzenlenmesi hakkındaki değerli kardeşimin bakış açısı çok uygundur. Bunun için şehirlilerin de milli duygu ve etki altında tutulmasından uzak durulmayacağını ümit ediyorum.

7- Milli hareketin ulaşmak istediği amaç, kongre aracılığıyla bildirilecek beyannamelerle, düşündüğünüz gibi yayımlanacaktır."

SİVAS KONGRESİ HAZIRLIKLARI

Efendiler, Sivas'ta toplanmasına çalıştığımız kongreye her yerden delege seçtirmek ve onların Sivas'a gelmelerini sağlamak için, daha Amasya'da iken başlamış olan çalışma ve görüşmeler halen devam ediyordu. Bütün komutanlar ve her yerdeki vatanseverler olağanüstü bir gayret sarf ediyorlardı. Fakat yine her yerde olumsuz ve aleyhte propagandalar ve özellikle merkezî hükümetin engelleme çabaları işi zorlaştırıyordu.

Bazı yerler hem delege seçmiyorlar hem de manevi kuvveti kıracak ve herkesi ümitsizliğe sevk edecek cevaplar veriyorlardı. Örnek olarak, 20. Kolordu komutanı adına Kurmay Başkanı Ömer Halis Bey'in İstanbul'dan alınan bilgileri içeren 9 Ağustos 1335 (1919) tarihli şifresinde şu maddeler dikkat çekici göründü:

1- İstanbul delege göndermiyor. Oradaki icraatı benimsemekle birlikte cüretkâr davranışlara girmek istemiyor.

2- İstanbul'dan delege göndermek imkânsızdır. Teklif olunan kişiler; orada yararlı ve başarılı iş göreceklerine emin olmadıklarından dolayı, boş yere masraf yapmamak ve yolculuğun zorluklarına katlanmak zorunda kalmamak için hareket etmiyorlar. (Biliyorsunuz ki, bazı kişileri özel mektuplarla da davet etmiştik.)

Biz her yerden delege seçip gönderttirmek hususunda karşılaşılan zorlukları gidermeye çalışırken, diğer taraftan, en güvenilir yer olmak üzere, kongreye toplantı yeri olarak seçtiğimiz Sivas'ta da bir telaş ve heyecan başladı.

Efendiler, burada yeri geldiği için arz edeyim ki, ben Sivas'ı gerçekten her açıdan emin saymış olmakla birlikte, daha Amasya'da iken, Sivas'a gelen bütün yolların üzerinde uzaktan ve yakından gereken tedbirleri ve askerî tertibatı aldırmayı da uygun bir önlem olarak görmüştüm.

SİVAS VALİSİNİN ENDİŞELERİ

Sivas'ın heyecanı şu şekilde öğrenildi. 20 Ağustos günü öğle vakti Sivas Valisi Reşit Paşa tarafından telgraf basmaya davet edildiğim zaman Paşa'nın uzun bir telgrafı veriliyordu. O telgraf şudur:

"Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne,

Öncelikle rahatsız ettiğimden dolayı affınızı rica ve afiyetinizin devamını dilerim. Rahatsız etmemin sebebini aşağıda açıklıyorum efendim.

Görünüşte Fransızlara ait müesseseleri teslim etmek, gerçekte buraların durumu hakkında incelemelerde bulunmak üzere Cizvit papazlarıyla birlikte İstanbul'dan önceki gün Sivas'a gelerek valiliği ziyaret eden Fransız subaylarına iade-

i ziyaret için dün sabah yanlarına gitmiştim. Ziyaret ve konuşmaların sonunda, orada bulunan Fransız binbaşılarından Jandarma Müfettişi Mösyö Brono (Brunot) özel görüşme arzusunu söyleyerek beni başka bir odaya aldı. Söylediği sözleri aynen iletiyorum:

'Mustafa Kemal Paşa ile kongre heyetinin Sivas'a gelip burada da bir kongre yapacaklarını işittim. Bunu İstanbul'dan gelen Fransız subayları söylediler. Sizinle bu kadar samimi görüşüp şahsınıza karşı büyük saygı beslerken bu meseleyi benden saklamanıza çok üzüldüm.' dedi. Ben gereken cevabı vererek kendisini ikna etmeye çalıştıysam da son söz olarak 'Eğer Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelir ve burada kongre toplamaya kalkışırsa beş on gün içinde buraların işgal edilmesinin kararlaştırıldığını kesin olarak biliyorum. Sizin şahsınıza karşı beslediğim saygı gereği bunu haber veriyorum. Bana inanmazsanız, bir oldubitti olarak gerçekleştiğinde inanırsınız. O zaman, vatanınızın felaketini hazırlayanlar arasına siz de girmiş olursunuz.' sözlerini söyledi. Dahiliye Nezareti'nden dün aldığım şifreli telgraf da, başka şekilde yazılmakla birlikte aynı düşünceleri oluşturacak şekildeydi. Yeni gelen Fransız subaylarından biri de dün Kolordu Komutanı ile uzun uzadıya görüşerek kongre hakkındaki düşüncesini anlamaya çalıştığı gibi bu sabah da Mösyö Bruno bana gelerek alafranga saatle üçte diğer Fransız subaylarıyla birlikte kongre hakkında görüşüleceğini, fakat kendisinin aradaki samimiyet sebebiyle daha önce ayrıca görüşmek istediğini söyledi. Bir süre görüşüldükten sonra sonuç olarak şunu da söyledi: 'Ben, dünden beri bu konu üzerinde çok düşündüm. Sonunda şuna karar verdim ki, eğer Mustafa Kemal Paşa ile kongre heyeti Sivas Kongresi'nde İtilaf Devletleri aleyhine tahriklerde bulunmaz ve saldırgan bir dil kullanmazlarsa kongrenin toplanmasında hiçbir sakınca yoktur. Bizzat ben General Franşe Desperey'e (Franchet d'Esperey) yazar, Mustafa Kemal

Paşa hakkında verilmiş olan tutuklama emrini geri aldırır ve kongrenin toplanmasına muhalefet edilmemesi hakkında Dahiliye Nezareti'nden size emir verdirtirim. Fakat şu şartla ki, siz de benden hiçbir konuyu saklamayacaksınız ve samimi dostluğumuzdan dolayı birbirimize karşı daima açık bir dil kullanacağız. Yalnız, kongrenin toplantı tarihini öğrenmek gerekir.' dedi. Ben de bu konuda kesin bir şey bilmediğimi ve öğrendiğimde kendisini haberdar edeceğimi ve aradaki dostluğa dayanarak hiçbir şeyi saklamayacağımı söyledim. Binbaşı'nın işgalle ilgili dünkü kesin ifadesine rağmen bugünkü ılımlı davranışlarının sebebini dikkatli gözlerinize sunmayı bir görev ve bu konuda ayrıntıya girmeyi gereksiz görüyorum. Aynen anlaşılıyor ki, bunların düşüncesi kongreyi Sivas'ta toplatmayı onaylıyor görünerek kongre heyeti üyeleriyle sizi burada toplatmak ve el altından hazırlıklarda bulunarak bütün arkadaşları ele geçirmekten; diğer taraftan işgal meselesini de bir oldubittiye getirmekten ibarettir. Dün akşam Dahiliye Nezareti'nden aldığım bir şifre telgraf da, başka şekilde yazılmış olmakla birlikte hemen hemen aynı anlamdaydı. İşte ben bütün gerçekleri, gizli tutulmak ricasıyla efendimize bildiriyorum. Bundan sonra ne şekilde hareket edileceğini belirlemek size düşüyor. Entrikalarla dolu bir tehlikenin bu kadar yaklaşmış ve adeta elle tutulacak derecede gerçek olduğunu bilip dururken sizi durumdan haberdar etmemeyi ve bundan dolayı Sivas'ta kongre toplamaktan vazgeçilmesini bildirmeyi vicdanıma sığdıramadım. İşte bunun için, sizden ve orada bulunan diğer arkadaşlardan çok rica ederim ki, ikinci bir kongrenin hemen toplanmasına kesin gerek yoksa vazgeçilsin. Varsa, dört taraftan işgali çok kolay olan Sivas'ın toplanma merkezi olmasından vazgeçilerek işgal ihtimali pek uzak olan Erzurum'da veya uygun görülürse Erzincan'da toplanmasının yollarının bulunmasını ülkenin kurtuluşu adına istirham ederim. Kolordu Komutanı Selahat-

tin Beyefendi de bu konudaki görüşlerini ayrıca Kâzım Paşa Hazretleri aracılığıyla size yazacaklardır. Şimdi yanımda bulunan eski Sivas Milletvekili Rasim Bey de, eski Erzurum Milletvekili Hoca Raif Efendi Hazretlerine bu konudaki bilgi ve değerlendirmelerini içeren bir telgraf gönderecektir. Pek tabii, değerlendirdikten sonra Hoca Raif Efendi Hazretlerinin Ilıca'dan dönüşünde kendilerine lütfen yollarsınız. İşte efendim durum bu merkezdedir. Herkes tarafından bilinen vatanseverliğinize karşı daha fazla rahatsızlık vermekten kaçınarak, emirlerinizi bildiren cevabınızı beklerim efendim."

İşte Rasim Bey'in Telgrafı:

"Bu telgrafa orada verdiğim cevabı aynen sunacağım. Ertesi gün, Heyet-i Temsiliye adına da, aynı anlamda uzun bir telgrafla ortam rahatlatılıp tatmin edilmeye çalışıldı (Belge 43). Ayrıca Kadı Hasbi Efendi'ye de dolaylı bir telgraf çekildi (Belge 44). Kolordu komutanına da gereği gibi yazıldı (Belge 45). Rasim Bey'e de rahat olması için bizzat yazdım (Belge 46).

20 Ağustos 1335 (1919)

Saat 13.00

Sivas Valisi Reşit Paşa Hazretlerine,

Göndermiş olduğunuz bilgilerle değerlendirmelerinize özellikle teşekkür ederim. Mösyö Bruno ve arkadaşlarının tehdit şeklinde yaptığı konuşmalarını tamamen blöf olarak değerlendiriyorum. Sivas Kongresi'nin toplanması yeni bir konu olmayıp aylarca önce bütün dünya tarafından öğrenilmiş olan bir girişimdir. Gariptir ki İstanbul'da bulunan yetkili Fransız siyaset adamlarının da bana gönderdikleri haberler Anadolu'da millet tarafından gerçekleştirilmekte olan girişimlerin çok haklı ve meşru olduğu ve milletimizin istekleri kendile-

rine açık olarak bildirildiği takdirde iyi karşılayarak uygulanmasını sağlayacaklarına dair şimdiden yazılı teminat vermeye hazır oldukları merkezdedir. Mösyö Bruno'nun ikinci görüşmede ağız değiştirerek ılımlı bir hale gelmesi beni kazanmaya yönelik olabilir. Fransızlar tarafından Binbaşı Bruno'nun dediği gibi beş on günde Sivas'ın işgalini gerçekleştirmek o kadar kolay bir şey değildir. Hatırlarsınız ki İngilizler bu konudaki tehditlerinde daha ileri giderek Batum'daki askerlerinin Samsun'a çıkarılmasına karar verdiler. Hatta beni tehdit etmek için bir tabur asker dahi çıkardılar. Fakat bu girişime karşı milletin güçlü bir azim, iman ve ateşle karşılık vereceği gerçeği kendilerince anlaşıldıktan sonra hem kararlarından vazgeçmeye hem de Samsun'a çıkarmış oldukları askerleriyle birlikte orada bulunan taburu taşımaya karar verdiler. Sivas Kongresi'nde söz konusu olacak konular, Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin içeriğinden kolayca anlaşılacağına göre kongrede İtilaf Devletleri aleyhinde tahriklerde bulunmak gibi amaçlar kesinlikle mevcut değildir. Burada şunu da belirteyim ki, ben ne Fransızların ne de herhangi bir yabancı devletin yakınlığına tenezzül eden şahsiyetlerdenim. Benim için en büyük dayanak noktası ve şefaat kaynağı milletimin sinesidir. Kongrenin gereği, zamanı ve toplanma şekli hakkında etkin olmak benim şahsımın çok üzerinde etkili olan millet kararına bağlı bir durumdur. Yalnız, tahmin edildiği gibi Fransızların, kongre heyetinin Sivas'ta toplanmasına taraftar görünerek daha sonra heyeti ele geçirmeye imkân bulması bence uzak bir ihtimal ve kuruntudan ibarettir. Bildirdiğim bütün konuları aynen Mösyö Bruno'ya söylemenizde hiçbir sakınca görmüyorum. Bu münasebetle Mösyö Bruno ve arkadaşlarına, milletimizin haklarının korunması ve bağımsızlığının savunulması için Erzurum Kongresi Beyannamesi ile bütün dünyaya olduğu gibi kendilerinin İstanbul'daki siyasi temsilcilerine de bildirmiş olduğu te-

mel kararların uygulanmasında hiçbir şekil ve sebeple endişe edilmesine imkân bulunmadığı bildirilmiş olur. Mösyö Bruno bilmelidir ki, Fransızların Sivas'ı işgale karar vermeleri kendilerine çok pahalıya mal olabilecek yeni kuvvetlerle ve büyük paralarla yeni bir savaşa karar vermelerine bağlıdır. Böyle bir kararın, Jandarma Binbaşısı Mösyö Bruno ile arkadaşları arasında kararlaştırılmış olsa bile, Fransız milleti tarafından onaylanabileceğine ihtimal verilemez.

Milletvekili Rasim Bey'in Raif Efendi Hazretlerine gönderdiği telgrafını okudum. Korkmaya gerek olmadığının kendilerine lütfen bildirilmesini rica ederim.

Gerek bana göndermiş olduğunuz bilgi ve değerlendirmeleri ve gerek Rasim Bey'in telgrafını Heyet-i Temsiliye'ye aynen sunacağım. Yalnız Sivas Kongresi hakkındaki kesin karar ancak Heyet-i Temsiliye'nin görüşmesi sonucunda ortaya çıkacaktır. Tabii ki kararlaştırılacak olan şekil size bildirilecektir. Yalnız bugün için sizden istirhamım Bruno'nun tehditlerinin halka duyurularak morallerin bozulmasına engel olunmasıdır. Saygılarımın kabulünü, Selahattin ve Refet Beyefendilere selamımın bildirilmesini istirham ederim. Saygıdeğer Paşa Hazretleri...

Mustafa Kemal"

(Verilen cevap üzerine Reşit Paşa'dan alınan ikinci telgraftır.)

"Ben anlayabildiğim kadarını efendimize sunmakla vicdani görevimi yerine getirmiş oluyorum. İstanbul'daki Fransız temsilcilerinin bakış açılarını ve size karşı yaptıkları taahhütlerinin güvenilirlik derecesinin ne olduğunu kestirememekte mazurum. Şüphe götürmez vatanseverlik duygularınıza nazaran vatanın kurtuluşu söz konusu olduğuna göre, iyice düşünerek gereken hareket şeklinin belirlenmesi efendimizle kongre

heyeti üyelerinden orada bulunan saygıdeğer kimselere aittir. Emirlerinizi yerine getireceğimi bildirir, saygılarımı sunarım efendim.

Reşit"

Efendiler, Diyarbakır ve Bitlis bölgesinde düşünceleri aydınlatmak amacıyla, oralarda ordu komutanı olarak bulunduğum sıralarda kısmen ve şahsen tanıdığım birtakım şahıslara özel mektuplar yazdım. Van, Beyazıt yakınlarında bulunan bazı aşiret reisleriyle de bağlantılar kurdum. (Belge 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53)

"MUSTAFA KEMAL ANLATIYOR"

Sivas Yolunda,

Efendiler, Erzurum'u terk ettiğimiz tarih 29 Ağustos 1335'tir. (1919)

Amasya'dan Erzurum'a gelirken, Sivas'ta küçük bir hikâyeye sebep olan olay hatırlarınızdadır. Gariptir ki, Erzurum'dan Sivas'a giderken de buna benzer bir duruma değinmiştik.

Erzincan'dan batıya doğru hareket ettiğimiz günün sabahı, Erzincan Boğazı girişine geldiğimiz zaman bazı jandarma erlerinin ve başlarındaki subayların, heyecanlı ve telaşlı bir şekilde otomobillerimizi durdurduklarını gördük.

Durumu açıkladılar: "Dersim Kürtleri, boğazı tutmuşlar, tehlike var. Geçilemez."

Bir subay, merkezden takviye güç istemiş. O güç gelince, gerekli önlemleri alıp hücum edecek, isyan edenleri dağıtacak ve yolu açacakmış...

Pekiyi ama bu eşkıyanın gücü nedir, nereyi nasıl tutmuşlar, istenen takviye güç ne kadar ve ne zaman gelecek?

Bu belirsizlikler halledilinceye kadar, Erzincan'a geri dönmek ve kim bilir kaç gün beklemek gerekecek! Bizim ise, işimiz pek acele idi. Ben, Erzurum ile Sivas arasındaki mesafeyi her zamanki sürede geçerek, belirlenen günde, Sivas'ta bulunmazsam, şurada veya burada şu veya bu sebeple durup oyalandığım Sivas'ta yayılırsa panik başlayabilir, işler altüst olabilirdi.

O halde karar, tehlikeyi göze alıp yola devam etmekti. Başka çaremiz yoktu.

Yalnız küçük bir önlem almayı uygun gördüm.

Hafif makineli silahları bulunan fedakâr arkadaşlarımızdan birkaçını -bugün bir alay komutanı olan Osman Bey ki kendisi Tufan Bey adıyla meşhur olmuştu- bir otomobil ile kendi otomobilimizin önüne geçirdik. Sağdan soldan gelecek uzak mesafe atışlarına önem verilmeyerek otomobiller hızla şose üzerinde ilerlemeye devam edecekler. Vurulan, ölen olursa, onlarla vakit kaybedilmeyecek... Şose üzerinde ve yakınında, şoseyi kapatan eşkıyayla temas edilirse hep birlikte otomobillerden atlayarak saldırıya geçecek ve yolu açacağız. Kalanlar, kullanılabilecek otomobillere binerek hızla uzaklaşarak yola devam edecekler... İşte verilen emir de buydu...

Bu önlem ve hareket tarzını akıllıca ve güvenli görmeyenler bulunabilir. Gerçi bu tarihlerde Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in Dersim'de dolaştığı ve bazı propaganda ve tertiplere giriştiği biliniyor idiyse de açıklayayım ki, ben öncelikle boğazın gerçekten tutulduğuna inanmadım. Bunu, merkezî hükümetin yardakçısı olabileceğini düşündüğüm bazı kimselerin sırf beni geri döndürmeye çalıştıkları bir plan olarak düşündüm. İkinci olarak Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlarsa, bunların alabile-

cekleri tertibatın uzak tepelerden yola ateş etmek şeklinde olabileceği bence çok kuvvetli bir ihtimal idi.

Özetle, yürüdük ve boğazı geçtik. 2 Eylül 1335 (1919) günü Sivas'a ulaştık. Halkın, şehrin çok uzaklarında başlayan tezahüratlarıyla karşılandık.

3. Kolordu komutanı olan Selahattin Bey, Sivas'ta bulunuyordu. Vali Paşa ile birlikte, kongreye gelen delegelerin yerleştirilmesinde ve Heyet-i Temsiliye için lise binasının ve kongreye ayrılmış salonun hazırlanmasında her türlü konukseverlik gereklerine örnek olacak şekilde olağanüstü çalışmalardı.

Refet Bey orada değildi. Nerede olduğunu da kimse bilmiyordu. Halbuki 7 Temmuz 1335 (1919) tarihli talimatımız gereği kendi görev bölgesi olan 3. Kolordu bölgesinden ayrılmaması ve özellikle Sivas'ta kongre toplanacağı günlerde orada bulunması gerekirdi. Yapılan haberleşmelerle kendisinin Ankara'da olduğu anlaşıldı. Ankara'da Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya derhal vakit kaybetmeksizin Sivas'a gönderilmesini emrettim. 7 Eylül'de geldi ve Heyet-i Temsiliye üyesi olarak tarafımdan kongre heyetine takdim edildi.

Efendiler, bizden önce Sivas'a gelmiş olan delegeler, gelişimizi beklerken aralarında toplantılar yapmışlar ve hazırladıkları bazı projeleri kaleme almışlar.

Varışımızdan sonra da bazı özel toplantı ve görüşmeler gerçekleşmiş ve bu defa bazı kararlar da verilmiş. İzin verirseniz, çok karakteristik olduğu için, bu noktayı açıklayayım.

SİVAS KONGRESİNİ ÇALIŞAMAZ HALE GETİRME GİRİŞİMLERİ

Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi'nin çalışmalarının engellenmesiyle ilgili olarak şunları anlatıyor:

"...Efendiler, küçük bir hatırlatma yapayım. Belge olarak başvurduğum kongre tutanakları, başkanlık divanı kâtipliğini yapan Afyonkarahisar delegesi Şükrü ve manda lehinde konuşmalarını dinlediğimiz Hami Beyler tarafından tutulmuş ve Hami Bey'in yazısıyla düzenli bir şekilde bir deftere temize çekilmiştir.

Efendiler, kongre 11 Eylül'de sona erdi. 12 Eylül'de Sivas halkının da hazır bulunduğu açık bir oturum yapılarak birtakım konuşmalar yapıldı. Kongre görüşmeleri sırasında önemli olarak Meclis-i Mebusan'ın seçimlerinin çabuklaştırılması ve Meclis'in nerede toplanması gerektiği konularına değinildi. Fakat şimdi açıklamaya başlayacağım meseleler kongre görüşmelerini kısa kesmeyi gerektiriyordu. Bu son noktalarla daha sonra Heyet-i Temsiliye uğraştı. 9 Eylül 1335 (1919) günü toplanmış olan bazı bilgiler kongreye şu şekilde açıklandı: "Eskişehir ve Afyonkarahisar'daki İngiliz kuvvetleri artırıldı. General Miln (Milne) Konya'ya geldi. Konya Valisi Cemal Bey ve Ankara Valisi Muhittin Paşa muhalefet etmekte tereddüt gösteriyorlar. Yeni Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey de tıpkı Cemal Bey türünden bir adammış. Arkadaşların böyle durumlar karşısında şiddetle hareket taraftarı olduğunu bildiğimden hızlı ve şiddetli tedbirler alınmasını Fuat Paşa'dan rica etmiştim. Fuat Paşa da kongrenin kendisine olan güvenine dayanarak kongre adına gereken tebligat ve teşebbüslerde bulunmuştur. Bu şekilde bir hareketin yüce heyetinizce kabul edilmesini rica ediyor. Fuat Paşa, valilere şiddetli ihtarlarda bulunuyor. Bölgelere üst düzey komutanlardan milli komutanlar tayin ediyor ve bu komutanlara millet adına her türlü yetki verilmiştir, diyor. Kongre, teklifi kabul etti. Bunun ardından şu şekilde açıklamaya devam ettim:

Buraya Galip Bey isminde bir vali tayin edilmiş ve geliyormuş. Fakat bunun Harput Valisi Ali Galip Bey mi, yoksa

Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey mi olduğu anlaşılamadı. Fakat biz başka bir bilgiye ulaştık. Mister Novill (Noel) isminde bir İngiliz Binbaşısı, Bedirhanilerden Kamran, Celadet ve Cemil Beylerle beraber yanlarında on beş kadar Kürt atlısı olduğu halde Malatya'ya gelmiş ve Mutasarrıf Bedirhani Halil Bey tarafından karşılanmışlardır. Harput Valisi de görünüşte bir posta hırsızını takip bahanesiyle otomobille Malatya'ya gelmiştir. Bu amaçla bunlara Hısnımansur'daki birlik de verilmiştir. Amaçlarının Kürtleri, Kürdistan devleti kurmak vaadiyle aleyhimize ve bize karşı suikast düzenlemeye yönlendirmek olduğu anlaşılmış ve karşı tedbirlere de çalışılmıştır. Mesela valiyi ve diğerlerini tutuklatmak istiyoruz. Malatya Mutasarrıfı da Kürt aşiretlerini Malatya'ya davet etmiş. Bu durum üzerine 13. Kolordu bölgesinde faaliyete geçtik. Gereken tedbirler alınmıştır. Yarın akşam Harput'tan gönderilen bir askerî birlik fesatçıları tepeleyecektir. Buradaki kolordu komutanı da gereken tedbirleri almıştır. Malatya ve diğer yerlere de gereken emirler verilmiştir.

Efendiler, hemen Sivas Kongresi'nin bütün toplantı süresince sinirlere gerginlik verecek şekilde haberler almaktan uzak kalmıyordum. Ancak aldığım bütün bilgileri olduğu gibi kongre heyetine açıklamakta faydadan çok sakınca görüyordum. Gördünüz ki, şimdi açıklayacağım gibi, gerçekten tehlikeli sayılabilecek şekilde olan Ali Galip meselesinden de söz ederken tedbirli bir dil kullanmayı tercih ettim. Bence en önemli mesele her türlü zorluk ve tehlikelere rağmen Sivas Kongresi'nin görüşmelerinden kesin kararlar elde ederek bir an önce sona erdirmek ve bu kararları memlekette uygulamaya girişmekti. Bu isteğim gerçekleşti. Bütün yurdu kapsayan Milli Teşkilat Tüzüğü'nün ve Genel Kongre Beyannamesi'nin hemen bastırılarak dağıtılması için gereken yapıldı. Yalnız beklenenin üstünde meydana gelen yeni olaylar karşısında kalındı-

ğından kongre son bulmuş olmasına rağmen kongre heyetinin yeni durum gelişinceye kadar Sivas'ta kalmalarını uygun gördüm ve gerekirse daha güçlü olağanüstü bir kongre toplanması için de hazırlık yaptım. Ali Galip'in kaçması üzerine kongre heyetini Sivas'ta bekletmek gereksiz görüldüğü gibi, Ferit Paşa kabinesinin düşmesi üzerine olağanüstü kongre toplamaya da ihtiyaç görülmedi (Belge 55).

Ali Galip Olayı: Şimdi efendiler, mücadele tarihimizde önemli bir olay sayılabilecek Ali Galip meselesi hakkında izin verirseniz biraz ayrıntıya gireyim:

Efendiler, daha temmuz başında, Erzurum'da bulunduğum sırada Celadet ve Kamran Ali isminde iki adamın yabancılar tarafından bol miktarda para ile İstanbul'dan Kürdistan'a gönderileceği, bunların yıkıcı propaganda ve yıkıcı hareketler için görevlendirildikleri ve bir iki gün içinde hareket etmiş oldukları ya da edecekleri haber alındı. Bu haber üzerine, bunların sessizce izlenerek tutuklanmaları gereğini 3 Temmuz tarihinde Diyarbakır'da bulunan 13. Kolordu komutanına ve ayrıca Kurmay Başkanı olan Halil Bey'e ve Canik Mutasarrıfı'na bildirdim.

20 Ağustos'ta, 13. Kolordu komutanına verdiğim emirde, söz konusu insanların İstanbul'dan hareket ettiklerinin bildirildiğini ve alınacak tedbirler arasında özellikle Mardin İstasyonu'nda sıkı bir kontrol kurmanın uygun olacağını yazdım.

Sivas Kongresi'nin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, Bedirhani ailesinden Celadet ve Kamran ile Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem isimlerinde üç şahsın, beraberlerinde vaktiyle Diyarbakır ilinde aleyhimizde propaganda yapan yabancı bir subay bulunduğu halde, silahlı Kürtlerin korumasında Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya geldikleri, mutasarrıf ve be-

lediye başkanı tarafından karşılandıkları 13. kolordunun bilgilerinden anlaşılıyor.

15. Kolordu komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 3. Kolordu komutanlığına buna dair gönderdiği 6 Eylül 1335 (1919) tarih ve 529 numaralı şifre telgrafında verilen bilgide, 'Yabancı subayın, Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere merkezî hükümetin izniyle dolaştıklarını söyledikleri; Malatya'da bulunan süvari alayının mevcudu az olduğundan, bunları tutuklamaya cesaret edemediği, bu sebeple bunların tutuklanması için İstanbul'a başvurulduğu 13. Kolordu'dan bildirilmiştir. Bu adamların ne amaç ve görevle ve nereleri gezecekleri hakkında ne bildiklerini Harput Valisi'nden sordum.' denilmekte idi (Belge 56). Harput Valisi Ali Galip Bey'dir. Bu adamların ne amaçla geldikleri 3 Temmuz tarihinden itibaren bilgimiz dahilindedir. Beş on silahlı Kürt'e karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tutuklanmalarına cesaret edilememiş, asıl hayret ettirici olansa, bunların tutuklanması için İstanbul'a başvurulmuş olduğu haberidir.

Küçük ve önemsiz olarak görünen bu noktaları o zamanki durumu anlamada dikkat çekici olduğu ve zihniyet farklarını gösterdiği için kayıt ve işaret ettim.

Diyarbakır'da 13. Kolordu komutanının hareket şekli şüpheli görüldüğünden, doğrudan doğruya bu kolordunun kurmay başkanına, 3. Kolordu komutanının imzasıyla 7 Eylül 1335 (1919) tarihinde yazılan kişiye özel şifrede Vali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve Kamran'ın tutuklanıp Celadet ve Ekrem Beylerle birlikte İngiliz binbaşısının derhal Sivas'a gönderilmeleri için Elazığ'da bulunan 15. Alay Komutanı İlyas Bey'in bizzat emrinde altmış kadar atlı ve katırlı süvariden oluşan askerin, en geç 9 Eylül'de Harput'tan Malatya'ya hareketi için -işin kestirmeden halli amacıyla- doğrudan doğruya

tebliğ yapıldığı bildirildi. Müfrezenin hızla hareketinin sağlanması rica edildi. 8 Eylül'de, Sivas'tan da bir otomobil ile bazı subaylar gönderileceği bilgisi verildi (Belge 57).

Diyarbakır'dan, kurmay başkanının 7–8 Eylül 1335 (1919) tarihiyle bana gönderdiği şifrede:

'Tutuklama hakkındaki isteği öğrendim. Bu konuda komutan beyin emir vereceğini hiç sanmıyorum. Çünkü askerî özelliklerini biliyorum. Benim yapacağım tebligatı ise uygulamakta tümüyle tereddüt yaşarlar. Bu konuda İstanbul'la yazışmaktayız. Bu duruma göre gereğinin yapılması sizden beklenmektedir. Şifre kaleminin 357 numarasıyla sunulmuştur.

13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit'

Elazığ'daki Alay Komutanı İlyas Bey'den 13. Kolordu komutanının emrine cevap olarak gelen 8 Eylül tarihli telgrafta da 'Kolordudan aldığım emir üzerine hareketim ertelenmiştir. Kolordunun onayı olmadan buradan hareket etmem uygun olmayacağı için kolordudan bildirilmesine aracı olmanız...' denilmekteydi (Belge 58). Halit Bey'e derhal verdiğim cevap aynen şöyleydi:

'7–8 Eylül 1335 (1919)

İsmi belirtilen şahısların kötülükleri belirlenmiştir, İstanbul Hükümeti... bu kötülüklere ortaktır. Oradan emir beklemek, düşmana fırsat vermektir. Bu konuda, hiç kimseyi endişeye düşürmeyecek şekilde derhal emir vermek ve zaman geçirmemek gerekir. Komutanın endişeye düşeceğine ihtimal veriyorsanız sizin tarafınızdan Elazığ ve Malatya'daki alay komutanlarına yapılmış tebliğlerin uygulanmasını bildirin. Gerçek ihtiyaç varsa, komutayı uygun gördüğünüz tümen komutanlarından birisi üstlensin! Ağırdan alma zamanı geçmiştir. Uygulamanın yapıldığı ile ilgili cevabınızı bekliyoruz kardeşim.

Mustafa Kemal'

Alay komutanı İlyas Bey'e de aynı tarihte bizzat şu emri verdim:

'İsimleri bilinen şahısların ihanetleri ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki merkezî hükümet de bunların ihanetine ortaktır. Kolordu komutanının bu konuda soru sorması ve cevap alamaması hatırlanmaktadır. Bu durumda konunun halledilmesini sizden beklerim. Cevabınızı bekliyorum efendim. Malatya'daki işlerinizin ardından gerek duyulursa Sivas'ta bize katılırsınız. Mustafa Kemal.' Şifrenin altındaki imza da 3. Kolordu Kurmay Başkanı Zeki Bey'e aittir.

Malatya'da bulunan 12. Süvari alay komutanını da 7/8 Eylül gecesi bizzat telgraf başına çağırmış, görüşmekteydim. Alay Komutanı Cemal Bey'den durum ve gücü hakkında bilgi aldım. Gelenlerin yanındaki silahlı Kürtlerin on beş, yirmi kişi kadar bulunduğunu, alayın da merkezde ancak o kadar gücü olduğunu söyledi. Ben gücü yeterli gördüm. Hatta süvari ve topçu alayının subayları da yeterli gelebilirdi. Yalnız özel durum ve psikolojiyi anlamak istiyordum.

Bunun üzerine telgraf görüşmesi şöyle devam etti:

Ben:

- Vali Galip Bey, İngiliz binbaşısı, Kamran, Celadet ve Ekrem Beylerin tümünün güvenli bir şekilde bu gece tutuklanarak Sivas'a gönderilmeleri gereklidir. Durumunuz bunu yapmaya müsait midir? Size buradan ve Harput'tan yardım yetiştirilecektir.

Cemal Bey:

- Valiyi de beraber mi?

Ben:

- Özellikle, evet!

Cemal Bey:

- Bildirdiğim gibi, durumum ve gücüm buna müsait değildir. Kamran, Celadet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları hakkında 13. Kolordu komutanıyla haberleştik. Sonunda, şimdilik tutuklanmaları, durumun hassasiyeti sebebiyle uygun olamayacağı hakkında emir de gelmiştir, dedi.

Artık, bu şahsın daha fazla üzerine varılamazdı. 'Kendilerine hissettirmeksizin sıkı bir şekilde gözaltında bulundurunuz. Kolordunuzdan emir gelecektir. Hareket ederlerse hareket yönlerini ve ne ile hareket edeceklerini derhal bildiriniz.' emrini vermekle yetindim (Belge 59).

8 Eylül günü Cemal Bey'den şifre ile adı geçen şahısların hâlâ orada olup olmadıklarını ve gözaltına alınmalarının ne derece önemli olduğunu sordum ve kendilerine günde iki defa rapor verilmesini emrettim.

Halit Bey'e yazdığım telgrafa ertesi günü (8 Eylül 1335 - 1919) aldığım cevapta, Elazığ'da Alay Komutanı İlyas Bey'e emir verildiği ve bu emrin kopyası bildiriliyordu (Belge 60).

Kolordu Komutanı Cevdet Bey de, İlyas Bey'in 52 katırlı süvari ve iki mitralyözle 9 Eylül sabahı hareket ettiğini ve 10 Eylül akşamı Malatya'da bulunacağını bildirdi. 9 Eylül tarihli olan bu şifre telgrafında, muhalefetlerle dolu bir yerde daha fazla uygulama yapmama konusunda kendisini mazeretli göreceğini de bildiriyordu (Belge 61).

9 Eylül'de, İlyas Bey müfrezesinden başka, Aziziye'den iki süvari bölüğü, Siverek'ten Malatya'daki alaya bağlı bir bölük dahi Malatya'ya hareket ettirildi (Belge 62, 63, 64).

Vali Ali Galip'in de Bedirhanilerle, Cemil Paşazade'nin yaptığı propagandanın etkisini ortadan kaldırmak için Elazığ ve Dersim bölgesi ile ilgisi olduğunu bildiğimi ve Kemah'ta bulu-

nan Halet Bey'e (eski milletvekili) 9 Eylül'de Elazığ'a hareket etmesini ve Haydar Bey'le ilişki kurmasını yazdım (Belge 65). Ayın sonuna doğru ulaştı.

Van valisi olan Haydar Bey de Elazığ Valiliğini üstlenmek üzere Erzurum'dan hareket ettirilmişti. Haydar Bey 15. Kolordu'ya bağlı olup Mamahatun'da bulunan bir süvari alayıyla da ilişki kurarak gerektiğinde bu alayı Malatya yönüne hareket ettirecekti.

Otomobil ile bazı subayların da Malatya'ya gönderileceğine dair bir kayıt vardı.

Gerçekten de arkadaşlarımızdan Recep Zühtü Bey, görünüşte 3. Kolordu yaveri sıfatıyla benden aldığı özel emirle, yanında bazıları olduğu halde 9 Eylül'de otomobille Malatya'ya hareket etti. Maalesef, bindikleri otomobil yolların bozuk ve çamurlu oluşundan Kangal'da bozulmuş ve tam zamanında Malatya'ya yetişememişti. Kangal'dan sonra kâh araba, kâh hayvan ile gece gündüz ilerleyerek Sivas'tan hareketinin dördüncü günü öğleden önce Malatya'ya ulaşabilmişti. Recep Zühtü Bey'in verdiği raporlar durumun aydınlanmasına çok hizmet etmişti.

Efendiler, 10 Eylül günü geç saatlerde şu telgrafı aldık:

'Kişiye özeldir Malatya'dan,

10.9.1335 (1919) bekletilmeyecektir.

Sivas'ta Yüncü Kolordu Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinedir:

1–10.9.1335 (1919) saat 14.00'te olaysız bir şekilde Malatya'ya varılmıştır.

2- Bilinen şahısların tümünün yazık ki Kâhta yönüne doğru kaçtıkları, ayrıntıların daha sonra bildirileceği arz edilir.

15. Alay Komutanı İlyas'

Aynı gün ve fakat İlyas Bey'in telgrafından sonra da şu telgrafı alıyoruz:

'Çok aceledir.

Malatya'dan, 10.9.1335 (1919)

Sivas'ta Yüncü Kolordu Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

1- Harput Valisi ile Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz binbaşısı ve adamları olarak bilinen şahıslar 15. Alay'ın, Elazığ'dan hareketini ve kendilerinin tutuklanacaklarını haber alır almaz, bugün sabah vakti kaçmışlardır. Bunların Kâhta'daki Bekir Ağa'nın yanına gittikleri ve oradan sağlayacakları Kürtlerle burayı basmaya gelecekleri duyulmuştur.

2- Bunların ve Bekir Ağa aşiretinin kötülüğe cesaret ettikleri takdirde takip edilmeleri hakkında kolordudan emir alınmıştır. İzleri takip edilmekte olup sonuç ayrıca bildirilecektir.

3-15. Alay komutanının emrindeki kuvvetle bugün saat 14.00'te Malatya'ya geldikleri bildirilir.

12. Süvari Alay Komutanı

Binbaşı Cemal'

Aynı tarihte yazılmış olan bu iki telgraf yan yana getirilerek incelenirse dikkat çekici bazı noktaların göze çarpmamasına imkân yoktur.

Süvari Alay Komutanı Cemal Bey, bizden aldığı talimat gereği, bilinen şahısları sıkı ve güvenilir bir şekilde gözaltında bulunduracak ve günde iki defa rapor verecektir.

Adı geçen şahıslar 10 Eylül günü sabahı kaçtıkları halde Cemal Bey, bu bilgiyi ancak İlyas Bey müfrezesinin varışından ve İlyas Bey'in raporundan sonra bildiriyor. Cemal Bey, kaçak-

ların İlyas Bey müfrezesinin Elazığ'dan hareketlerini haber aldıklarını söylüyor. Halbuki telgrafhane Cemal Bey'in emri altındaydı.

Sonra, kaçakların Kürtleri toplayıp Malatya'yı basacaklarının söylendiğini de ekliyor. Bu noktalar, süvari alay komutanı hakkında şüphe uyandırmaktan uzak değildir.

Daha sonra alınan bilgilerden anlaşıldı ki Ali Galip ve arkadaşları 9 Eylül akşamı haberdar edilmişler. Ali Galip geceyi uykusuz, hükümet konağında geçirmiştir. 10 Eylül'de, emrinde birkaç jandarma ve silahlı Kürt olduğu halde hükümet konağında toplanıyorlar. Veznedarın odasına giriyorlar. Kasayı açıyorlar, yanlarına almak üzere altı bin lira sayıp bir kenara koyuyorlar. Kasaya koymak üzere şu senedi yazıyorlar:

'Mustafa Kemal Paşa ve yandaşlarının susturulması masraflarına karşılık olmak üzere emre uygun olarak altı bin lira alınmıştır. 10 Eylül 1335 (1919) Halil Rami, Ali Galip.'

İlyas Bey müfrezesinin Malatya'ya yaklaşmakta olduğu anlaşıldığı bir sırada, süvari alay komutanı, subaylara mutasarrıfın evini hedef gösteriyor. Mutasarrıfın evini sarıyorlar ve telefon tellerini keserek evi basıyorlar. Bu işin başladığını hisseden Halil Bey'in ailesi, hükümet konağına haber gönderiyor. Hükümet konağında para almakla meşgul olan vali, mutasarrıf ve arkadaşları durumu haber alır almaz korku ve telaş içinde her şeyi unutup ayırdıkları parayı ve yazdıkları senedi olduğu gibi bırakıyorlar. Emirlerinde bulunanlarla birlikte atlarına binerek hemen kaçıyorlar (Belge 66–67).

Süvari ve topçu alay komutanının, valinin geceyi hükümet konağında geçirmekte olduğunu bilmedikleri kabul edilemez. Mutasarrıftan çok valinin tutuklanmasının önemli olduğu da ortadaydı. Bu durumda, bu şahısların kaçışında ihmal olduğu muhakkaktır. En zayıf yoruma göre, bu şahısların emrindeki

beş on silahlı jandarma ve Kürt ile çatışmaktan büyük zarar görüleceği kuruntusu Malatya'dakileri -dolaylı- önlemlere yöneltmiş ve bu şahısları ürküterek kaçırmayı tercih ettirmiştir, denilebilir.

10 Eylül'de İlyas Bey'e verdiğim talimatta zikrettiğim başlıca konular:

1- Kaçakların derhal yakalanmaları,

2- Kürtlük akımına asla uygun ortam oluşturulmaması,

3- Malatya'da mutasarrıflığın Jandarma Komutanı Tevfik Bey tarafından üstlenilmesi, uygun, namuslu ve vatansever birinin Harput'ta valilik makamını derhal üzerine alması,

4- Malatya ve Harput'taki hükümet gücünü tümüyle ele alarak vatan ve millet aleyhinde hiçbir harekete imkân verilmemesi,

5- Kaçaklara uyanların merhamet gösterilip affedilmeden ortadan kaldırılacağının duyurulması ve namuslu halkın durumdan haberdar edilmesi,

6- Milli varlığımızı tehlikeye sokacak olan yabancı askerine de karşılık verileceğinin ve alınacak önlemlerin duyurulmasından ibaret idi (Belge 68).

Efendiler, kaçakların bölge aşiretlerinden birtakım Kürtleri toplayabileceklerini ve hatta Maraş'ta bulunan yabancı güçlerden yararlanabileceklerini kesin gibi kabul etmek gerekiyordu. Onun için, alınmış olan önlemleri ve bu işe ayrılmış kuvvetleri güçlendirmek gerekiyordu. Bu amaçla Sivas'tan bir katır süvari birliği daha 9 Eylül akşamı Malatya'ya gönderildiği gibi 3. Kolordu mümkün olduğu kadar güçlerini güneye indirecek, 13. Kolordu takibi sağlayacak ve hainlere hareket edecek bir fırsat vermemek için en yüksek etkiyi göstermek gereğiyle Mamaha-

tun'daki süvari alayı da Harput'a doğru hareket ettirilecekti. Bu konuda 3., 13. ve 15. Kolordu komutanlarına gerekli tebliğ ve isteklerde bulunuldu (Belge 69).

Efendiler, verdiğimiz direktifler çerçevesinde kaçakları takip ettirirken bir yandan da elimize geçen bazı belgeleri gözden geçirelim. Bu belgelerin; olayı, Ali Galip'in girişimini ve İstanbul Hükümeti'nin adiliğini, her türlü açıklamadan daha mükemmel bir şekilde ortaya koyacağını zannettiğimden aynen değerlendirilmeleri gereksiz görülmez düşüncesindeyim.

Öncelikle Dahiliye Nazırı Adil Bey'le Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın ortak imzalarıyla Elazığ Valisi Ali Galip Bey'e verilen 3 Eylül 1335 (1919) tarihli talimatı okuyalım.

Bunun ardından dahiliye nazırının, gönderilecek kuvvet ve harcanacak para miktarı hakkında Babıâli'den çektiği telgrafını görürüz:

'İstanbul

906

Çok aceledir. Babıâli'den, 6 Eylül 1335 (1919)

Malatya'da Elazığ Valisi Galip Beyefendi'ye,

Cevap: 6 Eylül 1335 (1919)

Eşkıyayı takip için gönderilecek kuvvetlerin masraflarının jandarma ödeneğinden kesilmek üzere mal sandığından ödenmesi zorunludur. Kaç kuruş harcanacağının ve gönderilecek kuvvetin sayısıyla hareket gününün hızla bildirilmesi.

Nazır Adil'

Dahiliye nazırı üç gün sonra da Ali Galip'in bir telgrafına cevap olduğu anlaşılan şu telgrafı çekiyor:

'Acildir.

İstanbul, 9.9.1335 (1919)

Malatya'da Elazığ Valisi Beyefendi'ye

Cevap: 8 Eylül 1335 (1919) İki numara:

Sivas'ta güvenilir bir araç olmadığı için yeterli bilgi alınamamakta ise de oranın halkından burada bulunan bir adamın ifadesine ve başka yerlerden alınan genel bilgiye göre öncelikle, halk bu tahriklere taraftar değildir. İkinci olarak, asker yok denecek kadar azdır. Bu hareketi yönetmekte olanlar, bilinen şahıslar ile komutan ve subaylardan bazılarıdır. Bunlar işe milli bir şekil vererek amaçlarını kabul ettirmeye çalışmaktadır. Halbuki millet bu işlere taraftar değildir. Orası daha yakın olduğu için istediğiniz bilgiyi daha kolay elde edebilirsiniz. Gerçi gazeteler her nasılsa oraya görevlendirilişinizden bahsettikleri için bir gün önce gitmeniz çok daha önemli hale gelmiştir. Yanınıza alacağınız kuvvet ne kadar çok olursa başarının o derece artacağı bellidir. Bu kuvvetin sayısıyla hareket zamanınızın bir gün önce belirlenip bildirilmesini bekliyorum.

Nazır Adil'

Ali Galip Bey, cevap olarak Malatya'dan son olarak şu telgrafı gönderiyor:

'Çok acele ve gizlidir.

Kişiye özel.

Dahiliye Nezareti'ne,

Bu ayın on dördüncü günü yeterli kuvvetle eşkıyanın takip ve ele geçirilmesi için Malatya'dan hareket edecek şekilde gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Allah'ın yardımıyla çarpışma sonu-

cunun başarılı olacağına güvenin; yalnız yazıların cevap ve gerekleri geciktirilmemelidir.

9.9.1335 (1919)

Elazığ Valisi Ali Galip'

Bu telgraftan sonra, 9 –10 Eylül gecesini hükümet konağında heyecanlar içinde sabaha kadar uykusuz geçiren Ali Galip'in, 9 Eylül 1335 (1919) günü henüz kahramanlığının üzerinde ve Allah'ın yardımıyla çatışmada başarılı sonuç elde edileceğine dair ümit dolu olduğu anlaşılıyor.

Efendiler, olay ve belgelerden haberdar edilen sivil memur yöneticilerinden Dahiliye Nazırı Adil Bey'e ve komutanlardan Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'ya güvensizlik dolu telgraflar yazılmasının uygun olacağı düşünüldü. Herkesin dikkati çekildi.

Sivas Valisi Reşit Paşa'nın telgrafına cevap veren Adil Bey'in şu sözleri ne kadar hayret vericidir. Adil Bey bahsettiğim telgrafını şu cümlelerle bitiriyordu: "... Elbette, Halife'nin yüce emirlerine uymak gerektiğini takdir edersiniz!" (Belge 70)

Efendiler, üzüntü verici bu yazışmalar sırasında ben de telgrafhanede bulunuyordum. Bir ara dayanamadım ve şu telgrafı yazarak çekilmek üzere memura verdim:

'Dahiliye Nazırı Adil Bey'e

Milleti padişahına başvurmaktan alıkoyuyorsunuz. Alçaklar, caniler; düşmanlarla milletin aleyhinde haince girişimlerde bulunuyorsunuz. Milletin kudret ve iradesini anlamaktan aciz olduğunuza şüphe etmiyordum. Fakat vatan ve millete karşı haince ve aşağılık hareketlerde bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey ve yandaşları gibi alçakların ahmakça kuruntularına kapılarak ve Mister

Noel gibi vatan ve milletimiz için zararlı yabancılara vicdanınızı satarak gerçekleştirdiğiniz alçaklıkların millet tarafından yüklenecek sorumlulukları göz önünde tutunuz. Güvendiğiniz şahısların ve kuvvetin sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayın.

Mustafa Kemal'

Bütün komutanlar da gerektiği gibi yazılar yazdılar.

12 Eylül'e kadar aldığımız raporlardan kaçakların, 10–11 Eylül gecesini Raka'da geçirdikleri ve 11–12 Eylül gecesini de Raka'nın yarım saat yakınında bir köyde, bir aşiret reisinin yanında geçireceklerinin anlaşıldığı bildiriliyordu (Belge 71). Bu bilgiler, 20., 15. ve 13. Kolordu komutanlarına bildirildi (Belge 72).

11 Eylül'de ve 11-12 Eylül'de Malatya ile telgraf başında gerçekleşen yazışmalar, henüz Malatya'da kesin emir ve talimat almış olan şahısların kafalarının karışık olduğuna delil olacak şekilde idi.

Elazığ'dan gelen Alay Komutanı İlyas Bey, Mutasarrıf Bey'in gönderdiği özel biri tarafından, Vali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin bazı şartlarla eski konumlarına dönmek istediklerini söylemiş. Bu durumda, 'Ülkenin kurtuluşu adına bunların bu şekilde gerçekleşen tekliflerini kabul etmenin uygun olup olmadığı hakkındaki emirleriniz beklenmektedir.' demekteydi (11 Eylül) (Belge 73)."

ALİ GALİP MALATYA'DA

Ali Galip bu son telgrafı aldıktan sonra 6 Eylül'de 15 Kürt atlısı ile birlikte Malatya'ya geldi. Bir gün sonra da Bedirhanlardan Kamuran, Celadet ve Diyarbakırlı Cemal Paşaoğlu Ek-

rem ve bir grup Kürt ile İngiliz casusu Binbaşı Noel geldi. Noel, Lawrence'ın, Arabistan'da yaptıklarını, doğuda Kürt aşiretleri arasında yapmakla görevliydi.

Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi Bedirhan bunları karşıladı. Bu gelenler zaten aylardır güvenlik birimlerince izleniyordu. Nitekim Malatya'ya geldiklerini telgrafçılar anında Mustafa Kemal'e bildirdi. (O dönemde Malatya'da Mustafa Kemal'e bağlılık hemen her kesimde vardı. Bu durum, halkın her hareketinden zaten belli oluyordu.) Mustafa Kemal'e telgrafla durum bildirildi ama sözü edilenlerin yakalanmaları konusunda bir şey yapılamıyordu. Çünkü onların ellerinde serbest dolaşım belgeleri vardı. İstanbul Hükümeti'nin verdiği bu belgeyle dolaşıyorlardı.

Böylece Harput Sancağı'na (Elazığ ve Elazığ'a bağlı vilayeti) Malatya Livası'nın Mutasarrıfı görünüşte el ele çalışıyordu. Fakat amaçları ayrı ayrı idi. Ali Galip'in amacı Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak, Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey'in ise her fırsattan yararlanarak bağımsız Kürt devleti kurmaktı.

Malatya'da Binbaşı Noel ile yerli işbirlikçilerinin Malatya Mutasarrıfının bağımsız Kürt devleti kurma girişimlerini hemen herkes biliyordu. Ali Galip'in ise bundan Malatya'ya gelmeden önce haberi yoktu. Yani Malatya Mutasarrıfı ile Mustafa Kemal Paşa'ya suikast konusu dahil tüm konularda anlaşan ve işbirliği yapan Ali Galip'in; Mutasarrıf'ın gerçek hedefi olan Kürdistan devleti kurmak için öncülük ettiğinden henüz haberi yoktu.

Bu konuda 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, Ali Galip'in gerçek amacının ne olduğunu bilmediğinden İstanbul Hükümeti'ne şu telgrafı çekiyordu:

"Malatya'ya gelen kurul, silahlı kimselerin korumaları altında gelmişlerdir. Bunun anlamı nedir? Eğer bilgi verilseydi yanlarına, gerektiğinde koruma kuvveti katardık. Nitekim Diyarbakır'da Majör Noel'e koruma kuvveti vermiştim. Asker ve subay da vermiştim. Bendeniz bu kurulun yolculuğunu ve siyasetini çok zararlı görüyorum. Mıntıkanın sükûn ve huzuru adına diyorum ki:

Malatya Mutasarrıfı'nın derhal görevden alınması ve Anadolu içine gönderilmesi, Majör Noel'in münasebetsiz bir adam olduğundan, İngilizlerce bu mıntıkada incelemeler yapılması gerekli ise, bunun Osmanlı Hükümeti aleyhindeki garez ve hıyaneti dolayısıyla, başka, namuslu birisinin memur edilmesi ve Noel'in derhal geriye alınması, (Ekrem burada adliyece aranmaktadır) (Ali Galip ile gelen kişi) bunun derhal tutuklanması ile valiye şiddetle emir verilmesi, yine kurulda bulunan Celadet ve Kamuran Beylerin de derhal tutuklanması için emir verilmesi..."

Cevdet Bey bu önerilere Kurmay Başkanı'nın da katıldığını bildirerek, bunların yerine getirilmesini veya görevden alınmasını sözlerine eklemiştir. Bağlı birliklere de bunların tutuklanması için emir ve talimat da vermiştir.

Malatya'nın Kürt olmayan ve bağımsız Kürt devleti çabalarına hiç de iyi bakmayan ileri gelenleri de, Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey'i, Vali Ali Galip'e şikâyet etmişlerdir.

Ancak Ali Galip bu şikâyetlere aldırış etmemiştir.

Sivas Valisi Reşit Paşa'yı durduran Fransız Binbaşısı Bruno da bu sırada Malatya'ya gelmiştir. Bruno da Noel'in bölgedeki oyununu fark etmişti. İngilizlerin kucağına düşmüş olan Kürt devletinin Fransa'ya zararı olacağını anlamıştır.

Ancak Osmanlı hükümeti bu durumu bildiği halde ses çıkarmadığından Bruno, Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemeye başlamıştır.

"ALİ GALİP HAREKETE GEÇİYOR"

Ali Galip, Malatya'ya geldiği 6 Eylül 1919'da dahiliye nazırına bir telgraf çeker. Dahiliye nazırı ile anlaştığı gibi telgrafta şöyle der:

"Besni postasını vuran eşkıyanın emriniz gereğince yakalanmaları için lüzumlu kuvveti toplamak ve tertiplemek için Malatya'ya geldim. Soygunculuk yerine (Besni'yi hedef göstermektedir. Ancak bunda Sivas'ı kastetmektedir) yarın hareket edilecektir. Yalnız bu uğurda sarf edilecek paranın nereden alınacağının bildirilmesini arz ederim."

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bir an önce yakalanmasını sabırsızlıkla bekleyen Dahiliye Nazırı Adil Bey ise bunun jandarma ödeneğinden karşılanması gerektiğini belirtir, ancak paranın ne kadar olduğunu sorar.

Ali Galip "Düşmana" diyerek yeni çektiği telgrafında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının durumu hakkında detaylı bilgi ister.

Dahiliye nazırından gelen telgraf ve Ali Galip'in buna yanıtı şöyledir:

"Halk kışkırtmaları istememektedir. Sivas'ta yeterli asker yok denecek kertededir. Bu ayaklanmayı yönetmekte olanlar bilinen kişilerle kimi komutan ve subaylardır. Bunlar işe ulusal bir kılık vererek amaçlarını benimsetmeye çalışmaktadırlar. Oysa ulus bu işleri benimsemiyor. Siz oradan daha yakın bilgiler alabilirsiniz. Yanınıza alacağınız kuvvet ne kadar çok olursa

başarı o kadar kolay olur. Kuvvetin sayısı ile ne zaman yola çıkacağınızın bildirilmesi...

Dahiliye Nazırı Adil"

Ali Galip ise "İzinde bulunduğumuz ayın 14'ünde yeter kuvvetle haydutların (Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları) izlenip yakalanması için Malatya'dan yola çıkmak üzere gerekli tedbirler alınmıştır. Tanrı'nın yardımıyla çarpışmada başarı sağlanacağına güvenilsin. Yalnız bunun gerekleri yani yardımlarınız geciktirilmemelidir." der.

MALATYA'DAKİ REŞVAN AŞİRETİ'Nİ İKNA

Bedirhan aşireti, Cemil Paşazadeler ve İngilizlerin direktifleri ile hareket eden Binbaşı Noel, Diyarbakır ve Dersim yöresindeki Kürt aşiretlerini Sivas Kongresi'nin basılması konusunda ikna etmişlerdir. Ama tek sorunları Reşvan aşiretidir. Malatya'daki Reşvan aşireti de bu ayaklanma ve kongreyi basma eylemine katılırsa eylem yüzde yüz başarıya ulaşacaktır.

Reşvan aşireti ile görüşme öncesinde bu aşireti ve aşiretin reisi Hacı Bedir Ağa'yı tanıyalım.

Reşvanlar ile ilgili ilk kaynak 1900'lü yılların hemen başlarında Kürdistan'da görevli olarak bulunmuş, İngiliz subayı E. M. Noel'in 1919 yılında kitap olarak yayımlanan günlüğüdür. Bu günlükte, "Kürdistan Üzerine Özel Bir Çalışma" adıyla yer alan bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün birkaç sayfası (29-36) Reşvan aşiretine ayrılmıştır.

İkincisi ise: Osmanlı Devleti döneminde tutulan ve bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan tahrir defterleridir. Bu defterlerden birisi Yavuz Sultan Selim dönemine (1519) ait olup, bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 71 numara ile

kayıtlı bulunmaktadır. Diğeri ise Kanuni Sultan Süleyman dönemine (1524 - 1536) aittir. Yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 123 ve 181 numaralı kayıt defterleridir. Bu kayıtlarda Malatya, Maraş ve Hisn-i Mansur (Adıyaman) bölgesinde bulunan konar göçer aşiretler ve aşiretin kolları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Şimdi sırası ile bu kaynakları kısaca tarayalım. E. M. Noel'in günlüğünde bahsi geçen bölüm 29 ve 36. sayfaları "Nebun" dergisinde yayımlandı. İngilizceden Türkçeye Hatice Polat çevirdi. Bu çeviride şöyle deniliyor:

E. M. Noel ve Reşvanlar: İngiliz Subay E. M. Noel görevli olduğu alanlarda Reşvanları hemen her detayına kadar inceler, araştırır ve günlüğüne kaydeder. Bu kayıtlar "Güney Malatya Dağlık Bölgesinde Yaşayan Bir Kürt Aşireti: Reşvaniler" adı altında rapor haline getirilir. Raporda bilgiler belirli başlıklar altında verilir. Tabii bu bilgiler ağırlıkla Malatya bölgesini de kapsayan sözde Kürdistan olarak isimlendirilen Güneydoğu ve Irak'ın kuzey kesimlerine ilişkin bilgilerdir. Yani bugün Kırşehir'e gelenlerin yakın akrabaları üzerine bilgilerdir. Okunduğunda temel benzerlikler hemen fark edilecektir.

Tarihi geçmişi: Bundan 3 veya 4 yüzyıl önce Reşvanlar göçebe olarak kışı Besni ve yakınlarındaki düzlükte, yazları ise Ankara yakınlarına göç ederek geçirirlerdi. Aşiret bir yaz, Türkler (Osmanlı) tarafından saldırıya uğrar ve göçebelik sona erer. Bir kısmı Ankara yakınlarındaki Haymana Ovası'nda kaldılar ve hâlâ bunları orada bulmak mümkündür. Diğer kısmı ise güneye dönerek, bugünkü yaşadıkları bölge olan Besni ve Malatya arasındaki dağ bölgesinde köyler kurmuşlardır. Reşvanlar, Kilis civarlarında da bulunmaktadırlar. Bunlar Celali aşiretinin kolu olan ve Fars sınırında yaşayan Kotanlarla akrabadırlar ve Reşvanlardan ayrılan bir koludur. Aşiret iyi bir savaşçı üne sahiptir. Bin civarında modern tüfek sahibi olup iki yüze yakın kişi her zaman tüfek kullanır. Ülkeleri saldırıya

uğradığında iki bin savaşçı toparlayabilme gücüne sahiptirler. Dış meseleler için sekiz yüz ile bin arasında kişi toplayabilirler. Savaş süresince iki bin kişiyi askere göndermişler, bunların bini kaçmış, dokuz yüz kadarı da geri dönmemiştir. Kaçan askerlerin evleri cezalandırma kurumları tarafından yıkılmıştır. Bu dönemden sonra aşiret mensupları Türk (Osmanlı) yöneticilerine karşı büyük bir kin beslemeye başlamışlardır.

Nüfus Yapıları: E. M. Noel, Malatya ve Adıyaman çevresinde yaklaşık dört bin ile dört bin beş yüz ailenin varlığından bahseder. Bunları da tek tek bağlı oldukları yere göre kaydeder.

Kâhta: 94 köy ve 2030 aile

Husn-i Mansur: 17 köy ve 1417 aile (200-300 köylere ait olmayan aileler de dahil)

Çetin olduğunu ve orada tutulacak geçitlerde Ali Galip' i ezeceklerini ve var olan hazırlıklarını anlatırlar. Bunlardan mutlu olan Kılıç Ali Bey gerekli yerlerle haberleştikten sonra Malatya üzerine gider. Bu sırada vali, Mutasarrıf Binbaşı Noel, Hacı Bedir, Hürriyet İtilaf Partisi başkanı Mehmet Efendi'nin evinde yemektedirler. Kılıç Ali telefonları kestirir. Biraz sonra Halil Rahmi evinin telefonunun kesildiğini görünce telaşa kapılırlar. Hükümet binasına gelerek hazırlatmış oldukları parayı almak isterler. Gecenin sessizliğinde Kılıç Ali'nin atlarının nal sesleri bunları iyice ürkütür ve de Beydağlı'nın yolunu tutarlar...

(Kaynak: Hekimhan'dan Gökçezade Halil Efendi. Av. Niyazi Ergin Gökçe'nin anıları) Türk ocağındaki toplantıya İngiliz Casusu Noel'in kısa süreliğine katıldığı, Noel'in o geceyi de Fabrikatör Mehmet Efendi'nin evinde geçirdiği tüm kaynaklarca belirtilmemektedir.

Zaten Mutasarrıf, Elazığ Valisi Ali Galip ile İstanbul Hükümeti ve başındaki Damat Ferit haberleşmesini zaman zaman Mustafa Kemal'e ileten Malatyalı telgrafçılardan biri, Noel ve Bedirhanilerin Kâhta'ya doğru yola çıkmasıyla tehlikeyi daha iyi kavrarlar.

Telgrafçılardan biri bu görüşmelerden bir bölümünü yanına alarak atla, Hekimhan üzerinden Sivas'a ulaştırır. Haberleşme dışındaki gelişmeleri de askerî makamlara Mustafa kemal'e iletilmesi için sözlü olarak anlatır.

"KÜRT İSYANCILAR VE MUTASARRIF KÂHTA'YA GİDİYOR"

Türk ocağındaki toplantıda amacına tam olarak ulaşamayan Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bedirhan, yeğenleri Kamuran ve Celadet Bedirhan, Cemil Paşazade Ekrem, Binbaşı Noel ve beraberindeki diğer Kürtler Kâhta'da (Şimdi Adıyaman'a bağlı, o dönemde Malatya'ya bağlı olan ve o dönemdeki adıyla Rafa) Reşvan aşiretinin reisi Hacı Bedir Ağa'ya (Hacı Bedir Fırat) konuk olurlar. Daha doğrusu Bedir Ağa Mutasarrıf, İngiliz Noel ve diğerlerine bizzat yol göstererek yaylasındaki çadırları gezdirir.

Daha sonra buradan hep birlikte Samsatlı Beziki aşireti reisi Hacı Şeyh Ağa Yeşh Ağa'ya konuk olurlar.

"Kâhtalı Hacı Bedir Ağa, Kadıköy'den Hacı Kaya ve Samsatlı Beziki Aşireti Reisi Hacı Şeyh Ağa'yı (toprak ağası) yakından tanıyorduk. Evlerinde ve sohbetlerinde çok bulundum. Bu hikâyenin ayrıntısını babamdan da dinledim.

Harput Valisi Ali Galip Bey, İngiliz Casusu Binbaşı Noel, Bedirhani Kardeşler, Mutasarrıf Halil Rami Bey ile diğer Kürt

konuklar 30 kadar var. Önce Hacı Bedir Ağa'ya gelmişler. Onu da alarak yörenin en büyük aşireti Hacı Şeyh Ağa'nın Samsat'taki konağına gelmişler. Hacı Şeyh Ağa yörenin nüfus bakımından en büyük Kürt aşiretinin ağası.

İngiliz Casusu Binbaşı Noel kendisini Diyarbakır yöresinin bir Kürt Beyi olarak tanıtmış. Çünkü çok iyi Kürtçe biliyormuş. Celadet ve Kamuran Bedirhan kardeşler de Kürtçe konuşunca sohbet tamamen Kürtçeye dönmüş. Bu sohbetten tek rahatsız olan ise Ali Galip Bey olmuş. Çünkü tek Kürtçe bilmeyen oymuş..."[21]

NOEL'DEN KÜRDİSTAN PROPAGANDASI

"...Sohbet başlamadan ortaya bir sini gelmiş. Yer sofrası. Sininin ortasında yörede hâlâ ünlü olan Kamurga var. Noel yemeğin ismini sorunca Mutasarrıf hemen atılmış:

"Yörenin ünlü yemeği Kamurga." demiş.

Binbaşı Noel hemen Kürtçe:

"Emde Beyin Paris" demiş.

Hacı Şeyh Ağa yüz çehresi hiç de Kürt ya da Türk'e benzemeyen Noel'e bakıp kürt olduğuna kanaat getirmiş.

Noel biraz kenara çekilir gibi yapıp:

"Ağalar biz ta Kürdistan'dan bir arzu için geldik size. Eğer kabul ederseniz yemeğinizi yeriz. Yoksa bizi bağışlayın. Geldiğimiz gibi gidelim." demiş.

Bedir ve Hacı Şeyh Ağa yemeklerinin pazarlığa tabi olmasına sinirlenmişler ama arada Vali ve Mutasarrıf var. Hem de

21 Kemal Evren, "Evet Öğretmenim".

gelenler Kürt konuk. Töreye aykırı bir davranıştır düşüncelerini hayata geçirmek.

Sonunda Noel söze başlar ve Osmanlı Devleti'nin artık son bulduğunu, Batı bölgelerinin paylaşıldığını, Doğu ve Güneydoğu'da ise Irak, Suriye ve İran dahil bir bağımsız Kürdistan Devleti'nin kurulmakta olduğunu, bu devletin kuruluş çalışmalarını ise Bedirhani ailesi ile Cemil Paşazadelerle Dersim aşiretlerinin yürüttüğünü söyler.

Noel, Bağımsız Kürdistan'ın kurulmasına Britanya'nın da her türlü yardımı yaptığım, Irak ve Türkiye'deki tüm Kürt aşiretlerinin kendileri ile birlikte olduğunu, kendilerinin de "Evet" demesi halinde bir avuç çapulcu olarak gösterdiği Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Sivas Kongresi'ni basarak tutuklamak istediklerini, bu konuda kendilerine silahlı güç olarak yardım için ricaya geldiklerini söyler.

Celadet Bedirhan ise, Noel'in söylediklerine ek olarak, Osmanlı Hükümeti ile İngilizlerin Kürdistan'ın kurulması konusunda kendilerine her türlü desteği ve yetkiyi verdiğini, tüm Kürt aşiretlerinin ayaklandığım ve Sivas'a girmek için kendilerinden haber beklendiğini belirterek, Elazığ Valisi ile Malatya Mutasarrıfı'm da tanık gösterir.

"HACI ŞEYH VE HACI BEDİR AĞA'NIN KUŞKUSU"

Noel ve Bedirhani kardeşlerden sonra Malatya Mutasarrıfı Halil Rami'de Kürdistan konusunda birkaç söz söyler:

"Kürdistan konusunda ve halifenin korunmasında Britanya Krallığı yol gösterici ve öncüdür."

Hacı Şeyh Ağa yine söze gerer:

"Peki, ağalar Mustafa Kemal'e bağlı bölgedeki askerler buna izin verir mi? Kimler kuracak Kürdistan'ı? Kürt aşiretlerinin arkasındaki esas güç kim?"

Bu ve buna benzer sorular karşısında Celadet Bedirhan'dan önce Noel öne atılarak cevap verir:

"Kürdistan'ın kurulması büyük bir iştir. Çocuk oyuncağı değil. Bu nedenle İngilizler Kürdistan'ı Kürtler için kuracak. Kürdistan'ın kuruluşunda öncü görev İngilizlerin." der.

Hacı Bedir Ağa Britanya Kralı'nın güçlülüğünü, zenginliğini anlatır.

Hacı Şeyh Ağa dayanamaz sorar:

"Hacı Bedo bu Kral Hıristiyan mı Müslüman mı? De bakam hele?"

"Hıristiyan."

"Bedo Bedo aklını başına topla hiç Hıristiyan'dan halife koruyucusu olur mu?" Bu kez devreye Hacı Kaya girer ve yine Hacı Bedir Ağa'ya sorar:

"Hacı Bedo hele şu İngilizce sor hele. Kendisi Mustafa Kemal, Mustafa Kemal diyor. Bu ve sizin baş seçtiğiniz Sivas'ta sıradan bir Mustafa Kemal mi, yoksa bizim bildiğimiz Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal Paşa mı?"

Hacı Bedir Ağa durur ve Noel yanıtlar:

"Anafartalardaki Paşa" der.

Bu yanıt üzerine Hacı Şeyh Ağa'nın sinirlendiğini gören Hacı Bedir Ağa'da konuklara yüz ifadesi ile tepki gösterir.

Bu konuşmalar üzerine zaten kendisini zor tutan Hacı Şeyh Ağa, konuklara dönerek:

"Beyler hoş sefa geldiniz. Başımız üstünde yeriniz var. Ama bu dediklerinizi biz duymamış olalım." der.

Hacı Kaya söze girer, sinirli ve yüksek bir ses tonuyla:

"Beyler siz ne diyorsunuz? Bir Müslüman bir Hıristiyan'ın emrine biat ederse dinden çıkmış olur. Siz Müslüman Malatya halkı ile Müslüman Sivas halkını da karşı karşıya mı getireceksiniz? Anafartalar Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya el uzatmak ha!"

Her iki ağanın tepkisi karşısında önceleri gelen konuklara hiç tepki göstermeyen Hacı Bedir Ağa kraldan çok kralcı gibi davranıp şöyle der:

"Beyler bunları duymamış olalım. Biz memleketin bu rezil durumdan kurtulması için dualar ederken sizlerin gayesi başkaymış. Sözlerinizi fazla uzatmayın. Konuyu kapatın. Bunları Malatya'da bir daha söylemeyin sizi de bizi de linç ederler." der.

Bu kez Hacı Şeyh Ağa, Hacı Bedir Ağa'ya dönerek, adeta "Bunları sen neden buraya getirdin?" dercesine bakar ve şunları söyler:

"Bedir Ağa, Mustafa Kemal Paşa memleketi toparlamaya çalışıyor. İngilizlerin sözleri yalandan öte değildir. Amerika'nın manda sözleri de ağırımıza gitmiştir. Bunlar İslam'ın ve memleketin hayrına değildir. İkimiz birlik olalım ve diğer kardeşlerimize de durumu bildirelim. Mademki böyle bir tehlike vardır."

NOEL VE BEDİRHANİLER TOKAT YEMİŞ GİBİDİR

Hacı Şeyh Ağa'nın sözleri bir tokat gibi inmiştir konukların suratlarına. Şeyh Ağa konuklara dönerek:

"Buyrun Beyler sofraya. Bu Tanrı misafirlerine İbrahim Halil sofrasıdır. Bunda İbrahim Halil bereketi vardır. Yemekten sonra yine siz bildiğinizden şaşmayın. Bizden size en küçük bir hayır yok. Beklemeyin." der.

Konuklar ilk geldikleri zaman imrenerek baktıkları kaburgayı yerler yemesine de, kafaları karıştığından adeta ne yediklerini bile bilemezler.

Yemekten hemen sonra Samsat'ı terk ederler.

MALATYA NASİHAT HEYETİ

Ali Galip ve Bedirhanilerin Kâhta'daki Kürt aşiretleri ile görüşmesinden kuşkulanan Malatya'daki ileri gelen ailelerin liderleri bir araya gelip durum değerlendirmesi yaparlar. Malatya Müftüsü Hacı Hüseyin Efendi (Bektaş) Keşşaf Hoca ve diğer ailelerden birer kişi kendi aralarında bir "NASİHAT HEYETİ" oluştururlar.

Heyete bu ismi de kendileri verirler. Kâhta ve Samsat'a giderek Hacı Bedir Ağa ve Hacı Şeyh Ağa ile bir kez daha görüşüp, Mustafa Kemal'e karşı oynanmak istenen oyunu görüşüp, bu oyuna alet olmamalarını isterler.

Hacı Şeyh ve Hacı Bedir Ağa, bir gün önce meydana gelen olayları ve onları kovduklarını belirterek, Mustafa Kemal'e yardıma hazır olduklarını söylerler.

Nasihat Heyeti Malatya'ya dönerek durumu telgrafla Mustafa Kemal'e duyururlar.

Hatta telgrafla yetinmeyip, ayrıntılı bir notu bir telgrafçıya vererek at ile Hekimhan üzerinden Sivas'ta Mustafa Kemal'e ulaşmasını sağlarlar.

"TELGRAFLAR YİNE ELE GEÇİRİLİYOR"

Ali Galip ile Dahiliye Nazırı arasındaki telgraflar Ali Galip Sivas'a hareket etmeden yine Mustafa Kemal tarafından ele geçirilir. Malatya'daki telgraf görevlileri vatanseverliliklerini yine kanıtlamışlardır.

Mustafa Kemal bu yazışmalardan haberdar olunca etrafı telaşa verdirmemiş, bir an önce Sivas Kongresi'nin toplanıp önemli kararlar alınmasını sağlamaya daha titizlik göstermiştir.

Sivas Kongresi nihayet toplanır. Üçüncü gün Kemal Paşa gerekli tedbirleri almaya başlar.

Malatya'da bulunan 12. Süvari Alayı Kumandanı Binbaşı Cemal Bey'e, Malatya Mutasarrıfı ile 4 kişiyi tutuklamasını bildirir. Fakat Cemal Bey elinde yeteri kadar kuvvet olmadığından bunu yapamayacağını bildirir. Elazığ'da bulunan 15. Alay Komutanı İlyas Bey'e katıra bindirilmiş bir bölük askerle iki makineli tüfek alarak Malatya'ya gitmesini ister. Bu durumdan Diyarbakır 13. Kolordu ve Erzurum'daki 15. Kolordu komutanlıkları da haberdar edilir.

Emir subayı Zühtü Bey de diğer subaylarla birlikte Malatya'ya gelir. Malatya'daki telgraf müdürü tüm yeminlerine rağmen diğer memurların aksine Ali Galip'e durumu bildirir. (Tüm araştırmalarda o dönemin telgraf müdürünün kim olduğu belgelenememiştir. Ancak o dönemde görev yapan telgraf memurları, Mustafa Kemal'e, İstanbul Hükümeti ile Ali Galip arasındaki telgrafların, müdürün dışında ulaştırıldığını, tüm memurların Mustafa Kemal'e güvendiklerini, müdürün ise saltanatçı olduğu belirlenmiştir.)

Bunun üzerine Ali Galip büyük bir korkuya düşer. Sabaha kadar uyuyamaz. Sabahleyin ilk iş olarak Mutasarrıf'ı Hükümet binasına çağırır, ancak Mutasarrıf gelmez. Jandarma Ku-

mandanı'm çağırır, bütün zaptiye ve jandarmayı toplayarak gerekli savunma tedbirlerini alır. Jandarma komutanı elindeki kuvvetin ancak Malatya merkezinin asayişine yettiğini belirterek Vali'nin isteğini yerine getirmez.

9 Eylül sabahı İlyas Bey katırlara bindirilmiş 52 asker ve iki makineli tüfekle Malatya'ya yola çıkar.

Gelenlerin de zabıta kıyafeti giymiş Ermeni çeteleri ve eşkıyalar olduğunu belirten, Ali Galip bunların tuzağa düşürülüp öldürülmeleri için Malatya'daki Kürt aşiretlerinden yardım ister.

Bir grup, Elazığ yolu üzerinde bu gelenleri öldürmek için bekler. Ancak gelenlerin zaptiyeler olduğunu anlayınca Ali Galip'in kendilerine yalan söylediğini anlarlar.

Ali Galip bu kez yine gelenlerin Osmanlıya başkaldıran eşkıyalar olduğunu belirterek bu kez aşiret reislerinden Hacı Kaya, Kâhta'nın Raka köyünde (Bazı kaynaklara göre de bu köyün yayla çadırında) Kürt aşiretlerinin önde gelenlerinden Hacı Bedir Ağa ve Hacı Şeyh Ağa'dan yardım ister.

Bunu duyan Malatya eşrafından bir grup bu ağalarla görüşmeye giderler.

Başlarında Müftü Hacı Hüseyin (Bektaş Efendi) ile Keşşaf Hoca'nın da olduğu grup önce Raka'da Hacı Bedir Ağa'yı ziyaret ederek, Ali Galip ve yanlarında gelecek olan İngiliz'in Mustafa Kemal Paşa düşmanı olduklarını, onlara yüz verilmemesini isterler.

Kendilerine "Nasihat Heyeti" denilen bu grup daha sonra Hacı Şeyh Ağa ile Hacı Kaya'yı da ziyaret ederek nasihatte bulunur ve kendilerini isyana teşvik için gelen ve gelecek olanlara uymamalarını isterler.

Zaten bu üç ağa, nasihat heyetinin ziyaretinden sonra Ali Galip'e hiç de iyi gözle bakmazlar.

"MALATYA MUTASARRIFLIĞINDAN 6 BİN ALTIN ALINIYOR"

Ali Galip korkudan ne yapacağını bilemez.

Ali Galip 10 Eylül'de Mutasarrıf'la birlikte, Mutasarrıf'ın akrabası Kürt aşiretinin yanına gitmeye, yeterli kuvveti sağladıktan sonra tekrar Malatya'ya dönmeye karar verirler.

Yola çıkmadan aniden hükümet binasına gelen Ali Galip, Sandık Emini'nin odasına girerek sandıktan 6 bin altın alarak "Altı bin altın lira eşkıyanın tepelenmesi giderlerine karşılık alınmıştır." diye bir de yazı bırakır.

Alay Kumandanı Cemal Bey, İlyas Bey'in Malatya'ya doğru geldiğini öğrenince daha da yüreklenir, alaydaki subaylara Mutasarrıf Halil Rahmi Bey'in tutuklanması talimatını verir.

Halil Rahmi Bey'in evi sarılır. Bu durumdan haberdar olan eşi hükümet binasındaki eşine haber salar.

Bu haber üzerine Vali ve Mutasarrıf 6 bin altını da almadan kaçarlar. Ama 6 bin altın lira ile ilgili imzalı kâğıdı orada bırakırlar.

"6 BİN ALTIN KURTULUŞ SAVAŞI MALİYESİNİN TEMEL TAŞI OLUYOR"

Kaçak Ali Galip ve arkadaşları 10 ve 11 Eylül gecesini Malatya yakınındaki Beydağ'ının arkasındaki yayla çadırlarında köyünde gizlenerek geçirirler.

Kılıç Ali hükümet binasına geldiğinde açıktan altı torba halinde 6 bin altını ve de mutasarrıf ve valinin imzaladığı makbuzu görür. Kılıç Ali'nin kuvvet yetersizliği ve de coğrafyayı tam olarak bilmemesi nedeni ile kaçakları takip edemez. Malatya' da gerekli tedbirleri ve de 6 bin altını alarak Sivas' a döner. Malatya'da elde edilen bu 6 bin altın Kurtuluş Savaşı maliyesinin temel taşı olur.

"KÜRT AYAKLANMASI BAŞLADI"

Mutasarrıf Halil Rami Bey kaçmadan önce ve kaçarken bulunduğu Kürt köylerine, "Bağımsız Kürt Devleti için harekete geçildi. Ayaklanma başladı. Tüm Kürtler silahlanıp toplansın." haberleri iletir. Tüm Kürtlerin bu silahlanmalarını, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'ni basmalarını ve Osmanlı'ya karşı silahlanıp ayaklanmalarını ister.

Bazı küçük kürt grupları (ki toplam sayılarının 50'yi geçmediği belirtilir) silahlanan Kürtlerin nereye toplanacakları konusunda bilgi verilmediğinden, dağınık yerlerde kısa süreli toplanıp dağılırlar. Büyük gruplar ise Halil Rahmi'ye güvenmediklerinden ve bölgede sözü geçen Kürt Aşiret Reisi Hacı Bedir Ağa'dan çekindikleri için bu çağrılara kulak asmazlar.

İşte Ali Galip Kürt ayaklanması tehlikesini saklandığı Kâhta köyünde öğrenir. Yuvarlandığı uçurumun büyüklüğünü de orada sezinler.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarını yakalayıp rütbece yükselip para ve şöhrete kavuşayım derken büyük bir kürt ayaklanmasının farkına varmadan lideri durumuna düştüğünü anlar.

Nitekim İlyas Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği bir telgrafta Malatya Mutasarrıfı ve Malatya bölgesindeki Kürt ayaklanması ile ilgili hazırlıkları şu şekilde bildirir:

"Jandarma yüzbaşısı ki, güvenilir kaynaktır. Aldığım bilgi aşağıdadır. Faruk Bey Kâhta ve çevresinde kaçakları izliyordu. Malatya'nın, yaya beş saat uzaklıktaki Raka köyünde, Kürtlerin toplandıklarını ve şimdi Mutasarrıf'la arkadaşlarının orada bulunduğunu, Siverek ve Dergin'e kadar aşiretleri Kürtlük adına çağırdığını, Mutasarrıf'ın düşüncesine göre, ilkin Malatya'ya saldırıp baştan başa yağmaladıktan sonra bütün kuvvetle Sivas'a doğru yürüyeceklerini; Malatya'da bulunan Türkleri öldüreceklerini ve kovacaklarını, bunlar yapılırken Dersimlilerin Harput'a yürüyeceklerini bildiriyor.

Çünkü Malatya, Mutasarrıf'ın Malatya'dan gitmesini, Kürtlük adına kendilerini büyük ölçüde aşağılama ve horlama sayıyorlarmış. Vali bu yağma ve öldürmelerden yana olmadığını, fakat Mutasarrıf'ın düşüncesine de engel olamayacağını bildirmiştir.

Malatya'ya savaşla girdikleri zaman Kürt bayrağı çekileceği ve yanlarındaki İngiliz Binbaşısı Mr. Novilll'in Urfa'da bulunan İngiliz tümeninin de gelmeye hazırlandığını söylediğini bildirmiş ise de Hacı Bedir Ağa'nın (ünlü Kürt aşiret reisi) bunu kabul etmediği, aşiretlerin de Malatya'nın Kürdistan olduğunda ve Malatya'ya Kürt bayrağı çekilmesine karşı olacaklarını, ayak direyeceklerini, dün akşam Vali Malatya'ya dönmek istemişse de bırakmadıklarını, hiçbir ekleme yapılmaksızın bilgilerine sunulur. Koşullar aşağıdadır:

Valinin yerine dönmesi,

Mutasarrıfın eski yerinde kalması,

Elazığ'dan gelen erlerin geri gönderilmesi,

Vali'nin yüz silahlı Kürtle Malatya'ya gidildiği zaman taşkınlık yapılmaması ve Sivas'a doğru yürümesi,

Aşiretlerden alınan yedi tüfek ve bir tabancanın geri verilmesi."

ALİ GALİP'İN KAÇIŞI VE ÖLÜMÜ

Ali Galip Samsat'taki gelişmeleri ve konuşmaları görünce Bedirhani ve Noel'in gerçek amacını anlar. Kendisinin Damat Ferit tarafından kullanıldığını da anlar ama iş işten geçmiştir. Pişmanlığını da anlatır hatta.

Ali Galip önce Şanlıurfa'ya gelir. İstanbul Hükümeti ile haberleşme olanağı arar. Bu olanağı bulunca hemen işe koyulur. Ancak son anda Urfa-İstanbul telgraf hattının Malatya ve Sivas'tan geçtiğini öğrenince bu girişiminden hemencecik vazgeçer.

Bunun üzerine Urfa yöresinde bulunan İngilizlerle anlaşarak Suriye'nin Halep şehrine gider. İstanbul Hükümeti ile ancak Halep'te İngilizlerin aracılığı ile ilişki kurar. Lâskîye üzerinden vapurla İstanbul'a dönmek üzere yola çıkar. İzmir'de Vali Kambur İzzet'in konuğu olur (22 Kasım 1919). Ancak velinimeti Damat Ferit Paşa sadrazamlıktan ayrıldığı için bir süre açıkta bekler. Damat Ferit, 5 Nisan 1920 tarihinde tekrar sadrazamlığa gelince, Ali Galip Dahiliye Nezareti'ne başvurarak geçmiş maaş ve yolluklarını ister. Konu 29 Nisan 1920 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında görüşülür. Dahiliye Nezareti'nin:

"Harput'tan ayrılması hükümet tarafından vuku bulan emre dayandığı gibi Halep'te ikameti de yine merkezden aldığı tebligata müstenit olan Ali Galip Bey'in Elazığ'dan ayrılış tarihi olan 6 Eylül 1919 tarihinden itibaren işlemiş maaşları ile harcırahının ödenmesi lazımdır." şeklindeki önerisi uygun görülür.

Bundan sonra Ali Galip Milli Mücadele aleyhine bir talihsiz girişimde bulunmuşsa da gerçeği gören gözleri daha ileriye gitmesine engel olmuştur. Ali Galip, Türk Ordusu İstanbul'a girince, Merkez Komutanlığı tarafından yakalanarak Adapaza-

rı'ndaki Harp Divanı'na gönderilir. Bu konuda Kâzım Karabekir anılarında şöyle demektedir:

"Kâhta görüşmesinde Mister Noel'in İngiliz Süvari Tümeni'ni celp için Halep'e yazmak önerisini Vali Ali Galip'ten gayrisi kabul ettiğini ve suretin Kürdistan bağımsızlığıyla sonuçlanacağından korkan Ali Galip'in karşı koyması üzerine vazgeçildiği sonradan anlaşılmıştır. Ali Galip Bey Sivas Kongresi'nin aleyhinde, fakat Kürdistan bağımsızlığına taraftar olmadığını ve bunun için Noel'in önerisini reddettiği barıştan sonra Adapazarı'ndaki Osman Paşa Harp Divanı'nda ortaya çıktığından Ali Galip Bey beraat etmiştir."

Büyük bir ihtimalle bu beraatının nedeni de, Kürt isyanları ve bölgedeki Türkiye aleyhine, İngilizlerle yine Kürt aşiretleri arasındaki bağları detaylarıyla anlatmasından, yani yine çok büyük bir ihtimalle itirafçılığından dolayıdır.

Ali Galip, beraat etmesinden cesaret alarak Ankara'ya gelir. Fakat Rauf Bey tarafından görülerek, Milli Mücadele aleyhindeki tutumu yüzünden Yüz Ellilikler listesinin 39'uncu sırasında "Harput Valilerinden Ali Galip" olarak yer alır ve yurtdışına çıkarılır. Yüz Ellilik listeye dahil bulunanlardan biri olan yazar Tarık Mümtaz Göztepe, Ali Galip Bey'in yurtdışındaki yaşamını şöyle anlatmaktadır:

"Ali Galip, Besarabya ile Dobruca (Moldova-Köstence arasında) at ticareti yapıyor. Sürülerle hayvanın başına geçerek çıplak bir atın üzerine atlayıp mükemmel bir at cambazı kesiliyordu."

Ali Galip muhtemelen bu bölge yani şimdiki tarifi ile Moldova-Köstence arasındaki çiftlikte vefat etmiştir.

Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi de Halep'e kaçmış, zararlı uğraşılarına yani Türkiye aleyhine çalışmalarını orada da sür-

dürmüş Yüz Ellilikler listesinin 29. sırasında "Malatya Mutasarrıfı Bedirhan Halil Rahmi" olarak yer almıştır.

Ali Galip bilmeyerek Mustafa Kemal'e de büyük bir koz vermiştir. Mustafa Kemal Paşa hükümetin "gaflet, delalet hatta hıyanet içinde" bulunduğunu biliyordu. Buna bir iki arkadaşı dışında kimseyi inandıramıyordu. İşte Ali Galip olayı ve İstanbul Hükümeti ile Ali Galip arasındaki ihanet belgeleri Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesinin doğruluğunu kanıtlamıştır.

Zaten bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa Dahiliye Nazırı Adil Bey'e şu telgrafı çeker:

"Ulusun, padişahına maruzatta bulunmasına engel oluyorsunuz. Alçaklar, caniler! Düşmanlarla ulusa karşı hainçe düzenlere girişiyorsunuz. Ulusun erk ve iradesini takdirden aciz olduğunuza kuşku etmiyordum. Ancak yurt ve ulusa karşı hainçe ve son bir çırpınışla alçakça harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey ve yardakçıları gibi aptalların verdikleri ahmakçasına ve asılsız sözlere kapılarak ve Bay Novill (Mister Nowil) gibi ulusumuz ve yurdumuz için zararlı olan yabancılara vicdanınızı satarak yaptığınız alçaklıkların ulusça sorulacak hesabını göz önünde bulundurunuz. Güvendiğiniz kişilerin ve gücün sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayınız."

Mustafa Kemal

Bütün komutanlar da gerektiği şekilde başvuruda bulundular. 12 Eylül'e dek aldığımız raporlardan, kaçakların, 10-11 Eylül gecesini Raka'da geçirdikleri, 11-12 Eylül gecesini de Raka'nın yarım saat yakınındaki bir köyde, bir aşiret reisinin yanında geçireceklerinin anlaşıldığı bildiriliyordu. Bu bilgi, 20'nci.15'inci ve 13'üncü Kolordu komutanlarına bildirildi.

11-12 Eylül'de Malatya'ya telgraf başında yapılan haberleşmeler, daha Malatya'da, kesin buyruk ve talimat almış olan kişilerin zihinlerinin henüz bir karışıklık içinde bulunduğunu gösterecek nitelikteydi.

Elazığ'dan gelen Alay Komutanı İlyas Bey Mutasarrıf Bey'in gönderdiği özel bir adam tarafından Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin bazı koşullarla yerlerine dönmek istediklerini bildirilmiş. "Ülkenin esenliği adına bunların bu şekildeki önerilerini kabul etmenin uygun olup olmadığı konusundaki buyruğunuzu beklemekte olduğumuz arz olunur." demekteydi. (11 Eylül)

Mustafa Kemal Paşa bundan sonraki gelişmeleri Nutuk'ta şöyle anlatır:

"Sivas, 12.9.1919

Malatya'da 15'inci Alay Komutanlığına,

İlgi: 12.9.1919

1- Kim olursa olsun, giriş belgesi olmayan bir yabancı subayın Osmanlı ülkesinde işi yoktur. Kendisine büyük bir nezaketle, ancak askerce, kesin bir tutumla durumu bildiriniz ve geldiği yere hemen dönmesini isteyiniz. Ülkeden çıkıncaya kadar da ileri gelen kimseler ve memurlarla hiçbir siyasal bağlantıya geçmemesi için yanına yetenekli, uyanık bir subay katınız.

2- Kaçak valinin vatan hainliğiyle suçlandığını, ele geçince yakalanarak yasanın adaletli pençesine teslim edileceğini, bu konuda başka bir şey yapma olanağı olmadığını ayrıca anlatırsınız, efendim."

Beyler, alınan düzen ve önlemler ve özellikle gösterilen sertlik ve şiddet sayesinde, Ali Galip ve Halil Beylerin ayartmaya çalıştıkları aşiretler dağılmış, umutsuzluğa düşen Ali Galip, önce

Urfa'ya oradan da Halep'e kaçmıştır. Bay Noel (Mister Nowil) de gözaltında rahatça Elbistan üzerinden gitmiştir. Ötekiler de birer yolunu bularak kaçmışlardır. Bu evreleri daha çok açıklamakta bir yarar görmüyorum. Bu konuda söylediklerime ek olarak yayımlanacak belgelerin okunmasından, bugün ve gelecek için ibret dersi olabilecek noktalar çıkarılacağını umarım.

FERİT PAŞA KABİNESİNE HÜCUM

Malatya'daki telgrafçıların kendisine ulaştırdığı telgraflar Mustafa Kemal Paşa için, Damat Ferit Paşa Kabinesi'ni Silahlı Kuvvetlere ve Sivil Halka davayı iyice anlatıp inandırması açısından büyük önem taşımaktadır. Bir başka açıdan bakarsak, Mustafa Kemal, Milli Mücadele kararını Sivas Kongresi öncesi ve kongre sırasında alenen açıklamasına büyük katkı sağlamıştır. Bu nedenle "Malatya'da Ali Galip Olayı" dediğimiz bu olay için Milli Mücadele'nin kesin startının verilmesine neden olduğunu da söyleyebiliriz.

Nitekim bunların açığa çıkmasıyla Mustafa Kemal Paşa Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne veryansın etmeye başlar. Çünkü eline büyük bir koz geçmiştir.

Mustafa Kemal Paşa bu konuyla ilgili olarak Nutuk'ta şunları anlatır:

"Beyler, bilginize sunduğum belgeleri gördükten sonra, sanırım Ali Galip tarafından yapılan girişimin Padişah'ın ve Ferit Paşa Hükümeti'nin ortak bir girişimi olduğuna kuşku ve tereddüt edenler kalmaz. Bu hainliğin ortak elebaşlarına karşı nasıl bir durum almak gerektiği bellidir. Ancak buna karşı yapılacak girişimde elden geldiğince açıktan açığa hareket etmekten caymak ve o günün gereğinden olmakla birlikte girişim gücünü çeşitli hedeflere yöneltmekten kaçınarak bir noktada toplamak sakınımlı bir davranış olurdu. Biz de hücuma hedef olarak

yalnız Ferit Paşa Kabinesi'ni tespit ettik ve bu Ferit Paşa Kabinesi'nin Padişah'ı olaylardan haberdar etmeyip aldatmakta olduğu savını tuttuk. Padişah, durumu öğrenecek olursa kendisini aldatanlara müstahak oldukları işlemi uygulayacağına güvenimiz olduğunu ileri sürdük. Hükümetin ortaya çıkmış olan cinayeti üzerine, kendisine güven duyulmaması doğal olduğundan, gerçeklerin yalnız ve ancak doğrudan doğruya Padişah'a arz edilmesiyle durumun düzeltilebileceğini, girişimlerimiz için hareket noktası olarak benimsedik. Bu düşünceyle eylülün on birinci günü, Padişah'a çekilmek üzere telgraf hazırlandı. Bu telgrafta, tahmin buyuracağınız üzere, zamanın gereği olan birçok basmakalıp sözler içinde hükümetin silah zoruyla kurultayı basma yoluna giderek, Müslümanlar arasında kan dökülmesine neden olacağı, Kürdistan'ı ayaklandırmak suretiyle yurdu parçalatmak planını para karşılığında yüklenmiş olduklarının belgelerle açığa çıktığı, hükümetin bu işlerde alet olarak kullandığı, adamların perişan edilerek kaçmaya mecbur edildiği, yakalandıkları takdirde yasanın pençesine teslim edilecekleri, bu cinayetleri hazırlayan, Dahiliye ve Harbiye Nazırları aracılığıyla da buyurup uygulatan İstanbul Hükümeti'ne ulusun güveninin kalmamış olduğu bildirildikten sonra, namuslu kimselerin oluşturduğu yeni bir hükümetin kurulması, bu casus şebekesi hakkında hızla yasal soruşturma yapılarak suçluların cezalandırılması isteniyor; adil bir hükümet kuruluncaya dek İstanbul Hükümeti'yle hiçbir haberleşme ve ilişkide bulunmamaya karar vermiş olan ulustan ordunun ayrılamayacağını, olayın içyüzünü bilen ve o çevrede bulunan biz kolordu komutanları arza mecbur olduk."

İşte bu telgraf suretinin bütün kolordularca İstanbul'a çekilmesinin uygun olacağı düşünüldü. 11 Eylül günü telgraf başında kolordu komutanlarına şu talimatı verdim

"Şimdi bir suret vereceğiz. Bu suretin 3., 12., 13., 15. ve 20. kolordu komutanlarının ortak imzalarıyla çekilmesini uygun görüyoruz. Okuduktan sonra öbür komutanlarla aynı zamanda çekmek için bekleyiniz."

"TELGRAFLAR PADİŞAH'A İLETİLİYOR MU?"

Mustafa Kemal Paşa, sadrazamlık makamına, Padişah'a iletilmesi için gönderdiği telgrafların, bizzat Padişah'a iletildiğinden kuşkuludur. Bu nedenle sadrazamlık makamına şu telgrafı çeker:

"Sadrazamlık Makamı'na,

Şimdi doğrudan doğruya kutsal Başkomutanımız, şanlı Halifemiz Efendimize önemli bir arzda bulunmak mecburiyetindeyiz. Engellenmemesini rica eder, aksi takdirde bundan doğacak ağır sonuçların sorumluluğunun yalnızca size ait olacağını arz ederiz."

Mustafa Kemal Paşa bu gelişmelerden kolordu komutanlıklarının da haberinin olması için telgrafların aynısını bütün kolordu komutanlıklarına da bildirir.

Mustafa Kemal Paşa, Padişah'a çekilen telgrafla ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

"Eylülün on birinci günü ve özellikle 12-13 gecesi, her yanda kolordu komutanları telgraf merkezlerine gelerek kararlaştırıldığı biçimde İstanbul'la haberleşmeye çalışıyorlardı. Ancak Sadrazam ortadan kaybolmuş gibiydi. Yanıt vermiyordu. Biz de telgraf başında, Sadrazam'ın telgrafları alıp yanıt vermesi için baskıda bulunuyorduk. İstanbul merkezindeki telgraf memurlarıyla yapılan uzun çekişmelerden sonra, bir telgraf memuru şu bilgiyi verdi:

'Sadrazam Paşa'ya yazılanları telefonla söyledi. Alınan yanıtta, telgraf metni Sadrazam Paşa Hazretlerine arz olundu. Bildirecekleri maruzatları usulünce telgrafla arz olunmalıdır. Gelen telgraflar da yöntemine uygun olarak Padişah'a takdim edilir, buyurduklarını Müdür Bey söylüyor, efendim.'

Bunun üzerine, gece yarısından sonra saat 04.00'te Sivas telgrafhanesine çekilmek üzere şu telgraf gönderildi:

"11/12.9.1919

Sadrazam Ferit Paşa'ya,

Yurt ve ulusun haklarını ve kutsal varlıklarını ayakaltına alarak, Padişah Hazretlerinin yüce padişahlık onur ve haysiyetlerini çiğneyerek, gafilce birtakım hareket ve girişimlerde bulunduğunuz ortaya çıkmıştır. Ulusun Padişahımızdan başka hiçbirinize güveni kalmamıştır. Bu nedenle durum ve dileklerini ancak Padişah Hazretlerine arz etmek zorundadır. Hükümetiniz meşru olmayan hareketlerinin sonuçlarından korkarak, ulusla padişah arasına artık engel çekiyor. Bu konudaki direnmeniz daha bir saat sürerse ulus kendisini her türlü hareket ve etkinliklerinde serbest saymakta haklı bulacaktır ve bütün yurdun meşru olmayan hükümetinizle kesin olarak ilgi ve bağlantısını kesecektir, bu son uyarımızdır. Bundan sonra ulusun tutacağı yol burada bulunan yabancı subaylar aracılığıyla İtilaf Devletleri temsilcilerine de ayrıntılı olarak bildirilecektir.

Genel Kurultay Heyeti

Telgraf Müdürlüğüne de aynı zamanda, telefonla şu buyruk verildi: Genel Kurultay Heyeti Kolordu Komutanları'na aşağıdaki genel duyuru yapıldı:

20. Kolordu Komutanlığına,

5. Kolordu Komutanlığına,

13. Kolordu Komutanlığına,

3. Kolordu Komutanlığına,

Kongrenin padişahlık yüce katına olan maruzatına İstanbul'da Telgraf Başmüdürlüğünce engel olunmuştur. Bir saatlik bir sürede Saray'a yol verilmezse bütün Anadolu'nun İstanbul'la haberleşmesinin kestirileceği yanıt olarak adı geçen müdürlüğe bildirilmiştir. Kurultayın bu meşru isteğine olumlu yanıt alınmadığı takdirde, bildirim anından başlayarak; Ankara, Kastamonu, Diyarbakır telgraf merkezleriyle Sinop'taki telgraf haberleşmelerinin durdurulması, yani kurultayla ilgili haber ve bildiriler dışında hiçbir telgrafın İstanbul'a geçirilmemesi ve İstanbul'dan da kabul edilmemesi, Batı Anadolu'yla haberleşmemize engel olmayacaksa Geyve Boğazı yönündeki hattın da tutulması ya da geçici olarak kesilmesi ve yapılan işlerin sonuçlarının bildirilmesi rica olunur. Bu talimatın yerine getirilmesine engel olacak telgraf memurları, bulundukları yerlerde derhal Divan-ı Harp'e verilerek haklarında en ağır ceza uygulanacaktır. İşbu bildirimin gereğinin yerine getirilmesi 20., 15., 13. ve 3. Kolordu komutanlarından rica edilmiştir. Alındığının bildirilmesi.

Kurultay Heyeti"

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından "Sivas'taki Genel Kurultay Heyeti" imzaları ile birbiri arkasına çekilen telgraflar Nutuk'taki şekliyle şöyledir:

"Bu telgrafla verilen talimat daha sonraki telgraflarla da tamamlanmıştır. 11-12 Eylül gecesi yapılmış olan genel tebliğe ek olarak da şu ricada bulunuldu:

Bu gece sonuç elde edilinceye kadar bütün komutanlarla sivil idare amirlerinin ve ilgili heyetlerin telgrafhaneden ayrılmamaları rica olunur."

"Ektir: Bu bildirimin gereğinin yerine getirildiği haberi Kurultay Heyeti'nce öğrenildikten sonra, yine aramızda haberleşmeye devam edileceğinden telgrafhanelerde adam bulundurulması rica olunur."

İSTANBUL HÜKÜMETİ'NE REST

Mustafa Kemal Paşa tüm gelişmelerden sonra İstanbul Hükümeti ile ilişkiyi tam olarak kesme kararı verdi. Bu kararla ilgili olarak Mustafa Kemal, anılarında şöyle demektedir:

"İstanbul'un kendilerine tanınan bir saatlik süre içinde Saray'a telgraf bağlantısı vermeyeceği anlaşılıyordu. Bu nedenle, 12 Eylül 1919'da bütün komutanlara şu genel duyuru yapıldı:

Sureti aşağıya çıkarılmış olan telgraf, Genel Kurultay Heyeti'nce bir saate dek Sadrazam'a çekilmiş olacaktır. Bu itibarla, siz de hemen bu esas ve nitelikte birer telgraf çekiniz ve hemen bildiriniz, efendim."

Saat beşte, Sadrazam'a "bilgi için" diye gönderilen ve aynı zamanda bütün komutanlara ve illere yapılan bildirim şundan ibarettir:

1- Hükümet, ulusun sevgili Padişahına olan maruzat ve bağlantısını kesmekte ve ortaya çıkan haince hareketlerine devamda direndiğinden, ulus da meşru bir hükümet iş başına geçinceye dek, İstanbul Hükümeti'yle olan yönetimsel ilişkilerini ve İstanbul'la yapılan her türlü posta, telgraf haberleşme ve ulaştırmalarını kesmeye karar vermiştir. Bölgelerindeki sivil memurlar, askerî komutanlarla işbirliği yaparak bu hususu sağlayacak ve sonucu Sivas'taki Genel Kurultay Heyeti'ne bildirecektir.

2 - Bu bildirim bütün komutanlara ve sivil yönetim amirlerine gönderilmiştir.

12.9.1919

Genel Kurultay Heyeti"

İşte bu çalkantılar içersinde Malatyalılar tarafından önlenen suikast sonrası, Sivas Kongresi toplanarak aşağıdaki kararları alır.

1- Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz. Evvelce toplanan Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz vilayetlerinin hiçbir sebep ve bahane ile anavatandan ayrılamayacağını ilan etmişti. Sivas Kongresi sahip olduğu tam yetki ile bu karara bütün memleketi kapsayan bir genişlik kazandırdı.

2- Her türlü işgal ve müdahaleye karşı, millet birlik olarak kendisini müdafaa ve mukavemet edecektir. Erzurum Kongresi'ni toplanmaya davet eden başlıca tehlike, Doğu Karadeniz bölgesinde kurulması düşünülen Pontus Rum Devleti ile Doğu Anadolu illerini içine kalacak bir Ermenistan tehlikesi idi. Sivas Kongresi, batıdan gelen Yunan tehlikesini de göz önüne alarak, vatan topraklarına yönelik hiçbir işgal ve müdahalenin karşılıksız kalmayacağını mütecaviz düşmana açıkça bildiriyordu.

3- İstanbul Hükümeti, harici bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde kalırsa vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır. Bu maddè ile İstanbul Hükümeti'nin millet menfaatlerine aykırı herhangi bir karar veya davranışına milletin kayıtsız kalmayacağı, gerektiğinde milli iradeye dayanan bir hükümetin derhal kurulacağı açıkça belirtiliyordu.

4- Kuva-yı Milliye'yi âmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır. Erzurum Kongresi'nde belirlenen bu kural, Sivas Kongresi'nde perçinleştiriliyordu. Memleketi kurtaracak tek kuvvet, milli ordu idi. Bu ordu, milletin iradesi ve eğilimleri yönünde savaşacak, bağımsızlık mutlaka gerçekleşecekti. Millet artık egemenliğini kendi eline almıştı; kendi hâkimiyetinden başka hiçbir güç tanımıyordu. Bu esas gelecekteki Cumhuriyet rejiminin esasını oluşturuyordu.

5- Manda ve himaye kabul olunamaz. Erzurum Kongresi'nde karar altına alınan bu görüş, Sivas Kongresi'nce de onaylanarak Milli Mücadele'nin temel kuralı haline getiriliyordu. Milli kurtuluş hareketinin parolası hiçbir devletin merhametine sığınmaksızın "Ya istiklal, ya ölüm!" idi.

6- Milli iradeyi temsil etmek üzere Millet Meclisi'nin derhal toplanması mecburidir. Erzurum Kongresi kararlarında da belirtilen bu istek, artık bir mecburiyet olarak gösteriliyordu. Aksi takdirde hükümet kararları milli iradeyi yansıtmayacaktı.

7- Aynı gaye ile milli vicdandan doğan cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir. Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki milli cemiyetleri "Şarkî Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla bir merkezde toplamıştı. Sivas Kongresi, bu örgüte -bütün Anadolu ve Rumeli cemiyetlerini de içine almak üzere- memleket çapında bütünlük kazandırdı.

8- Mukaddes maksadı ve umumi teşkilatı idare için kongre tarafından bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir. Erzurum Kongresi, Doğu illerini temsilen 9 kişilik bir Heyet-i Temsiliye seçmişti. Sivas Kongresi'nce 6 kişi daha seçilmek suretiyle "Heyet-i Temsiliye" genişletilmiş, bu suretle Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar memleket mukadderatında yegâne söz sahibi bir kurul oluşturulmuştu.

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını genişleterek, bu kararlara bütün memleketi kapsayan bir nitelik kazandırması bakımından inkılap tarihimizde büyük öneme sahip bir kongredir. İşte Sivas Kongresi, Milli Mücadele'nin de ilk başlangıç noktalarındandı.

Ancak Malatya'da başta telgrafçılar ve Kürtçülük faaliyetlerini reddeden eşraftan insanlar olmak üzere Malatya halkı bu suikast girişimini önlemese ve Milli Mücadele'ye destek vermese bu kongre de toplanamaz, dolayısıyla Milli Mücadele'nin kesin kararı da verilemezdi.

Heyet'te yer alan

Malatya eşrafından Keşşaf Hoca

SİVAS KONGRESİ'NİN KARARLARI VE ÖNEMİ

Sivas Kongresi, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan Türk topraklarını kurtarmak ve Türk milletinin bağımsızlığını sağlamak için çareler aramak amacıyla seçilmiş ulus temsilcilerinin Sivas'ta bir araya gelmesiyle, 4 Eylül 1919 - 11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen ulusal kongredir.

Ana başlıkları ile şu kararlar alındı.

Madde 1

Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, ayrılamaz.

Madde 2

Her türlü işgal ve müdahaleye karşı, millet birlik olarak kendisini müdafaa ve mukavemet edecektir.

Madde 3

İstanbul Hükümeti, dışarıdan gelecek bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde

kalırsa, vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır.

Madde 4

Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

Madde 5

Manda ve himaye kabul olunamaz.

Madde 6

Aynı gaye ile milli vicdandan doğan cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.

Madde 7

Milletimiz, çağdaş gayelerin büyüklüğüne inanır ve teknik, sınai ve iktisadi durumumuzu ve ihtiyacımızı takdir eder.

Madde 8

Mukaddes maksadı ve umumi teşkilatı idare için kongre tarafından bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.

Sivas Kongresi'nde alınan kararlar, daha önce gerçekleştirilen Erzurum Kongresi kararlarını genişleterek tüm ulusu kapsar bir nitelik kazandırmış ve yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşuna temel olmuştur; bu nedenle Sivas Kongresi'nin Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki önemi büyüktür.

Sivas Kongresi **4 Eylül 1919** Perşembe günü saat 14.00'te Sivas Lisesi (o zamanki adıyla Mektebi-i Sultani) salonunda, toplantının davetçisi ve düzenleyicisi olan Mustafa Kemal'in açılış konuşması ile başladı. İlk oturumda yapılan gizli oylamada 3 aleyhte oy dışında tüm oyları alan Mustafa Kemal,

Kongre Başkanlığına seçildi. Bekir Sami ve Rauf Beyler başkan yardımcılıklarına seçildi.

5 Eylül 1919 günü saat 14.30'da başlayan ikinci oturumda kongre delegeleri, daha önce bir komisyon tarafından hazırlanan yemin metni üzerinde tartıştılar ve "*vatanın kurtuluşu ve milletin mutluluğundan başka hiçbir kişisel maksat izlemeyeceklerine; mevcut siyasi partilerin hiçbirinin amaçlarına hizmet etmeyeceklerine*" dair yemin ettiler.

7 Eylül 1919 tarihindeki üçüncü oturumda Erzurum Kongresi Tüzüğü'nün metni görüşüldü, yapılacak değişiklikler aynı gün karara bağlandı. Doğu illeri için öngörülen hüküm ve şartlar, bütün ülkeyi kapsayacak biçimde değiştirildi.

8 Eylül 1919 tarihinde gerçekleşen dördüncü oturumda İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami ve İsmail Hakkı Beyler tarafından kongreye verilen *Amerikan mandası* konusundaki muhtıra tartışıldı. Yoğun tartışmalar sonrasında muhtıra geri çekildi.

9 Eylül 1919 Salı günü yapılan beşinci oturumda Ankara'da bulunan Ali Fuat Paşa'ya telgraf çekilerek Anadolu Kuvayı Milliye Başkomutanlığına getirildiği bildirildi. Meclis-i Mebusan'ın bir an önce açılması, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin değiştirilmesi konuları görüşüldü.

10 Eylül 1919 tarihli altıncı oturumda, delegeler kongrenin mali ihtiyaçlarına katkıda bulunmayı kabul ettiler. Haftada iki kez yayınlanacak İrade-i Milliye adlı bir gazetenin çıkarılmasına karar verdiler. Gazetenin ilk sayısı 14 Eylül'de çıktı ve üç yıl boyunca yayın yaptı.

11 Eylül 1919'da yapılan son oturumda çeşitli isimlerdeki cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında birleştirilmesi bir bildiri ile millete açıklandı. Her türlü işgale karşı müdafaa kararı alındı. *Kongre Temsil Heyeti*'ne 6

yeni üye seçildi. Damat Ferit Paşa hükümetine duyulan güvensizliği Padişah'a bildirmek ve yeni bir hükümet kurulmadıkça İstanbul ile ilişkileri kesmek kararı alındı. Padişah'a doğrudan ulaşmak mümkün olmayınca ve verilen süreler dolunca, 12 Eylül sabahından itibaren İstanbul ile ilişkilerin kesilmesi kararı alındı ve tüm merkezlere bildirildi.

Kongre, *Umumi Kongre Heyeti* adına yayınlanacak bir beyanname hazırlayarak çalışmalarına son verdi.

12 Eylül 1919'da Sivas halkının davetli olduğu bir açık oturum yapıldı.

Sivas Kongresi'nde seçilen 6 kişinin, Erzurum Kongresi'nde seçilen 9 kişilik Temsil Kuruluna eklenmesiyle oluşturulan 15 kişilik yeni Temsil Kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar ülkeyi yönetmiş; böylece Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a geldiği 2 Eylül 1919 tarihinden, Temsil Kurulu ile birlikte Ankara'ya hareket ettikleri 18 Aralık 1919 tarihine kadar Sivas, fiilen ülkenin başkenti olmuştur.

Sivas Kongresi sonucunda Damat Ferit Hükümeti istifa etmek zorunda kaldı; yerine Ali Rıza Paşa sadrazam oldu. Damat Ferit Paşa'nın istifası Anadolu hareketi açısından siyasal bir zaferdir.

HACI ŞEYH AĞA KİMDİR?

Malatya'nın Kâhta yöresinde Reşvan aşireti, Samsat yöresinde ise Beziki aşireti egemenliğini kurmuştu. Kâhta'daki Reşvan Aşireti'nin başında Hacı Bedir Ağa (Fırat) Beziki Aşireti'nin başında ise Hacı Şeyh Ağa (Toprak) bulunuyordu.

Sivas Kongresi'nin basılıp Mustafa Kemal ve arkadaşlarının etkisiz duruma getirilmesi ile ilgili Türk Ocağı'nda yapı-

lan toplantıda İngiliz Binbaşı Noel'in en çekindiği Aşiret reisi Samsatlı Hacı Şeyh Ağa'dır.

Mehmet Nuri Toprak, Dedesi Hacı Şeyh Ağa'nın (Toprak) Mustafa Kemal'e suikast olayından önce dedesinin kendisine naklettiği kadarıyla bölgedeki aşiret yapısını şöyle özetledi:

"Dedem Hacı Şeyh Ağa Malatya bölgesinde en güçlü aşiretin kendi aşiretleri olduğunu bize anlatırdı. Kendi anlatımı ve bizlerin aldığı notları Suriye ve Lübnan'da bulunan çok sayıda kaynaktan da teyit ettirdik. Bölgemizdeki aşiret yapısı şöyleymiş:

Bölgede çeşitli aşiretler yaşamışlardır. Bunlar (Bozuklu), Bizik-i, Geylan Aşireti, Bizik-i Reşvan aşireti, Boyanlı Aşireti, Gürgönlü aşiretleridir. Bu aşiretler içerisinde dedemin lideri bulunduğu Beziki Aşireti en güçlü aşiretmiş. Osmanlı bu dönemde kendi hâkimiyetinde olan Malatya'nın Kâhta ve Samsat çevresinin yönetimini güçlü iki aşirete vermiş. Kâhta'yı Hacı Bedir ağa'nın lideri olduğu Reşvan Aşireti'ne, Samsat yöresini ise dedem Hacı Şeyh Ağa'ya bırakmış. Bu aşiret liderleri o zaman Mir olarak tanınırmış.

Dedem Hacı Şeyh Ağa Ermeni Tehciri sırasında çok sayıda Ermeni'yi Samsat'ın yanından akan Fırat nehrindeki kendi salları ile Suriye'ye güvenli bir şekilde geçirmiştir. Suriye'de çok sayıda Ermeni, dedemin bu hayırseverliğini hâlâ anlatmaktadır.

Bedirhani Aşireti'nden bir grup daha önce Samsat'a gelerek Hacı Şeyh Ağa'nın taş yapılı konağında bir gece kalmış. Hacı Şeyh Ağa gelenlerin niyetini çok iyi anladığı için onlara yüz vermemiş adeta bir daha gelmemeleri için ikazda bulunmuş. Bu nedenle daha sonra bölgeye gelen Bedirhani Aşireti'nden Kamuran ve Celadet, Hacı Şeyh Ağa'ya konuk olmamış, Kâh-

ta'da Hacı Bedir Ağa'ya konuk olmuş. Hatta yanlarında 9 katır altınla bölgeye geldiği öne sürülen Binbaşı Noel de varmış.

Toplantıda ise Noel'e ilk karşı çıkan Hacı Şeyh Ağa olmuştur. Okuma yazması olmayan dedem Hacı Şeyh Ağa Türk Ocağı'ndaki toplantıda Hacı Bedir Fırat'a "Eğer bu dediğiniz Anafartalar'daki Mustafa Kemal ise ben ve aşiretim karşınızdadır." demiş. Nitekim öyle yapmış. Zaten dedim bu suikasta karşı çıkınca suikastçıların korkunç emelleri de gerçekleşmemiştir. Nitekim dedem atlı milislerini daha sonra Kahramanmaraş'ın kurtuluşu için göndermiş. Mustafa Kemal ilk Meclis'te bölge milletvekilliği için dedeme teklif yapınca dedem kendisinin aşiretin başından ayrılamayacağını, ancak kendisinin yerine suikast planında ilk anda yer alan sonradan vazgeçen Hacı Bedir Ağa'yı (Fırat'ı) işaret etmiştir. Yani dedem Hacı Bedir Ağa'nın milletvekilliğine vesile olmuştur. Suikastı önlemede dedem ön planda yer almıştır.

Mustafa Kemal Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Dedeme Samsat bölgesinde mercimek ekili alanlardan oluşan bir çiftlik hediye etmiş. İsmet Paşa da sürekli dedemi arayıp her konuda kendisini arayabileceğini söyleyip bir isteği olup olmadığını sormuş.

Mareşal Fevzi Çakmak da dedemin konağında bir gece misafir olarak kalmış."

Hacı Şeyh Ağa'nın torunu Mehmet Nuri Toprak dedesinin tam bir Mustafa Kemal hayranı olduğunu, bunu suikast planına karşı çıkıp önlemesiyle de kanıtladığını ifade ederek "Ama bu suikastı sanki Hacı Bedir Ağa önlemiş gibi bir izlenim yaratılmış. Hacı Bedir Ağa'dan sonra oğulları ve torunları da bu olayı propaganda malzemesi yapıp Meclis'e girmişler." şeklinde sitemlerini de belirtti.

HAİNLİK SUÇLAMASIYLA SÜRGÜNE GÖNDERİLEN 150 KİŞİ

İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan ilk hainler listesi 600 kişiden oluşmakta idi.

Ancak Lozan Antlaşması'nın bir maddesinde sürgün edilecek insanların sayısının 150'yi geçmeyecek şeklinde öngörülmesi üzerine bu liste ilk önce 300, ardından da 149 kişiye indirilmiştir.

150'likler adı verilen ve 23 Nisan 1924 tarihinde Bakanlar Kurulu ve TBMM'nin oturumunda saptanan bu listeye 1 Haziran 1924 tarihindeki kararla **"Köylü Gazetesi"** sahibi Refet Bey de eklenerek kesin şekliyle 150 kişi olarak kabul edilmiştir.

28 Haziran 1938 tarihinde, 150'liklerin yurda girmelerini engelleyen yasa kaldırılsa da geri dönen çok kişi olmamıştır.

"BU LİSTE HEYET-İ CELİLE-İ VEKİLENİN 10.09.340 TARİHLİ VE 880 NUMARALI KARARNAMESİNİN SURETİDİR.

Aff-ı Umumi kanununa merbut olup Türkiye'de ikametten men edilen yüz elli kişilik listede esamisi muharrer eşhasın emval-i menkule ve gayrı menkullerinin hükümete intikali veya tasfiye edilmesi hakkında bir sarahat mevcut olmamasına ve Lozan Muahedesi'ne merbut Aff-ı Umumi Beyannamesi'ne ait protokolde her ne kadar dokuz ay müddetle ashabı tarafından emval-i mefkûrenin tasfiye olunacağı ve mehil-i mezkûrun inkızasından sonra esmanı tamamıyla ashabına tevdi edilmek üzere hükümetçe tasfiye edilebileceği muharrer ise de işbu muamelenin icrası hükümetçe mukaddema karar verilmesiyle meşrut bulunmasına ve henüz bir karar verilmemiş olmasına binaen emval-i mefkûreye müdahale olunması kanunen gayrı caiz olacağından mevzubahis eşhasın emvalini tasfiye etmeleri

için tarih-i ilandan itibaren dokuz ay mehil itası ve bu müddetin mürurunda hükümetçe tasfiye hususunun taht-ı karara alınmasını mutazammın Maliye Vekâlet-i celilisinin 31 Ağustos 340 tarih ve Hukuk Müşavirliği 2346/1347 numaralı tezkeresiyle vaki teklifi heyet-i vekilenin 10.09.340 tarihli içtimaında bittezekkür kabul edilmiştir."

Yüz Elli Kişilik Liste Kararname Sureti

Lozan Muahedenamesi'ne merbut aff-ı umumi protokolünde aftan istisna edilen yüz elli kişiden yüz kırk dokuz kişinin ismi ve hüviyetlerini mübeyyiz defteri havi ve heyet-i vekilce tasdik talebini mutazammın Dahiliye Vekâlet-i celilisinin 23 Nisan 340 tarih ve 13304/1791 numaralı tezkeresi üzerine defterde mevcut yüz kırk dokuz şahsa ilaveten Köylü Gazetesi sahibi Rafet'in ithaliyle defterin tasdiki heyet-i vekilinin 01.06.340 tarihli içtimaında karargir oldu.

Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım

Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet

Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik

Ticaret Vekili Hasan Hüsnü

Ziraat Vekâlet Vekili Hasan Hüsnü

Dahiliye Vekili Recep

Nafıa Vekili Süleyman Sırrı

Adliye Vekili Mustafa Necati

Maarif Vekili Vasıf

Sıhhiye ve Muavenet-ı İçtimaiye Vekili Doktor Refik

*Mübadele İmar ve İskân Vekili Mahmut Celal*in 600 kişilik **ilk hali** açıklanmamıştır.

Vahdettin'in Maiyeti

1. Yaver-i Has **Kiraz Hamdi**
2. Hademe-i Hassa Kumandanı **Zeki**
3. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili **Şaban Ağa**
4. Tütüncübaşı **Şükrü**
5. Serkarın **Yaver**
6. Yaverandan Erkan-ı Harp Miralayı **Tahir**
7. Seryaver **Avni**
8. Esbak Hazine-i Hassa Müdürü ve Defter-i Hakanı Emini **Refik**

Sevr Muahedesi'ni İmzalayan ve
Kuva-yı İnzibatiye'ye Dahil Kabine Azalarından

9. Esbak Şeyhülislam **Mustafa Sabri**
10. Adliye Nazır-ı Esbakı **Ali Rüştü**
11. Ziraat ve Ticaret Nazır-ı Esbakı **Cemal**
12. Bahriye Nazır-ı Esbakı **Cakacı Hamdi**
13. Maarif Nazır-ı Esbakı **Rum Beyoğlu Fahrettin**
14. Esbak Ziraat ve Ticaret Nazırı **Kızılhançerci Remzi**

Sevr Muahedesi'ni İmzalayan Heyet-İ Murahhasa

15. Maarif Nazır-ı Esbakı **Hadi**

16. Ayan'dan Şura-yı Devlet Reis-i Esbakı **Rıza Tevfik**

17. Bern Sefir-i Esbakı Reşat **Halis**

Kuva-yı İnzibatiye'ye Dahil Olanlar

18. Kuva-yı İnzibatiye Başkumandanı **Süleyman Şefik**

19. Yaveri süvari yüzbaşısı Bulgar namıyla maruf **Tahsin**

20. Kuva-yı İnzibatiye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay **Ahmet Refik**

21. Kuva-yı İnzibatiye mitralyöz kumandanı ve Damat Ferit'in yaveri **Tarık Mümtaz**

22. Kuva-yı İnzibatiye kumandanlarından İzmir Kolordu Kumandan-ı sabıkı **Ali Nadir**

23. Kuva-yı İnzibatiye mensubininden ve Nemrut Mustafa divan-ı harbinden Kaymakam **Fettah**

24. Kuva-yı İnzibatiye mensubininden **Çopur Hakkı**

Mülkiye ve Askeriye'den

25. Esbak Bursa Valisi Gümülcüneli **İsmail**

26. Ayan'dan **Konyalı Zeynelabidin**

27. Cebel-i bereket mutasarrıf-ı esbakı bulunan Fanizade **Mesut**

28. Hürriyet ve İtilaf fırkası lideri Miralay **Sadık**

29. MALATYA MUTASARRIF-I SABIKI BEDİRHANİ HALİL RAMİ

30. Esbak Manisa Mutasarrıfı **Giritli Hüsnü**

31. Esbak Divan-ı Harp Reisi **Nemrut Mustafa**

32. Uşak Belediye Reisi **Hulusi**

33. Adapazarı Kaymakam-ı Esbakı **Hain Mustafa**

34. Tekirdağ Müftü-i Esbakı **Hafız Ahmet**

35. Afyonkarahisar Mutasarrıf-ı Esbakı **Sabit**

36. Gaziantep Mutasarrıflığında bulunmuş olan **Celal Kadri**

37. Hürriyet ve İtilaf katib-i Umumisi **Adanalı Zeynelabidin**

38. Mülga Ayan'dan Evkaf Nazır-ı Esbakı **Vasfi Hoca**

39. HARPUT VALİSİ ESBAKI ALİ GALİP

40. Bursa vali vekil-i esbakı **Aziz Nuri**

41. Sabık Bursa Müftüsü **Ömer Fevzi**

42. İzmir Kadı müşavir-i sabıkı **Ahmet Asım**

43. Esbak İstanbul muhafızı **Nahtık**

44. Dahiliye Nazır-ı Esbakı Ayan'dan **Adil**

45. Dahiliye Nazır-ı Esbakı **Mehmet Ali**

46. Esbak Edirne Valisi ve Şehremini Vekili **Salim**

47. Kütahya'da Yunanlılara mutasarrıflık eden **Hocarasihzade İbrahim**

48. Adana'da valilik eden **Abdurrahman**

49. Karahisar-i Şarki Mebus-u Esbakı **Ömer Fevzi**

50. İşkenceci namıyla maruf mülazım **Adil**

51. İşkenceci namıyla maruf mülazım **Rıfkı**

52. Esbak Kırkağaç Kaymakamı **Şerif**

53. Esbak Çanakkale Mutasarrıfı **Mahmut Mahir**

54. İstanbul Merkez Kumandan-ı Esbakı **Emin**

55. Kilis'e Kaymakamlık eden **Sadullah Sami**

56. Esbak Dahiliye Nezareti dava vekili ve Bolu Mutasarrıfı **Osman Nuri**

Çerkez Ethem ve Avanesi

57. Çerkez Ethem

58. Ethem'in biraderi **Reşit**

59. Ethem'in biraderi **Tevfik**

60. Kuşçubaşı Eşref

61. Kuşçubaşı Eşref'in biraderi **Hacı Sami**

62. İzmirli sabık Akhisar Kumandanı Yüzbaşı **Küçük Ethem**

63. Düzceli Mehmet oğlu **Sami "Aço Fumpat"**

64. Burhaniyeli **Halil İbrahim**

65. Susurluk'tan Demirköprülü **Hacı Ahmet**

Çerkez Kongresi'ne Murahhas Olarak İştirak Edenler

66. Hendek kazasının Sümbüllü karyesinden **Bağ Osman**

67. İzmit Mutasarrıf-ı sabıkı **İbrahim Hakkı**

68. Brau Sait

69. Berzek Tahir

70. Adapazarı'nın Harmantepe karyesinden **Maan Şirin**

71. Söke Ereğli'sinin Tekeli karyesinden **Koca Ömer oğlu Hüseyin**

72. Adapazarı'nın Tavustan Bey köyünden **Bağ Kamil**

73. Ham ete Ahmet

74. Maan Ali

75. Kir mastı'nın Kara orman karyesinden **Harun Reşit**

76. Eskişehirli **Sefer Hoca**

77. Bigalı Nuri Beyoğlu **İsa**

78. Adapazarı'nın Şahin Bey karyesinden **Kâzım**

79. Gönenin Tuzakçı karyesinden **Yakup**

80. Gönen'in Bayramiç karyesinden **Kum pat Hafız Sait**

81. Gönen'in Keçe karyesinden mütekaidi **Binbaşı Ahmet**

82. İzmir'de Dava vekili **Baza Duruğ Sait**

83. Şamlı **Ahmet Nuri**

Polisler

84. Esbak İstanbul Polis Müdürü **Tahsin**

85. Esbak İstanbul Polis Müdür Muavini **Kemal**

86. Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini **Ispartalı Kemal**

87. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü **Şeref**

88. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım Baş Memuru **Hafız Sait**

89. Sabık **Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal**

90. Polis baş memurlarından Namık

91. Şişli Komiseri Nedim

92. İzmit merkez memuru, Edirne Polis müdürü ve **Yalova Kaymakamı Fuat**

93. Adana'da **Polis müdürlüğü eden Yusuf**

94. Unkapanı Merkez memur-u sabıkı **Sakallı Cemil**

95. Büyükdere Merkez memur-u sabıkı **Mazlum**

96. Sabık **Beyoğlu İkinci Komiseri Fuat**

Gazeteciler

97. Serbesti gazetesi sahibi, Hürriyet ve İtilaf azasından **Mevlanazade Rıfat**

98. Türkçe İstanbul gazetesi sahibi **Sait Molla**

99. İzmir'de Müsavat gazetesi sahibi ve muharrir-i sabıkı Darülhikme azasından **İzmirli Hafız Cemal**

100. Adede gazetesi sahibi, Posta ve Telgraf Müdür-i Umumi-i Esbakı **Refik Halit**

101. Bandırma'da Adalet gazetesi sahibi **Bahriyeli Ali Sami**

102. Edirne'de Tem'in ve elyevm Selanik'te Hakikat gazeteleri sahibi **Neyyir Mustafa**

103. Eski Köylü Gazetesi Sermuharriri **Ferit**

104. Alemdar gazetesi sahibi **Refik Cevat**

105. Alemdar gazetesinden **Pehlivan Kadri**

106. Adana'da Ferda gazetesi sahibi **Fanizade Ali İlmi**

107. Balıkesir'de İrşat gazetesi sahiplerinden **Trabzonlu Ömer Fevzi**

108. Halep'e Doğru Yol gazetesi sahibi **Hasan Sadık**

109. Köylü gazetesi sahip ve müdürü **İzmirli Refet**

Diğer Eşhas

110. Tarsuslu **Kâmil Paşazade Selami**

111. Tarsuslu **Kâmil Paşazade Kemal**

112. Süleymaniyeli **Kürk Hakkı**

113. Mustafa Sabri Hoca'nın oğlu **İbrahim Sabri**

114. Fabrikatör Bursalı **Cemil**

115. İngiliz casusu meşhur **Çerkes Ragıp**

116. Fransız zabitliği yapan Haçinli **Kazak Hasan**

117. Eşkıya reisi **Süngülü Çerkez Davut**

118. Binbaşı Çerkez Bekir

119. Bursalı fabrikatör Cemil'in kayınbiraderi **Necip**

120. İzmir sabık Umur-u İslâhiye Müfettişi **Ahmet Hulusi**

121. Uşak'ta Madanoğlu **Mustafa**

122. Gönen'in Tuzakçı karyesinden Yusuf oğlu **Remzi**

123. Gönen'in Bayramiç karyesinden Hacı Kasım oğlu **Zühtü**

124. Gönen'in Balcı karyesinden Kocagöz'ün Osman oğlu **Şakir**

125. Gönen'in Muratlar karyesinden Koç Ahmet oğlu **Koç Ali**

126. Gönen'in Ayvacık karyesinden Mehmet oğlu **Aziz**

127. Gönen'in Keçeler karyesinden Balcılı Ahmet oğlu **Osman**

128. Susurluk'un Ay yıldız karyesinden Molla Süleyman oğlu **İzzet**

129. Gönen'in Muratlar karyesinden Hüseyin oğlu **Kara Kâzım**

130. Gönen'in Balcı karyesinden Bekir oğlu **Arap Mahmut**

131. Gönen'in Rüstem karyesinden **Gardiyan Yusuf**

132. Gönen'in Balcı karyesinden Ömer oğlu **Eyüp**

133. Gönen'in Keçeler karyesinden Tavustan oğlu **İbrahim Çavuş**

134. Gönen'in Balcı karyesinden Topallı Şerif oğlu **Hüseyin**

135. Gönen'in Keçeler karyesinden Topal Ömer oğlu **İdris**

136. Manyas'ın Bolcaağaç karyesinden Kura oğlu **İsmail**

137. Gönen'in Keçeler karyesinden Muhtar Hacıbey oğlu **Can Polat**

138. Marmara'nın Karapınar karyesinden Yusuf oğlu **İshak**

139. Manyas'ın Kızık karyesinden Alibey oğlu **Sabit**

140. Gönen'in Balcı karyesinden Deli Hasan oğlu **Selim**

141. Gönen'in Çerkez mahallesinden Makineci Mehmet Oğlu **Osman**

142. Manyas'ın Değirmen boğazı karyesinden Kadir oğlu **Kamil**

143. Gönen'in Keçi dere karyesinden Hüseyin oğlu **Galip**

144. Manyas'ın Hacı Yakup karyesinden Çerkez Sait oğlu **Salih**

145. Manyas'ın Hacı Yakup karyesinden Maktul Şevket'in biraderi **İsmail**

146. Gönen'in Keçeler karyesinden Abdullah oğlu **Deli Kasım**

147. Gönen'in Çerkez mahallesinden Hasan Onbaşı oğlu **Kemal**

148. Manyas'ın Değirmen boğazı karyesinden Kadir oğlu Kamil'in biraderi **Kâzım Efe**

149. Gönen'in Kızık karyesinden **Pallaçoğlu Kemal**

150. Gönen'in Keçeler karyesinden Tuğ oğlu **Mehmet Ağa**

*(KAYNAK: **ERDEHA, Kamil**, Yüz Ellilikler Yahut Milli Mücadele'nin Muhasebesi, s.224-230, Tekin Yayınevi, I.Basım, İstanbul, 1998.)*

DİZİN

A

Adana 26, 46, 80, 116, 221, 224, 225
Ali Galip 13, 24, 61, 90, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 147, 148, 149, 150, 151, 165, 167, 168, 169, 170, 173, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203
Alman 61, 67, 68, 70
Almanya 60, 61, 71
Amerikan 15, 40, 57, 60, 73, 88, 92, 103, 122, 213
Ankara 34, 35, 39, 46, 69, 70, 79, 113, 116, 125, 133, 147, 166, 167, 186, 200, 207, 213, 214
Antep 26, 105, 125
Arap 15, 27, 47, 57, 58, 70, 116, 226
Atatürk 23, 33, 64, 76, 133, 141

B

Barzani 37, 38, 72
Bedirhan Bey 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 63
Bedirhaniler 38, 39, 52, 62, 73, 81, 104
Bogos Nubar Paşa 103
Britanya 13, 190, 191

C

Celadet Ali 60, 62
Cizre 38, 39, 41, 42, 43, 45, 49

D

Damat Ferit Paşa 13, 16, 17, 27, 31, 36, 50, 98, 123, 132, 134, 150, 199, 203, 213, 214
Dersim 48, 49, 83, 96, 105, 121, 142, 148, 149, 164, 165, 173, 185, 190
Diyarbakır 4, 41, 42, 48, 50, 52, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 99, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 122, 126, 127, 164, 169, 170, 171, 183, 185, 189, 194, 207

E

Ekrem Cemil Paşa 72, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 104, 105, 108, 109, 111, 125
Emin Ali 13, 38, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 61, 62, 71, 76, 83, 96, 101, 116
Ermeni 15, 16, 25, 48, 58, 59, 60, 62, 73, 74, 83, 90, 92, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 107, 117, 118, 119, 120, 121, 127, 170, 195, 215
Ermeniler 15, 41, 62, 74, 80, 94, 101, 104, 116, 117, 119, 120, 121
Erzurum 17, 36, 102, 104, 105, 116, 121, 122, 123, 124, 132, 140, 141, 142, 143, 147, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 169, 174, 194, 209, 210, 211, 212, 213, 214

F

Fransa 16, 19, 26, 27, 36, 72, 73, 74, 93, 123, 183
Fransız 15, 18, 19, 44, 45, 56, 61, 62, 63, 68, 69, 73, 74, 81, 103, 120, 123, 125, 158, 159, 161, 163, 183, 225

G

Gövsa 45, 53, 54, 77

H

Hacı Bedir Ağa 185, 188, 189, 191, 192, 193, 195, 197, 198, 214, 216
Hacı Şeyh 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 214, 215, 216
Hakkâri 100
Harput 96, 116, 127, 128, 134, 140, 141, 145, 167, 168, 170, 172, 175, 177, 178, 182, 188, 198, 199, 200
Hoybun 57, 59, 61, 62, 72, 74, 80, 81, 99, 100, 101

I

İngilizler 18, 50, 56, 88, 91, 98, 110, 112, 117, 128, 132, 142, 156, 162, 191
İngiltere 16, 17, 18, 19, 20, 26, 27, 32, 33, 50, 51, 94, 99, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 126, 129, 130, 131, 133
Irak 4, 18, 19, 20, 21, 27, 38, 74, 99, 100, 186, 190
İran 38, 41, 57, 60, 74, 75, 99, 122, 190
İstanbul Hükümeti 15, 17, 26, 36, 105, 128, 131, 132, 134, 142, 143, 144, 147, 149, 150, 151, 154, 171, 178, 182, 188, 194, 199, 201, 204, 208, 209, 211
İtalya 26, 27, 123
İttihat ve Terakki 16, 27, 30, 75, 119

K

Kabala 53
Kâhta 146, 174, 175, 187, 188, 193, 195, 197, 198, 200, 214, 215
Kamuran Bedirhan 13, 61, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 125, 189
Kâzım Karabekir 89, 133, 141, 143, 170, 200
Kerkük 4, 18
Kürdistan 13, 19, 21, 29, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 62, 63, 64, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 111, 112, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 125, 127, 128, 133, 168, 169, 182, 185, 186, 189, 190, 191, 198, 200, 204
Kürt 4, 15, 24, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 127, 147, 148, 168, 170, 176, 177, 181, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 200

Kürtçülük 45, 48, 51, 55, 57, 73, 94, 95, 98, 101, 106, 109, 112, 211
Kürtler 40, 41, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 56, 57, 60, 82, 84, 89, 90, 96, 97, 101, 105, 110, 116, 117, 118, 119, 121, 125, 126, 188, 191, 197
Kürt Teali 78, 84, 85, 88, 93, 97, 98, 99, 103, 104, 105, 108, 109, 112, 118, 126
Kuva-yı Milliye 18, 26, 28, 29, 35, 89, 102, 128, 210, 212, 213

M

Malatya 4, 13, 24, 38, 61, 69, 79, 83, 89, 90, 104, 105, 115, 116, 125, 127, 128, 129, 132, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 211, 214, 215
Malatyalı 24, 128, 144, 188
Mardin 62, 79, 102, 112, 169
M. Çetin 53
Meclis-i Mebusan 102, 133, 167, 213
Mikdat Bedirhan 62
Milne 34, 167
Mondros 15, 25, 26, 27, 55, 91, 93, 99
Mustafa Kemal 2, 13, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26, 29, 31, 36, 37, 38, 49, 58, 62, 65, 70, 76, 78, 79, 83, 89, 90, 91, 104, 105, 108, 117, 120, 123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 150, 151, 158, 159, 163, 166, 171, 172, 174, 175, 176, 181, 182, 184, 185, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 201, 202, 203, 205, 207, 208, 212, 214, 215, 216, 218
Musul 18, 26, 27, 41, 42, 51, 116, 121, 122, 133

N

Nazım Hikmet 54, 75, 76
Noel 13, 38, 48, 49, 50, 55, 61, 71, 79, 83, 89, 108, 109, 112, 115, 116, 117, 118, 124, 125, 126, 127, 128, 132, 168, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 199, 200, 203, 215, 216

P

PKK 4, 38, 63, 73

R

Reşvan 185, 188, 214, 215
Rum 15, 28, 29, 47, 51, 91, 92, 209, 219
Rus 40, 46, 60, 73, 95
Rusya 26, 27, 41, 95, 96, 101

S

Sabetayist 53, 54, 76, 77
Sabetay Sevi 54, 77
Sivas 13, 24, 34, 37, 38, 49, 61, 69, 83, 90, 116, 128, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 152, 153, 154, 155,

156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 177, 179, 180, 183, 184, 185, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214
Süreyya Bedirhan 13, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 71, 75, 90, 98
Suriye 19, 20, 21, 27, 38, 54, 56, 61, 62, 64, 74, 80, 81, 82, 99, 190, 199, 215

T

Taşnak 74, 92, 99, 100, 101
Tunceli 38, 142, 147, 148

V

Vahdettin 22, 32, 33, 34, 35, 36, 92, 104, 129, 130, 131, 219

Y

Yahudi 52, 53, 54, 70, 71, 77, 92
Yunan 15, 23, 27, 28, 29, 33, 35, 51, 73, 91, 209

Z

Zaho 63

FOTOĞRAFLARLA MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST



Ekrem Cemilpaşa
(Fotoğraf 1910'lu yıllarda İstanbul'da çekilmiştir.)

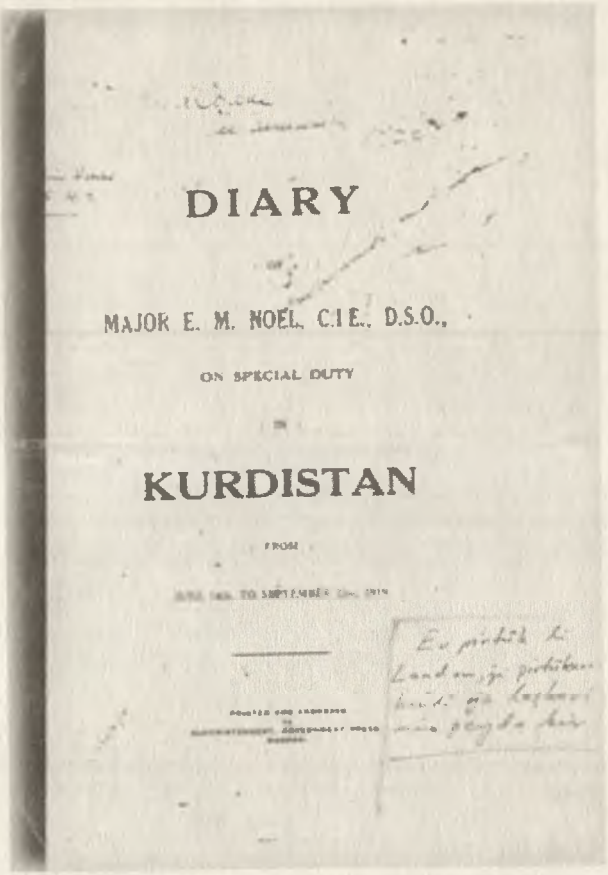


Siyasi Kürtçülüğün önderlerinden Emin Ali Bedirhan



Reşvan Aşireti Reisi Hacı Bedir Ağa (Fırat)

AKP'li Dengin Mir Mehmet Fırat'ın dedesidir. Bedirhaniler Reşvan aşiretini de kandırsaydı Sivas kongresi basılıp Mustafa Kemal ve arkadaşları yok edilecekti. Mustafa Kemal'in Malatyalı telgrafçılardan suikastı öğrenmesiyle Hacı Bedir Ağa Bedirhanilere son anda karşı çıkmış, daha sonra adamları ile Kahramanmaraş'ın düşman işgalinden kurtuluşuna katılmıştı.


DIARY

MAJOR E. M. NOEL, C.I.E., D.S.O.,

ON SPECIAL DUTY

IN

KURDISTAN

FROM

E. M. Noel'in Günlüğü'nün kapağı



İngilizlerin Kürt ayaklanmaları için özel olarak görevlendirdiği, Bedirhanileri örgütledikten sonra katırlarla altın getirip Malatya'daki aşiretlere de dağıtıp onları da örgütleyerek Sivas Konferansı'nın basılması planını yapıp uygulamaya koyan Binbaşı Noel



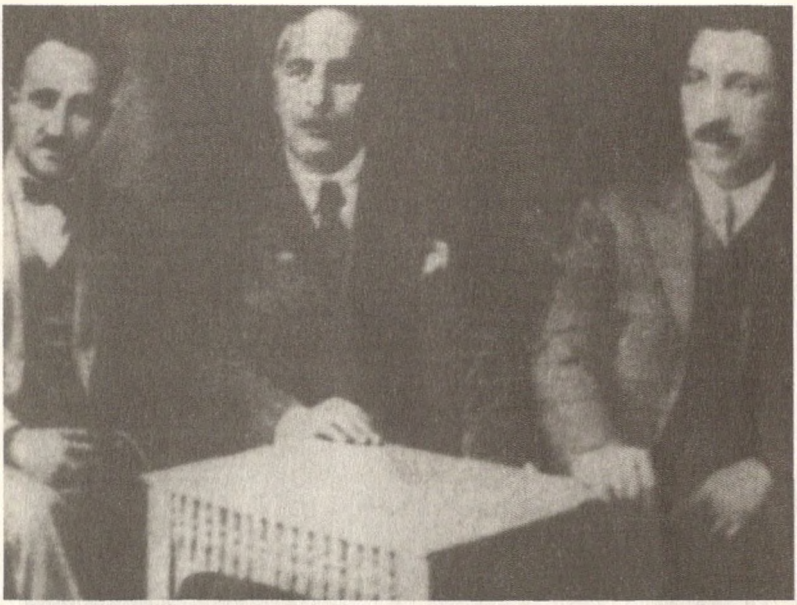
İngiliz ajanı Binbaşı Noel, mütareke döneminde ayrılıkçıları örgütlemek için Bedirhanlar' la Anadolu yollarına düşer.

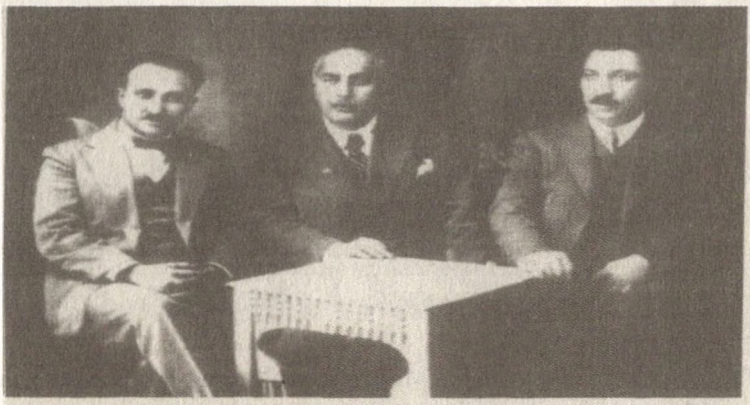


Bedirhani kardeşlerin Amcazadeleri Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bedirhan. Suikast planının ortaya çıkmasıyla Malatya Valiliğinden 6 bin lira alıp (aslında parayı alamadı) kaçarak canını kurtardı. 150'likler listesi ile sürgün edildi.



İngilizlerin Kürt planının uygulayıcısı Binbaşı Noel





Siyasi Kürtçülüğün mimarlarından üç kardeş Kamuran,Sürevva ve Celadet Bedirhan

Sivas Kongresi'ni basıp Mustafa Kemal ve arkadaşlarını yok etmek isteyen Bedirhani kardeşler, amcazadeleri Malatya Mutasarrıfı ve Elazığ Valisi ile Malatya'da Kürt aşiretlerini örgütlemek için büyük çaba gösterdiler.



Birinci Dünya Savaşı sırasında Ekrem Cemilpaşa (İstanbul-Büyük Çekmece, 1915)

Bedirhani kardeşlerle birlikte Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmak için Malatya'ya gelen Cemil Paşazade Ekrem. Günümüzde Kürtçüler tarafından kahraman olarak ilan ediliyor.

MUSTAFA KEMAL'E İLK SUİKAST

RAŞİT KISACIK

PARAF YAKIN TARİHİ

Filmin Adı: İHANETİN ADI YOK

Yap [redacted] ord Curzon ve

Ed

Oy [redacted] mat Ferit Paşa, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, [redacted] Nazırı Adil, Elazığ Valisi Ali Galip, Malatya Kaymakamı Halil Rami, Bedirhan, İngiliz Binbaşı Noel, Siyasi Kürtçüler, Kamuran-Celadet Bedirhan, Cemil Paşazade Ekrem, Şeyh Sait Abdulkadir'in Yakınları...

Plato: Malatya, Sivas, Elazığ

Filmin Konusu: Sivas Konferansının Basılması... Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Yok Edilip Vatanın Parçalar Halinde İşgal Kuvvetlerine Teslim Edilmesi... Hizmetleri Karşılığında da Bedirhanilere Kürdistan'ı, Ermenilere de Ermenistan'ı Hediye Etmek... Sivas, Malatya ve Elazığ Halkını Birbirine Kırdırma...

İşte bu ihanet ve suikast girişimi Malatyalı birkaç telgrafçı ile bir grup yurtsever tarafından önlenmekle kalmadı, olay ulusal kurtuluş mücadelesinin daha azimle başlamasını, Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümetinin hainliğini kanıtlamasını da sağladı. Malatyalılar ayrıca bu hain planı bozarken, ulusal kurtuluş mücadelesinin de ilk mali bütçesini oluşturdular. Nutuk başta olmak üzere birçok kaynakta kısaca "Ali Galip Olayı" diye geçen Kurtuluş Savaşı başlangıcındaki bu çok çok önemli olayı tüm detayları ve belgeleriyle terör konusunda uzman Gazeteci-Yazar Raşit Kısacık sizler için kitaplaştırdı. Aynı film şimdi yeniden çevriliyor... Dışarıda Kerkük ve Musul dâhil K. Irak'ı Kürtlere hediye etme; içeride ise Mecliste ve dağda adı hâlâ konamayan ihanetler ve cinayetlerle... Yapım, yönetim, senaryo ve oyuncular, o dönemdeki oyuncuların torunları... Bir de yerli işbirlikçileri...

9 [redacted]
13.00 TL
www.parafyayinlari.com